

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofická fakulta
Katedra romanistiky

**Problematika překladu korespondence na
příkladu epistolární výměny mezi Henrim
Pourratem a Janem Čepem**

**Translation of Correspondence: A Case
Study of the Epistolary Exchange Between
Henri Pourrat and Jan Čep**

(Magisterská diplomová práce)

Autor: Bc. Hana Krpcová
Vedoucí práce: Mgr. Jan Zatloukal, Ph.D.

Olomouc 2021

Zpracování diplomové práce bylo umožněno díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR Univerzitě Palackého v Olomouci (IGA_FF_2020_023).

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným vedením Mgr. Jana Zatloukala, Ph.D. a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci 15. 4. 2021

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu své diplomové práce, Mgr. Janu Zatloukalovi, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a připomínky, zapůjčení literatury, a především za vstřícnost, ochotu a čas, který mi věnoval.

Obsah

Úvod.....	7
I Teorie překladu.....	9
I.1 Definice překladu	9
I.2 Cíl překladu	9
I.3 Pozice překladatele	11
I.4 Překladatelský proces	12
I.4.1 Jazykové hledisko.....	14
I.4.2 Překladatelské postupy	15
I.4.2.1 Ekvivalence	15
I.4.2.2 Substituce	16
I.4.2.3 Explikace	16
I.4.2.4 Volba	17
II Korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa	19
II.1 Korespondence jako žánr	19
II.1.1 Osobní korespondence	19
II.1.2 Osobní korespondence spisovatelů	20
II.1.3 Korespondence jako literární text	21
II.1.4 Korespondence jako pramen	22
II.2 Henri Pourrat	23
II.2.1 Pourratova korespondence	26
II.3 Jan Čep	27
II.4 Korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa v kontextu doby	29
II.5 Charakteristika korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa.....	31
III Překlad korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa	35
III.1 Překlad vybraných dopisů.....	35
III.2 Specifika překladu korespondence	115
III.2.1 Znaký osobní korespondence a jejich překlad	117
III.2.1.1 Lokalizace, datace.....	117
III.2.1.2 Oslovení, pozdrav	119
III.2.1.3 Úvodní odstavec	122
III.2.1.4 Vlastní obsah.....	127
III.2.1.5 Závěr	128
III.2.1.6 Pozdrav, rozloučení, podpis.....	133
III.2.1.7 Postskriptum	143
III.2.2 Chyby a jejich reprodukce	144
III.2.3 Zkratky a jejich reprodukce	146

III.3 Další překladatelské strategie	149
III.3.1 Toponyma, adresy.....	149
III.3.2 Antroponyma	153
III.3.3 Botanická a zoologická terminologie	157
III.3.4 Frazeologismy.....	160
III.4 Poznámkový aparát.....	163
Závěr	165
Résumé.....	167
Bibliografie	168
Anotace	171
Annotation	172

Úvod

Diplomová práce s názvem *Problematika překladu korespondence na příkladu epistolární výměny mezi Henrim Pourratem a Janem Čepem* je koncipována jako práce translatologického charakteru. Práce tohoto typu bývají nejčastěji zaměřeny na překlad uměleckého textu, setkat se můžeme také s překladem různých textů odborného, případně publicistického stylu. Korespondence jakožto žánr na pomezí několika funkčních stylů (nejčastěji prostě sdělovacího, administrativního či uměleckého) se však od ostatních textových typů odlišuje četnými specifiky, která je při překladu třeba zohlednit.

Tématem této diplomové práce je analýza specifického charakteru překladu korespondence jako žánru, s přihlédnutím ke všem jeho odlišnostem a problematickým jevům, vypracovaná na základě komentovaného překladu korpusu korespondence. Hlavním cílem práce je ukázat na příkladu vybrané epistolární výměny, jakým způsobem může překladatel k překladu korespondence přistupovat, a popsat, v jakých aspektech především spočívá specifická takového překladu.

Výchozími texty pro teoretickou analýzu jsou francouzsky psané dopisy Henriho Pourrata a Jana Čepa, editovány pod názvem *Correspondance Henri Pourrat – Jan Čep (1932-1958): ce n'est qu'un mot pour l'amitié* a publikovány v roce 2014, a jejich český překlad, na kterém jsme pracovali souběžně s tvorbou diplomové práce a který je připravován k vydání na podzim 2021. Tento autorský překlad dopisů tedy tvoří stěžejní část naší práce a vycházíme z něj při popisování strategií a postupů, které se při překladu korespondence uplatňují, a to se zaměřením na jednotlivá specifika tohoto textového typu.

Práce je strukturována do tří hlavních kapitol a od obecného teoretického úvodu směřuje přes konkrétnější střední část charakterizující zvolený korpus korespondence až k podrobné analýze překladu a zvolených strategií.

První, výhradně teoreticky zaměřená kapitola, nabízí stručný vhled do obecné teorie překladu. Její význačnou část tvoří charakteristika překladatelského procesu a popis několika základních překladatelských postupů.

Ve druhé kapitole se podrobněji zabýváme žánrem korespondence, a to především korespondencí osobní. Představujeme zde také život a dílo autorů výchozí korespondence této práce, Henriho Pourrata a Jana Čepa, a jejich vzájemnou korespondenci blíže charakterizujeme.

Součástí třetí kapitoly je vedle překladu vybraných dopisů také rozsáhlý překladatelský komentář zaměřený na analýzu překladu jednotlivých prvků, které jsou příznačné pro osobní korespondenci, a popis strategií, které jsme při překladu využívali.

Z celkového množství 134 dochovaných dopisů z korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa do naší práce zařazujeme 61 dopisů z Čepova předemigračního období, tedy z let 1932-1947. Popisované strategie a překladatelské postupy se opírají o konkrétní příklady, které jsme se snažili v co největší míře vybírat právě z dopisů, jež jsou přímou součástí této práce. V ojedinělých případech svá tvrzení dokládáme také na příkladech z dopisů z pozdějších let.

I Teorie překladu

I.1 Definice překladu

Ve většině titulů odborné literatury věnujících se teorii překladu se dočteme, že stanovit obecnou a teoretickou definici překladu je nesmírně složité. Překlad je činností natolik specifickou, zasahující do tolika oblastí (např. literární, historické, kulturní, společenské, jazykové) a nabízející takové množství odlišných přístupů a pojetí, že ji nelze krátce a stručně definovat, aniž bychom se dopustili výrazného zjednodušení.

Již samotné slovo „překlad“ svádí k poněkud laickému chápání překladu jako převodu textu z jednoho jazyka do druhého. Ve skutečnosti se však na překlad především v poslední době „přestalo pohlížet jako na pouhou ryze jazykovou operaci omezující se na prostou záměnu jazykových kódů“¹. Překlad místo toho chápeme jako „přeorientování textu na jiného čtenáře, (...) uzpůsobení textu tak, aby byl přijatelný nejen pro jinojazyčné čtenáře, nýbrž i pro příslušníky (účastníky) jiné kultury“². Není tedy mechanickou „kopií originálu“³, jako spíše „optimální [aproximací] originálu“⁴.

Zlata Kufnerová ve svém díle *Překládání a čeština* definuje proces překládání jako „nepřetržitě zápolení s originálem“⁵, čímž zdůrazňuje specifický vztah mezi výchozím textem a jeho překladem a zároveň několika slovy shrnuje celou teorii překladu. Překladatel sice na jedné straně vytváří dílo nové, na straně druhé mu však není dovoleno příliš se odchýlit od originálu, jemuž by měl podřizovat veškerá svá překladatelská rozhodnutí. V následujících kapitolách stručně popíšeme, jakým způsobem lze k tomuto „zápolení“ přistupovat a jak nalézt mezi těmito rozpory rovnováhu.

I.2 Cíl překladu

S obtížností definovat překlad jako takový souvisí také problém stanovení jeho cílů. Jak již bylo řečeno, cílem překladu není pouhý převod originálu do jiného jazyka. Takový přenos totiž při rozdílech v jednotlivých jazykových systémech (nemluvě o rozdílech v odlišném kulturním a společenském prostředí) ani není možný. Překladatel by narazil na problém, jak převést význam textu z jednoho jazyka do druhého, aniž by daný text dále jakkoli měnil a upravoval. Ján Vilikovský „definuje [význam] jako [celkovou] síť vztahů, do níž

¹ HRDLÍČKA, Milan. *Literární překlad a komunikace: k problematice zaměření uměleckého překladu na čtenáře*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1997, str. 14.

² KUFNEROVÁ, Zlata. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994, str. 13.

³ HRDLÍČKA, Milan. *Op. cit.*, str. 12.

⁴ *Ibid.*, str. 20.

⁵ KUFNEROVÁ, Zlata. *Op. cit.*, str. 45.

vstupuje lingvistická forma, a chápe [jej] jako vlastnost jazyka“⁶. Podle něj se význam textu vždy mění se změnou použitého jazykového kódu – anglický text bude mít anglický význam, ruský text ruský význam apod. Překlad se tedy může původnímu významu pouze přiblížit.⁷ Roli navíc hrají také již zmíněné společenské a kulturní rozdíly mezi čtenářskou skupinou originálu a čtenářskou skupinou překladu, v důsledku čehož budou oba texty přijímány v odlišném kontextu, a jejich totožnost tak ani nemůže být vyžadována.⁸

Jiří Levý překlad definuje ve svém díle *Umění překladu* jako „umělecky hodnotné přestylování předlohy“⁹. K požadavku jazykovému se tak přidává hledisko stylistické – překlad (především uměleckého) textu vyžaduje nejen již zmíněnou změnu jazyka, ale také korespondující změnu stylu. Levý pak ve své teorii překladu zachází ještě dál, když za východisko překladu ani nepovažuje samotný text, jako spíše ideové a estetické hodnoty, které text vyjadřuje. Obdobně pak jako cíl překladu nevidí text jako takový, ale spíše obsah, který je prostřednictvím textu čtenářům sdělován.¹⁰

V souladu s výše uvedeným se nyní v teorii překladu uplatňuje především hledisko funkční. „Znamená to, že nezáleží na tom, použijeme-li stejných či jiných jazykových prostředků, ale na tom, aby plnily stejnou funkci, a to pokud možno po všech stránkách, tedy nejen významové, věcné (...), ale i konotační (...) a pragmatické.“¹¹ Překladatel by tedy neměl pouze reprodukovat a přejímat prvky a struktury originálu, jako se spíše pokusit o nalezení stejně vhodných a účinných ekvivalentů ve vlastním jazyce, které by dostatečně vystihovaly autorem zamýšlenou funkci původně užitých prostředků.¹²

Každý překladatel si musí položit otázku, nakolik je třeba se při překladu držet původního textu a nakolik je možné se od předlohy odchýlit. Na pomyslné „škále věrnosti“ překladu pak můžeme rozlišit dvě krajní hodnoty – překlad absolutně věrný a překlad volný. První z mezních hodnot představuje překlad doslovný či věrný, jenž důsledně až mechanicky reprodukuje výchozí text (tomuto přístupu bývá vytýkána přílišná svázanost s výchozím textem, lpění na jednotlivostech a neschopnost pohlížet na dílo jako celek, stejně tak nedostatečný důraz na funkci jednotlivých použitých jazykových prostředků). Protipólem k věrnému překladu je překlad volný, jenž vnímá výchozí text jako pouhou inspiraci a umožňuje překladateli naplno rozvinout své tvůrčí schopnosti (mezi takové překlady řadíme

⁶ VILIKOVSKÝ, Ján. *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný, 2002, str. 18.

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*, str. 59.

⁹ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4. vyd. Praha: Apostrof, 2012, str. 63.

¹⁰ *Ibid.*, str. 49.

¹¹ KNITTLOVÁ, Dagmar, Bronislava GRÝGOVÁ a Jitka ZEHNALOVÁ. *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, str. 7.

¹² LEVÝ, Jiří. *Op. cit.*, str. 29.

mimo jiné parafráze, adaptace, převyprávění aj.). Funkce reprodukční je zde upozaděna, hlavní důraz je kladen na funkci transformační.¹³

Jelikož ani jeden z těchto protikladných typů překladu není považován za ideální, v moderní teorii překladu se setkáváme s pojmem „adekvátní překlad“, který představuje střední hodnotu mezi překladem volným a věrným. U adekvátního překladu „by měla být složka reprodukční i tvůrčí v takovém poměru, jenž by zaručil nezkršené přenesení hodnot původního literárního díla do nového komunikačního kontextu. Mělo by se jednat o proces tvůrčí reprodukce“¹⁴. Je-li překladatelovým cílem adekvátní překlad, měl by se pokusit o nalezení ideálního poměru mezi kreativitou a reprodukcí.

Na základě informací uvedených v předchozích odstavcích můžeme říci, že definovat jednoznačně cíle překladu je stejně komplexní, jako definovat samotný překladatelský proces. Ve velké míře totiž záleží na osobnosti překladatele, na jeho přístupu, vizi, záměru, překladatelské koncepci a také na čtenářích, kterým je překlad určen. Překladatelskou úlohou se budeme blíže zabývat v následující kapitole.

I.3 Pozice překladatele

Pozice překladatele je alespoň v jednom ohledu složitější a komplexnější než pozice autora textu. Zatímco práci autora bychom mohli popsat jako vložení myšlenky, záměru či významu, který si autor přeje sdělit, více či méně tvůrčím způsobem do textu, s ohledem na zamýšlené publikum, kterému je text určen, „překladatel vystupuje ve dvojí funkci: ve vztahu k původnímu dílu je příjemcem, ve vztahu ke čtenáři překladu vystupuje jako původce nového textu“¹⁵. Na rozdíl od autora se tedy nachází v situaci, kdy se musí pokusit o skloubení dvou záměrů – zachování hodnot původního díla a autorova záměru, stejně jako převedení textu do nového kontextu tak, aby byl přístupný novému publiku.

Překladatel musí „usilovat o optimální řešení tohoto ‘dvouvektorového’ přístupu, o vhodný kompromis“¹⁶, jehož cílem bude adekvátní překlad. Zaměří-li se totiž příliš na reprodukci originálu, bez ohledu na cílové publikum, výsledkem bude téměř doslovný překlad, jehož význam se po přenesení do nového kontextu změní či zcela vytratí. V opačném případě povede přílišná orientace na čtenáře a odpoutání se od předlohy spíše k adaptaci původního díla než k jeho přeložení.¹⁷

¹³ HRDLIČKA, Milan. *Op. cit.*, str. 21.

¹⁴ *Ibid.*, str. 22.

¹⁵ VILIKOVSKÝ, Ján. *Op. cit.*, str. 53.

¹⁶ HRDLIČKA, Milan. *Op. cit.*, str. 10.

¹⁷ *Ibid.*

Od překladatele je tedy v první řadě vyžadováno pochopení předlohy a její interpretace. V souladu se svou interpretací originálu si pak překladatel stanoví překladatelskou koncepci, na jejímž základě bude celý překladatelský proces probíhat (podrobněji se překladatelské koncepci budeme věnovat v následující kapitole). Zároveň však nesmí tuto vlastní interpretaci či koncepci, „ať již ideovou nebo uměleckou, prosazovat zásahy do textu, zkracováním nebo doplňováním originálu; to pak není překlad, ale úprava“¹⁸. V ideálním případě by měl záměr překladatele „vycházet ze záměru autora, nerespektování předlohy nemůže vést k adekvátnímu překladu“¹⁹.

Překladatelova kreativita a invence se tak omezuje na případy, kdy věrné následování předlohy není možné – „tam, kde jsou největší možnosti volby“²⁰. Překladatel se musí řídit především zásadou, že „překlad nemůže být stejný jako originál, ale má stejně působit na čtenáře“²¹. V případech, kdy při pouhém převedení předlohy do cílového jazyka text ztrácí část významu (nebo získává význam nový), tedy překladatel musí přistoupit k vlastní tvůrčí aktivitě a z dostupných jazykových a stylistických prostředků zvolit ty, které se původnímu významu nejvíce blíží.

Od překladatele je také vyžadována znalost publika, kterému je překlad určen. Na rozdíl od původního díla, které bývá zpravidla psáno pro „ideálního“, nekonkrétního čtenáře, cílí překlad na příslušníky určitého národa, nebo přinejmenším jazykové skupiny. S tímto vědomím překladatel k textu přistupuje a „orientuje se na své současníky ve vlastním jazykovém prostředí“²².

V průběhu překladatelského procesu jsou tedy na překladatele kladeny různorodé požadavky, kterých si při své práci musí být vědom. Jeho úkolem je nalézt mezi nimi vhodnou střední cestu, kompromis, který by mu umožnil dovést překladatelský proces do úspěšného konce.

I.4 Překladatelský proces

V díle *Překlad jako tvorba* Ján Vilikovský vyjmenovává pět hlavních překladatelských zásad podle Étiennea Doleta, jimiž se řídí hlavní část překladatelské práce. Těmito zásadami jsou:

- 1) Dokonale pochopit originál.
- 2) Dokonale znát jazyk originálu.

¹⁸ LEVÝ, Jiří. *Op. cit.*, str. 62.

¹⁹ HRDLIČKA, Milan. *Op. cit.*, str. 48.

²⁰ LEVÝ, Jiří. *Op. cit.*, str. 74.

²¹ *Ibid.*, str. 83.

²² VILIKOVSKÝ, Ján. *Op. cit.*, str. 65.

- 3) Vyhýbat se doslovnému překladu.
- 4) Používat každodenního jazyka, vyhýbat se řídkým výrazům a neologismům.
- 5) Volit a uspořádávat slova tak, aby vznikly harmonické kadence a lahodný styl.²³

Podle Vilikovského se pak překladatelský proces skládá ze tří hlavních fází, kterými jsou interpretace, koncepce a reprodukce.²⁴

První fáze, interpretace, je proces analýzy, jenž probíhá po primární recepci díla.²⁵ Milan Hrdlička v díle *Literární překlad a komunikace* uvádí, že interpretace je „jednou z důležitých součástí procesu překladu literárního díla, je nezbytnou podmínkou geneze i vlastní realizace adekvátního uměleckého překladu“²⁶. Jedná se o překladatelův přístup k dílu, jímž „reaguje na hodnoty v něm obsažené a vytváří styčné body se současností“²⁷. Překladatel dílo analyzuje, vyhodnocuje, v případě nutnosti hledá informace v sekundární literatuře a na základě vlastní interpretace pak stanoví svou překladatelskou koncepci.²⁸

Koncepce je základem překladatelova postupu a určuje mimo jiné, jaké prostředky bude překladatel při své práci používat. Formování koncepce je ovlivňováno několika faktory: předlohou a její interpretací, kterou si překladatel utvoří v první fázi procesu; cílovým publikem a možnostmi cílového jazyka; a nakonec vlastní osobností překladatele a jeho překladatelským postojem.²⁹

Závěrečnou fází překladatelského procesu je tzv. reprodukce, tedy samotná tvorba nového textu.³⁰ V této fázi je nutné odlišit dvě hlediska, a to hledisko jazykové a kulturní.

Při překladu textu z jednoho jazyka do druhého má překladatel na výběr z několika různých překladatelských postupů (podrobněji se jim budeme věnovat v kapitole *I.4.2 Překladatelské postupy*). Tyto postupy bychom mohli shrnout do dvou skupin: postupy ekvivalenční a substituční. Ekvivalenčními se myslí takové postupy, při kterých je obecný význam reprodukován „na základě ustálených pravidel ekvivalence funkční a sémantické“³¹. Ekvivalenci využíváme především v situacích, kdy k výrazu v jazyce originálu existuje ekvivalentní výraz v jazyce cílovém, který má zároveň v přeloženém textu stejnou funkci jako původní výraz v textu výchozím. Není-li taková ekvivalence možná, musí se překladatel uchýlit k substituci – „v souladu s vlastní koncepcí a interpretací autorského záměru sáhne po

²³ VILIKOVSKÝ, Ján. *Op. cit.*, str. 71.

²⁴ *Ibid.*, str. 96.

²⁵ *Ibid.*, str. 96-97.

²⁶ HRDLIČKA, Milan. *Op. cit.*, str. 28.

²⁷ VILIKOVSKÝ, Ján. *Op. cit.*, str. 103.

²⁸ *Ibid.*, str. 96-97.

²⁹ *Ibid.*, str. 103-107.

³⁰ *Ibid.*, str. 127.

³¹ *Ibid.*, str. 128.

pragmatické náhradě takového prvku prvkem domácím³². Ekvivalence jazyková je tedy při substituci upozaděna, primárním cílem se stává taková náhrada, která by v daném kontextu a jazyce působila z pragmatického a funkčního hlediska na čtenáře originálu a čtenáře překladu stejně.

Ve fázi reprodukční se do kontaktu často nedostávají pouze dva jazykové systémy, ale také dvě odlišné kultury. Překladatel se tedy musí rozhodnout, jakým způsobem bude přistupovat k materiálním, jazykovým a kontextovým specifikům, jež z odlišného kulturního prostředí vyplývají³³, do jaké míry je může reprodukovat a kdy je potřeba tyto specifické pojmy či situace upravit, opatřit vysvětlením nebo nahradit prvkem z domácí kultury.

V reprodukční fázi tedy překladatel vychází z jím stanovené interpretace díla, na jejímž základě formuje svou překladatelskou koncepci, v souladu s níž se poté v závěrečné fázi snaží „reprodukovat soubor estetických hodnot, reprezentovaný původním dílem, v jeho celistvosti, přičemž má zachovávat zásadu stejného působení na čtenáře a podle možnosti zachovat i jazykové prostředky, které jsou nositeli tohoto působení“³⁴; toho dosáhne kombinací postupů ekvivalenčních a substitučních, a to jak v jazykové, tak v kulturní rovině.

I.4.1 Jazykové hledisko

Přestože v současnosti bývá na překlad textu v souladu s moderní teorií překladu nahlíženo jako na více než pouhý převod z jednoho jazyka do druhého, nelze popřít, že jazyk (popř. vztah mezi jazykem originálu a jazykem překladu) hraje v překladatelském procesu zásadní roli. V každém případě zde dochází ke komunikaci dvou jazykových systémů, kdy míra jejich podobnosti, a především samotný charakter jazykových systémů, které do vztahu vstupují, z velké části ovlivňují překladatelovu práci. Jazyk „svými vyjadřovacími možnostmi totiž podmiňuje jazykovou stránku ztvárnění díla, poskytuje překladateli repertoár svých možností“³⁵ a je aktivním účastníkem překladatelského procesu.

Jak uvádí Levý, „jazyk předlohy a jazyk překladu nejsou přímočaře souměřitelné“³⁶. To je jeden z hlavních protiargumentů věrného či mechanického překladu – bez ohledu na to, jak blízké či podobné oba jazyky jsou, pouhou ekvivalencí jazykových prostředků či výrazů nikdy nedosáhneme shodného významu. Neexistuje tedy jedno „správné“ řešení, jeden „správně“ zvolený výraz či „správná“ fráze; „překladatel má možnost pro

³² VILIKOVSKÝ, Ján. *Op. cit.*, str. 128.

³³ *Ibid.*, str. 138.

³⁴ *Ibid.*, str. 174.

³⁵ HRDLÍČKA, Milan. *Op. cit.*, str. 70.

³⁶ LEVÝ, Jiří. *Op. cit.*, str. 64.

vyjádření obsahu originálu volit různé jazykové prostředky³⁷. „Jazyk však zejména v uměleckých dílech figuruje i jako fakt kulturní a společenský. Jednotlivá slova a výrazy (...) [se stávají] odkazy na citáty, narážkami nejen na jednotlivá díla, ale i na tvůrce a celou jejich epochu.“³⁸

Přestože je tedy překladateli při výběru jazykových prostředků ponechána jistá volnost, limitován je v první řadě jazykovými systémy, které při překladu vstupují do vzájemného vztahu, na straně druhé pak již zmíněnou „mimojazykovou“, kulturní funkcí jazyka, které musí své volby také podřídit. V další kapitole stručně představíme několik základních překladatelských postupů, jimiž se překladatel při výběru jazykových prostředků řídí.

I.4.2 Překladatelské postupy

I.4.2.1 Ekvivalence

Zdánlivě nejjednodušší operací, kterou překladatel při překladu využívá, je ekvivalence. Přistupuje se k ní v situacích, kdy lze k prvku použitému v originále nalézt v překladatelské jazyce prvek shodný – ekvivalentní. Tento ekvivalent však nelze zaměňovat s ekvivalentem slovníkovým, nejedná se o pouhý lexikální převod z jednoho jazyka do druhého, a oba prvky se tak mohou výrazně lišit svou formou.³⁹ Překladový ekvivalent je možné definovat jako „prostředek (nebo soubor prostředků) jednoho jazyka, který je nositelem téže informace jako prostředek (nebo soubor prostředků) jiného jazyka“⁴⁰ a „který v jiném jazyku funkčně reprodukuje kontextově relevantní informaci obsaženou v původním textu“⁴¹.

V souladu s funkčním pojetím překladu můžeme tento ekvivalent označit za ekvivalent funkční – samo o sobě se tedy nemusí jednat o shodný či paralelní prvek, ale spíše o jazykový prostředek, jehož vyjadřovaná funkce je ekvivalentní k funkci jazykového prostředku originálu. Vilikovský jako příklad funkčního ekvivalentu uvádí nahrazení slovosledu v anglickém jazyce intonací v českém jazyce – oba jazykové prostředky signalizují otázku, jejich funkce je tedy ekvivalentní, přestože jazykové prostředky jako takové spolu nekorespondují.⁴²

Ekvivalence při překladu může probíhat v několika různých rovinách. První rovinou a nejmenší překladovou jednotkou se rozumí slovo, slovní spojení či frazém, dalšími

³⁷ LEVÝ, Jiří. *Op. cit.*, str. 74.

³⁸ VILIKOVSKÝ, Ján. *Op. cit.*, str. 36.

³⁹ *Ibid.*, str. 32.

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*, str. 40.

⁴² *Ibid.*, str. 22-23.

rovinami jsou pak věta, odstavec, a nakonec i celý text.⁴³ Při překladu tedy překladatel musí přihlížet ke všem těmto jazykovým rovinám, stejně jako k mimotextovému kontextu a k významu, který text v novém prostředí získává, a „vytvářet ekvivalenci jak mezi celým textem originálu a jeho verzí v cílovém jazyku, tak mezi jednotlivými překladovými jednotkami“⁴⁴.

I.4.2.2 Substituce

Druhou při překladu běžně používanou jazykovou operací je substituce. Substitucí se myslí nahrazení výrazu, slovního spojení či části textu analogickým prvkem z cílového jazyka či kultury.⁴⁵ Tohoto postupu se využívá zejména v případech, kdy se setkáme s pojmem či jazykovým prostředkem natolik specifickým, že pro něj v cílovém jazyce není možné nalézt ekvivalent. Patří mezi ně např. místní specifika (geografická, kulturní, nářeční aj.) či zvláštní konstrukce používané pro dosažení určitého efektu.

Je třeba zdůraznit, že substituce nemusí stát vždy v protikladu k výše popisované ekvivalenci. Je-li ekvivalencí myšlena pouze ekvivalence lexikální, pak je substituce vskutku paralelní jazykovou operací užívanou tam, kde princip lexikální ekvivalence nelze uplatňovat (v případech, kdy k danému výrazu či frázi užitá v originále neexistuje v překladatelově jazyce ekvivalent). Z hlediska ekvivalence překladové je však substituce jedním ze způsobů, jakými lze této ekvivalence dosáhnout. Substituujeme-li daný jazykový prostředek analogickým prvkem, který plní v cílovém jazyce stejnou funkci, dosáhneme tím požadovaného překladatelského (funkčního) ekvivalentu. Vilikovský dokonce definuje překlad jako „substituci smyslu podle pragmatických zásad ekvivalence“⁴⁶. Ve výsledku je tedy překlad „pragmatickým přiblížením se určitému významu“⁴⁷. Substituci tak můžeme charakterizovat jako jeden z prostředků, kterých užíváme pro dosažení požadované překladatelské ekvivalence.

I.4.2.3 Explikace

Součástí překladatelovy práce může být v některých případech explikování neboli vysvětlování textu a případné doplňování dalších informací, jež by novému publiku pomohly porozumět výrazům či situacím, které by překladem mohly ztratit svůj význam nebo jeho část. Je na překladateli, aby rozhodl, ve kterých případech je vysvětlení či komentář na místě, a kde by naopak přidanými informacemi způsobil zbytečné narušení textu. Podle Hrdličky musí překladatel správně odhadnout, jaký druh informací může do textu přidat, v jakém množství

⁴³ KUFNEROVÁ, Zlata. *Op. cit.*, str. 13.

⁴⁴ VILIKOVSKÝ, Ján. *Op. cit.*, str. 36, cit. podle K. Reissové (1971).

⁴⁵ *Ibid.*, str. 133.

⁴⁶ *Ibid.*, str. 19.

⁴⁷ *Ibid.*

a jakým způsobem (příp. na jaké místo) je do textu začlenit, „aniž by došlo k porušení statutu adekvátnosti přeloženého textu“⁴⁸. Levý upřesňuje, že „vysvětlení je na místě, uniká-li našemu čtenáři něco, co pro původního čtenáře bylo obsaženo v díle; není správné vysvětlovat náznak, doříkat zámlku, dokreslovat dílo tam, kde ani pro čtenáře originálu nebylo vše naplno řečeno“⁴⁹. Přidáváním doplňujících informací se tak překladatel stává také tvůrcem a do jisté míry je mu dovoleno uplatnit svou kreativitu.

Překladateli se nabízí několik způsobů, jak původní význam dovysvětlit. Informace může doplnit formou vnitřních vysvětlivek, kterými text doplní, poznámkami pod čarou či obsáhlým edičním aparátem, případně se rozepsat v předmluvě či doslovu, jedná-li se o umělecké dílo ucelenějšího charakteru.

Zejména u některých typů textu (jedná se např. o klasická literární díla, díla s náboženskou či filozofickou tematikou či díla, jejichž geografický a kulturní kontext nebo časový rámec jsou překladatelově publiku velmi vzdáleny) jsou komentář či vysvětlení nezbytnou součástí překladu, bez níž by byl čtenář přeloženého textu ochuzen o mnohé významy, jež autor do původního textu vkládá.⁵⁰ Jak však podotýká Hrdlička, překlad „nemůže přerůst v několikanásobně rozměrnější komentář původního díla, nemůže být neúměrně přetížen poznámkovým a vysvětlivkovým aparátem“⁵¹. I v tomto aspektu tedy překladatel musí svou kreativní činnost podřídit potřebám výchozího textu a původnímu záměru jeho autora.

I.4.2.4 Volba

Při překladu textu se překladatel může dostat do situace, kdy je nucen volit – tedy vybírat z několika možných variant řešení. V teorii překladu se rozlišuje mezi tzv. volbou obligatorní, kterou se v této kapitole zabývat nebudeme (jedná se např. o překlad ustálených slovních spojení, kdy překladatel nemá prostor pro kreativní řešení, ale musí zvolit korespondující ustálené spojení v jazyce překladu), a volbou fakultativní, kdy se překladateli nabízí několik možností a variant překladu, z nichž každá může být stejně optimální či adekvátní.⁵²

Překladatel bývá konfrontován s možností fakultativní volby nejčastěji ve dvou případech. Prvním z nich je mnohoznačnost použitého výrazu či jazykového prostředku. Není-li mateřský jazyk „schopen významově tak širokého nebo mnohoznačného výrazu, jaký je v originálu, překladatel pak musí význam specifikovat, rozhodnout se pro jeden z užších

⁴⁸ HRDLIČKA, Milan. *Op. cit.*, str. 33.

⁴⁹ LEVÝ, Jiří. *Op. cit.*, str. 114.

⁵⁰ HRDLIČKA, Milan. *Op. cit.*, str. 35.

⁵¹ *Ibid.*, str. 34.

⁵² *Ibid.*, str. 69.

významů⁵³. V takových případech pak „výraz v přeloženém díle není nutný, ale jeden z možných“⁵⁴. Záleží pouze na překladateli, ke kterému z překladatelských řešení se, v souladu se svou interpretací textu a na základě kontextové interpretace daného jevu, přikloní.

Druhým případem je mnohoznačnost vyplývající z jiných než jazykových souvislostí. Může se jednat o případy, kdy autor nepřímo odkazuje na skutečnost, která překladateli není známá, o výrazy, jejichž mnohoznačnost je výsledkem rozdílných sociálně-kulturních kontextů autora a překladatele, nebo o situace, kdy by se překladatel pro docílení „správného“ překladu musel autora zeptat, jaký byl jeho záměr a jakého významu chtěl textem či daným výrazem dosáhnout. Jelikož to ve většině případů možné není, překladatel se musí sám „rozhodnout pro tu variantu, kterou považuje za nejautoritativnější, a použít ji jako základ dalších postupů; jiná řešení lze uvádět jen v poznámkách nebo v komentáři“⁵⁵.

⁵³ LEVÝ, Jiří. *Op. cit.*, str. 56.

⁵⁴ *Ibid.*, str. 74.

⁵⁵ VILIKOVSKÝ, Ján. *Op. cit.*, str. 102.

II Korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa

II.1 Korespondence jako žánr

II.1.1 Osobní korespondence

Osobní korespondenci řadíme mezi útvary epistolárního stylu, který bývá všeobecně považován za tzv. sekundární funkční styl, jenž v sobě kombinuje vlastnosti několika funkčních stylů primárních (např. prostě sdělovacího, administrativního, publicistického či uměleckého).⁵⁶ Vyznačuje se velkou rozmanitostí užitých jazykových prostředků a stylů. Základní charakteristikou epistolárních útvarů je totiž především komunikační či interakční funkce, „z níž vyplývá výrazná heterogenita prostupující rozličné plány jazyka, výrazu, kompozice“⁵⁷.

Výběr jazykových prostředků je tedy v osobní korespondenci zcela podřízen komunikační funkci – pisatel dopisu se nachází v určité komunikační situaci a na základě vlastního komunikačního záměru a znalosti čtenáře, jemuž je dopis určen (adresáta), volí jazykové prostředky a styl, které dané situaci nejvíce odpovídají a kterými nejspíše dosáhne svého záměru. V důsledku této subjektivity se jazykové prostředky užívané v osobní korespondenci mohou lišit mírou spisovnosti, úrovní formality či mírou vyjadřované expresivity.

Navzdory své inherentní grafické podobě má osobní dopis velice blízko k mluvenému textu. Jedná se totiž o psanou podobu dialogové komunikace,⁵⁸ o „náhradu“ komunikace tváří v tvář (s typickými znaky mluvnosti – spontánností, nepřipraveností, bezprostředností, volnější strukturou promluvy)⁵⁹. Tato paralela s mluvenou komunikací je také jednou z příčin již zmíněné nestejnorodosti jazykových prostředků využívaných v osobních dopisech.

Z formálního hlediska jsou naopak útvary epistolárního stylu včetně osobní korespondence svázány pevnými pravidly – „vyznačují [se] ustálenou grafickou úpravou (...) a ustáleným kompozičním uspořádáním (zahrnujícím oslovení, úvodní a závěrečné pozdravné a zdvořilostní formule)“⁶⁰.

⁵⁶ KREJČOVÁ, Jana. *Rodinná korespondence – jazykové sondy*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka, str. 10. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/tr1io/Diplomova_praceJK.pdf.

⁵⁷ KOMENDA, Petr. *Ediční příprava korespondence*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, str. 6.

⁵⁸ GONČAROV, Pavel. *Komentovaný překlad korespondence Jana Pospíšila z americké občanské války*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra anglistiky a amerikanistiky, str. 47. Dostupné z: https://theses.cz/id/2evtxd/DP_Goncarov.pdf.

⁵⁹ KOMENDA, Petr. *Op. cit.*, str. 7.

⁶⁰ KRAUS, Jiří. Epistolární styl. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 20. 10. 2020]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/EPISTOLÁRNÍ_STYL.

Jana Krejčová ve své diplomové práci *Rodinná korespondence – jazykové sondy* přiřazuje znakům epistolárního stylu (se zaměřením na osobní korespondenci) jednu základní charakteristiku, kterou je “[variabilita] výrazových prostředků v závislosti na komunikační situaci, komunikačním záměru a společenském postavení pisatele a adresáta”⁶¹. Více se těmto formálním znakům korespondence budeme věnovat v kapitole *III.2.1 Znaky osobní korespondence*.

II.1.2 Osobní korespondence spisovatelů

Petr Komenda ve svém díle *Ediční příprava korespondence* věnuje velký prostor korespondenci literárních osobností. Soukromá korespondence spisovatelů představuje specifickou podmnožinu osobní korespondence. V epistolární komunikaci spisovatelů se totiž prolínají dvě pojetí korespondence, a to korespondence jako komunikát, jehož vlastnostmi a charakteristikami jsme se zabývali v předchozí kapitole, a korespondence jako text. Druhý přístup, v rámci kterého text vnímáme neoddelitelně od jisté oblasti literární kultury, je pro korespondenci literárních osobností specifický.⁶²

V osobní korespondenci spisovatelů je třeba odlišit dvě komunikační situace, a to primární (původní) a sekundární (literární). Primární komunikační situace se neliší od komunikační situace běžné osobní korespondence – dopis má pisatele a adresáta (komunikace tedy probíhá v rovině „já“ – „ty“) a jeho funkce je především praktická (sdělení informace). Dopis tedy slouží jako prostředek k dosažení pisatelova záměru. V sekundární komunikační situaci do tohoto soukromého vztahu pisatele a adresáta vstupuje třetí subjekt, a to čtenář, který se ocitá v pasivní pozici pozorovatele, jež mu umožňuje do jisté míry se vcítit do pozice původního čtenáře dopisu a i přes nedostatečnou znalost širšího kontextu pochopit text dopisu (případně texty více dopisů a vazby mezi nimi). Komunikační situaci však bude „sekundární“ čtenář, na rozdíl od pisatele a adresáta, vždy vzdálen a úplné poznání mimojazykových souvislostí v takové míře jako subjektům primární komunikace mu bude odepřeno.⁶³

Čtenářská kompetence se tedy mění v závislosti na stupni komunikační situace. Primární situace vyžaduje dokonalou znalost lingvistického i situačního kontextu, jakmile však „do této původní situace vstupují další osoby (nejprve editor, později čtenář se zájmem o literaturu), stává se součástí nezbytné kompetence nejen znalost jazykové i mimojazykové (zejména situační) zkušenosti, ale především literárních procesů, historické, kulturní i politické paměti aj.“⁶⁴ Korespondence se tak může stát literárním textem.

⁶¹ KREJČOVÁ, Jana. *Op. cit.*, str. 11.

⁶² KOMENDA, Petr. *Op. cit.*, str. 6.

⁶³ *Ibid.*, str. 11-12.

⁶⁴ *Ibid.*, str. 11.

II.1.3 Korespondence jako literární text

V situaci, kdy jsou primárními účastníky epistolární komunikace dva spisovatelé, může dojít k přenesení původně soukromé komunikační situace do veřejné sféry (primární komunikační situace tak přechází v situaci sekundární). Pro nové účastníky této situace korespondence nabývá dalších významů. Praktická, prostě sdělovací funkce je upozaděna a do popředí se dostává text jako takový. Jeho „literárnost“ jej „jednoznačně vyvazuje (...) z primární praktické sféry jazyka a transformuje jej do kulturních generujících mechanismů, v nichž intertextualita a kontext díla spisovatele jsou důležitější než původní situační kontext, jímž byl komunikát determinován“⁶⁵.

Komenda literární korespondenci definuje jako „autonomní žánr se specifickými stylovými prostředky, které se jen do jisté míry překrývají se stylovými prostředky běžného dopisu“⁶⁶. Je třeba zdůraznit, že i v případě epistolární výměny mezi dvěma spisovateli zůstává jako v každé osobní korespondenci primární funkcí předání informací. Sekundárnímu recipientovi však plné poznání původní komunikační situace nebude umožněno. K osobní korespondenci spisovatelů se tak přistupuje z hlediska kulturně-historického (jemuž se budeme blíže věnovat v následující kapitole) nebo literárního.⁶⁷

Vnímáme-li spisovatelskou korespondenci jako literární text, „korespondenci posuzujeme jako artefakt s výraznými estetickými hodnotami či jako součást spisovatelova díla“⁶⁸. Soukromé záležitosti a charakter sdělované informace ustupují do pozadí a hlavním rysem se stává tvůrčí osobnost spisovatele. Dochází tak k rozporu mezi původním komunikačním záměrem pisatele a výsledným efektem, který má text na sekundárního čtenáře. Literárnost spisovatelské korespondence totiž vyplývá až z kulturního kontextu sekundárních čtenářů, jejichž nároky na posuzování tohoto typu korespondence zahrnují její literarizaci, což se neslučuje s původním, ve většině případů ryze praktickým, záměrem korespondentů.⁶⁹ Přestože však psaní dopisu z pohledu jeho autora nemusí představovat kreativní aktivitu srovnatelnou s jeho literární produkcí, samotná podstata této činnosti zůstává stejná – spisovatel usedá před nepopsaný list papíru a zamýšlí se nad tím, jakým způsobem nejlépe předat čtenáři, se kterým nemá přímý kontakt, svou zprávu. Jelikož se jedná o spisovatele, dá se předpokládat, že bude při psaní dopisu věnovat pozornost také stylistickému a strukturálnímu hledisku.

⁶⁵ KOMENDA, Petr. *Op. cit.*, str. 14.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ *Ibid.*, str. 16.

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ *Ibid.*, str. 17.

Ve výsledku tedy spisovatel při psaní dopisu využívá stejných metod a procesů jako ve své spisovatelské práci, a to i v případě, že tak nečiní záměrně.⁷⁰

Posuzování osobní korespondence spisovatelů z literárního hlediska zahrnuje mimo jiné objevování intertextových vazeb mezi dopisem a dalšími literárními díly spisovatele – autora dopisu.⁷¹ Ve vztahu k těmto ostatním dílům plní korespondence funkci pomocnou, a to jak pro čtenáře a literární historiky, kterým může sloužit jako klíč k interpretaci spisovatelova díla a poskytnout jim širší kontext, tak pro spisovatele samotného, pro kterého mohou dopisy být prvním konceptem a prostorem, kde může se svou tvorbou experimentovat a kde může dávat první podobu svým myšlenkám, které se mohou později stát základem jeho literárního díla.⁷²

V následující kapitole se zaměříme na druhý případ posuzování korespondence v sekundární komunikační situaci, kdy je dopis vnímán jako součást kulturně-historického kontextu.

II.1.4 Korespondence jako pramen

Přistupujeme-li k osobní korespondenci spisovatelů z kulturně-historického hlediska, dochází v sekundární komunikační situaci k výrazné proměně její funkce a text získává nový rozměr. Do popředí se místo estetických a stylistických kvalit staví funkce informační. Tu je však třeba odlišit od informační funkce textu obsažené v primární komunikační situaci, která má za výsledek předání konkrétní informace mezi pisatelem a adresátem. V sekundární komunikační situaci se jedná o funkci poznávací, kdy sekundární čtenář prostřednictvím korespondence poznává literární život, literární a kulturní normy či ideologie daného kulturně-historického kontextu, případně na pozadí epistolární výměny objevuje historické události a jejich odraz v daném sociálně-kulturním prostředí.⁷³ Předání (a vůbec vyjádření) těchto informací v korespondenci však není, až na výjimečné případy, pisatelovým záměrem. Stejně jako v případě „literárnosti“ korespondence, také tato její sekundární funkce vyplývá až z přístupu sekundárních čtenářů, kteří v ní pátrají po implicitně vyjádřených informacích a skutečnostech.

Stavíme-li korespondenci na úroveň dalších pramenů poznání literárněhistorické povahy, je třeba si položit otázku týkající se věrohodnosti informací v ní obsažených. Podle Komendy „nelze výpovědi uvnitř textu chápat jako zcela objektivní tvrzení o charakteru doby

⁷⁰ KOMENDA, Petr. *Op. cit.*, str. 23.

⁷¹ *Ibid.*, str. 17.

⁷² ZATLOUKAL, Jan. Quelques réflexions à propos de la correspondance de Jan Čep à Henri Pourrat. *Romanica Olomucensia*. 2014, **26**(1), str. 114.

⁷³ KOMENDA, Petr. *Op. cit.*, str. 16.

nebo literárních děl⁷⁴. Korespondenci vnímá jako „interaktivní žánr, jenž o objektivních skutečnostech informuje subjektivně“⁷⁵. To platí také o charakteristice vlastního díla a autorského stylu či jakémkoli sebehodnocení v korespondenci spisovatelů, které nemohou sloužit jako objektivní posouzení spisovatelských kvalit autora či vyjádření jeho autorského postoje. Právě pro svou subjektivitu však korespondence přináší sekundárním čtenářům takové informace, které v jiných, objektivnějších pramenech nenajdeme. Její informační hodnota je tak sice jiného charakteru, ale o nic méně významná.⁷⁶

Korespondence, jíž se tato práce zabývá, je právě takovou soukromou korespondencí mezi dvěma spisovateli, v níž se v sekundární komunikaci uplatňuje především kulturně-historický přístup, přestože vzhledem k množství literárních děl, jež oba pisatelé v dopisech zmiňují, a prostoru, který v nich věnují literárním záležitostem, nelze pominout ani hledisko literární. Zejména pro Jana Čepa, kterému po emigraci není umožněno realizovat se jako spisovatel, se korespondence stává náhradou tohoto neexistujícího díla a prostředkem k vyjádření jeho umlčeného spisovatelského „já“. Henri Pourrat naproti tomu některé dopisy použije jako přímou inspiraci svého díla a na jejich základě napíše několik kratších textů inspirovaných Čepem.⁷⁷ Než však přejdeme k samotné analýze a překladu korespondence mezi Henrim Pourratem a Janem Čepem, představíme krátce život a dílo obou spisovatelů.

II.2 Henri Pourrat⁷⁸

Henri Pourrat se narodil 7. května 1887 v Ambertu, nedaleko Clermont-Ferrandu v regionu Auvergne, kde prožil téměř celý svůj život. V roce 1905, po ročním přípravném studiu na gymnáziu Henri IV v Paříži, byl přijat na pařížský Národní agronomický institut, kam však nikdy nenastoupil, když mu byla nedlouho poté diagnostikována tuberkulóza. Zdravotní důvody jej tak přinutily vrátit se zpět do svého rodného kraje, kde zůstal až do konce svého života. Během ozdravného pobytu na venkově uvykl „pravidelnému, asketickému a takřka klášternímu způsobu života, od kterého již do své smrti neupustil“⁷⁹, a věnoval se především četbě, spisovatelské práci a pravidelným procházkám po okolí. V dopise Pourratově dceři Annette vzpomíná Jan Čep na Henriho neměnný rytmus života: „pracoval [...] hlavně ráno,

⁷⁴ KOMENDA, Petr. *Op. cit.*, str. 36.

⁷⁵ *Ibid.*, str. 27.

⁷⁶ *Ibid.*, str. 36.

⁷⁷ ZATLOUKAL, Jan. Quelques réflexions à propos de la correspondance de Jan Čep à Henri Pourrat. *Romanica Olomucensia*. 2014, 26(1), str. 114.

⁷⁸ Zpracováno pro překlad knihy ZATLOUKAL, Jan, ed. *Correspondance Henri Pourrat - Jan Čep (1932-1958): ce n'est qu'un mot pour l'amitié*. Clermont-Ferrand: Société des Amis d'Henri Pourrat, 2014 (dále citujeme jako *Korespondence HP a JČ*, připravováno k vydání na podzim 2021 v nakladatelství CDK Brno), podle PUIER, Pierre. *Henri Pourrat et la grande question*. Paříž: Sang de la terre, 1999 a podle LAURAS, Annette a Claire POURRAT. *Les travaux et les jours d'Henri Pourrat*. Bouère: Dominique Martin Morin, 1996.

⁷⁹ PUIER, Pierre. *Henri Pourrat et la grande question*. Paříž: Sang de la terre, 1999, str. 27, překlad vlastní.

v posteli, u otevřeného okna, dokonce i v zimě⁸⁰, a odpolední hodiny věnoval svým zdravotním procházkám, na kterých také sbíral inspiraci pro svou lidovou a regionální tvorbu.

Po vypuknutí první světové války v roce 1914 nebyl Henri Pourrat na rozdíl od většiny svých přátel ze zdravotních důvodů mobilizován, což ho velice tížilo. Přestože se tak bojů neúčastnil přímo, patří ke generaci mužů, jež byla válkou silně traumatizována. Ztratil zde některé ze svých nejbližších přátel (např. Jeana Angeliho a Pierra Armilhona). Přátelé jsou ostatně nedílnou součástí Pourratova života. Roku 1916 navázal zřejmě jedno ze svých nejdelších a nejvěrnějších přátelství, a to s Alexandrem Vialattem, dalším auvergneským spisovatelem a překladatelem. Přátelský vztah jej pojí také s dalšími osobnostmi (např. s Lucienem Gachonem, Jeanem Paulhanem, Jeanem Gionem, Josette Clotisovou, Claude Dravainovou či švýcarským spisovatelem Charlesem Ferdinandem Ramuzem).

V roce 1928 se oženil s Marií Bresonovou, později se jim narodily tři děti (Françoise v roce 1930, Claude v roce 1934 a Annette v roce 1935), z nichž nejstarší Françoise zemřela v roce 1940 na spálu komplikovanou spalničkami.

Za druhé světové války se Pourrat nepřímo účastnil francouzského odboje, když pomáhal Židům nebo francouzským odbojářům. Kvůli ukrývání Židů, kterým se podařilo uprchnout z okupovaného severu do tzv. volné zóny, jež byla pod správou francouzské vichystické vlády, měl problémy s policií a v roce 1944 byl málem zatčen.⁸¹ Od roku 1940 působil v organizaci Národní podpora (Secours national) zajišťující vzájemnou pomoc založenou na principu solidarity, kde pracoval jako zástupce pro ambertský obvod.⁸²

Literární dílo Henriho Pourrata je rozsáhlé a rozmanité a zahrnuje v sobě širokou škálu nejrůznějších žánrů, od románů přes básně, dramata, kratší povídky a pohádky, až po biografie a historické, filozofické či náboženské eseje. Přestože spisovatelská dráha nebyla jeho původním záměrem, od svého nuceného návratu do rodného kraje se jí věnoval s pečlivostí a pravidelností sobě vlastní. Své první literární pokusy vydával především v místních periodikách (*L'Écho de la Dore*, *La Semaine auvergnate*, *La Veillée d'Auvergne*, *La Revue d'Auvergne*, *L'Auvergne illustrée* aj.), často na pokračování a pod četnými pseudonymy (Jean Ducouen, Damien Micolon, Jean-Paul de Chazeaux). Od roku 1909 pak začíná publikovat také pod svým vlastním jménem. V roce 1912 vydává kroniku ambertského života *Na kulatém*

⁸⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 218. Není-li uvedeno jinak, jsou všechny překlady korespondence mezi Henrim Pourratem a Janem Čepem naším dílem.

⁸¹ LAURAS, Annette a Claire POURRAT. *Les travaux et les jours d'Henri Pourrat*. Bouère: Dominique Martin Morin, 1996, str. 97.

⁸² *Ibid.*, str. 83.

*kopci*⁸³. Následuje jeho vrcholné dílo, čtyřdílný román *Kašpar z hor* (1922-1931)⁸⁴, a poté další díla, např. *Brána do sadu* (1938)⁸⁵, *Muž s rýčem*, (1941, Cena generála Muteaua)⁸⁶, *Březnový vítr* (1941, Goncourtova cena)⁸⁷, *Vánoční obilí* (1942)⁸⁸, *Blahé umučení* (1946)⁸⁹, *Lovec noci* (1951)⁹⁰, sbírky esejí *V trávě tři údolí*⁹¹ a *Zelená linie*⁹² nebo Pourratovo pravděpodobně největší dílo, rozsáhlá třináctisvazková *Pokladnice pohádek* (1948-1962)⁹³, výsledek jeho téměř celoživotního sběru pohádek a lidových příběhů z Auvergne.

Přestože dílo Henriho Pourrata je úzce spjato s jeho rodným krajem, označit jej za spisovatele pouze regionálního významu by bylo velikým nedorozuměním. Sám se ostatně zařazení do škatulky „regionalistů“ úporně bránil. Ve svých románech a povídkách opravdu vychází ze svého rodného kraje, jehož zvyky, tradice a přírodu v nich popisuje a jehož tradiční pohádky, legendy a lidové příběhy předávané z generaci na generaci shromažďuje ve svých sbírkách, z jeho díla však vyzařuje také celková úcta k tradicím a zvykům, ke křesťanským hodnotám, návrat k přírodě a půdě, oslava venkovského života. Jeho knihy jsou svědectvím, poselstvím, jež dalece přesahuje jakýkoli regionalismus, který mu bývá připisován. Za zmínku stojí také jazyková stránka jeho tvorby. Podařilo se mu vytvořit jednoduchý, avšak zároveň bohatý a nesmírně sugestivní venkovský jazyk, jenž je přístupný čtenářům ze všech oblastí. Jedná se o „živou a ohebnou řeč, šťavnatý jazyk“, jemuž je vlastní jistá „zakořeněnost“⁹⁴. Ve svých „cahiers d’expression“, zápisnicích, kam si poznamenával zejména venkovské výrazy, nashromáždil více než 30 000 regionálních výrazů z oblasti Francouzského středohoří. Svému literárnímu jazyku Pourrat věnoval velkou pozornost a místní výrazy užíval s velikou pečlivostí.

Navzdory dlouhému seznamu děl z pera Henriho Pourrata vydaných ve Francii, zůstává tento autor v českém prostředí spojován především s románem *Kašpar z hor*, který vyšel v Československu poprvé v překladu Jana Čepa a jeho bratra Václava v roce 1932 v nakladatelství Melantrich, poté znovu v roce 1969 v nakladatelství Vyšehrad a v roce 2001

⁸³ *Sur la colline ronde*, Imprimerie moderne, 1912.

⁸⁴ Česky vyšlo pod názvem *Kašpar z hor* v překladu Jana a Václava Čepa v letech 1932-1935 v nakladatelství Melantrich a poté znovu v roce 1969 v nakladatelství Vyšehrad.

⁸⁵ *La Porte du verger*, Uzès, Édition de la Cigale, 1938.

⁸⁶ *L’Homme à la bêche*, Paříž, Flammarion, 1940.

⁸⁷ *Vent de mars*, Paříž, Gallimard, 1941.

⁸⁸ *Le Blé de Noël*, Marseille, Sagittaire, 1942.

⁸⁹ *La Bienheureuse Passion*, Paříž, Albin Michel, 1946.

⁹⁰ *Le Chasseur de la nuit*, Paříž, Albin Michel, 1951.

⁹¹ Česky *V trávě tři údolí*. *Fragmenty z knihy Dans l’herbe des trois vallées*, Praha, Přátelé díla Henri Pourrata, 1937.

⁹² *La Ligne verte*, Paříž, Gallimard, 1929.

⁹³ *Trésor des contes*, Paříž, Gallimard, 1948-1962.

⁹⁴ MLEJNEK, Josef. Pourrat, Henri; *Kašpar z hor*. In: *iLiteratura.cz* [online]. 17. 10. 2002 [cit. 27. 9. 2020]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/13481>.

v novém překladu Jiřího Reynka v nakladatelství Literární čajovna Suzanne Renaud. Vedle několika pohádkových výborů je tak tento román stále jediným Pourratovým dílem, jež je českým čtenářům dostupné. Jeho životním dílem byl přinejmenším z jeho vlastního pohledu, soudě také podle náznaků v korespondenci s Janem Čepem, spíše rozsáhlý soubor *Pokladnice pohádek*, jejichž zapisování a sbírání se věnoval v podstatě od svého nuceného zdravotního návratu do Auvergne, ale především pak v posledních deseti letech svého života. Poslední tři svazky pohádek nakladateli vlastnoručně zaslal pouhý týden před svou smrtí. Zdravotní stav Henriho Pourrata se již nikdy nezlepšil, neustále trpěl slabšími či silnějšími otřesy, které nazýval *accrocs* či *à-coups* a které se v různě dlouhých intervalech vracely. Zemřel ve spánku ve věku 72 let 16. července 1959 ve svém rodném Ambertu.

II.2.1 Pourratova korespondence⁹⁵

Součástí odkazu Henriho Pourrata je rozsáhlá korespondence, kterou udržoval s mnohými svými současníky, ať už se jednalo o osobnosti ze světa literatury či odjinud. Více než 20 000 dopisů z pozůstalosti Henriho Pourrata bylo společně s dalšími dokumenty v roce 1974 věnováno městu Clermont-Ferrand, což vedlo k založení Centra Henriho Pourrata pod správou clermontské knihovny (Bibliothèque du Patrimoine de Clermont Auvergne Métropole). Pourratově korespondenci se tak začalo věnovat více pozornosti a jednotlivé epistolární výměny byly postupně publikovány. Dnes se vydáváním Pourratovy korespondence zabývá například Společnost přátel Henriho Pourrata (La Société des Amis d'Henri Pourrat) sídlící v Clermont-Ferrandu, řada korespondencí však vyšla také v renomovaných nakladatelstvích (Gallimard aj.).

Claude Dalet ve 25. svazku kolekce *Cahiers Henri Pourrat*⁹⁶ Pourratovu rozsáhlou korespondenci klasifikuje do několika kategorií: korespondence s přáteli z Auvergne (např. s Alexandrem Vialatem, Lucienem Gachonem), korespondence týkající se revuí, pro které Pourrat pravidelně psal (např. s Jeanem Paulhanem, Lucem Estangem), korespondence s autory, jejichž díla vycházela v rubrikách, které Pourrat řídil, a korespondence týkající se jeho celoživotního díla *Pokladnice pohádek*. Poslední skupinou, sahající tentokrát za hranice Francie, je podle Daleta korespondence s přáteli ze Švýcarska (např. s Charlesem Ferdinandem Ramuzem). Jak vidno, korespondenci s Janem Čepem nelze zařadit do žádné z těchto skupin. Řešením by mohlo být zařazení korespondence do skupiny švýcarské a její přejmenování na korespondenci s „nefrancouzskými“ přáteli Henriho Pourrata.

⁹⁵ Zpracováno podle předmluvy Jana Zatloukala v *Korespondenci HP a JČ*, str. 6-26.

⁹⁶ DALET, Claude, ed. *Actes du cinquantième de la mort d'Henri Pourrat*. Clermont-Ferrand: Société des Amis d'Henri Pourrat, 2011.

Jedním z důvodů, proč je korespondence Henriho Pourrata neobvykle rozsáhlá, může být spisovatelův přístup k dopisování s přáteli. Svou pracovní morálku a pevný řád, kterými se řídil ve spisovatelské práci, totiž Pourrat uplatňoval také v korespondenci. Ve zvyku měl údajně vyhrazovat si nedělní odpoledne pro odpovědi přátelům, od kterých během uplynulého týdne obdržel dopis. Setkala-li se jeho pečlivost s obdobným přístupem u ostatních korespondentů, není divu, že se jednalo o korespondence pravidelné a dlouhotrvající a že dopisní přátelství trvala někdy i celý život.

II.3 Jan Čep⁹⁷

Jan Čep se narodil 31. prosince 1902 v Myslechovicích, malé moravské vesnici nedaleko Litovle. Po absolvování litovelského gymnázia nastoupil v Praze na filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, kde studoval anglickou, francouzskou a českou filologii. Studium však po osmi semestrech ukončil, z univerzity odešel a v září 1926 přijel do Staré Říše za Josefem Florianem, českým katolickým myslitelem, překladatelem a vydavatelem, který se věnoval především dílu francouzského spisovatele Léona Bloye. Čep u něj strávil téměř dva roky a tento pobyt byl v jeho životě důležitým milníkem. Znovu zde totiž našel a obnovil svou víru, ve které během svých univerzitních studií „bloudil a kolísal“⁹⁸. V této době také začíná jeho literární kariéra. První literární pokusy Čep publikoval již během svých studentských let. Jednalo se o kratší díla, která vycházela v různých periodikách a téměř výhradně pod pseudonymem. Později začal publikovat pod svým vlastním jménem. Mezi jeho nejvýznamnější díla patří sbírky povídek *Dvojí domov* (1926), *Vigilie* (1928), *Zeměžluč* (1931, Cena Moravského venkova), *Letnice* (1932, Cena České akademie), *Děravý plášť* (1934), *Modrá a zlatá* (1938), *Tvář pod pavučinou* (1941, Národní cena za literaturu) a *Polní tráva* (1946). Z řady povídkových souborů vybočuje jediný Čepův román, *Hranice stínu*, vydaný v roce 1935, za který Čep obdržel cenu Nakladatelství Melantrich. Román se dočkal úspěchu také za hranicemi Československa, byl přeložen např. do němčiny, chorvatštiny a holandštiny. Kromě své spisovatelské činnosti se Jan Čep věnoval také práci překladatelské (překládal z angličtiny a francouzštiny, méně pak ze španělštiny, italštiny a němčiny) a lektorské (ve 30. letech působil v nakladatelství Melantrich, po druhé světové válce v nakladatelství Vyšehrad).

Čepovo literární dílo je úzce spjato s katolickou vírou, která je integrujícím prvkem jeho povídek, a s venkovanstvím. „Tematika jeho melodických povídek ho zařazuje

⁹⁷ Zpracováno podle TRÁVNÍČEK, Mojmir. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*. Brno: Proglas, 1996 a podle předmluvy Jana Zatloukala v *Korespondenci HP a JČ*, str. 6-7.

⁹⁸ TRÁVNÍČEK, Mojmir. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*. Brno: Proglas, 1996, str. 27.

k venkovské próze (...), ale zůstává mimo její hlavní proud.⁹⁹ Odmítá být součástí jakýchkoli kolektivních manifestů, programů, hnutí a literárních směrů, a když je v roce 1932 ve sbírce *Básníci selství* začleněn mezi ruralisty, rázně toto zařazení odmítá a proti programovému ruralismu se vyhraňuje. Jeho prózy jsou pevně zakořeněny v rodném kraji a katolická víra v nich má charakter něčeho samozřejmého, vrozeného, co není třeba nabubřele proklamovat, jelikož je přirozenou součástí vnitřního prožívání. Také v ostatních aspektech je Čep „samozřejmý a prostý – jazykem, atmosférou svých próz, pohledem na svět“¹⁰⁰. Základní metaforou, jež je pro celé jeho dílo určující a jež prostupuje veškerou jeho tvorbou, je metafora „dvojího domova“, „[vyhmátnutá] v ‘hrůze poznání, že svět je dvojitý’: jednak čas této země, překrásné a sladké provizorium, jednak a především neohraničitelná nekonečnost, která se prolamuje do času a spoluurčuje jeho podobu“¹⁰¹. Charakteristickým rysem Čepovy tvorby je kombinace venkovské tradice a metafyzického smyslu, která se prolíná všemi jeho díly, od studentských prvotín až po pozdější texty vzniklé v emigraci.

Téměř celou druhou světovou válku Jan Čep strávil ve své rodné vesnici. Při cestě do Francie těsně před vypuknutím války sice zvažoval emigraci, jeho láska k vlasti skloubená s existenciálními problémy, kterým by ve Francii patrně čelil, jej však vedla k rozhodnutí vrátit se domů. Po válce začal znovu cestovat, avšak komunistický převrat na počátku roku 1948 zhatil veškeré naděje na návrat k předválečnému stavu. Tentokrát už Čep neviděl jinou možnost než emigrovat, v srpnu 1948 překročil české hranice a přes Německo se dostal do Francie, kde zůstal až do konce svého života (s výjimkou let 1951-1955 strávených z pracovních důvodů v Mnichově).

Čepův život v exilu nebyl jednoduchý. Potýkal se s existenciálními problémy (nedařilo se mu nalézt vydavatele pro své texty, měl potíže se sháněním zaměstnání) a složitá situace se odrážela také na jeho psychickém stavu. Často prožíval úzkostné stavy, trpěl depresi, podceňoval se, cítil se osaměle, sklíčeně, beznadějně, chyběla mu jeho rodná země. Jeho snem bylo publikovat svá díla ve Francii a prosadit se jako spisovatel ve francouzštině, což se mu však nikdy nepodařilo. V roce 1951 tedy začal pracovat v českém vysílání Rádia Svobodná Evropa v Mnichově. Náplní jeho práce byla redakce pravidelných meditací, úvah na politicko-filozofická, náboženská, kulturní i osobní témata. V Mnichově působil až do roku 1955, kdy byl, dle svých vlastních slov, „detašován pro Paříž“¹⁰². S rádiem od té doby spolupracoval pouze dálkově a do Mnichova jednou za čas dojížděl.

⁹⁹ TRÁVNÍČEK, Mojmir. *Op. cit.*, str. 6.

¹⁰⁰ *Ibid.*, str. 8.

¹⁰¹ FUČÍK, Bedřich. *Básník dvojího domova*. In: ČEP, Jan. *Dvojí domov*. Praha: Vyšehrad, 1991, str. 336.

¹⁰² TRÁVNÍČEK, Mojmir. *Op. cit.*, str. 155.

V roce 1954 se Čepův život emigranta zásadně změnil. Oženil se totiž s Primerose Du Bosovou, dcerou francouzského spisovatele a kritika Charlese Du Bose, a o rok později se jim narodila dvojčata Klárka a Jeník.

Kontakty s rodinou v Československu zůstávaly řídké a nepřímé, Čep často dostával pouze zprostředkované informace, což mu nepomáhalo vymanit se z kruhu neustálých výčitek svědomí a úvah o tom, zda svým odchodem neuškodil rodině a přátelům, kteří v Československu zůstali.

V roce 1966 prodělal Čep mozkovou mrtvici, následkem které zůstal částečně ochrnut a která také ovlivnila jeho vyjadřovací schopnosti – mluvit již dokázal pouze trhaně a nesrozumitelně, psal pouze levou rukou, a to povětšinou jen vlastní podpis, dopisy od té doby diktoval. Jeho stav se po této příhodě již nikdy výrazně nezlepšil. Jan Čep zemřel 25. ledna 1974 ve věku 71 let a byl pochován v Celle-Saint-Claud nedaleko Paříže. Do rodné země se tak už nikdy nevrátil.

II.4 Korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa v kontextu doby¹⁰³

Korespondence mezi Janem Čepem a Henrim Pourratem probíhala s většími či menšími přestávkami po dobu téměř 26 let. První dopis Čep Pourratovi do Francie poslal 6. července 1932, poslední pak 4. března 1958, kdy už ve Francii sám žil. V průběhu těchto 26 let došlo na československé i francouzské politické a kulturní scéně k mnohým změnám. Tyto „externí“ záležitosti se větší či menší měrou dotýkaly také osobního života obou spisovatelů, a jsou tedy v korespondenci reflektovány. Dopisy tak přináší subjektivní pohled na tehdejší dobu a dnešní čtenáři si díky nim mohou udělat alespoň představu o tom, jak tyto historické události zasahovaly do života lidí.

Období mezi dvěma světovými válkami, kdy korespondence Čepa a Pourrata začíná, bývá považováno za zlatý věk česko-francouzských vztahů. Na Francii se v Československu pohlíželo jako na vzor a zejména v kulturní oblasti docházelo k četným kontaktům. Mnozí Čechoslováci, mezi nimi také Jan Čep, Francii viděli jako bratrskou zemi, druhou vlast, velmoc, u které mohou hledat v případě potřeby zastání. Tímto vnímáním silně otřásla až tzv. Mnichovská zrada.

Na počátku 30. let se v korespondenci, nezatížené politickými hrozbami a nesvobodou, střídají témata osobní či pracovní, probírají se rodinné záležitosti a diskutuje se o literatuře. S narůstajícím vlivem Adolfa Hitlera v Německu a jeho expanzivními záměry

¹⁰³ Zpracováno podle ZATLOUKAL, Jan, ed. *Francouzští přátelé Jana Čepa*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2016, str. 23-34 (dále citujeme jako *Francouzští přátelé*), podle předmluvy Jana Zatloukala v *Korespondenci HP a JČ*, str. 20-23 a podle dopisů publikovaných v *Korespondenci HP a JČ*.

namířenými nejen vůči Československu se však charakter korespondence proměňuje a dává tušit obavy dopisovatelů o osud Československa a celé Evropy. Čep cítí, „jak se blíží katastrofy, na něž stačí jen pohlédnout a dech se tají“¹⁰⁴, a dělá si starosti, když vidí „svět podléhat tak osudnému a krutému nedorozumění“¹⁰⁵.

29. září 1938 došlo v Mnichově k podepsání dohody mezi zástupci Německa, Itálie, Francie a Velké Británie, která Československu ukládala vzdát se svých pohraničních oblastí obývaných z velké části německou populací (Sudet) ve prospěch Německa. Fakt, že se na Mnichovském diktátu podílela také Francie, byl pro mnohé Čechoslováky velkou ranou. Čep se však na rozdíl od jiných vůči Francii nezatvrdil a v dopisech Pourratovi vyjadřuje svou víru, že tato země „znovu převezme úlohu, která jí přísluší, úlohu duchovní a materiální moci“¹⁰⁶. Vysvětluje, že by musel „Francii, její historii a kulturu, znát a milovat příliš málo a příliš špatně, [aby] se nechal strhnout k unáhleným soudům na její vrub“¹⁰⁷. Tento Čepův ojedinělý postoj neunikl také dalším francouzským osobnostem – Jean Pasquier v dopise Pourratovi píše, že „zoufalá láska, kterou si lidé jako Čep vůči Francii uchovávají, v sobě má něco zdrcujícího“¹⁰⁸.

Po podpisu Mnichovské dohody oba přátelé v korespondenci sdílejí své obavy o další vývoj v Evropě. Čep Pourratovi popisuje, jaký dopad mělo přijetí dohody na život v Československu, mimo jiné v kulturní a literární oblasti. Podle něj „není duchovní tvorby bez svobody a svobodu, tu už [nemají] v žádném smyslu“¹⁰⁹. V dopisech nyní přátelé probírají především praktické záležitosti a na literární úvahy a rozborů vlastních děl nezbývá čas. Pourrat přítele nabádá k úvahám o odchodu z nesvobodné země a nabízí svou pomoc, Čep se však emigraci brání – nechce si navždy uzavřít cestu k návratu do rodné vlasti. Přestože se mu podaří sehnat povolení a do Francie ještě těsně před válkou odcestuje, po těžkém rozhodování se vrátí domů. Den po jeho návratu vypukne druhá světová válka a proud korespondence je tím přerušen. Několik málo dopisů si však přátelé mezi lety 1939 a 1945 přeci jen vymění, a to prostřednictvím českého bohoslovce Miroslava Kouřila, který byl do Francie poslán na nucené práce. Mohou se tak informovat o tom, jak prožívají tyto těžké chvíle, a být si navzájem oporou. Během předválečných a válečných let hledají útěchu především ve své křesťanské víře a upínají se k věčné naději – „je třeba doufat proti vši naději. Jinak ať se děje vůle Boží.“¹¹⁰

¹⁰⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 57.

¹⁰⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 57.

¹⁰⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 76.

¹⁰⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 79.

¹⁰⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 83.

¹⁰⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 81.

¹¹⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 74.

Po skončení druhé světové války je pravidelná korespondence mezi Čepem a Pourratem obnovena. Do popředí se opět dostává literatura, vlastní tvorba, starosti s vydáváním. Oba přátelé také sdílejí své rozčarování z poválečné situace. Čep popisuje, jak jsou lidé „unaveni a zároveň plni nespokojenosti, zlomyslnosti a nenávisti“¹¹¹. Pourrat dodává, že ve Francii také „zdaleka [nemají] pocit svobody, nemluvě o pocitu štěstí“¹¹². Český spisovatel stále touží po svobodě pohybu, po možnosti podívat se znovu za hranice, což je mu postupně umožněno. Na počátku roku 1948 jej však zasáhne další rána.

25. února 1948 proběhl v Československu komunistický puč. Pro Čepa to znamená opětovné rozmýšlení nad emigrací. Tentokrát se mu zdá, že nastalá situace „nemá charakter provizoria jako před několika lety“¹¹³, a tak se k odchodu z vlasti odhodlá. Ještě téhož roku se mu podaří dostat se do Francie, odkud pak naváže na korespondenci se svým auvergneským přítelem. Hlavním tématem jejich dopisů se po roce 1948 stává právě exil Jana Čepa a s ním spojené existenciální a psychické problémy, kterým český spisovatel čelí.

Korespondence Jana Čepa a Henriho Pourrata je především z československého pohledu nesmírně významná, jelikož mapuje několik období československé historie (meziválečné období 30. let, druhou světovou válku, poválečný vývoj a poúnorovou emigraci) a reflektuje dramatické změny, které se v té době v zemi odehrály (Mnichovskou dohodu, vypuknutí druhé světové války, komunistický puč).

II.5 Charakteristika korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa¹¹⁴

Přestože Henri Pourrat udržoval mnohá dopisní přátelství a jeho korespondence je neobvykle rozsáhlá, dopisování s Janem Čepem z dlouhé řady těchto epistolárních výměn vybočuje. Jan Čep je totiž Pourratovým jediným pravidelným korespondentem ze střední Evropy (pomineme-li pozdější korespondenci se Suzanne Renaudovou, básnířkou francouzské národnosti provdanou do Československa). Jeho postavení se tak od ostatních Pourratových dopisovatelů z Francie, příp. ze Švýcarska, značně liší. Prostřednictvím dopisů Henri Pourrat s Čepem prožívá těžké chvíle, kterými si vlast českého spisovatele prochází, a nabízí se mu nebyvale autentický pohled na vývoj v Československu. Využije toho například ve své spisovatelské práci, kdy se postavou Jana Čepa a úryvky jeho dopisů inspiruje při tvorbě dvou kratších textů s názvem „Emigrant“ a „Návštěva u Evženie“, publikovaných v jeho pravidelné rubrice „Air du mois“ v *Nouvelle Revue française*.

¹¹¹ *Korespondence HP a JČ*, str.109.

¹¹² *Korespondence HP a JČ*, str.112.

¹¹³ *Korespondence HP a JČ*, str.120, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 129.

¹¹⁴ Zpracováno podle předmluvy Jana Zatloukala v *Korespondenci HP a JČ*, str. 6-26 a podle dopisů publikovaných v *Korespondenci HP a JČ*.

S Čepovým nefrancouzským původem souvisí také specifická jazyková realita této korespondence. Komunikace mezi spisovateli (ať už písemná, nebo později osobní) probíhá ve francouzském jazyce. Ve vztahu k francouzštině si však Pourrat a Čep nejsou rovni. Zatímco Pourrat, rodilý Francouz a navíc spisovatel s velice bohatým a originálním jazykovým projevem, se může v dopisech bez problémů vyjadřovat ve své mateřštině, pro Čepa je francouzština cizím jazykem, který mu místy (především v prvních letech dopisování) působí potíže. Sám si je svých nedostatků vědom, v dopisech upozorňuje na své chyby a cítí se „ochromen obavou, že [píše] ve francouzštině špatně“¹¹⁵. Pro spisovatele, jehož snem je psát a vydávat díla ve francouzštině, je tato skutečnost velkou překážkou a několikrát ji dokonce zmiňuje jako jeden z důvodů svých pozdních odpovědí a dlouhých mlčení.

Čepovy dlouhé prodlevy mezi jednotlivými dopisy úzce souvisí s celkovým rozsahem korespondence, jenž je, v porovnání s ostatními dopisními výměnami Henriho Pourrata, spíše skromný. Dochovaná korespondence čítá 134 dopisů (89 z nich poslal Čep Pourratovi, 45 přišlo od Pourrata Čepovi), což se na dobu 26 let přátelství a vzájemného dopisování nezdá být mnoho. Toto nevysoké číslo plyne především ze dvou skutečností. Tou první je složitá politická situace, během které si přátelé dopisují. Velká část dopisů Henriho Pourrata totiž není dochována – když Čep v roce 1948 emigroval, Pourratovy dopisy z dřívějších let zůstaly v Československu a až na několik amatérsky přeložených českých fragmentů se do dnešní doby nedochovaly. Druhá světová válka a do jisté míry i poúnorová situace v Československu navíc korespondenci na určitou dobu přerušily, či přinejmenším zkomplikovaly. Pourrat a Čep o sobě dlouhé měsíce nemají zprávy a musí složitě hledat způsoby, jak si dopisy bezpečně předat (např. prostřednictvím společných přátel působících v diplomacii). Druhým důvodem tohoto nízkého počtu dopisů je již zmiňovaná Čepova nedůslednost a nepravidelnost v odpovídání, kdy český spisovatel postrádá Pourratovu disciplínu a dopisy svého přítele nechává často z různých důvodů několik měsíců bez odpovědi. Čep si je tohoto svého nedostatku vědom, má za to, že je „politováníhodný korespondent“¹¹⁶, bez ustání se příteli omlouvá, a když bezprostředně po Henriho smrti píše Pourratově ženě Marii, je přesvědčen, že byl „Henrimu špatným dopisovatelem“¹¹⁷. Pourrat však veškeré Čepovy prohřešky shovívavě promíjí a korespondence tak po sebedelším přerušení z Čepovy strany dál pokračuje.

¹¹⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 66.

¹¹⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 36.

¹¹⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 211.

Během více než čtvrtstoletí vzájemného dopisování prošla korespondence mezi Čepem a Pourratem jistým vývojem. První kontakt a počátek korespondence měly pracovní charakter (Čep Pourratovi píše s žádostí o pomoc při překladu některých pasáží *Kašpara z hor* do češtiny). Pourrat Čepovi ihned nabídne osobní setkání, které povahu budoucí korespondence navždy změní. Mezi spisovateli totiž vznikne pevné pouto a spříznění duší, jak je patrné z následujících dopisů nebo například z Pourratova věnování Čepovi ve sbírce *V trávě tři údolí*, kde vyjadřuje radost nad tím, že se s ním „[cítí] být ve společenství zálib a idejí“¹¹⁸. Korespondence se tak brzy proměňuje a z pracovních dopisů se stávají dopisy osobní, přátelské. Důvěrnost se pak s přibývajícými lety a dalšími osobními setkáními ještě prohlubuje. Přestože později je v dopisech opět věnován velký prostor pracovním záležitostem, přátelský tón a vzájemné souznění z nich už nikdy nevymizí a i přes nižší četnost osobních setkání po druhé světové válce zůstane vztah Pourrata a Čepa až do Pourratovy smrti velmi blízký, dalece přesahující obvyklou profesní spolupráci a komunikaci autora a jeho překladatele.

Vývoj, kterým vztah mezi oběma spisovateli prošel, odráží proměna korespondence z hlediska probíraných témat. První dopisy se vedle literatury týkají praktických záležitostí souvisejících s Čepovým plánovaným příjezdem do Auvergne. Dopisy poslané po jeho první návštěvě jsou již výrazně osobnější, což může být z části zapříčiněno tím, že Čep osobně poznal (a během svých dalších návštěv ještě blíže pozná) Pourratovu rodinu, jeho domov a okolí, na které se pak v dopisech často dotazuje. Sám se Pourratovi také svěřuje se svou rodinnou situací, např. se zdravotními problémy svého bratra, finančními záležitostmi a dalšími svými zahraničními cestami. Přátelství navíc posiluje stejný literární vkus – spisovatelé si vyměňují dojmy z četby, navzájem si doporučují díla a dotazují se na názor druhého (ať už se jedná o tvorbu vlastní nebo jiných autorů), Pourrat Čepovi postupně zasílá svá díla. Po podepsání Mnichovské dohody nezbývá na osobní témata a literaturu čas, a tak se válečné a poválečné dopisy věnují především aktuální politické situaci a jejím dopadům na život obou spisovatelů. Po Čepově exilu se do korespondence opět vrací pracovní záležitosti – debaty nad vlastní tvorbou, problémy s vydáváním, shánění zaměstnání pro Čepa apod. – osobním tématům však není věnován o nic menší prostor – z nejběžnějších jmenujme např. zdravotní stav Henriho Pourrata, úzkostné a depresivní stavy Jana Čepa po emigraci, život a studia Pourratových dětí a po Čepově sňatku také jeho rodinný život. Přátelství tedy i bez pravidelných setkání neochabuje, právě naopak – Pourrat je svému příteli v těchto těžkých dobách velkou oporou a neúnavně se mu v emigraci snaží pomáhat (hledá pro něj zaměstnání,

¹¹⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 226.

přimlouvá se za něj u nakladatelů, vnukne mu myšlenku na manželství). Sám se v té době potýká s nemalými zdravotními problémy, čemuž zase Čep, jehož zdravotní stav také není ideální, dokáže porozumět. V dopisech Jana Čepa, jemuž ve Francii není umožněno uplatnit své spisovatelské nadání, časem také přibývá lyrických popisů přírody, poetických a meditativních pasáží srovnatelných s jeho dřívější literární tvorbou.¹¹⁹

Korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa je korespondencí dvou rozdílných osobností – spisovatele rozděluje jazyk, geografická vzdálenost, často i politická situace, liší se svou povahou, přístupem k práci i ke korespondenci. Nic z toho však není překážkou korespondenčního přátelství, které vzniklo téměř okamžitě a v průběhu let se dále upevňovalo. Korespondence těchto dvou přátel tak nejen že vypovídá o životě obou spisovatelů v kontextu nestálé politické situace mezi lety 1932 a 1958, ale je především svědectvím o výjimečném vztahu Henriho Pourrata a Jana Čepa a odkazem jejich vzácného přátelství.

¹¹⁹ ZATLOUKAL, Jan. Quelques réflexions à propos de la correspondance de Jan Čep à Henri Pourrat. *Romanica Olomucensia*. 2014, 26(1), str. 114.

III Překlad korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa

III.1 Překlad vybraných dopisů

1 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Lavigerie 6. července 1932

Vážený pane,

pro pražské nakladatelství Melantrich¹²⁰ překládám do češtiny Vaše dílo *Kašpar z hor*¹²¹. Mohl bych se na Vás obrátit ohledně několika problematických pasáží v textu, lokálních výrazů či reálií, které jsou místy nejasné?

Jelikož jsem právě na několik týdnů ve Francii¹²², velice rád bych na vlastní oči spatřil místa, na kterých se odehrává děj Vaší úžasné epopoje, tedy kraj, který jste obdařil tak neobvyklým půvabem.

Sotva se odvažuji vyslovit svou další otázku: budu-li mít příležitost navštívit Auvergne, mohl bych se s Vámi setkat?

Ujišťuji Vás, že mne k této žádosti nevede obyčejná zvědavost zahraničního turisty, ale upřímné sympatie a hluboký obdiv k Vašemu dílu a ke všemu, co reprezentuje v současné duchovní tvorbě.

Nějakou dobu se teď zdržuji v Charente¹²³, nedaleko města Angoulême, a do Auvergne bych mohl přicestovat v posledních dnech měsíce srpna nebo na začátku září, než se vrátím do Prahy. Rád bych zopakoval, že si nepřeji být indiskrétní, a pokud na tento dopis nedostanu odpověď, nebudu Vám to nijak vyčítat.

Vážený pane, omluvte prosím mou opovážlivost a věřte, že jsem Váš oddaný obdivovatel.

Jan Čep

u p. Trigouleta, Lavigerie u St. Saturnin, Charente

¹²⁰ Ačkoliv bylo nakladatelství Melantrich spjato s Československou národně socialistickou stranou, zejména díky schopnostem ředitele Bedřicha Fučíka se zařadilo mezi nejvýznamnější prvorepublikové nakladatelské domy. V Melantrichu vycházely knihy nejlepších soudobých českých i světových autorů, řadu literárních přátel si Fučík do Melantrichu přivedl i jako své spolupracovníky. Jan Čep zde v letech 1928-1938 působil jako překladatel, knižní redaktor a lektor.

¹²¹ *Les Vaillances, farces et aventures de Gaspard des montagnes (Statečné kousky, taškařiny a šlechetné činy Kašpara z hor)*, Paříž, Albin Michel, 1922-1931. V Čepově překladu vyšel román pod názvem *Kašpar z hor* v letech 1932-1935 v nakladatelství Melantrich a poté znovu v roce 1969 v nakladatelství Vyšehrad.

¹²² Od května do září 1932 byl Čep ve Francii na služební cestě jako stipendista ministerstva školství.

¹²³ Departament na jihozápadě Francie, součást regionu Nová Akvitánie.

2 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Lavigerie – St. Saturnin 12. VIII. 1932

Vážený pane,

na můj asi měsíc starý dopis jste odpověděl velice přívětivě návrhem setkání ve Vernet-la-Varenne¹²⁴. Přijedu vás tam navštívit cestou do Grenoblu, někdy mezi 1. a 3. zářím, zatím vám to nemohu říci úplně přesně. Dovolím si vám ještě poslat zprávu bezprostředně před svým příjezdem.

Rozhodně se však nemusíte nijak obtěžovat s pohoštěním atd. a nepovažujte prosím jakoukoli překážku tohoto druhu za něco, co by mělo zabránit mé návštěvě. Když jsem vás žádal o setkání, s ničím takovým jsem nepočítal.

Právě dokončuji překlad druhého dílu *Kašpara (Hospoda U Krásné pastýřky)*. Budu mít na vás několik otázek, zejména ohledně některých vlastních jmen atd.

Pokud by nastala situace, která by vám neumožnila přijmout mne, dejte mi prosím vědět. Zůstanu zde do konce měsíce srpna.

Ještě jednou Vám děkuji za vaši laskavost a velmi se těším, až se setkáme.

Jan Čep

Lavigerie – St. Saturnin, Charente

3 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Praha 24. listopadu 1932

Drahý pane,

docela se stydím, že píši po tak dlouhé době, a navíc ve spěchu. Nechci se nijak vymlouvat na únavu, která na mne padla po návratu, nebo na pocit až jakési závratí, který se mne zmocnil, když jsem se najednou ocitl v kraji svého dětství, hlavu stále plnou vzpomínek odjinud.

Přesto jsem se pokoušel napsat vám již pár dní po návratu, abych poděkoval za tak srdečné přijetí, vám, paní Pourratové, vašim tchánům, a abych vám řekl vše, co jsem vám nestihl sdělit během své krátké návštěvy ve Vernet.

¹²⁴ Po svatbě s Marií Bressonovou jezdil Henri Pourrat často se svou rodinou na prázdniny do hor v kraji Livradois, do Vernet-la-Varenne, kde rodiče Marie vlastnili rozlehlou usedlost.

S odesláním dopisu jsem nejdříve trochu váhal – a poté už to pro mě bylo zhora nemožné. Vydavatelé *Kašpara z hor* po mně požadovali kompletní rukopis všech čtyř svazků v co nejkratší době, aby mohlo celé dílo vyjít na začátku prosince. Nadto také rukopis mé vlastní knihy¹²⁵, kterou jsem jim neuváženě slíbil před odjezdem do Francie. Dal jsem se tedy do práce, nehledě na únavu, avšak při překládání *Letohrádku*¹²⁶ jsem si musel přibrat na pomoc bratra¹²⁷. Na *Věži k východu* jsem opět pracoval sám.

První dva díly jsou již téměř vytištěny a já jsem byl požádán, abych se na vás jménem nakladatelství Melantrich obrátil s prosbou o podepsání první strany asi 30 až 40 výtisků luxusního vydání.

Opět se stydím, že mé pohnutky k napsání tohoto dopisu se zdají být ryze vnější, doufám však, že vůči mně budete nadále tak laskavý a přátelský a prominete mi mé trestuhodné zpoždění. Vězte, že část mého srdce zůstala tam ve vašich horách, kde jsem od Vás dostal dar nezasloužené sympatie.

Nejhorší část práce mám již za sebou a vynasnažím se nyní dohnat veškerou zameškanou korespondenci.

Drahý pane a příteli – mohu-li se odvážit použít slova, jehož jste pro mne užil v jednom ze svých věnování – přijměte mé nejsrdečnější a nejupřímnější pozdravy. Vyřídíte prosím mé uctivé pozdravení vaší paní a mým hostitelům z Usedlosti¹²⁸.

Jak se daří malé Françoise¹²⁹?

Zůstávám navždy váš oddaný

Jan Čep

P. S. Co se týče těch podpisů, dejte mi prosím vědět, zda Vám můžeme zaslat titulní strany.

Pokud jde o pana Baraduca¹³⁰, zatím jsem se s ním setkal pouze jednou, doufám však, že se brzy znovu uvidíme.

¹²⁵ Jedná se o povídkový soubor *Letnice*, který vyšel v prosinci 1932 a za nějž Čep získal Cenu Akademie věd.

¹²⁶ Román *Kašpar z hor* má čtyři části: *Zámek sedmi bran*, *Hospoda U Krásné pastýřky*, *Letohrádek lásky* a *Věž východní*.

¹²⁷ Václav Čep (1908-1985), středoškolský učitel a rovněž překladatel z francouzštiny a italštiny.

¹²⁸ Domu Pourratových tchánů Félixů a Élise Bressonových ve Vernet-la-Varenne se říkalo *Enclos (Usedlost)*.

¹²⁹ Nejstarší dceři Pourratových Françoise byly tehdy necelé dva roky.

¹³⁰ Pierre Baraduc (1905-1980), francouzský diplomat, který zastával důležité diplomatické a politické funkce v různých zemích, v třicátých letech byl zplnomocněným ministrem Francouzské republiky v Praze. Po válce se stal ředitelem zpravodajských služeb ministerstva zahraničí. Čep se s ním seznámil díky Pourratovi, kterého s Baraducem pojil příbuzenský svazek – Élise Bressonová, Pourratova tchýně, byla sestrou Jeanne Baraducové, Pierrovy matky.

Adresa: J. Č., Praha 16
Husova 20 (Melantrich)

4 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Praha 6. ledna 1933

Drahý pane,

opět mám zpoždění. Tentokrát však mohu na svou omluvu uvést, že jsem byl opravdu nemocen¹³¹, přestože se nejednalo o nic vážného. Chytil jsem chřipku, příliš brzy jsem vstal z lůžka a pak už se to táhlo, nemoc se stále vracela, a to po celých šest týdnů. Vánoční svátky mě úplně zaskočily, nemohl jsem uvěřit, že už je Štědrý večer. A když jsem od vás obdržel přání do nového roku, dostavily se hrozné výčitky svědomí...

Děkuji vám, také trochu opožděně, za knížku s fotografiemi z Livradois¹³², jejíž součástí je opravdu výborná mapa. Kdybychom ji znali, využili bychom ji při překladu *Kašpara*.

Překlad obou částí vašeho díla vyšel před Vánoci. Bylo mi řečeno, že už vám byl jeden výtisk zaslán.

Drahý pane Pourrate, musím vám říci, že mne české vydání vaší knihy velice potěšilo. Mám takovou radost, jako bych ji napsal já sám, a cítím se s ní být velmi úzce propojen. Jsem rád, poněvadž všem mým přátelům se vaše dílo líbilo od první chvíle a prohlašovali, že se od něj nemohli odtrhnout, dokud neobrátili poslední stránku.

Nevím, jestli jsem vám už říkal, že celková atmosféra a povaha vaší epopoje připomíná jednu českou knihu, kterou u nás čteme neustále: *Babičku* Boženy Němcové. Její příběh se také odehrává v první třetině 19. století, o něco později než *Kašpar*, a nezapomenutelným způsobem zachycuje útržky z venkovského života za starých časů, jehož poslední zbytky nenávratně mizí. Napsala ji žena, a možná právě proto tato kniha popisuje především idylu. Nemá takovou sílu, spád a rozmanitost charakterů, jaké najdeme v *Kašparovi*. Navíc byla napsána v polovině minulého století a její styl není zdaleka tak vytrábený a bohatý jako u vás. Její poselství je však stejné: bývalo kdysi mezi lidmi více přátelství.

¹³¹ Stížnosti na zdravotní stav se v korespondenci Čepa, jehož zdraví bylo poměrně chatrné, objevují velice často. Neustále se mu vracela chřipka, především však trpěl chronickými bolestmi hlavy, kterých se nikdy nezbavil nadlouho.

¹³² *Auvergne – Limagnes (L’Auvergne – Les Limagnes, Paříž, Arthaud, 1932)*. Livradois je přírodní park v oblasti Francouzského středohoří, v regionu Auvergne.

Jsem rád, že obrázky Prahy a Čech se vám líbily. Možná jsem vám během své návštěvy Usedlosti úplně zapomněl říci, že má země je krásná a že ji mám velmi rád. Ale to je přirozené – to jste věděl a ani nebylo třeba o tom výslovně mluvit. Jistě také rozumíte této touze přimět své přátele milovat to, co člověk sám miluje, a sdílet to s nimi. Tolik bych si přál, abyste jednou mohl společně se mnou na vlastní oči spatřit mou zem. Je to zcela neuskutečnitelné?

Právě čtu znovu *Zlého chlapce*¹³³ a zdá se mi ještě lepší než před několika lety, když jsem ho četl poprvé. Chtěl bych přesvědčit ředitele Melantrichu, aby jej také vydal.

Právě vyšla má knížka povídek *Letnice*. Velmi lituji, že jazyková bariéra mi nedovoluje požádat o váš názor.

Zde ve Francouzském institutu pracuje Jean Pasquier¹³⁴, který se velmi zajímá o literární záležitosti. Poznal jsem jej teprve nedávno, ale připadá mi velice inteligentní. Neznáte ho náhodou?

Hodně myslím na vás a na vaše blízké. V mých vzpomínkách a v mém srdci zůstávají všechny podrobnosti toho krásného zářijového dne, kdy jsem s vámi kráčet po travnaté pěšině a ptal se vás na jména rostlin a stromů. Máte hodně práce? Nebylo by příliš indiskrétní zeptat se, co právě píšete?

Vyříd'te mé upřímné pozdravení vaší paní a vašim tchánům. Pěkný pozdrav Françoise a vám hodně úcty a náklonnosti váš oddaný

Jan Čep

P. S. Vyšel již váš *Vůdce vlků*¹³⁵? Kde?

5 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Praha 25. dubna 1933

Můj předrahý příteli,

¹³³ *Le Mauvais Garçon*, Paříž, Éditions de la Nouvelle Revue Française, 1926.

¹³⁴ Jean Pasquier v letech 1930-1939 vyučoval v pražském Institutu Ernesta Denise francouzskou a srovnávací literaturu. Za války byl poručíkem francouzsko-české vojenské mise, později sloužil také v Maroku. Po válce se stal ředitelem Francouzského institutu v Neapoli.

¹³⁵ *Le Meneurs de loups*, Saint-Félicien-en-Vivaraais, Au Pigeonnier, 1930.

jsem politováníhodný korespondent. Abych napsal některému ze svých přátel, čekám vždy na chvíli volna a inspirace, která nepřichází – až nakonec, když už se tíha mlčení stane nesnesitelnou, usedám a píši první slova, která mi vytanou na mysli.

Již jsem vám říkal, že jsem byl opravdu dojat srdečným a bezprostředním přijetím, kterého se mi od vás dostalo ve Vernet, a pokud je to vůbec možné, tak ještě více vašim dopisem, ve kterém jste se mnou jednal jako rovný s rovným. Moci do češtiny přeložit tak významné a úchvatné dílo, jako je *Kašpar z hor*, pro mne byla čest a také neustálý zdroj potěšení. Jakmile jsem se s dílem seznámil, bylo také mou povinností dát jej přečíst svým krajanům a mou jedinou zásluhou je snad to, že jsem jej přeložil trochu lépe než kdokoli jiný, protože jsem si jej více zamiloval.

Všem, kteří vaši knihu četli a se kterými jsem měl příležitost si o tom promluvit, se velmi líbila, ať už to byli „intelektuálové“ nebo lidé „nevzdělaní“. Všichni přiznávali, že pocítili hlubokou lítost, když přišla chvíle loučení a spadla opona. Co se týče komerčního účinku, o něm toho moc nevím, prodej byl pomalejší kvůli relativně vysoké ceně knihy (snad také kvůli její objemnosti). Ujistili mne však, že to „půjde i tak“. Více o tom budeme vědět ke konci roku.

Nemohl jsem vám ani poděkovat za vašeho *Vůdce vlků*. Je to skutečně kabinetní* kousek, něco jako komorní hudba. Vlastníte tajemství takového zhuštěného tvaru, svobodného a zároveň ukázněného; vrháte čarovné záblesky, otevíráte nečekané obzory. – To by ani u nás nemohlo vyjít jinde než v nějaké speciální edici. Jakmile se k tomu naskytne příležitost, ihned vás na to upozorním. –

Jestliže jsem se teď konečně rozhodl přerušit dlouhé mlčení, které jsem bezdůvodně zachovával, je to proto, že cítím, jak ve mně v této době strašlivých hrozeb den ode dne narůstají nezadržitelné sympatie, taková horoucí náklonnost, vůči mým přátelům za hranicemi. Dovedeme si představit, co by tentokrát znamenala válka! To by byl konec! Těžko bychom se nyní loučili se zemí, kterou jsme dostali v dědictví, se vším, co zde naši předkové nashromáždili. – Stěží na to dokážeme pomyslet, i když vzhledem k jistým okolnostem máme někdy sklony domnívat se, že by možná nebylo tak špatné obrátit list a začít nanovo. – Konečně bude tak, jak dá Bůh. Dokážeme si snad představit horší katastrofy než stěhování národů nebo

Stoletou válku? A přesto během nich duch našich předků nezahynul, dodnes můžeme číst svatého Augustina¹³⁶, *Píseň o Rolandovi*¹³⁷, Joinvilla¹³⁸. Děj se vůle Boží! –

Říkal jste mi, že máte rád Paula Claudela¹³⁹. Čtu jej stále znovu a znovu. Z jeho díla vyzařuje ohromná síla bezpečí. Tak dobře se z ní čerpá.

Zmínil jste se také o paní Isabelle Rivièreové¹⁴⁰. Rád bych o ní něco slyšel. Možná se s ní stýkáte? Právě čtu korespondenci Alaina-Fourniera¹⁴¹ a jeho švagra a nemohu se smířit s tou nepředstavitelnou ztrátou.

A vy, drahý příteli, jak se máte? Těšíte se plnému zdraví? Já jsem stále na nože se svým žaludkem. – Vzkažte mé nejupřímnější pozdravení paní Pourratové a poklonu slečně Françoise. Mimo to ode mne pozdravte také vaši paní matku a vaše tchány.

Věřte, že zůstávám váš velice oddaný

Jan Čep

P. S. Na zítra mám domluvenou schůzku s Pierrem Baraducem.

* Použil jsem tento výraz a pak jsem znejistěl, znamená-li to ve francouzštině totéž, co u nás: něco mimořádného, vytříbeného.

6 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Myšlichovice 29. července 1933

Můj předrahý příteli,

¹³⁶ Svatý Augustin (354-430), biskup z Hippony, církevní otec, významný teolog, řečník, kazatel a rétor; mezi jeho nejvýznamnější díla patří *Vyznání* a *O Boží obci*.

¹³⁷ *Píseň o Rolandovi*, francouzský středověký hrdinský epos, pravděpodobně z 11. století. Bývá řazen mezi tzv. chansons de geste (písně o činech) a je jednou z nejstarších francouzských literárních památek vůbec.

¹³⁸ Jean de Joinville (1224-1317), šlechtic ze Champagne, kronikář a životopisec svatého Ludvíka (krále Ludvíka IX. Francouzského). Pod názvem *Život svatého Ludvíka, krále francouzského* vyšel životopis ve Florianově Staré Říši v překladu A. L. Stříže v r. 1917, kde se s ním Čep seznámil.

¹³⁹ Paul Claudel (1868-1955), francouzský básník, dramatik a diplomat. Jeho dílo bylo silně ovlivněno katolicismem a symbolismem. V letech 1909-1911 byl pražským konzulem.

¹⁴⁰ Isabelle Rivièreová (1889-1971), manželka Jacquese Rivière a sestra Alaina Fourniera.

¹⁴¹ Alain Fournier (1886-1914), francouzský spisovatel a autor jediného románu s názvem *Veliký Meaulnes* (*Le Grand Meaulnes*, Émile-Paul Frères, 1913). Zemřel na počátku první světové války a Čep k němu celý život choval velké sympatie. Měl dokonce prohlásit, že *Veliký Meaulnes* je jediná kniha, kterou by býval chtěl sám napsat. V češtině román poprvé vyšel u Rudolfa Škeříka v překladu Jaroslava Zaorálka v roce 1928.

děkuji za váš laskavý dopis. Nemusel jste se omlouvat, že jste mě nechal chvíli čekat. Sám velmi dobře vím, jak korespondenci – i když není nepříjemná – odkládáme na později, obzvlášť pracujeme-li zrovna na něčem důležitém, co zaměstnává celou naši mysl – jak se tomu zdá být ve vašem případě. Netrpělivě a s radostí očekávám dokončení vašeho velkého díla. Mezi těmi strašnými změnami, které se snaží všechno smést, u vás vždy najdeme neochvějnou a tragickou velikost. A taky lásku k věcem této země, k „zeleným věcem“, které člověk dostal do svého království, pro útěchu a pro potěšení svého vyhoštěného srdce – a které si umínil zneuctít, poničit, proměnit v peklo!

Četl jsem v *Revue universelle*¹⁴² úryvek z vašich *Čarodějů*¹⁴³ a bylo to zcela podle mého vkusu. Jak nenápadně umíte vyjádřit věci, které hraničí s nadpřirozenem, nastínit je v náznacích! A ta záplava expresivních detailů, které činí věci a lidi tak přítomné a hmatatelné! Nepochybuji, že pro mě četba celé knihy bude potěšující a objevná.

Pro mne toto období není příliš příznivé. Na dovolenou jsem jel na venkov, za matkou a bratrem, bratr však musel jít před žněmi do nemocnice, má nemocné srdce (vážnou dilataci)¹⁴⁴. Jsou to už čtyři týdny, a ještě nejméně dva další tam bude muset zůstat. Atmosféra u nás není za těchto okolností příliš dýchatelná, navíc to vypadá, že už nikdy nebude schopen velké a déletrvající fyzické námahy. To on je dědicem našeho malého statku; chystal se jej rozšířit, opravit budovy, koupit koně (doteď jsme zapřahovali jen krávy) – a konečně oženit se – a teď je navždy invalidní. Bude pro něj těžké všeho se zříci ve 26 letech. Dokonce ani neví, že se to pro něj tak špatně vyvíjí, stále doufá. A je ostatně možné, že se lékaři mýlí.

Mimo to se poslední dobu cítím podivně unavený, skleslý, sklíčený – nic nedělám. Chtěl bych podniknout nějaký pěší výlet, abych se z této malátnosti vymanil a abych viděl krajinu a lidi. Pro nedostatek peněz musím letos nadobro upustit od Francie. Pevně však doufám, že pokud se veřejná situace příliš nezhorší, mohl bych vás navštívit příští rok.

Co se týče toho cestování – mám na vás jednu otázku: kdyby se nám povedlo uspořádat tady pro vás nějakou přednášku atd., nechtěl byste k nám přijet? S panem Baraducem jsme na vás mysleli už tento rok a říkali jsme si, jestli byste souhlasil s vystoupením (naneštěstí by bylo

¹⁴² *La Revue universelle*, literární a politický měsíčník, který vznikl v roce 1920 pod vedením J. Bainvilla a H. Massise. Ideově měl blízko k ultrapravicovému hnutí Action française (Francouzská akce) a mezi jeho hlavní přispěvatele patřili T. Maulnier, R. Brasillach, A. Rousseaux, P. Gaxotte aj. Svou činnost ukončil v roce 1944.

¹⁴³ *Velká kabala. Čarodějové z kantonu (La Grande cabale. Les Sorciers du canton)*, Paříž, Gallimard, 1933).

¹⁴⁴ Navracejícím se tématem Čepových dopisů tohoto období je onemocnění bratra Antonína (1907-1937), jehož stav se až do jeho smrti v roce 1937 postupně zhoršoval. Jan Čep se k tomuto tématu vrací rovněž ve svém literárním díle, a to povídkou *Staník*, která v roce 1946 vyšla ve sbírce *Polní tráva*.

třeba mluvit na veřejnosti!) u příležitosti „Akademického týdne“¹⁴⁵ pořádaného českými dominikány a jejich přáteli. Jedná se o řadu odbornějších přednášek (na témata teologická, filozofická atd.) na způsob duchovních cvičení určených především vysokoškolské mládeži, které by však měly být doplněny o jednu či dvě přednášky obecnějšího charakteru pro co nejširší publikum. První nám přislíbil Paul Claudel, o druhé jednáme s G. Bernanosem¹⁴⁶.

Bohužel, tohle všechno se ke mně doneslo docela pozdě, nejsem totiž příliš zběhlý v tomismu¹⁴⁷ a nejsem si tak úplně jistý, zda jsem zcela přesvědčen o jeho nepomíjivosti, navíc jsem nevěděl, jaký bude váš postoj vůči akci takového typu. Osobně znám jednoho z otců dominikánů¹⁴⁸, iniciátorů sjezdu, a ten, jak se zdá, garantoval básníkům, kteří by se chtěli ujmout jedné z těchto veřejných konferencí, úplnou svobodu slova. Říkal mi, že jejich program je bohužel plný, ale že během roku mají v plánu uspořádat ještě jednu přednášku podobného typu.

Tohle všechno vám povídám, abych zjistil, jak se stavíte vůči takovým akcím, a abych věděl, jestli s vámi můžeme počítat v případě, že by se naskytla příležitost zaplatit vám náklady na cestu a pobyt, protože nám jde především o to mít vás zde. Neznám nikoho z pánů z PEN klubu¹⁴⁹, ale mohl bych prozkoumat možnosti v pražské Alliance française¹⁵⁰ (byť se zdá, že jejich výběr bývá motivován pohnutkami mimo mé chápání), nebo bych konečně mohl navrhnout nakladatelství Melantrich, aby vás pozvali do Prahy. Potřeboval bych jen vědět, jestli vám představa těchto cest není úplně proti srsti.

Co se týče toho „Akademického týdne“ dominikánů: nejdříve jsem měl pocit, že se vám to nebude moc líbit – v tomto smyslu jsem odpověděl Pierru Baraducovi – poté jsem se však

¹⁴⁵ Čep, spolu s dalšími katolickými intelektuály, byl pravidelným přednášejícím na Akademických týdnech pořádaných olomouckými dominikány. Byl si dobře vědom důležitosti formace mladé generace a toto vědomí bylo ještě intenzivnější ve válečných letech a následně v emigraci.

¹⁴⁶ Ani jeden z nich do Československa přednášet nepřijel. Bernanosovi zabránila vážná nehoda na motocyklu, Claudel patrně neměl příliš sympatií pro masarykovskou liberální První republiku. Čep se seznámil s Bernanosem již za své první cesty do Francie roku 1928, s Claudelem se osobně setkal až v exilu v roce 1955.

¹⁴⁷ Tomismus je nábožensko-filozofický směr středověké scholasticky inspirovaný myšlením italského dominikána Tomáše Akvinského (1225-1274), teologa a filozofa, jehož nejznámějším dílem je *Summa teologická*. Od konce 19. století na něj navazuje novotomismus inspirovaný encyklikou papeže Lva XII. *Aeterni patris* z roku 1879. Ve 20. století je rozvíjejí myšlenky novotomismu zejména francouzští filozofové Jacques Maritain a Étienne Gilson.

¹⁴⁸ Jedná se nepochybně o Metoděje Habáně (1899-1984), duchovního vůdce mladých vysokoškoláků. Je autorem mnoha filozofických a etických pojednání a spolupřekladačem *Summy teologické* Tomáše Akvinského. Během komunistického režimu byl vězněn.

¹⁴⁹ *PEN klub* je mezinárodní sdružení spisovatelů. Bylo založeno v Londýně roku 1921 a mezi jeho cíle patří především rozvíjení spolupráce mezi spisovateli různých národností, ochrana svobody slova a přispívání ke všeobecnému vnímání literatury jako klíčového faktoru při utváření kultury. Československý PEN klub byl založen v roce 1925.

¹⁵⁰ Alliance française (Francouzská aliance) je organizace založená v Paříži v roce 1883, jejímž cílem je šířit francouzský jazyk a francouzskou kulturu v zahraničí. První Alliance française v Československu byla otevřena v roce 1886 v Praze. K jejímu největšímu rozmachu u nás došlo po první světové válce, v roce 1921 zde existovalo 37 poboček.

nemohl zbavit nejasného pocitu, že jsem možná zahodil příležitost. Proto bych na to rád znal váš názor.

Naši literární snobi jsou momentálně u vytržení z knihy, která byla právě přeložena do češtiny: *Cesta*¹⁵¹ atd. pana Célinea¹⁵². Rád bych věděl, co si o ní myslíte. Za sebe mohu pouze říci, že se mi zdá úplně nesnesitelná. Myslím si, že je skrz naskrz lživá. Ptám se vás na to, protože jsem zabránil jejímu vydání u Melantrichu – a tím jsem zřejmě zajistil ohromný úspěch konkurenčnímu vydavatelství. – (Je mi to ostatně úplně jedno.)

Promiňte mi prosím všechno to dětské blábolení, všechny syntaktické neobratnosti, pravopisné chyby atd. (Vzpomínám si například, že jsem minule napsal „voir“ místo „voire“, s'imaginer místo imaginer atd.) Když jste mi říkal, že máte pocit, jako bychom se znali už dlouho a důvěrně, zahřálo mě to u srdce. Právě proto bych vás tady chtěl mít stůj co stůj!

Tisíc upřímných a srdečných pozdravů všem vašim blízkým i vám.

Jan Čep

[na okraji]

K té korespondenci Fournier-Rivière: když tady na zemi bude nejhůře, může nám být útěchou, že máme přátele na druhé straně.

7 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Praha 23. listopadu 1933

Můj předrahý příteli,

mám opět hrozné zpoždění. A přitom mi váš poslední dopis přinesl tolik radosti a útěchy! Uprostřed léta jsem měl jakousi chřipku a můj krk se z toho stále vzpamatovává. Co dva týdny se nachladím. Abych nevyšel ze cviku, ukončil jsem právě klid na lůžku, který jsem musel déle než týden zachovávat. Jsem z toho rozlícen na svou tělesnou konstituci, a jsem napříště odhodlán neulehnout, dokud se udržím na nohou.

¹⁵¹ *Cesta do hlubin noci* vyšla v Československu v roce 1933 v nakladatelství Fr. Borový v překladu Jaroslava Zaorálka.

¹⁵² Louis-Ferdinand Céline (1894-1961), lékař a jeden z nejpřekládanějších francouzských spisovatelů 20. století. Proslavil se románem *Cesta do hlubin noci*, který vyšel v roce 1932.

Děkuji za to, co jste mi napsal ohledně mého bratra! Nevím přesně, jaký je teď jeho zdravotní stav – neviděl jsem ho od prázdnin, ale zdá se mi, že se s tím smíruje a zároveň doufá navzdory všemu. Během letních a podzimních prací téměř na nic nesáhl. –

Dostal jsem vaši knihu o Čarodějích s milým věnováním. Rád slyším, říkáte-li, že i když jsme odloučení a téměř se neznáme, vidíte ve mně přítele. Vězte, že se nemýlíte. Mám vás opravdu rád a myslím, že vám rozumím. Vaše přátelství je pro mě o to cennější, že jím vůči mně plýtváte takřka naslepo, neboť jakou cenu mohu ve vašich očích mít?

Neměl jste o své knize špatně hovořit. Vůbec mi nepřipadala nudná a těžká. Kdybych vám tak jednou mohl napsat nebo povědět, nakolik jsou mi tyhle věci drahé a známé. To je jádro venkovské obraznosti nás všech – a jsem přesvědčen, že kdybyste znal naše české venkovany, našel byste, stejně jako u Alsasanů, také u nás nečekané podobnosti. (Znovu jsem přečetl *Zelenou linii*¹⁵³ a úplně s vámi souhlasím, pokud jde o „regionální“ román a také ohledně vztahu mezi „uměním“ a „životem“. Umění je nyní příliš uvědomělé a izolované, je však chyba pouze na jeho straně?)

Vaše kniha o Čarodějích není jen soubor dokumentů atd. Najdeme tam také věty jako třeba: „stačí, když na úpatí kopce spatříme venkovskou zvonici, úplně maličkou: tato země je stále zemí člověka, zemí duše. A z této ubohé světnice na kopci bychom se mohli pokusit odhalit svět.“ (str. 175). – Potom odstavec „Pomalé vítězství“ („... a že už jej nedrží při vědomí pouze strach, ale naděje, vyznávání naděje jako ctnosti“ atd.)

Nakonec odstavce „Na pochybách“, „Cesta, která uhýbá.“ („Je vidět, že všichni lidé chtějí pro přátelství pracovat...“ atd.

„Příroda, to je pole, a ne cesta...“ atd. atd.)

Tolik v tom poznávám váš hlas! Jak daleko jsme tu od všeho „regionalismu“!

U nás ho máme taky, tento falešně chápaný regionalismus, směsici folklóru a náboženství hroudy. Tady mu říkají ruralismus¹⁵⁴ a rádi by, aby spadal pod agrární politickou stranu. Mě také do tohoto programu začlenili, a když jsem pozvedl hlas, abych protestoval¹⁵⁵, rázně a s urážkami mě vyhodili ven. Ted' v některých kruzích předstírají, že neexistují.

¹⁵³ *La Ligne verte*, Paříž, Gallimard, 1929.

¹⁵⁴ Ruralismus je český literární směr prosazující se v literatuře zejména v meziválečném období, jenž staví tradiční venkovské hodnoty (respekt vůči půdě, rodině, náboženství) do protikladu k úpadku městské a technické společnosti.

¹⁵⁵ V článku *Ruralism* se Čep ostře staví proti programovému ruralismu proklamovanému ve sbírce *Básníci selství*, do které byl „zařazen“. S ironií zde píše, že „může být větší příbuznost mezi básníkem ‘městským’ a ‘selským’, kteří mají týž způsob vidění, rostouce z téhož *ducha*, než mezi dvěma autory, kteří mají společného jenom to, že si jejich hrdinové zastrkují kalhoty do holinek“ (*Listy pro umění a kritiku*, Praha, Melantrich, 1933, roč. 1, str. 24-25).

Přečetl jsem *Pánovu odpověď*¹⁵⁶. Jaké zvláštní, úžasné a silné dílo! Ale že by u nás vyšlo... Všude se mluví o „krizi“ a několika nakladatelstvím skutečně hrozí bankrot.

Naplánovat vaši cestu do Prahy se tedy tentokrát nepodařilo. Momentálně nevím, co dělat. Málo se vídám s lidmi, kteří o těchto věcech mohou rozhodnout. Jsem si však jist, že vás tady jednou budeme mít, jen když na to budeme hodně myslet a budeme si to přát! Mám alespoň nějakou naději, že si napřesrok – pokud se veřejná situace příliš nezhorší – podáme ruce ve vašich horách. Prozatím nevím nic přesného. Dokonce se snažím vidět věci trochu černě, abych se neradoval předčasně.

Pierra Baraduca jsem neviděl, co jsem přijel do Prahy. Nemám o něm zprávy a mé přetrvávající indispozice a jiné problémy mi dosud neumožnily jej vyhledat. Rád bych se s ním však v nejbližší době sešel.

Zároveň vám na žádost Hanuše Jelínka posílám druhý svazek jeho *České literatury 1850-1890*¹⁵⁷ (první svazek se věnuje období od počátků do roku 1850). Přiznám se, že jsem knihu pouze prolistoval a že se mi zdá pro cizince příliš podrobná. Dle mého názoru by stačilo zachovat tato jména: Mácha, Erben, Němcová, Neruda, Zeyer, Sládek... a něco málo k tomu. Pravdou je, že tento svazek končí před vrcholem české poezie, kterým je O. Březina. On a celé moderní období však mají být předmětem třetího svazku. – Nemohu vám zamlčet, že neschvaluji ani koncepci a celkové zaměření tohoto díla¹⁵⁸. To však neznamená, že by pan Jelínek nebyl skvělým zprostředkovatelem francouzské poezie. Kromě moderních básníků přeložil především soubor lidové poezie *Zpěvy staré Francie*.

Možná v jeho knize najdete něco, co vás zaujme.

¹⁵⁶ Dílo *Pánova odpověď* (*La Réponse du Seigneur*) Alphonse de Chateaubrianta vyšlo v nakladatelství Bernard Grasset v roce 1933. Chateaubriant, autor několika románů, se za války zdiskreditoval svým pro-hitlerovským postojem.

¹⁵⁷ Jedná se patrně o první francouzsky psané ucelené dějiny české literatury. Vyšly postupně ve třech svazcích v letech 1930, 1932 a 1935. Hanuš Jelínek (1878-1944) byl český básník, překladatel a šířitel francouzské kultury. Několikrát pobýval ve Francii (pomáhal mimo jiné při mírových vyjednáváních po 1. světové válce). Kromě moderní poezie a lyrické a lidové poezie středověké Francie (*Zpěvy sladké Francie*, 1925, 1930) přeložil několik Molièrových her. Významně přispěl ke sblížení české a francouzské kultury.

¹⁵⁸ Čepova kritika Hanušových dějin české literatury mířila nejspíš na autorův přílišný patriotismus až nacionalismus, který se projevuje mj. přehnaným důrazem na období národního obrození a chápáním české literatury a vůbec slovanství v příkrém protikladu k německému dominantnímu vlivu. Zcela jistě nebyla Čepovi po chuti ani pozitivistická a eklektická metodologie díla.

Nakonec vám posílám číslo *Revue française de Prague*¹⁵⁹, kde najdete překlad jedné z mých próz¹⁶⁰. Napsal jsem ji již před několika lety a můžete k ní přistupovat jako k programu toho, co bych chtěl dělat. (Pohlížet takovým způsobem na historii lidského rodu). Prozatím to však není moc zdařilé. Překlad byl dost těžký a někdy má daleko k tomu postihnout všechny jemné nuance originálu. Ale to se rozumí samo sebou.

Napsal jsem vám dlouhý dopis, ale mám pocit, že v něm není nic. Pořád mě trochu bolí hlava. Rád bych vám alespoň řekl, že jste mi udělal velkou radost, když jste mě oslovil mým křestním jménem. V tomto světě plném „kolektivních“ tendencí a snadné komunikace se člověk cítí stále osamělejší. Jednotlivá srdce dělí propasti. Proč by se tím více a blíže neměli přátelit ti, kdo vědí, že jejich duše jsou spřízněné a jejich pohled na svět podobný? Vaše přátelství je pro mne jedinečným darem a radostí.

Odpusťte mi, drahý příteli, mé tak hloupě prodlužované mlčení, a ještě více tento zmatený a prázdný dopis.

Nenechávejte mě dlouho beze zpráv! Doufám, že se příští rok tak či onak uvidíme.

Uctivé pozdravení paní Pourratové a celé vaší rodině. Co dělá malá Françoise? A už se tiskne váš román?

Na shledanou, drahý příteli! Váš oddaný

Jan Čep

8 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Praha 21. prosince 1933

Můj předražený příteli,

k vánočním svátkům a do nového roku posílám přání všeho nejlepšího, vám, paní Pourratové a celé vaší rodině. Onehdy jsem viděl Pierra Baraduca a jestli jsem ho dobře pochopil, tak je vás teď o jednoho více¹⁶¹. Přeji vám, ať máte s tím človíčkem spoustu radosti.

¹⁵⁹ *La Revue française de Prague* byla hlavním sdělovacím prostředkem sdružení francouzských aliancí v Československu (*Fédération des Sections de l'Alliance française en Tchécoslovaquie*). Revue byla založena v roce 1922 a vycházela zároveň v Praze i v Paříži. Sloužila jako „pojítka“ mezi sekcemi Alliance française v Československu a jejím cílem bylo především šířit francouzskou kulturu a zpřístupňovat vysokoškolské kurzy pražského Francouzského institutu širší veřejnosti.

¹⁶⁰ *Cesta na jitřní*, *Revue française de Prague*, č. 60, 15. června 1933, str. 90-95; ze sbírky *Zeměžluč*, z češtiny přeložil Michel-Léon Hirsch.

¹⁶¹ Čep bezpochyby špatně porozuměl, Claude Pourrat se narodil až 20. ledna 1934.

Myslím na vás neustále. Jak se vám v těchto krátkých a tak pochmurných dnech daří? Já mám pod okny zamrzlou řeku, holou stráž – celé toto předměstí je bohužel poseto úplně novými ohavnými vilami – a pozoruji, jak se sních snáší v tajemném tichu. Při pohledu na ten pomalý tichý pohyb člověk cítí, jak se ho zmocňuje zvláštní otupělost.

Na druhé straně řeky projíždí vlak, který bude za 25 hodin v Paříži. Zatímco píši, stále vidím sloup jeho bílého dýmu, který se ztrácí v zákrutu. –

Ještě jednou vám přeji krásné prožití této vánoční radosti, tak hluboké a tak plné naděje. (Přesto si vzpomínám, že jako malý chlapec jsem často plakal, když jsem slyšel zpěv vánočního chvalozpěvu, v němž Panna Marie u betlémských jesliček přemítá nad trnovou korunou a nad hřeby, které čekají jejího syna.)

Zůstávám z celého srdce váš

Jan Čep,
Praha XVI, Husova 20

9 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Modřany, 25. dubna 1934

Můj předrahý příteli,

je neuvěřitelné, že jsem vám nenapsal dříve. Na svou omluvu nemohu uvést nic než velkou únavu, která mě celou zimu ochromovala, únavu, která někdy přecházela až v celkovou apatii. A také spoustu obtíží a materiálních problémů.

Dostal jsem váš milý dopis k Vánocům a také lístek oznamující narození malého Clauda Pourrata. Možná mi nebudete věřit, ale několikrát jsem se posadil ke stolu, abych vám vyjádřil své sympatie a nejupřímnější blahopřání a abych se zeptal na zdraví matky i syna; jsem přesvědčen, že bude vaší nadějí i radostí.

Poslední dobou jsem poměrně často vídal Pierra Baraduca a hodně jsme o vás mluvili – a zatím vám pravděpodobně ani jeden z nás nenapsal. V každém případě si několikrát stěžoval, že má „s vámi hrozná zpoždění“ – a já jsem se jej snažil utěšit ujištěním, že jsem jej v tomhle ještě překonal. U něj je to však omluvitelnější, je totiž zjevně opravdu hodně zaneprázdněn, a navíc musí chodit do společnosti atd., což se mě netýká. Pouze jeho prostřednictvím se někdy dovídám o lidech, kteří jsou očividně velmi důležití, jejichž jména však ani neznám, přestože se jedná o Čechy, Pražany – je to ale samozřejmě jeho práce.

Co se týče Franze Kafky¹⁶², moc dobře ho neznám. Byl to německy píšící pražský Žid, který zemřel asi před deseti lety. Abych pravdu řekl, četl jsem od něj jen pár povídek a novelu s názvem *Proměna*, která pojednává o mladém obchodním cestujícím, který se jednoho dne probudí s nevysvětlitelnou indispozicí: když zjišťuje její příčiny, uvědomí si, že se změnil v jakéhosi velkého brouka. Představte si reakci jeho rodiny. Nejdříve se snaží událost utajit, ale nakonec propukne skandál. Brouk – který si stále uvědomuje svou totožnost – zůstává schoulený na posteli atd., kam mu nosí jídlo jako domácímú zvířeti. Z ničeho nic jej však přistihnou, jak loží po stěnách a po stropě jako nějaký odporný hmyz. Služebná jej jednoho dne zraní, když mu do měkkého těla vrazí koštětem. Nakonec monstrum umírá a je vymeteno s ostatními odpadky. Najdeme tam také tu atmosféru, kterou popisujete v souvislosti s *Procesem* – pocit hrozné úzkosti, něčeho dusivého. Četba *Proměny* u mě vyvolala téměř fyzickou reakci: zvedal se mi žaludek, chtělo se mi zvracet. – Není pochyb o tom, že se jedná o básníka naprosto autentického a výjimečného, i když dosti zavádějícího. Myslím, že spousta věcí je dána jeho židovským původem – ta dusivá noční můra, ten nejasný pocit, že jsme udělali něco špatného a nevíme přesně co, to tápání poslepu, ta směsice konkrétního a abstraktního, reality a snového prvku. Možná i neřízená představivost, která není nikam upřena...?

Je od vás milé, že jste se zeptal na zprávy o mém bratrovi. Bohužel, srdce se zdá být nenapravitelně poškozeno. Bratr se může zachránit, pokud se nebude pouštět do těžkých prací na poli atd. Ještě to neví, stále doufá, že bude zase jako ostatní. Bude pro něj těžké přiznat si jednoho dne svůj skutečný stav. –

Co se týče mé cesty do Francie, věci se ještě zkomplikovaly devalvací naší koruny a měnovými opatřeními, ale není vše ztraceno. Opravdu bych potřeboval změnit prostředí – fyzicky i duševně. Tady se teď totiž cítím hrozně na dně. Jsem s nervy u konce, od minulého léta mě trápí bolest v krku. Jestli se mi povede pobýt ve Francii třeba tři měsíce, budeme mít nepochybně příležitost vidět se v Auvergne, kde bych se chtěl alespoň na pár týdnů někde usadit. (Možná si pobyt rozdělím mezi Azurové pobřeží a vaše hory. Co si o tom myslíte?)

Prosím vás, drahý příteli (jsem ve velikém pokušení připojit vaše křestní jméno, brání mi v tom však vaše dílo, vaše zkušenosti), odpusťte mi mé nemožné mlčení a tuto uspěchanou kostrbatou škrábanici. Jak jste na tom se svým románem? Vyjde už brzy? Nemohu se dočkat, až si jej přečtu.

Potkal jsem tady – kromě několika dalších Francouzů, se kterými jsem se v poslední době seznámil – jistou paní Sajicevu, Francouzku, která se vdala za Čecha a která o sobě říká, že je

¹⁶² Henri Pourrat četl v této době Kafkovo dílo, a to na popud svého přítele Alexandra Vialatta, který jej překládal do francouzštiny.

přítelkyní paní Rivièreové. Včera měla v „Galském kroužku“¹⁶³ přednášku o Alainu-Fournierovi, ze které jsem odcházel mírně zarmoucen, možná spíše kvůli posluchačům než kvůli přednášející, která ostatně říkala úžasné věci. Chtě nechtě se musíme smířit s tím, že některé skutečnosti budou vždy pro velkou část našich bližních nepochopitelné – což nás někdy odrazuje.

Předejte prosím mé upřímné pozdravení paní Pourratové, vaší paní matce a celé vaší rodině, a především věřte, že zůstávám váš věrný

Jan Čep

Moje adresa:

Praha 16, Husova 20 (nebo: Modřany u Prahy 980 21, Československo)

10 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

23. června 1934

Hôtel Lou Roucas u Le Trayas, Var

Můj předražený příteli,

tak jsem tedy ve Francii, dříve, než bych se nadál. Nejdříve jsem jel na jih, abych doprovodil přítele¹⁶⁴, kterým jsem tuto službu nemohl odmítnout, a také trochu kvůli sobě, protože už jsem to opravdu potřeboval. Zůstanu zde asi tři týdny a poté bych vás rád navštívil v Auvergne. Pokud pojedete někdy v polovině srpna do Vernet, jak jste mi psal, asi měsíc bychom si mohli být nablízku. Nerad bych, aby to vypadalo, že chci zneužívat vaší dobroty, ale jelikož jste už zmínil možnost ubytovat se tam, prosím, abyste mi buď prostě dal adresu té dámy¹⁶⁵, abych jí mohl napsat, nebo (budete-li mít příležitost), abyste se jí zeptal, jestli by mi mohla pronajmout pokoj přibližně od 15. července do 15. srpna. Pokud to nevyjde, možná byste mi mohl poslat další adresy nebo mi prostě doporučit hotel v Ambertu či okolí.

¹⁶³ Pravděpodobně jedna z kulturních organizací, která měla na starosti rozvoj vzájemných vztahů mezi oběma zeměmi.

¹⁶⁴ Čep „dělá průvodce“ svým blízkým přátelům, Jitce a Bedřichovi Fučíkovým. Bedřich Fučík (1900-1984), literární kritik a editor, ředitel nakladatelství Melantrich a Vyšehrad, byl komunistickým režimem odsouzen k 15 letům vězení. Čepovu dílu zasvětil několik studií. Jitce Fučíkové (1903-1987), překladatelce z německého jazyka, patří v Čepově citovém životě důležité místo, dlouhé roky do ní byl totiž platonicky zamilován.

¹⁶⁵ Anne Marie Antonia Bailly (1859-1948), sestřenice Pourratova otce. Ke konci života žila v Ambertu, v domku na pozemku Usedlosti Pourratových. Právě u ní je Čep během svých pobytů v Ambertu několikrát ubytován.

Promiňte, že od vás žádám tyto tak sobecké služby, ale prokázal jste mi tolik přátelství, že se stávám stále smělejší. Nemám v úmyslu vás okrádat o čas, jelikož budete mít jistě co dělat a já jsem si s sebou také vzal nepopsané listy. Určitě se ale uvidíme dost na to, abychom probrali věci, které nám nejvíce leží na srdci.

Než jsem odjel, měl jsem právě čas vidět se hodinku s Pierrem Baraducem. Řekl mi, že vás nemohl přijet navštívit, že jeho matka je stále hodně nemocná atd. Přijel do Prahy autem. Kdybych neměl tak naspěch, zavezl by mě k mé matce na Moravu. Ale určitě tento výlet později uskutečníme.

Promiňte, že jsem dnes tak stručný a povrchní – chtěl jsem vás jen upozornit na svou přítomnost a říci vám, jaká radost se mě zmocňuje, když myslím na naše příští setkání.

Mezitím vám srdečně tisknu ruku a zdravím všechny vaše blízké.

J. Čep

11 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Le Trayas 9. července 1934

Můj předražený příteli,

z celého srdce vám děkuji za váš hezký dopis a za vaši knihu¹⁶⁶. Onehdy jsem jel do Cannes, zahlédl jsem ji ve výloze knihkupectví a nemohl jsem odolat: koupil jsem si ji a přečetl ji jedním dechem. Bylo opravdu důmyslné představit po „ideálu“ někdejší Auvergne ideál Auvergne dnešní. Ovšem klobouk dolů před tím, jak jste dokázal propojit satirickou a „současnou“ složku vašeho příběhu s důrazem na skutečný prožitek! Skrže komedii reklam a falešných pocitů, skrže „poezii“ žurnalistických kliše jste nechal vyniknout odvěkou a závažnou podstatu života nezdeformovaného. Všechny ty loutkové postavy – pan Delacombe jako poslanec Villechaise a další – v sobě mají zároveň něco zábavného, ubohého i katastrofického. Jsou opravdovými produkty své doby. Člověk však cítí, že za touto komedií se skrývá něco až bolestného.

Sděluji vám pele-mele své první dojmy v očekávání, že si o tom brzy pohovoříme ústně. Děkuji, že jste na mě myslel ve věci mého ubytování. Myslím, že bych mohl dorazit do Ambertu někdy uprostřed příštího týdne, ve středu nebo ve čtvrtek. Napíši ještě té dámě, o které jste mi říkal, a požádám ji, ať mi do té doby rezervuje pokoj. Téměř s překvapením sleduji, jak se naplňuje

¹⁶⁶ *Hory a zázraky (Monts et merveilles, Paříž, Albin Michel, 1934).*

přání, které jsem zformuloval před dvěma lety: abych vás mohl znovu navštívit ve vašem nezapomenutelném kraji a třeba se s vámi projít po místech, která jste svou epopejí učinil tak živými!

Tím dnes končím, jelikož brzy budeme mít příležitost promluvit si více. Opravdu se nemohu dočkat, až vám stisknu ruku, a vaší rodině vzkazuji jen to nejlepší.

Váš Jan Č.

P. S. Odjíždím odsud příští pondělí (16. července); kdybyste mi ještě chtěl poslat nějakou zprávu, váš dopis či lístek mne včas zastihne. Pokud nic nedostanu, budu počítat s tím, že je vše v pořádku a že nic nebrání tomu, abych přijel do Ambertu; oznámím vám přesný čas svého příjezdu, až budu vědět jistě, kdy budu volný, a až si prostuduji jízdní řád.

Na shledanou!

J. Č.

12 – Jan Čep Henrimu Pourratovi¹⁶⁷

Ouges, Côte-d'Or 15. srpna 1934

Můj předražený příteli,

tak jsem tedy v Burgundsku. Cesta mne trochu unavila, ale po dvou dnech odpočinku se mi už zase hrozně stýská po čase stráveném v Ambertu. Nevím, jak se to stalo, ale tolik jsem vám a atmosféře vašeho domu uvykl, že mám dojem, že jsem opustil přátele, kteří navždy zůstanou v intimitě mého srdce. Troufám si vám to říci, protože mám jistou naději, že tento pocit je více méně vzájemný. Od nynějška na vás spoléhám a počítám s vámi, i kdybych vás již neměl spatřit na této zemi. Budu na vás myslet zároveň s těmi, kteří jsou neviditelnou součástí mého života. Stále nemohu říci, dokdy zde zůstanu. Dostal jsem nejasnou zprávu od Fučíka, že kromě případné zálohy od Melantrichu bych možná mohl dostat jedno ze stipendií československé vlády (nevím, jedná-li se o ministerstvo školství nebo zahraničí)¹⁶⁸. Zdá se, že v tomto případě bych ještě musel jet do Paříže. Pravděpodobně odsud neodjedu dříve než za dva týdny, a pokud mi zde pošlou mé peníze, vynasnažím se udělat zajížděku do Vernet. Vy tam budete určitě do

¹⁶⁷ K dopisu byla přiložena Čepova vizitka s připsanou adresou Jeana Pasquiera, u kterého Čep po svém odjezdu od Pourratových pobýval.

¹⁶⁸ Stipendium Čep obdržel od ministerstva zahraničí, oficiálně za účelem navazování kulturních vztahů mezi oběma zeměmi.

poloviny září, vidíte? Je to zvláštní, vždy mě bolí srdce, když myslím na své blízké a na jisté zákoutí moravského venkova, a zároveň se nemohu přimět k odjezdu¹⁶⁹.

Zde se cítím moc dobře. Místní kraj je rovinatý, ale dosti zelený a úplně klidný. Můj přítel Pasquier bydlí v polo-venkovském, polo-měšťanském domě obklopeném lípami a jasaný. Znovu jsem usedl ke svému pracovnímu stolu, třebaže před sebou prozatím nemám nic než nepopsané listy. Bude třeba dohnat ztracený čas – a kolik ho bylo ztraceno! (Ale ne v Ambertu, můj bože!) Vy však, který jste tak moc a tak dobře pracoval, máte nyní čas odpočívat. Myslím si ostatně, že už jen váš přesun do Vernet vás dostane do stavu potřebného nicnedělání.

Ještě jednou vám děkuji, vám a paní Pourratové, za vše dobré, čím jste mne tak štědře zahrnuli. Přeji vám osvěžující pobyt ve Vernet a doufám, že mi bude dopřáno se tam k vám připojit. Obejměte za mě Françoise a Clauda a předejte mé skromné pozdravení vaší paní matce a také vašim tchánům.

Váš oddaný

J. Čep

U p. Pasquiera, Ouges, Côte-d'Or

[na okraji]

Vernet je ještě v departementu Puy-de-Dôme?

13 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Paříž 16. září 1934

Můj předražený příteli,

jak ten čas rychle letí! Pobýval jsem skoro pět týdnů u Pasquiera, nebo spíše u jeho tchýně, v Ouges¹⁷⁰. Projížděl jsem s ním krajem a čekal, až se vyřeší ta záležitost, o které jsem vám říkal. Nakonec mi dali stipendium 3500 franků, se směšnou doložkou, která mi ukládá pokusit se využít svého pobytu k navazování (či prohlubování) vztahů mezi českou a francouzskou literaturou (či spíše literáty). Tato formule je otravná a hloupá, neměl jsem však na výběr a nakonec jsem ustoupil, když mne navíc ujistili, že se jedná pouze o formalitu, protože je třeba nějak zdůvodnit částku, o kterou byl na můj úkor ochuzen československý rozpočet. Mrzuté je,

¹⁶⁹ Nerozhodnost byla jedním z typických rysů Čepovy povahy. Když už se nakonec pro něco rozhodl, začal vzápětí znovu pochybovat o správnosti učiněného rozhodnutí.

¹⁷⁰ Vesnice v Burgundsku, nedaleko Dijonu.

že jsem v podstatě nucen pobývat v Paříži, a jelikož jsem část své podpory utratil předem, nebudu si moci dovolit delší cesty. Naděje na opětovné shledání ve Vernet tak téměř úplně pohasla. Je mi to líto, protože i když jsem si říkal, že je to naděje velmi malá, stejně jsem na ni spoléhal.

Od včerejška jsem v Paříži. Dnešní nedělní odpoledne je odpoledne truchlivé, plné promarněného času. V poslední době se cítím dost unaven a trpím úpornými bolestmi hlavy, které mi téměř nedají oddechu. Začínám ztrácet odvalu. Za dva týdny bych měl být v Praze a jsem pevně rozhodnut podstoupit intenzivní léčbu.

Po celou tu dobu, kdy jsem vás nechával beze zpráv, jsem na vás hodně myslel. Říkal jsem si, jak jste na tom se svou knihou, jestli jste si v horách pořádně odpočinul a zároveň nabral síly na další díla, která vás čekají. Co se týče mě a mé povídky, kterou jsem dokončil v Ambertu¹⁷¹, můj přítel Fučík mi ji velmi chválil, ale úplně mne nepřesvědčil. Drží se mě nejasná pochybnost, která střídavě mizí a znovu se navrácí.

V Ouges jsem nenapsal ani řádku, ale trochu jsem přemýšlel nad románem, který bych chtěl napsat. Kdybych tak měl čistou hlavu! –

Když jsme v Pasquierově autě křižovali krajem, v Autunu¹⁷² jsme navštívili Paula Cazina¹⁷³. Znovu jsme se s ním setkali v Paříži. Chystá se odjet do Varšavy na sjezd slavistických filologů. Je velmi spokojen s vaším článkem o *Panu Tadeuszovi* v *NRF*¹⁷⁴. Cestou zpátky se pravděpodobně stává v Praze. Kdy se tam dočkáme vás, drahý příteli? Není nějaká šance, že byste teď někdy musel z naléhavých důvodů přijet alespoň do Paříže? Jak by to změnilo můj pohled na toto beznadějné bludiště!

Jsem prostoupen neurčitou, přesto však palčivou nostalgií a tak skleslý na těle i na duši, že se obávám návratu do země, která je mi přece tak drahá. Jaká hořkost, znovu se na témže místě setkat s tím, co člověku zakrývá obzory a od čeho se marně snaží odpoutat!

Posílám vám srdečné pozdravy a prosím vás, abyste shovívavě posuzoval mé trochu zmatené a nelogické přesuny. Vyříd'te mé upřímné pozdravení paní Pourratové a vaší paní matce. Jak se mají děti?

Váš oddaný

¹⁷¹ Jde o povídku *Děravý plášť*, která se stane základem stejnojmenné sbírky, která vyjde v prosinci 1934 v nakladatelství Melantrich.

¹⁷² Město v Burgundsku, nedaleko Dijonu.

¹⁷³ Paul Cazin (1881-1963), slavistický filolog a významný překladatel z polštiny (díla W. S. Reymonta, A. Mickiewicze aj.).

¹⁷⁴ *La Nouvelle Revue française*, literární revue, kterou založili André Gide a Jean Schlumberger v roce 1909 a ve které publikovali nejvýznamnější spisovatelé své doby.

Jan Čep
Hôtel Daguerre, Rue Daguerre, Paříž XIV

14 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Modřany 15. října 1934

Můj předražený příteli,

děkuji vám za dojemný dopis, který jste mi poslal do Paříže. Brzy to bude čtrnáct dní, co jsem se vrátil, a stále moc nevím, jak na tom jsem se svými problémy. Jisté je, že netrpím žádnou organickou poruchou. Jedná se o trochu nevysvětlitelnou celkovou nevolnost, o dlouhodobou indispozici převážně nervového původu*. Zdá se, že je to téměř určitě nějaký druh neuralgie, pozůstatek přechozených či špatně vyléčených rým, který zvyšuje přirozenou náchylnost k migrénám atd. Nyní mi dávají inhalovat výpary z různých odvarů, zkoušejí na mne Brüningsův přístroj (krabičku vybavenou uvnitř elektrickými žárovkami), aby mi prohráli hlavu, a možná mě nechají podstoupit menší operaci nosu. Mimoto jsou zde určité jevy revmatického rázu (bolesti kolenou, které se ozývají, když sedím delší dobu s pokrčenými koleny, když se poté pokouším nohy narovnat, když scházím ze schodů atd.) To vše je v mém věku spíše směšné, ovšem o nic méně nepříjemné a rozčilující.

Budu se na to všechno muset vrhnout postupně a hlavně se za každou cenu pokusit zachovat si všemu navzdory svobodného ducha. Po pravdě řečeno, co je to ve srovnání s hrozivými událostmi, které kolem nás stále spřádají svou záhadnou síť? V posledních dnech jsem na vás hodně myslel a vzpomínal jsem, jak jsme společně četli rakouské zprávy. To, co se odehrálo v Marseille¹⁷⁵, vypadá mnohem vážněji. Ale nakonec, co se nám může stát? Kdybychom se drželi pouze pravděpodobností a lidských kalkulací, dávno by nás to dohnalo k zoufalství. Přesto je však čím dál těžší celé tohle břemeno unést. Člověk má někdy dojem, že se mu nedostává vzduchu k nadechnutí.

Co se týče mého „stipendia“, zřejmě jsem se špatně vyjádřil. Jednalo se pouze o jakousi finanční podporu dosahující částky okolo 3500 franků, kterou jsem tak či tak utratil během dovolené. Kdybych na tom byl býval dobře, byl bych se zdržel ještě asi tři týdny a v tomto případě bych naplánoval malou zájízdku do Ambertu nebo do Vernet. Budeme-li živi a zdraví, pojedu do Francie v únoru, asi na čtrnáct dní. Zkusím si to zařídit, abych dohnal, co jsem letos v létě

¹⁷⁵ V říjnu 1934 chorvatští nacionalisté (ustašovci) zavraždili v Marseille jugoslávského krále Alexandra a francouzského ministra zahraničí Louise Barthou.

zmeškal: opětovnou schůzku s vámi... Předpokladem je samozřejmě, že budu v pořádku a že v pořádku budou všichni – nebo všechno.

A co vy, cítíte se trochu odpočatý po vaší malé prázdninové pauze? Spí se vám lépe? Tady už podzim ukazuje svou druhou tvář, tu méně harmonickou: poryvy větru, lijáky, náhlé výkyvy teplot. Ale asi nás čeká ještě několik dní melancholického naplněného tlumeným a jímavým slunečním světlem.

Pierra Baraduca jsem zde nezastihl. Právě si vzal dovolenou. Několikrát jsem mu napsal do Francie, ale nedostal jsem odpověď. To, co mi říkáte o jeho matce¹⁷⁶, mi kvůli němu dělá starosti. Je těžké vědět, že někdo z našich blízkých na tom není dobře, a být od něj odloučen nemilosrdnou prací. Až mi příště budete psát, řeknete mi, co je s paní Baraducovou nového? Myslím také na paní Pourratovou a na vaše dva malé. V takovém deštivém a chladném počasí, kdy nemohou vůbec nebo skoro vůbec ven, to s nimi musí být ještě složitější.

Děkuji, že na mě stále myslíte s mým *Husopasem*¹⁷⁷. Pošlu vám jej, jakmile budu moci. Právě vyšel můj *Děravý plášť*. Očekávám přísnou kritiku¹⁷⁸ a jsem rozhodnut, že se tím nebudu zaobírat přespříliš. Žádný neví lépe než já sám... I tak jsem přesvědčen, že mi tato knížka, byť nepodařená, otevřela – nebo alespoň pootevřela – dveře, které bych bez ní nenašel.

Ještě jednou mi odpusťte tuto opožděnou odpověď. Mít takové fyzické a psychické obtíže, pochopil byste, že mám pramálo chuti. A pak taky má obava z toho, že píši moc špatně a že dělám chyby, mě nutí odkládat dopis stále na později. Čekám, až budu mít trochu čistou hlavu, a stejně se do toho nakonec musím pustit se zakaleným rozumem, pokoušeje se vydolovat slova, která nepřicházejí. Vidím však ve vás přítele tak dobrého a shovívavého, že nakonec odhodím všechnen neodůvodněný stud, který vůči vám pociťuji.

¹⁷⁶ Jeanne Baraducová (1879-1957), malířka, sestra Pourratovy tchyně a teta jeho ženy Marie. Po nemoci zůstala invalidní a nebyla schopná udělat více než pár kroků s berlemi. Po většinu času tak byla odkázána na pomoc ostatních, později začala používat invalidní vozík. Pourrat jí věnoval kapitolu *Park růžových jablek* (*Le Parc des pommes roses*) v knize *Zelená linie* (*La Ligne verte*, Paříž, Gallimard, 1929).

¹⁷⁷ Povídka *Husopas* ze sbírky *Zeměžluč* (1931) vyšla ve společném překladu Čepa a Pourrata v červencovém čísle jezuitské revue *Études* v roce 1936.

¹⁷⁸ Je známo, že Čep hodnotil svou tvorbu nadměru přísně a sebekriticky. Po vydání knihy obvykle upadal do stavu blížícímu se depresi, právě dopsané dílo pokládal za slabé, ne-li přímo za nezdařilé. Traduje se, že v případě *Děravého pláště* dokonce vyhodil rukopis, jelikož o kvalitě povídky nebyl přesvědčen. Reakce kritiků naproti tomu byly ve své většině kladné a přijetí ze strany čtenářů příznivé.

Paní Paulhanovou¹⁷⁹ jsem v Paříži nenavštívil. Až jí budete psát, budu vám vděčný, když se o mně zmíníte jí nebo Paulhanovi a když jí řeknete o těch knihách (Clotisová, Pollès)¹⁸⁰. Viděl jsem ve Versailles Andrého Chamsona¹⁸¹, který vás má zřejmě velmi rád.

Bernanosovi nadobro odjeli na Baleáry, kde asi život není tak drahý jako ve Francii. Musel to mít těžké, má šest dětí, z jeho starých přátel se stali nepřátelé, povahu nemá zrovna jednoduchou.

Z celého srdce vás všechny zdravím a srdečně vám tisknu ruku. Napište mi prosím co nejdříve, co je u vás nového.

Váš Jan Čep

P. S. Fotka pana Ringelmana¹⁸² je opravdu moc hezká. Jsem velice rád, že ji mám!

*Je dokonce možné, že to souvisí spíše s duší či srdcem než s tělem.

15 – Henri Pourrat Janu Čepovi¹⁸³

Ambert 28-10-1934

Můj drahý Jene,

¹⁷⁹ Manželka Jeana Paulhana (1888-1968), literárního kritika a ředitele *Nouvelle Revue française*. Paulhan byl jedním z nejbližších přátel Henriho Pourrata, jehož prostřednictvím se s Čepem nepřímo seznámil a také se později dovídal o jeho osudu emigranta. Na počátku 50. let se na něj Čep, již jako uprchlík, obrátil s žádostí o pomoc při svém úsilí dosáhnout na příspěvek Koestlerova fondu určeného na podporu spisovatelů v exilu.

¹⁸⁰ Jedná se o *Zelený čas* (*Le Temps vert*, Paříž, Gallimard, 1932, s předmluvou H. Pourrata) a *Měřítka pro nic* (*Une Mesure pour rien*, Paříž, Gallimard, 1934) Josette Clotisové (1912-1944), spisovatelky a manželky A. Malraux, která tragicky zemřela po pádu pod kola rozjíždějícího se vlaku, a dále *Sofii Tréguierovou* (*Sophie de Tréguier*, Paříž, Gallimard, 1933) Henriho Pollèse (1909-1994), bretaňského bibliofila, sběratele a spisovatele. Následující dopis dokládá, že knihy byly Čepovi později skutečně zaslány.

¹⁸¹ André Jules Louis Chamson (1900-1983), francouzský archivář, romanopisec a esejist.

¹⁸² Arno Ringelmann, německý student, který připravoval dizertaci o Henrim Pourratovi. V létě roku 1934 také pobýval v Ambertu, kde se setkal s Janem Čepem.

¹⁸³ Dopisy, které Henri Pourrat Čepovi psal před rokem 1948, se nedochovaly. Pouze výbor sedmi z nich nesoucích data 28. 10. 1934, 26. 4. 1939, 20. 5. 1939, 11. 7. 1943, 8. 8. 1943, 16. 7. 1946 a 2. 4. 1947 existuje v českém překladu pravděpodobně Čepovy švagrové Aleny. Tyto přeložené dopisy vyšly v samizdatové bibliofilské publikaci z 80. let zásluhou Mojmirá Trávníčka a Ladislava Šebely. Překlad, který je bohužel neúplný, velmi doslovný a někdy také chybný, neumožňuje vždy jednoznačně pochopit popisované události ani rovnomocně přenést Pourratův poetický styl, který se místy ztrácí. Přesto však poskytuje nesmírně užitečné informace, epistolární výměna nabývá souvislejší a plynulejší ráz a čtenář může alespoň částečně sledovat, jak se přátelství mezi Janem Čepem a Henrim Pourratem oboustranně formovalo. Původní český překlad místy stylisticky upravujeme a zjevné chyby opravujeme.

jsem tak rád, že jsem dostal váš rozsáhlý dopis! Chtěl jsem odpovědět ihned: ale když jsme dorazili, bylo toho tolik na práci! Zahradu jsme našli úplně vyprahlou a pod stromy hnila spousta spadáných jablek. Bylo třeba dát se okamžitě do práce a vrhnout se na sběr ovoce. Zahradník nadělal na sto hloupostí. Má žena se starala o malého Vlkodlaka a Galipote¹⁸⁴, které znáte a kteří dost zlobí. Obzvlášť chlapec, je teď možná hodnější a přes den méně hlučný, než když jste byl u nás, ale vynahrazuje si to v noci a velmi unavuje svou maminku. Dal jsem se znovu do psaní, ale nebylo toho mnoho, jsem pomalý.

Především velmi rád slyším, že se vám daří lépe, že je to pouze neuralgie a revmatismus; musíte se šetřit a hlavně se toho všeho zbavit. Stále vás trápí bolesti hlavy? Moc bych si od vás přál slyšet, že už jste vyléčený a opět na nohou.

Je škoda, že jste nemohl znovu navštívit Vernet. Viděl jste toho tak málo! Únor není nejlepší měsíc, obzvlášť v Auvergne, i když někdy je hezky, jasno, bez mráčku. Když sněží, inu, to jsme doma v jídelně nebo v knihovně. Hlavní je cítit se dobře. Doufejme, že napříště již doba nebude natolik bouřlivá, aby se lidé museli bez ustání bít, ale že slunce Boží vysvitne nad oběma našimi zeměmi, Československem i Francií, mírumilovnými, šťastnými a dosti venkovskými.

Právě jsem dokončil korekturu rukopisů *Ztraceného města*¹⁸⁵, kterými jste listoval v den, kdy přišel otec Brécharde¹⁸⁶. Doufám, že k vám kniha bude promlouvat jasně. Konec, který se mi zdá být nejdůležitější a kde zejména jsem se snažil říci to, co jsem měl říci, vyjde tuším v revui *Sept*. Čtete *Sept*? Je to katolický týdeník, který je dle mého názoru dobře vedený. Existují jisté katolické publikace, které jsou podle mě určeny čtenářům páté nebo šesté kategorie, což je docela smutné.

Chtěl bych se pustit do velkého románu, o kterém se vám teď vůbec nechci zmiňovat a který nebude jednoduché zdárně dovést do konce. Snažím se dobře spát a dělám, co můžu, abych si pak nemusel dělat starosti s tím, že je třeba s psáním pospíchat. Situace je dost těžká: jak jsem slyšel, krize se čím dál více dotýká knihkupců-nakladatelů. *Hory a zázraky* se prodávají docela dobře, ale je to relativní. Zdá se, že prodej „zavedených autorů“ klesl tento rok o 50 %.

Však vy znáte ten náš život, který jako by se nacházel jaksí v ústraní. Přese všechno se snažím trochu chodit ven, více než letos v létě, a budu se řídit vašimi radami, abych se udržel ve formě. Včera večer jsme šli se ženou a s Françoise do kopců nad Valeyre¹⁸⁷, ale směrem doprava. Příroda je vyprahlá (letos na podzim téměř nepršelo), žádné bláto ani houby. Bylo překrásně,

¹⁸⁴ Galipote a Vlkodlak byly přezdívky, které Pourratovi používali pro familiární označení svých dětí: Galipote pro starší dceru Françoise (1930-1940) a Vlkodlak pro jejího bratra Clauda (1934-2006).

¹⁸⁵ *La Cité perdue*, Paříž, Spes, 1935.

¹⁸⁶ Roger Brécharde (1900-1940), kněz, farář v Besse-en-Chandesse v departamentu Puy-de-Dôme. Pourrat mu později věnoval svůj román *Vánoční obilí*.

¹⁸⁷ Vesnice nedaleko Ambertu.

skoro až příliš teplo. Stromy už z poloviny opadaly, ve svých jemných a světlých odstínech se jeden od druhého výrazně liší svou barvou. Na svazích kamenitých pahorků la Platelle¹⁸⁸ rostou žluté břízy, růžové až skoro červené třešně a kaštanově-nachové buky. Byli bychom chtěli dále stoupat ke slunci až tam, kde je obzor úplně jasný, ale i z místa, kam jsme došli, jsme viděli celý kraj. Má žena sbírala malé kaštánky; jsou dobré po prvním mrazíku. A teď myslíme na vás, našeho velice blízkého přítele, a chtěli bychom vás mít na našich procházkách.

Doufám alespoň, že tam u vás děláte totéž a že se vám teď daří lépe. Víte, že Jean Gaulmier¹⁸⁹ se oženil? Ano, oženil se někdy na konci září, psal mi nadšené dopisy plné světla. O jeho ženě nic nevím, jen že se jmenuje Anne-Marie a že je dcerou bývalého ministra a senátora de Bourbonse. Vrátili se do Aleppa, kde byl J[ean]. G[aulmier]. jmenován inspektorem. Podle jeho posledního dopisu z Paříže se zdá, že je v sedmém nebi. Na chvíli je zde Vialatte¹⁹⁰. Myslím, že ho neznáte, ale velice rád bych vám ho představil. Jsem si jist, že my tři bychom si moc dobře popovídali. A hle, zase ta dálka mezi vámi a námi! Nedovolte, aby příliš narostla, a dělejte vše pro to, abychom mohli stále pocítovat přátelství! Potřásli jsme si rukou, to je pravda, vím, že to stále platí, ale chtěl bych od vás mít stále nové zprávy. Povídejte mi o vaší knize, byla kritika dobrá? Až vás zde budu znovu mít, bude nepochybně třeba, jelikož jsem ji nečetl, abyste mi o ní hodně vyprávěl. Ale nezapomeňte mi poslat *Husopasa*, abych jej mohl náležitě přeložit. Slíbil jsem napsat příběh o životě venkovanů napříč stoletími a v různých krajích. Nebude to nic velkého, sotva sto stran s ilustracemi. Ale chtěl bych, aby to bylo dobré, aby to vzbudilo opravdový zájem. Až nastane čas, počítám s vámi pro život venkovanů ve střední Evropě. Před čtrnácti dny jsme se viděli s Pierrem Baraducem a jeho otcem. Zdrželi se pouze 24 hodin, ale moc nás potěšilo, že zde byli, že jsme se setkali. Řekli nám spoustu věcí. Protože máme nového ministra zahraničí, Laval¹⁹¹, jehož ředitelem kabinetu byl Noël¹⁹², nechali ho odejít do Paříže. Ale Noël raději zůstal v Praze. Takže také vy uvidíte Pierra Baraduca. Je teď u své matky. Vypadá to, že se jí vede o dost lépe než letos v létě. Pierrovi se zdá v mnohem lepší formě, veselejší a energičtější. Ale jestli bude moci chodit nebo vycházet ven? Neodvažujeme se

¹⁸⁸ Vrchol tyčící se nad Valeyre, odkud je krásný výhled na Ambert a okolí.

¹⁸⁹ Jean Gaulmier (1905-1997), francouzský učitel a spisovatel, specialista na Orient, ve 30. letech působil až do mobilizace na pozici ředitele francouzských studií v syrském Aleppu.

¹⁹⁰ Alexandre Vialatte (1901-1971), Pourratův přítel, překladatel z němčiny (překládal např. Kafku, Nietzscheho, Thomase Manna), autor několika románů a četných kronik – *Battling zádušný aneb Nebezpečná proměna* (*Battling le ténébreux ou la mue périlleuse*, Paříž, Gallimard, 1928), *Plody Konga* (*Les Fruits du Congo*, Paříž, Gallimard, 1951).

¹⁹¹ Pierre Laval (1883-1945), francouzský politik, který se poté stal předsedou kolaborantské vichystické vlády; po osvobození Francie byl bez soudu odsouzen k smrti za velezradu. Jeho obhájcem byl Jacques Baraduc, bratr Pierra – viz jeho kniha *V cele Pierra Laval* (*Dans la cellule de Pierre Laval*, Paříž, Self, 1948).

¹⁹² André Noël (1915-1964), novinář a spisovatel, autor mnoha dobrodružných románů pro mládež. Za války se zapojil do odboje v okolí Ambertu a v roce 1940 byl vážně zraněn. V letech 1946-1951 byl poslancem za Puy-de-Dôme. V roce 1964 zahynul při autonehodě.

myslet tak daleko do budoucnosti. Napsal jsem paní Paulhanové. Poslala vám ten balík? Sám jsem ji žádal o knihy, které jsem nedostal. Někdy to trvá dost dlouho. Josette Clotisové jsem řekl, aby vám nechala poslat *Zelený čas* a *Měřítka pro nic*. Je to její nové dílo, zdálo se mi dobré. Dorazil můj dopis včas? J[osette]. C[lotisová]. už možná odjela z Paříže.

Na shledanou, drahý Jene. Posíláme vám srdečné pozdravy z celé naší usedlosti. Dovolte mi, abych vás „přátelsky objal“.

Henri Pourrat

16 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Modřany u Prahy 17. prosince 1934

Můj předrahý příteli,

navzdory svým nejlepším úmyslům a náklonnosti, kterou k vám cítím, vás vždy nechávám příliš dlouho beze zpráv. Nepřikládám velký význam tomu, co se děje v mém životě; tím, že vám nepíši, se však připravuji o vaše dopisy. To mi vadí nejvíce.

Co se týče mého zdraví, už nějakou dobu je to mnohem lepší. Jenom jsem teď opět hrozně zaneprázdněný. Naléhají na mě, abych se zúčastnil literární soutěže¹⁹³, která by mi vynesla značnou částku, a já jsem se vrhnul opět do práce. Čas je bohužel velice omezený a moje múza příliš neposlouchá. Prozatím však musím udělat vše, co je v mých silách – pak se uvidí.

S Pierrem Baraducem jsem měl možnost setkat se jen jednou – byl ještě plný dojmů z Francie. Zavedl mě do svého bytu, který mi připadal velmi hezký. Člověk se tam cítí úplně jako doma. Spatřil jsem na stěnách některé ty staré obrazy, které znám od vás, což mi hned připomnělo atmosféru oněch tří týdnů v Ambertu minulé léto. Bože, jak ten život rychle letí! Jak ten čas pospíchá, aby překryl i naše nejživější vzpomínky! Ale snaží se marně. Stále velmi zřetelně slyším skřípot vašich vrátek a vidím stín vašich jabloní na kamení. A kdykoli si mohu vybavit zvuk a odstín hlasů vás všech, dokonce i Françoise (co se týče Clauda, nejsem si tím tak úplně jist). To nemluvím o vašich tvářích, které z mé paměti nikdy nevymizí, i kdybych vás už na tomto světě neměl nikdy spatřit. Rád bych vás však znovu viděl co nejdříve a připadá mi, že jakmile překročím váš práh, budu mít pocit, že jsem učinil něco zcela známého.

¹⁹³ Čep se zúčastnil literární soutěže nakladatelství Melantrich, v níž získal první cenu za svůj román *Hranice stínu*.

Dnes vám píši velmi krátce – jen abych vám řekl, že vzdálenost a běh času v našem přátelství nic neznamenají. A taky abych vám vyjádřil co nejsrdečnější blahopřání u příležitosti svátků, které jsou za dveřmi. Do očí mi stoupají slzy, jen na to pomyslím.

Doufám, že od vás brzy dostanu pár slov. Hlavně jestli u vás nebyl nikdo nemocen? Letošní podzim a zima jsou úplně neuvěřitelné. Vzduch je stále mírný a vlhký, květiny začínají znovu rašit. Doufejme, že to není špatné znamení pro příští rok.

Od nakladatelství Gallimard jsem obdržel *Zelený čas* a *Sophii de Tréguier*. První knihu znám, druhou jsem ještě neměl možnost přečíst. Mokrát děkuji za vaši přímlovu.

Opouštím vás trochu nakvap. Nemějte mi to prosím za zlé. Příště vám napíši obsírněji.

Ještě jednou vám všem přeji vše nejlepší!

Váš věrně oddaný

Jan Čep

P. S. Můžete mi pořád psát buď do Melantrichu, nebo na mou soukromou adresu: Modřany 980, u Prahy.

Ještě malé strpení s *Husopasem*!

17 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Modřany 23. dubna 1935

Můj předražený příteli,

z celého srdce děkuji, že jste napsal *Ztracené město*. Takovým způsobem by se mělo na věci nahlížet – a mluvit o nich. Cítím to přesně jako vy. Je-li pravda, že slovo je činem – je třeba tomu věřit – je velmi prospěšné říkat to, co říkáte, protože je to váš způsob a vaše možnost, jak reagovat na tíhu událostí, které se zdají být nevyhnutelné. Je to způsob, jak věci změnit, protože slovo – dobré slovo – se nemůže ztratit, nemůže nezanechat stopu.

Někdy mě až děsí, když vidím, že je tolik lidí, i mezi politiky – kteří si více méně uvědomují pravý stav věcí a kteří stejně nedělají to, co je potřeba, jako by byli paralyzováni. Patrně si totiž neuvědomují pravý smysl událostí, vidí věci pouze z jedné strany, když světu odebrali jeho duchovní podstatu. Člověk bez Boha není úplným člověkem.

Vidíme, jak se blíží katastrofy, na něž stačí jen pohlédnout a dech se tají. Tragické je, že se lidé zdají být tímto pohledem fascinováni – a ženou se jim naproti. Je zjevné, že by nemělo smysl

snažit se za každou cenu zachovat status quo – ale obnovit tvář světa, aniž bychom způsobili celkovou zkázu? – Musíme doufat proti vší naději. Bylo by marné promýšlet všechny možnosti. Stále tu zůstává ta nepatrná část iracionální, která je nástrojem Božím. A která může vše obrátit opačným směrem, než se nám právě zdá být nejpravděpodobnější. –

Celou tu dobu jsem na vás neustále myslel, navzdory svému trestuhodnému mlčení. Dokončil jsem svůj román – svůj první román –, jmenuje se *Hranice stínu*¹⁹⁴ a právě vyšel. Posílám vám jednu kapitolu napsanou ve francouzštině pro *Revue française de Prague*¹⁹⁵. Jsem s ním spokojen pouze napůl. Cítím, že bude třeba začít znovu a snažit se vyjádřit ještě lépe. Tedy pokud nás Bůh náhle nezproští všech lidských povinností.

Momentálně se cítím fyzicky i morálně velmi oslaben. Je tak krásně – a člověk nesmírně trpí, když vidí svět podléhat tak osudnému a krutému nedorozumění. Přijedu v létě do Francie? Nevím. Pokud bych jel, pojedu přímo za vámi. –

O velikonočních svátcích jsem četl *Ztracené město* – vždy jsem měl tak rád to evangelium o emauzských učednících. Naplňovalo mě to tajnou nadějí. – Byl s nimi, avšak jejich oči byly zastřené. Vypadal jako cizinec a z ničeho nic jim závoj z očí spadl. Jsem rád, že na konci vaší knihy je to slovo, bez kterého bychom nemohli žít už ani chvíli.

Musím se s vámi dnes rozloučit, nechci to však udělat dříve, než vám vroucně stisknu ruku a obejmou vás. Máte mé nejhlubší přátelství. Může se svět úplně rozpadnout, dokud existují duchovní pouta mezi srdci oddělenými fyzickými vzdálenostmi?

Vzkažte mé nejupřímnější pozdravení paní Pourratové a vaší paní matce. Obejměte za mě své děti.

Váš bratrsky oddaný

Jan Čep

18 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Modřany u Prahy 3. října 1935

¹⁹⁴ *Hranice stínu* (Praha, Melantrich, 1935) nakonec zůstala prvním a jediným románem Jana Čepa, ačkoli měl v úmyslu ještě ve francouzském exilu napsat velký autobiografický román vycházející z válečných a poválečných událostí. Ve 30. letech byl román přeložen do němčiny, holandštiny a chorvatštiny. Pozdější dopisy z let 1949-1951 dokládají Čepovu marnou snahu nalézt pro něj vydavatele ve Francii.

¹⁹⁵ Kapitola *Návštěva* vyšla v autorském překladu v *Revue française de Prague*, č. 66, 15. prosince 1934, str. 244-249. Odpovídá 6. části románu (sv. 2 v souborném Fučíkové a Trávníčkové vydání z r. 1996, str. 56-60), v níž Prokop Randa v doprovodu faráře Martina Stoklase navštěvuje starého Zavadila, jehož je vnukem. Jde o tři typické postavy Čepova světa: intelektuál vracující se do rodného kraje, kněz takřka bernanosovského stříhu a stařec bilancující svůj život. Francouzský překlad je místy mírně krácen a upraven.

Můj předrahý příteli,

již ani nedoufám, že budu schopen obhájit před vámi své mlčení. Uvěříte mi, řeknu-li vám, že jsem na vás celou tu dobu myslel s pocity opravdového a pevného přátelství? Právě jsem prošel obdobím únavy a sklíčenosti, které vám stěží dokážu popsat. Dostal jsem zprávu o narození vaší malé Annette¹⁹⁶ a taktéž váš milý lístek z Vernet. Chystal jsem se vám napsat každý den a hle, jak jsem dopadl... To nemluvím o celkové politické situaci, která u nás vypadá ještě hrozněji než jinde...

Chtít v této době cestovat by se mohlo zdát až troufalé, já však opravdu naléhavě potřebuji trochu změnit prostředí. Za týden nebo deset dní odjíždím do Francie a bude-li to možné, rád bych vás viděl. Rozhodně si s tím však nemusíte dělat starosti – mohu jít do hotelu jako ten Němec loni. Samozřejmě pokud by byl volný pokoj paní Baillyové, s radostí bych jej přijal.

Den mého odjezdu odsud není ještě stanoven, ale myslím, že to bude někdy na konci příštího týdne. Zůstanu v Paříži 2-3 dny, ne více. Mohl byste napsat, jestli by vás neobtěžovalo, kdybych vás nějakých čtrnáct dní doprovázel na vašich procházkách? Dám si pozor, abych vám moc nepřekážel, jelikož vím, že jste jinak zaneprázdněn.

Pospíchám s dokončením tohoto dopisu, aby odešel ještě dnes. Pokud můžete, napište mi jen slůvko, že mi nemáte za zlé mé mlčení a že mohu přijet do Ambertu.

Než vás budu moci obejmout, zůstávám bratrsky váš

Jan Čep

P. S. Mé nejupřímnější pozdravení paní Pourratové. Doufám, že se děti mají dobře.

19 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Grand-Hôtel, Banyuls-sur-Mer (dep. Pyrénées-Orientales) 21. listopadu 1935

Můj předrahý příteli,

včera večer jsem dorazil do Banyuls¹⁹⁷ a celou noc jsem slyšel hukot vln tříštících se o násop silnice pod mým oknem. Mám tuhle hudbu moc rád, a i kdyby mě za můj zdejší pobyt už nemělo nic potěšit, bylo by to dost na to, abych nelitoval svého příjezdu.

¹⁹⁶ Annette Pourratová se narodila 9. června 1935.

¹⁹⁷ Banyuls-sur-Mer, francouzská obec na jihu Francie, nedaleko města Perpignan v Okcitanii.

Má cesta do Langogne¹⁹⁸ byla velmi zajímavá, malé stanice, sotva osvětlené za hluboké noci plné zurčení vody, a nárazy větru, které hrozily převrhnout smělý vláček. Z Langogne jsem neviděl nic než pár kaluží vody a Hôtel de la Gare, kde jsem přenocoval a který se celou noc otrásal zuřivými poryvy větru. Práskalo to jako ohromné prapory a působilo to dojmem, jako by se za burácení hromu obrovské masy vzduchu náraz zhroutily, jako se hroubí hory. Celou noc jsem nezamhouřil oka. – Když jsem ráno přecházel mezi hotelem a nádražím, marně jsem se chtěl obrátit a zvednout hlavu, abych viděl alespoň obrysy města – déšť a vítr mnou silně mrštily zpět do haly. A tak si z tohoto místa navždy uchovám jen vzpomínky na tuto bouřlivou noc – a na obří večeři, kterou mi dali sníst. Za celý život jsem nikdy neviděl servírovat tak vydatná, šťavnatá a kořeněná jídla jako v Langogne, jejíž podobu neznám. Přesto bylo v jídelně několik venkovanů, nebo možná obchodníků s dobyt看em, kteří zjevně prokazovali čest jídelníčku majitelky.

V Nîmes byla učiněná potopa. Na malou projížďku městem jsme si museli vzít taxík a brouzdali jsme vodou až po nápravu. Ulicemi se všude hrnuly proudy žluté vody, braly s sebou chuchvalce listí a můj větrem odfouknutý klobouk tam málem také skončil. – Tady jsou dnes ještě mraky a déšť, ačkoli je docela příjemně. Skály v okolí jsou plné hustých trsů rozmarýnu. Našel jsem některé s malými bleděmodrými kvítky a naplnil si jimi všechny kapsy. –

Drahý příteli, nejsem schopen vám dostatečně vyjádřit, jak jsem dojat vaším přátelstvím a jak těžké pro mne bylo odjet. Omlouvám se, že jsem tak dlouho využíval vaší pohostinnosti – ale když jste říkal, že vás to neobtěžuje... Ve vaší společnosti je tak dobře, člověk z vás cítí vyrovnanost a ukázněnost ducha spolu s nepřetržitým a smělým úsilím.

Děkuji paní Pourratové a vaší paní matce za trpělivost, kterou měly s mým rozpačitým mlčením a mými koktavými projevy... Již nedoufám, že budu jednoho dne mluvit francouzsky – nebo nějakým jiným jazykem – poněkud plynule. S tím jsem se už rozloučil.

Mám trochu těžkou hlavu, cesta dnes byla dosti náročná – a už končím. Z celého srdce vás ještě jednou objímám a přeji vám, abyste mohl všechny síly vrhnout do svého díla a rozvinout vaši myšlenku v celé své šíři. Paní Pourratové posílám upřímné a uctivé pozdravení. Obejměte za mě své děti a hlavně Clauda, se kterým jsem se nemohl rozloučit.

Zůstávám vaším oddaným přítelem

Jan Č.

¹⁹⁸ Francouzská vesnice nacházející se na polovině cesty mezi Lyonem a Nîmes v Okcitanii.

20 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Banyuls s/Mer 3. prosince 1935

Můj předražený příteli,

děkuji za váš dopis, jehož první část („právě jsem stáhnul vlajku...“)¹⁹⁹ na mne zapůsobila jako nějaká významná a tragická událost. Taková už je však povaha našeho pozemského údělu – můžeme se fyzicky setkávat pouze za cenu více či méně drásavého rozloučení.

Strávil jsem zde docela pěkných čtrnáct dní plných příjemného zářijového počasí, motýlů poletujících vinicemi, ropuch a chrobáků lezoucích po skalách a pomerančů dozrávajících v zahradách. Oblíbil jsem si hrbolaté pěšiny na úbočí strmých svahů, prameny a studny dýchající svěžestí a starodávné vzpomínky. Velmi jsem si oblíbil klusající oslíky zapřažené do kár, když se navečer vracejí z vinic, nebo když se pasou v korytě dočasně vyschlé řeky. A hlavně jsem si oblíbil pohled z horské vyvýšeniny na moře, které na obzoru splývá s oblohou.

Nechci tím vůbec říci, že bych zapomněl na auvergueské obzory a naše odpolední procházky, kde jsme potkávali zasmušilé hodináře-amatéry a rozjařené svatebčany. Obzvláště si vybavuji ten mírný a prozářený okamžik, malou chvíli před západem slunce, kdy jsem se zapomněl na okraji lesa, zatímco vy jste hledal houby.

Před pár dny jsem dostal velice laskavý dopis od Georgese Bernanose z Palma de Mallorky, a když jsem si spočítal peníze, rozhodl jsem se přesunout ještě více na jih a vypravit se asi na týden tam. Vrátil jsem se poté rovnou do Prahy, místo abych jel ještě přes Paříž, jak jsem původně plánoval.

Katalánské prostředí a jazyk, kterými jsem zde obklopen, k tomuto rozhodnutí významně přispěly. Zmáhá mě, že navzdory všemu skoro není dne bez bolesti hlavy nebo alespoň bez nepříjemného pocitu, že mám nad očima jakési jelito nebo tlustý chuchvalec, který brání proudění mých myšlenek. Zbavím se toho někdy? –

Děkuji vám za vaše přátelství. Já se s vámi také cítím být podivuhodně spřízněn, vaše přátelství mi pomůže žít, tím jsem si jistý. Povedlo se vám pustit se na začátku prosince do svého románu? Dám vám vědět, jakmile dorazím; zatím doufám, že se všichni máte dobře. Velmi mě dojalo, co mi říkáte o Claudovi a Fafě²⁰⁰. Oba za mě obejměte.

Jako vždy jsem trochu nervózní před cestou, která mě čeká, avšak na druhou stranu se snažím překonávat, abych si tuto příležitost, která mne dosti láká, nenechal uniknout. –

¹⁹⁹ Na počest Čepova příjezdu do Ambertu vztyčil Henri Pourrat v obývacím pokoji československou vlajku.

²⁰⁰ Françoise Pourratová, řečená „Fafa“, Claudova sestra.

Než si s vámi budu moci opět promluvit, z celého srdce vás objímám. Mé nejuctivější přátelské pozdravy paní Pourratové!

Váš věrně oddaný

Jan Č.

P. S. Poslal jsem vám výtisk německého překladu *Hranice stínu*, který mi zde přeposlali, aniž bych o to žádal. Vepsal jsem tam věnování Vilattovi²⁰¹ – mám jen dojem, že jsem špatně napsal jeho jméno (píše se s jedním „l“, nebo se dvěma?). – moc děkuji za starosti, které jste si musel dělat s mým balíkem. Posílám vám známky.

21 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Myšlichovice 13. července 1936

Můj předrahý příteli,

sotva se odvažuji vás takhle nazývat, po těch dlouhých měsících mlčení, které se ani nepokouším vysvětlovat a omlouvat²⁰². Kdybych před započítím tohoto dopisu neučinil rozhodnutí, že napíšu cokoli a jakkoli, možná už bych vám nikdy více nenapsal. Tak by se dalo zabřednout i do těch nejnepravděpodobnějších duševních a morálních zmatků. Ach, ti Slované!, musel jste si tuto zimu opakovat několikrát.

Do Prahy jsem se vrátil až na Vánoce. Mé fyzické problémy se od té doby spíše zhoršily a musím přiznat, že jsem neudělal vše, co by bylo třeba, aby se to změnilo. Myslím však, že míra všeho možného zmatku již byla završena (bohužel, člověk nikdy neví, jestli už dosáhl dna propasti).

Nedělal jsem téměř nic krom toho, že jsem přeložil dvě knihy, jejichž kvalita mi teď připadá pochybná. Jedna z nich je *Zločin* Georgese Bernanose a druhá *Doña Barbara* Rómula

²⁰¹ Alexandre Vialatte. V dopise z 20. prosince 1935 napsal Pourrat Vialattovi: „[...] mám tady pro tebe německý překlad posledního románu Jana Čepa. Velmi ti jej doporučuji. Pokus se jej přečíst a říct o něm několik pochvalných slov např. Paulhanovi, pokud si vzpomeneš.“ A odpověď Vialatta z 12. ledna 1936: „Napíšu Čepovi a poděkuji mu. Jeho dílo jsem zatím nečetl (němčina mne unavuje, je to cesta příliš známá, příliš předvídatelná, příliš poznamenaná mým potem, ale budu si jej číst před spaním a věřím, že je to moc pěkná věc).“

²⁰² Příčinou této více než sedmiměsíční odmlky je Čepovo duševní rozpoložení po „útěku“ od Bernanose z Palmy. Ze stejného důvodu ostatně přerušil také některé další korespondence, např. jeho odmlka v korespondenci s Geogesem Rouzetem trvala 15 let.

Gallegose²⁰³. Je-li *Zločin* nepovedená kniha geniálního člověka, pak ta druhá je vyloženě slabá a špatná. Jaké uspokojení, když byla práce hotová! Jaká marnost!

Dostal jsem váš dopis, tak milý a tak moudrý, a přesto jsem dokázal, Bůh ví jak, potlačit své výčitky svědomí i vzepětí sdílné náklonnosti vůči vám. Také jsem dostal překlad *Husopasa* a místo odpovědi a poděkování jsem pouze prodlužoval mlčení. Co si o mně musíte myslet?

Pravda, měl jsem více důvodů být se sebou nespokojen. Bernanos mi nabídl, abych zůstal v Palmě a pokusil se s ním o jakousi spolupráci²⁰⁴. Plán to byl ostatně dosti nejasný. Přese všechno jsem to málem přijal – na chvíli jsem zadoufal, že tak uniknu jistým citovým komplikacím²⁰⁵, do kterých jsem se zde zapletl – avšak v poslední chvíli jsem se dal doslova na útěk a ihned jsem cítil, že jsem právě propásl příležitost. Jakou? To nevím. Ale to vše vám musí připadat nepochopitelné a hlavně nicotné. Už končím – je to ostatně téměř vše. –

Ve vašem dopise jste mi říkal, že jste byl nemocný. Opravdu to přešlo bez následků? Po celý zbytek roku jste se cítil dobře? A vaši blízcí? Děti musely tolik vyrůst! Čas letí tak rychle a děti se stávají jako mávnutím ruky dospělými.

Tady probíhá epidemie černého kašle a spalniček. Všichni mí synovci byli nemocní.

Co se týče mého bratra, je to pořád stejné. Vzal jsem jej ke specialistovi do Prahy, který mi řekl, že bratr může žít, pokud navždy zanechá fyzické práce a bude co nejméně chodit. A navíc zřejmě jakákoli lehčí nemoc – chřipka atd. – může způsobit katastrofu. Jaké vyhlídky pro osmadvacetiletého mladého muže!

Druhý bratr²⁰⁶ stále slouží na vojně, která je teď u nás, vzhledem k politické situaci, velice těžká. Kam ten svět spěje? Člověk už by se téměř nemohl ani nadechnout, kdyby si neříkal, že Bůh si možná nechává v záloze události, o kterých nikdo nemá ani tušení. –

Drahý příteli, děkuji za vaši knihu²⁰⁷. Ve vaší osobnosti i ve vašich knihách je uklidňující síla. Promiňte, že o tom nemluví více – ale tento dopis je už tak dosti zmatený.

²⁰³ Knihy *Zločin* (Praha, Škeřík) a *Doña Barbara* (Praha, Melantrich) vyšly v Československu v roce 1937 a 1936. Rómulo Gallegos (1884-1969) byl venezuelský spisovatel a politik. Ve svých románech propojoval psychologické prokreslení postav s nástinem politických a sociálních problémů své země. V roce 1947 byl zvolen prezidentem republiky a rok poté byl svržen státním převratem.

²⁰⁴ Spolupráce měla probíhat ve třech oblastech: Čep se měl stát jakýmsi Bernanosovým sekretářem, dále pomocníkem při výchově jeho dětí a nakonec literárním spolupracovníkem při tvorbě lehčích románů ve stylu *Zločinu*. Poté, co v Palmě strávil asi měsíc, a k žádnému upřesnění spolupráce nedošlo, rozhodl se Čep k odjezdu. Přestože se nejednalo o rozchod ve zlém, lze snad mluvit o jakémsi nedorozumění či rozladění ze strany francouzského spisovatele. Faktem zůstává, že Bernanos od této chvíle na Čepovy dopisy již nikdy neodpověděl. Podrobné vyličení posledního společného setkání najdeme v Čepově autobiografii *Sestra úzkost*.

²⁰⁵ Od roku 1928 byl Čep platonicky zamilován do ženy svého přítele Bedřicha Fučíka. Tento komplikovaný vztah u něj vyústil v několik morálních krizí a byl také jednou z příčin častých cest do zahraničí. V autobiografii *Sestra úzkost* je také tento vztah podrobně rozebrán.

²⁰⁶ Václav Čep (1908-1985), pozdější středoškolský učitel a překladatel z francouzštiny, italštiny a španělštiny.

²⁰⁷ *Dotýkat se země* (*Toucher terre*, Uzès, Édition de la Cigale, 1936).

Závěrem si vás troufám ujistit, navzdory všemu zdání, že jsem na vás myslel každý den tohoto mlčenlivého období a uvědomuji si, že jsem mohl unavit i trpělivost toho největšího přátelství. Přesto se odvažuji doufat, že jsem nevyčerpal tu vaši. Posílám vám nejsrdečnější pozdravy a věřte prosím, že jsem váš věrný přítel.

Jan Č.

P.S. Uctivé pozdravení vaší ženě a vaší paní matce. Obejměte za mě své děti.

Adresa: J. Č., Myšlichovice, pošta Chudobín u Litovle, Československo

22 – Jan Čep Henrimu Pourratovi²⁰⁸

Dubrovník 1. září 1936

Můj předrahý příteli,

s dr. Vašicou²⁰⁹, profesorem na teologické fakultě v Olomouci a vaším čtenářem, jsme se vydali do Dalmácie²¹⁰. Dosud jsme zde poměrně spokojeni. Těchto pár slov na pozdrav jsem vám odsud naškrábal ze strachu, abych opět donekonečna nemlčel.

Zcela váš

J. Č. J. Vašica

23 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Modřany, 22. prosince 1936

Můj předrahý příteli,

dnes v noci se mi o vás zdálo, což mě konečně vytrhlo z mé neschopnosti vzít do ruky pero. Nebudu vám opakovat, že na vás nepřestávám myslet, ale jsem ochromen obavou, že píši ve

²⁰⁸ Pohlednice s vyobrazením kláštera v Dalmácii.

²⁰⁹ Josef Vašica (1884-1968), kněz, jazykovědec a literární historik. Byl odborníkem na staroslověnštinu a období Velké Moravy, autorem knih o cyrilometodějských literárních památkách, ale také např. o barokní literatuře v Čechách. Jako svého blízkého přítele jej Čep několikrát žádal o radu ohledně důležitých rozhodnutí ve svém životě (záměr vstoupit do semináře atd.).

²¹⁰ Čep s Vašicou navštívili Makarskou, Zagorje, Zivogosce a nějaký čas strávili v ústraní kláštera v Dubrovníku.

francouzštině špatně (tento dopis bude napsán špatně, není to žádná falešná skromnost), stavem svého ducha i těla, vším, co na nás číhá a ohrožuje nás...

Především bych vám chtěl říci, že jsem na vás velmi myslel, když jsem dostal zprávu o smrti paní Pourratové²¹¹. Vy jste již kolem sebe viděl hodně umírajících a zemřelých²¹², ale tuším, že tentokrát to pro vás nebylo vůbec jednoduché. Trpěla vaše matka hodně? Requiem aeternam dona ei, Domine! –

O prázdninách jsem obdržel dvě čísla *Études*²¹³ a váš šek. Bylo mi docela stydno přijmout peníze, protože to bylo celé vaší zásluhou. Bez vás by to nebylo ani přeloženo, ani publikováno. V srpnu a na začátku září jsem byl s jedním knězem v Dalmácii. Je profesorem na teologické fakultě v Olomouci (Olmütz, Lafayette) a pozval mě, abych jel s ním. Myslel jsem na zelené věci²¹⁴ v Auvergne, kterým jsem se stal na chvíli nevěrným – avšak pouze fyzicky. Bohužel to vypadá, že se budeme muset nenávratně zříci jakéhokoli pomýšlení na oddech. Každý den jsme pročítali zprávy ze Španělska²¹⁵, zprávy od nás a z celé Evropy a někdy nám bylo zatěžko polknout. A od té doby spáry úzkosti nechtějí povolit.

Ve svém předposledním dopise jste po mně požadoval slib, že o sebe budu pravidelně pečovat a že znovu neupadnu v ono mlčení, ze kterého je tak těžké mne vytáhnout. Bohužel, říká se, že cesta do pekel je dlážděna dobrými úmysly – a já jsem znovu upadl do téměř všech svých trápení. Tentokrát však doufám, že intervaly mezi dvěma recidivami budou co možná nejdelší. Navštívil jsem lékaře a počínaje těmito vánočními svátky se podřídím duchovní disciplíně, která mě uchrání toho, aby mě položila každá fyzická indispozice. Pokusím se pracovat, i když se necítím fyzicky zcela zdrav – uvidíme, kdo bude mít navrch. I kdyby to mělo být jen pro to, abych se jednoho krásného rána – nebo jedné vlhké a černé noci – ocitl tváří v tvář katastrofám, které činí všechny naše snahy zbytečnými. Naše víra je tak slabá – je však nutné držet se nadpřirozené naděje, jakožto jediné věci, která je jistá. Kéž bychom se uměli modlit, jak je třeba! –

Moje materiální situace je teď trochu nejistá, v nakladatelství Melantrich nastávají změny a pravděpodobně se budu stěhovat do vesnice asi 40 km odsud, poblíž údolí Vltavy, kde je

²¹¹ Berthe Pourratová, Henriho matka, zemřela 26. listopadu 1936.

²¹² Henriho dva bratři zemřeli mladí (Jean nešťastnou náhodou v roce 1918 v devětatdvaceti letech a Paul na tuberkulózu v roce 1923 ve dvaadvaceti letech); několik jeho přátel padlo v první světové válce, mezi nimi jeho blízký přítel Jean Angéli; Henriho otec zemřel v roce 1929.

²¹³ Revue *Études*, francouzský katolický měsíčník založený v roce 1856 jezuiti. Jde o autorské výtisky a honorář za publikování povídky *Husopas*.

²¹⁴ Čep zde přebírá Pourratem často užívaný obrat „zelené věci“, který je pro ambertského spisovatele synonymem či metonymií životodárné, tvořivé přírody. Právě v přátelském soužití se „zelenými věcmi“ lidé podle Pourrata odedávna čerpali opravdovou moudrost a vyznávali ty správné životní hodnoty.

²¹⁵ V červenci 1936 vypukla ve Španělsku občanská válka.

jeden můj přítel učitelem. O vánočních svátcích budu až do Tří králů na Moravě u své matky (Myšlichovice u Litovle, Československo).

Ujišťuji vás, že již nikdy nebudu mlčet tak dlouho, jako letos, neboť se opravdu nemohu dočkat, až od vás budu mít zprávy, o vaší rodině, o vašich přátelích, o tom, co jste napsal a o knihách, které jste četl.

Tady má každý chřipku, já už jsem ji dostal dvakrát. Zima byla doteď ponurá, mlhavá, vlhká a blátivá. Od nás mi napsali, že mladé obilí je pustošeno nájezdem myši – úplná egyptská rána. Všem vám přeji krásné svátky a opravdový mír od Jezulátka.

Zůstávám zcela váš

Jan Č.

Děkuji vám za vaše krásné pohádky dřevařky²¹⁶, které mne velice potěšily. Najdeme tam motivy, které jsou známy všude. Pokud si Melantrich povede dobře – nebo jestli se mnou úplně nevyrazí dveře – pokusím se s nimi něco udělat. Myslím totiž, že pan Hlávka²¹⁷ je nemohl vydat.

24 – Jan Čep Henrimu Pourratovi²¹⁸

21. V. 1937

Drahý příteli,

jsem na pouti na Svaté Hoře u Příbrami v Čechách, kam jsem se vydal se zvláštním úmyslem. Než vám napíši něco delšího, posílám odsud vám a celé vaší rodině srdečný pozdrav.

Váš J. Čep

25 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Praha 27. října 1937

²¹⁶ *Contes de la bûcheronne*, Tours, Mame, 1936.

²¹⁷ Miloš Hlávka (1907-1945), český básník, divadelní teoretik a dramaturg, který zemřel během pražského povstání 7. května 1945. V srpnu 1935 napsal Pourratovi o svém záměru vydat jeho sbírku lidových pohádek z Ambertu.

²¹⁸ Pohlednice z poutního místa Svatá Hora u Příbrami.

Můj drahý příteli,

když jsem vám psal svůj poslední dopis, nevěřil jsem, že bych mohl zajít ještě dál ve svém mlčení a ve všeobecném stavu deprese a sklíčenosti. Mé sliby – že vám budu psát často a že udělám vše pro to, abych se polepšil – byly upřímné.

Jaro a začátek léta jsem strávil ve vesnici asi 35 km od Prahy²¹⁹, poté jsem odjel k matce a koncem léta jsem pobýval v lázních (Luhačovice), zaměřených na léčení nervů a dýchacích cest. Před týdnem jsem si najal pokoj v Praze, zatím jsem se však zabydlel pouze z poloviny. Teď na podzim jsem měl mít hotovou knihu povídek, ale vyjde až po Vánocích.

Děkuji vám za *Listopadové bdění*²²⁰, jehož čtení mi velice prospělo. Dokážete být tak prostý, opravdový a hluboký. Je to vrchol umění, dobře to cítím. Najdeme tam niternost srdce a hrdinství, které jsou vám vlastní a které pohladí na duši – na duších, které trpí úzkostí. Úzkost²²¹ – to je vzduch, který dýcháme a který je čím dál dusivější. Ale přestaňme už o tom mluvit. Nezbyvá než se modlit.

Drahý příteli, jak bych si přál být s vámi a jak jsem hloupý, že se připravuji o útěchu a vzpruhu, kterou by mi dodalo vaše psané slovo. Měli bychom pochopit, že čas rozptýlení nadobro skončil a že musíme sebrat všechny síly k hrdinství, ke kterému jsme možná povoláváni. Pro nás křesťany to ostatně není nic nového ani překvapivého. –

Jak se všichni máte? Vy pracujete bez oddechu, to vím. A paní Pourratová a děti? A Ambert? Jsou to už dva roky, co jsem vás neviděl.

Vyšly teď ve Francii nějaké hezké knihy? Zdá se, že už není moc času na poezii, ve verších ani v próze. Jsme plně zaměstnáni politickými, sociálními a jinými problémy. –

Jeden z mých přátel, který je tiskařem a výrobcem (vynálezcem) několika druhů tištěného písma, mě poprosil, abych vás požádal o svolení vydat, pro své potěšení a pro přátele, několik úryvků z *Trávy tří údolí*²²². Jednalo by se o neprodejnou knížečku vydanou v nákladu asi 200 výtisků. Mám k ní napsat krátkou předmluvu. Mohl byste jim dát svolení?

²¹⁹ Jedná se o Slapy, vesnici, kde pobýval již na počátku 30. let díky svému příteli Emanuelu Fryntovi, který zde působil jako učitel.

²²⁰ *La Veillée de novembre*, Uzès, Édition de la Cigale, 1937.

²²¹ Úzkost je trvalým, dalo by se říct vrozeným, stavem Čepovy duše. I v této korespondenci je slovo „úzkost“ jedním z nejfrekventovanějších. Postavy v Čepových povídkách často trpí existenciální a metafyzickou úzkostí, a to ještě před nástupem existencialismu jako literárního směru. Výbor z jeho povídek z roku 1944 i exilový autobiografický text nesou příznačný název *Sestra úzkost*.

²²² Jedná se o Oldřicha Menharta (1897-1962), významného českého uměleckého typografa a kaligrafa, který tuto bibliofilii skutečně vydal (*V trávě tří údolí. Fragmenty z knihy Dans l'herbe des trois vallées*, Praha, Přátelé díla Henri Pourratta, 1937). Úryvky do češtiny přeložil Josef Heyduk, Jan Čep ke knize napsal předmluvu.

Ani se neomlouvám, že vám píši tak špatně. Kdybych chtěl mít své věty propracované, nikdy bych nic nenapsal. A pak, jsem si tak jistý, že porozumíte a odpustíte...

Uctivě a bratrsky vás zdravím. Uctivé pozdravení také paní Pourratové.

Váš věrný

Jan Čep,

Praha XIV, Na Dolinách 1278

P. S. Slyšel jsem o knize R. Vincentové²²³ *Rodný kraj*. Je dobrá?

26 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Myslechovice 29. prosince [19]37

Můj předrahý příteli,

právě jsem dočetl knihu *Tajemství kamarádů*²²⁴ a z celého srdce vám za ni děkuji. Vaše myšlenky zde dosahují obdivuhodné hloubky a jasnosti. Rozpoznávám v ní ideu a záměr vašeho díla, jak již uskutečněného, tak toho, které teprve musí být uskutečněno. Není pochyb, že pro křesťana a umělce je toto jediný způsob, jak na věci nahlížet²²⁵.

Opět vám děkuji se zpožděním, tentokrát mám ovšem bohužel něco na svou omluvu: můj bratr Antonín před čtrnácti dny zemřel ve věku 31 let po dlouhém pětiletém trápení. Jen Bůh může vědět, co se v něm odehrálo od toho letního dne, kdy se nemoc náhle projevila, až do toho prosincového večera, kdy se z ničeho nic sesunul na židli. Jaké zvraty mezi odevzdáním se do vůle Boží a bláznivou nadějí jeho mládí, které chtělo žít trochu jako ostatní!

Byl o čtyři roky mladší než já. Druhý bratr, Václav, který letos v létě ukončil vojenskou službu, se dva týdny před Antonínovou smrtí oženil. Matka zde zůstala se třemi mými sestrami, které se ještě nevдалy. Je moc statečná, přesto se však nelze ubránit pocitu stále tak čerstvé a palčivé ztráty.

²²³ Raymonde Vincentová (1908-1985), francouzská autorka románů, manželka literárního kritika A. Béguina. Psala především romány s křesťanskou a venkovskou tematikou – *Bílá* (*Blanche*, Paříž, Stock, 1939), *Koruna nevinných* (*La Couronne des innocents*, Paříž, Seuil, 1962). Její první román, *Rodný kraj* (česky vyšlo v překladu Jaroslava Pocha, Praha, Vyšehrad, 1938), byl v roce 1937 oceněn cenou Femina.

²²⁴ *Le Secret des Compagnons*, Paříž, Gallimard, 1937.

²²⁵ Ve zmíněném díle Pourrat rozvíjí myšlenku, že opravdová moudrost – „míza“ („sève“) – tkví v pozorování přírody a blízkém kontaktu s ní. Příroda vede k životu a právě v ní může umělec „pocítit přítomnost Stvořitele“ (str. 230).

Ve stejné obálce vám posílám malý výběr úryvků ze *Tří údolí*. Lituji, že jsem překlad musel nechat někomu jinému, ale ve chvíli, kdy mě o něj požádali, už pro mě bylo zhora nemožné dokončit jej včas. Mohu vás však ujistit, že je velmi dobrý. Kdybyste chtěl ještě několik výtisků, pošleme vám je. –

A co je u vás nového? Doufám, že nic příliš smutného.

A je tu čas na přání do nového roku... Budoucnost se zdá být tak naplněná hrozbami, že se člověk skoro neodvažuje vyslovit tu obvyklou frázi. Musíme si však říkat, že ať přijde cokoli, vše je v rukou Božích a my všichni také.

Z celého srdce vás zdravím. Uctivé pozdravení paní Pourratové.

Váš Jan Čep

P.S. Až do Tří králů budu zde v Myslichovicích, pošta Chudobín u Litovle, a poté v Praze 14, Na Dolinách 1278. Ale pořád můžete psát na kteroukoli z těchto dvou adres, přepošlou mi to.

27 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

7. července 1938

Můj drahý příteli,

už je to dlouho, co jsem vám nenapsal. Zprvu to bylo jako obvykle, chtěl jsem napsat rozsáhlý a krásný dopis, a proto jsem jej neustále odkládal, poté jsem se chystal jet do Francie a čekal jsem pouze, až pominou ty jarní mrazíky, až nakonec přišel 21. květen a už jsem se odjet neodvážil.

Nevím, co se o nás říká ve Francii – tady se patrně citují pouze deníky a ohlasy, které nám jsou nakloněny, ale umím si moc dobře představit nespokojenost lidí, kteří si nemyslí, že by měli bojovat kvůli malému neznámému a vzdálenému národu, o kterém se moc dobrého neříká.

My, čeští katolíci, nemáme na vybranou. Víme, že tento národ, tato země a tento jazyk, v nichž jsme se narodili, jsou pro nás jedinou šancí, jak duchovně a fyzicky existovat, jak se vyjadřovat. Je to náš pozemský úděl, který je zároveň naší branou do věčnosti. Sám Bůh nám jej svěřil. Bez něj budeme vydědenci, psanci.

Ať už byly politické chyby minulých let jakékoli, ať už můžeme našim představitelům vyčítat cokoli, v této chvíli už nic nenamítáme. Je to pro nás otázka života a smrti a budeme připraveni bránit se, ať už se spojenci nebo bez nich. Bůh ví, co by nám přinesla ruská pomoc. Ale mezi

ní a německým nacismem, toť opravdu tragická volba. Nezbyvá nám než se modlit. Naši duchovní a katoličtí svatí patroni a strážci naší legitimacy, Václav, Vojtěch, Prokop, Jan Nepomucký, Ludmila a Anežka Přemyslovna, neopustí své dědictví.

Odpusťte mi toto kázání, drahý příteli. Víím, že před vámi se nemusím ospravedlňovat. Udělali jsme hodně chyb a budeme spravedlivě potrestáni. Ve chvíli, kdy nás někdo bude chtít utlačovat, nebude to moci udělat, aniž by se sám ocitl v nepravu. –

Musím vám říkat, že na vás myslím neustále? Žijeme zde se srdcem sevřeným. Z naší země se stala pevnost. Dnem i nocí jsme ve střehu.

Slyšel jsem o vašem románu, který prý míří do výloh²²⁶. Z Prahy jsem odjel před týdnem a nyní jsem u matky na Moravě. Je zde cítit velká prázdnota po mém bratru, který zemřel minulou zimu. Navzdory své dlouhé nemoci to byl vždy on, kdo byl pánem domu a zákonným dědicem. Nyní je to opuštěná loď a my všichni jsme pouze trosečníci. Tak těžce neseme, že letošní úroda zraje bez něj, a nebýt jeho jména na kříži, sotva bychom u jeho hrobu, na němž rostou květiny, uvěřili, že tam dole je on. Ale vy sám tyto věci jistě velmi dobře znáte.

Letos na jaře jsem pod názvem *Modrá a zlatá* vydal knihu povídek, která byla velmi kritizována, zejména levicí, jak se tomu teď říká – nebo spíš jak se ještě před pár týdny říkalo²²⁷. Krásná literatura teď samozřejmě ustoupila do pozadí. Právce a levice ostatně také. Je proto méně skutečná? (Myslím literaturu, to ostatní totiž v jistých situacích rozhodně není).

Drahý příteli, čekám na vašich pár slov. Je třeba doufat proti vši naději. Jinak ať se děje vůle Boží. Kéž by alespoň lidé byli schopni pochopit, že oni sami jsou strašnými původci katastrof, kterých se obávají.

Tisknu vám ruku, drahý příteli. Modlete se za nás, jako se já modlím za vás. Předejte mé uctivé a srdečné pozdravení paní Pourratové. A co děti, jak se jim daří? Nechodí už Françoise do školy?

Zůstávám zcela váš

Jan Čep

Myslichovice, pošta Chudobín u Litovle, Československo

²²⁶ Jedná se pravděpodobně o *Bránu do sadu* (*La Porte du verger*, Uzès, Édition de la Cigale, 1938).

²²⁷ Po vydání sbírky *Modrá a zlatá* (Praha, Melantrich, 1938) levicově orientovaná literární kritika obvinila Čepa z klerikalismu a reakcionářství, z ideové tendenčnosti zrazující jeho dřívější umění a talent.

28 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Myslichovice 19. července 1938

Můj drahý příteli,

vrátil jsem se po týdenní nepřítomnosti a našel tady váš dopis. Ve spěchu vám škrábu těchto pár slov, abych poděkoval za váš milý text. Jaká čest pro mne to věnování²²⁸! Čím jsem si je zasloužil? Ale člověk velice rychle přijímá důkazy přátelství a náklonnosti, i když se jich necítí hoden. Nemohu se té knihy dočkat.

Co se týče mého posledního dopisu, byl napsán bez jakéhokoli řádu a jakékoli stylistické úpravy, ale nepsal jsem tam nic, za co bych se měl stydět. Spíše si myslím, že redakce otištění mých úryvků neschválí²²⁹.

Právě jsem strávil týden na prázdninovém táboře pro katolické studenty, kde jsem měl několik přednášek²³⁰. Člověka to povzbudí na duchu, když před sebou vidí ty mladé bytosti, u kterých je naděje ještě skoro fyzickým stavem.

Mrzelo mě, když jsem slyšel o trápeních, která jste letos měl. Ach, ty nemoci... Je v nich jistá logika a spravedlnost, ale jaká? Všechno je to tak nepochopitelné. –

My jsme zde očekávali mého dalšího bratra, toho, který pracuje jako středoškolský učitel, Václava. Na podzim se vrátil z dvouleté vojny, oženil se dva týdny před smrtí Antonína a letos na jaře a v létě byl již dvakrát povolán na výcvik. Říká se tomu „pravidelné cvičení“.

Tímto končím, abych mohl dopis poslat ještě dnes. Je čas žní, které se letos zdají být neobyčejně úrodné. Jen počasí zatím nebylo moc příznivé: deště, každý den bouřky...

Ještě jednou vám děkuji za váš hezký dopis, za vaše přátelství, vaše modlitby. Možná Bůh čeká a nezasáhne dříve, než budou lidé na pokraji naprosté bezmoci a zkázy. Mezitím zůstávám zcela váš

Jan Čep

[na okraji] Myslechovice, pošta Chudobín u Litovle, Československo

²²⁸ Pourratova *Brána do sadu* je věnována Janu Čepovi.

²²⁹ Henri Pourrat měl v úmyslu některé úryvky z Čepova dopisu zveřejnit, o čemž svědčí název rukopisu *Dopis z Prahy (Lettre de Prague)*, který je uložen v Centru Henriho Pourrata. Se zhoršováním politické situace a s postupujícími přípravami na Čepův útěk, od tohoto nápadu z preventivních důvodů upustil. Z úryvků Čepových dopisů z let 1938-1939 zato pro svou pravidelnou rubriku *Měsíční postřehy (Aire de mois)* v *Nouvelle Revue française* sestavil povídku *Emigrant (L'Emigré)*. Článek byl zcenzurován a v žádném časopise z preventivních důvodů nevyšel.

²³⁰ Akademický týden v Dalečíně.

29 – Jan Čep Henrimu Pourratovi²³¹

[Vysoký Chlumec] 20. srpna 1938

Můj předrahý příteli,

se zpožděním vám děkuji za knihu, kterou jste mi dal.

Dorazila během mého pobytu v jednom malém městě na Slovensku a k jejímu přečtení jsem se dostal až po návratu. A tento dopis vám píše ze starého zámku v Čechách, kam jsem byl na pár dní pozván a pod jehož okny se rozléhají malý lesík, strniště, cestičky vedoucí na úbočí kopců a malé rybníky, které večer září ve svitu měsíce. Je tady tak krásně a mám tak milou a přátelskou společnost, že si chvílemi připadám daleko od našeho světa plného úzkosti. Trochu v ústraní... *Bránu do sadu* si přečtu znovu, ale hned teď vám chci říci, že vaše kniha ke mně promlouvala jazykem tak známým, až mě to ohromilo. Také já věci vidím z úplně stejného úhlu pohledu a poezii přikládám stejný význam. Ano, poezie je to, co je, co je za „tím vším“. To, co nám zde zůstává jako připomínka Ráje.

Když citujete Catherine Mansfieldovou²³² a Raymonde Vincentovou, nemluvě o Alainu-Fournierovi, našem drahém zesnulém a v našem životě neustále přítomném bratru, mluvíte mi z duše. A jsem vám vděčný, že jste se uvolil mluvit také trochu o Henrim Pourratovi a jeho básni-legendě, o té písni, vážné a klenoucí se jako gotický oblouk či jako varhanní preludium; písni o hrdinství a velkém přátelství. Již dlouho jste nám to byl dlužen a nebyl byste to vy, kdybyste to neudělal s takovou diskrétností, která téměř zcela potlačuje „ego“.

Obdivuji, jak se vám povedlo knihu sestavit, jak jste tam všechno správně poskládal, dokumenty, podrobnosti, všeobecnosti; a všechno se propojuje, překrývá a ústí v perspektivy, na jejichž konci nás čeká zjevení.

Nemyslím si, že by bylo možné mluvit o těchto věcech s menší abstrakcí, méně racionálně a s větším taktem, bujnější představivostí a větší básnickou přesvědčivostí. Mluvíte o poezii tak, jak chcete, aby vznikala: poezie, „která neříká nic než pohleďte! a která by vstoupila do duše, jako musely lilie vstoupit do srdcí apoštolů, když jim Kristus řekl: Pohleďte na lilie.“

Přeji vám – a přeji to také sám sobě a nám všem – aby vaše kniha, vaše řeč, váš způsob vidění v literatuře a v dnešním životě převládly a aby pomohly změnit jeho chladné běsnění. Není

²³¹ K dopisu je přiložena pohlednice z Vysokého Chlumce s následující zprávou: „Z tohoto zámku vám píše tento dopis.“

²³² Katherine Mansfieldová (1888-1923), novozélandská spisovatelka, která svou první povídku vydala již v devíti letech. Žila v Anglii a poté ve Francii, kde se léčila s tuberkulózou. Její povídkové sbírky – *Blaženost (Bliss)*, *Zahradní slavnost (The Garden Party)* a *Hnízdo holubic (The Dove's Nest)* bývají přirovnávány k tvorbě A. P. Čechova či Jamese Joyce a Mansfieldová v nich zpracovává téma křehkosti života.

možné, aby se přesvědčení, oddanost či touha duše ve světě ztratily bez odezvy; a i když se zdá, že proti osudné tíze, která řídí všechny události, teď zrovna nic nezmohou, na samotném konci je musí pohltnout.

Mám z celého srdce rád takovou Francii jako vy a pevně věřím, že znovu převezme úlohu, která jí přísluší, úlohu duchovní a materiální mocnosti. –

A teď mi nezbyvá než vám poděkovat, drahý příteli, za to, že vás napadlo věnovat mi vaši krásnou knihu. Nemyslím si, že jsem si to zasloužil. Jestlipak budu mít někdy čas a sílu na to, abych této poctě dostal? Víím, že nejlepším poděkováním bude zůstat věrný darům, které mi Bůh snad svěřil, a vytrvalá ukázněnost při práci. Takto nejlépe posloužím ideálům, které také vyznáváte. Zbytek je v rukou Božích. Jak krásně jste mluvil o vašem příteli Jeanu Angélim²³³! Za několik dní se vrátím do Myslechovic. Jestli mi budete psát, napište mi tam; pobudu tam asi celé září.

Musím končit. Brzy se těším na vaše zprávy. Mezitím vám ještě jednou děkuji a objímám vás.

Váš Jan Č.

[na okraji] Děkuji za číslo *Temps Présent*²³⁴! A váš román už se tiskne?

30 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Myslechovice 14. září [19]38

Můj drahý příteli,

právě jsem dostal váš dopis a váš pozdrav; za oboje děkuji. Ano, už jenom čekáme. Je to ale ještě čekání? Nedokážeme se odhodlat a opustit poslední zbytky naděje, že to možná přesto nenastane. Nebyl už však ve chvíli, kdy píšu tato slova, osud rozhodnut?

Říkám si, kudy se k vám tento dopis dostane, bude-li přímá cesta ještě otevřená. Zdá se, že u našich sousedů jsme již prohlášeni za útočníky, ať se stane cokoli. Teď už však nemá smysl bavit se o politice. Vše je v rukou Božích.

Národ se zdá být sjednocený a připravený čelit věcem nejvážnějším; jen bychom jej rádi viděli trochu jednotnější při vzývání svých skutečných patronů a ochránců. Zrovna dnes je první

²³³ Jean Angeli (1886-1915), ambertský spisovatel, který padl v první světové válce. Byl jedním z nejbližších Pourratových přátel z mládí. Bratr malíře a grafika Françoise Angeliho (1890-1974), jehož rytiny doprovázely souborné vydání *Kašpara z hor*.

²³⁴ Křesťanský týdeník, který v roce 1937 založil Stanislas Fumet.

výročí úmrtí našeho prvního prezidenta²³⁵; byl, jaký byl, ale jak jej někteří novináři vyzdvihují mezi světce, z toho až naskakuje husí kůže... Člověk si s úzkostí říká, jestli tento národ nevyčerpal zásoby božské trpělivosti trochu brzy. Je pravda, že Hitler a ti ostatní příliš nepůsobí jako praví a oddaní křesťané, jenže to ani Attila a Turci, a přesto měli nad křesťanstvím navrch. Jen na okamžik, to je pravda, ale právě takový okamžik trval jednu lidskou generaci, nebo dokonce několik. K čemu jsou však tyto úvahy? Je třeba stále opakovat: Děj se vůle Boží. Je třeba naučit se to říkat pokaždé, když cítíme, jak nás přemáhá úzkost a beznaděj. –

Jsem stále v rodné vesnici a nedokážu říci, na jak dlouho. Nebyl jsem voják, ale pokud to přijde, nebudu moci zůstat u svého stolku. Stejně je zbytečné dělat si plány – brzy možná nebudeme mít na výběr...

Na shledanou, můj drahý, drahý příteli! Děkuji za vaši přízeň, budu vás stále cítit nablízku. Kéž vám to Bůh oplátí!

Co ještě říci? Objímám vás i já a zůstávám váš věrný

Jan Čep

P. S. Ještě nikdy v životě mi nebylo tak těžko u srdce.

[na okraji] Jestli mi budete psát, pište mi stále zde: Myslechovice, pošta Chudobín u Litovle, Československo.

Minule jsem vám zapomněl říci, že jsem přes prázdniny přeložil *Zimu* Camille Mayranové²³⁶. Nejste s autorkou v kontaktu?

31 – Jan Čep Henrimu Pourratovi²³⁷

Praha 17. ledna 1939

Můj předrahý příteli,

²³⁵ Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937), sociolog, filozof a významný učenec, byl prezidentem Československé republiky od vyhlášení nezávislosti v roce 1918 až do roku 1935.

²³⁶ Camille Mayranová (1889-1989), vlastním jménem Henrietta Sophie Marianne Saint-René de Taillandier, praneteř Hippolyta Taina, francouzského filozofa, historika a literárního kritika, manželka Pierra Heppa, ředitele *Revue de Paris*. Byla autorkou románů s venkovskou tematikou a blízkou přítelkyní nejen Henriho Pourrata, ale také Charlese du Bose. Čep se s ní osobně poznal v exilu. Její román *Zima* vyšel v Čepově překladu v nakladatelství Melantrich v roce 1939.

²³⁷ Ve své povídce *Emigrant* Pourrat použil úryvky z tohoto a několika následujících dopisů.

mé mlčení bylo tentokrát ještě nešťastnější a nerozumnější než jindy, mohl jste z něj totiž získat pocit, že bylo úmyslné²³⁸.

Doufám však, že mne znáte natolik dobře, abyste takové podezření zavrhnul. Nemusím výslovně říkat, že přátelské pocity, které vůči lidem zachovávám, by se nikdy nemohly podřizovat politickým událostem; a musel bych Francii, její historii a kulturu, znát a milovat příliš málo a příliš špatně, abych se nechal strhnout k unáhleným soudům na její vrub.

Uvědomuji si, že bída současného lidstva je více méně všeobecná a že její kořen je v tom, že zradila křesťanského ducha. Nebezpečné je to, že politikové a velcí tohoto světa si toho snad ještě ani nepovšimli; což by mohlo odůvodnit obavy, že to nejhorší teprve přijde.

Necítíl jsem se na to popsat vám, co se u nás dělo. Už jsme se viděli ve válce, hotovi ke všemu, celý národ zmobilizovaný... a pak ta strašná porážka bez boje, ta nevolnost, kterou nelze ani vyjádřit. Přesto jsem nemohl jen tak provolávat, že se děje bezpráví; přál bych si, aby můj národ využil tohoto Božího trestu a navrátil se k sobě samému, připomenul si své zrady, své nevěry. Jisté příznaky této duchovní obnovy vidět byly, obzvláště ve chvílích nejvyšší úzkosti; lid se však zkrátka těžko loučí se svými falešnými bohy a frázemi, kterými jsme jej celé ty roky krmili. Více či méně nedobrovolná nepřítomnost jeho bývalých a stále ještě příliš nedávných vůdců je v jeho očích obklopuje svatozáří mučedníků a dává mu zapomenout na všechny jejich nedostatky.

Jsem dalek tvrzení, že ostatní, naši sousedé a přemožitelé, pouze dostali svým právům; právě naopak... Jde však o to nejprve uznat své vlastní chyby; pouze to by byl počátek nového života a vítězství, která nemohou zklamat naši víru a naše očekávání.

Druhý je pouhým bičem Božím, tajemným nástrojem Prozřetelnosti; je však zapotřebí si uvědomit, že nejsme ospravedlněni pouze tím, že se na nás páchá křivda.

Není podle mě pochyb, že české království, jež bylo právě tak hanebně zmrzačeno [navzdory jakémukoli smyslu pro historickou a duchovní skutečnost]²³⁹, je historickou a duchovní skutečností stejného druhu, jako například království francouzské. Domnívám se, že jednou z příčin naší porážky a naší současné bídy, nepochybně jejich hlavní příčinou, je to, že naši osvoboditelé z roku 1918 od této myšlenky upustili a nastolili místo ní světské a zednářské ideologie.

²³⁸ Po Mnichovské dohodě podepsané v září 1938, kterou západní mocnosti obětovaly české Sudety Hitlerovu Německu, se v Československu zvedla proti Anglii a Francii vlna rozhořčení a nevole.

²³⁹ Škrtnuto Čepem.

Proto si v žádném případě nepřeji návrat E. Beneše²⁴⁰ a jeho režimu. Jsem přesvědčen, že můj národ může doufat v obnovení své suverenity (která již nyní neexistuje), svých práv a své cti, pouze tehdy, navrátí-li se zcela upřímně ke své staré křesťanské tradici, k tradici svatého Václava, Karla IV., velikých století víry. Nebo si musíme říci, že časná vláda křesťanství je u nás u konce a že už nám nezbyvá než z hloubi katakomb očekávat v setrvalé připravenosti násilnou smrt, příchod a pád Antikrista.

V každém případě to ještě nekončí. Jaká doba! Nejhorší okamžiky září a října jsem strávil v Praze, ve své vesnici už jsem to, nic nevěda a nedělaje, nemohl vydržet. A nakonec toho lidé z mé vesnice stejně viděli více než já – ústup demoralizovaných, reptajících posádek, naplněných lítostí nad postoupenými opevněními a neuskutečněnými bitvami. V jednu chvíli měli Němci v držení některé vesnice kousek od nás. I nyní jsme skoro na hranici. Možná víte, že vůbec nerespektovali etnický princip, v jehož jménu celý podnik rozpoutali: výlučně české regiony, obydlené téměř milionem lidí, přešly k nim. –

Už končím, hrdlo se mi svírá, jen když o tom mluvím. V nejbližší době se k vám asi dostane článek, který jsem formou otevřeného dopisu Paulu Claudelovi²⁴¹ napsal do *Revue française de Prague*. (Jinak se mi nelíbí duch této revue, která ostatně nemá žádnou publicitu.)

V každém případě na vás myslím, drahý příteli, bratrsky myslím na svou starou křesťanskou a ušlechtilou Francii. Omluvíte mé dlouhé mlčení, vidíte, vy, který jste mi toho již tolik odpustil a dal. Nebudete mne napodobovat a příliš odkládat svou odpověď?

Nemohu se dočkat, až od vás budu mít zprávy. Mezitím vám tisknu ruku a objímám vás.

Docela váš

Jan Čep,

Praha XIX, Na Kodymce 41

Upřímné a srdečné pozdravení paní Pourratové.

²⁴⁰ Edvard Beneš (1884-1948), český politik a státník, byl Masarykovým nástupcem v úřadu prezidenta republiky. Po Mnichovské dohodě odstoupil.

²⁴¹ *Dopis českého katolíka Paulu Claudelovi (Lettre d'un catholique tchèque à Paul Claudel, Revue française de Prague, 15. 12. 1938, str. 82-87; znovu vydáno v Claudel diplomate, Gallimard (Cahier Paul Claudel č. 4), Paříž, 1962, str. 166-171).* Následně došlo k navázání krátké korespondenční výměny ukončené vypuknutím druhé světové války. Bližší popis vztahu obou spisovatelů včetně komentovaného vydání dopisů se nachází v publikaci *Francouzští přátelé Jana Čepa*.

32 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

[březen 1939]²⁴²

Můj příteli, pokusím se vám poslat tyto stránky po někom, kdo zrovna odjíždí z Prahy²⁴³. Děkuji za váš lístek i za to, co v něm píšete, ale momentálně skoro neexistuje způsob, jak utéct. Nemůžeme ještě říci, do jaké míry nám ponechají, jak se říká, „kulturní autonomii“; buď jak buď je nutno očekávat spíše to nejhorší. Není duchovní tvorby bez svobody a svobodu, tu už nemáme v žádném smyslu. Za jistých okolností se i báseň intimní lyriky může stát politicky podezřelou. To, co se zde událo, je znásilnění a znásilnění vylučuje lásku. Nicméně duchovní spolupráce s dobyvateli není možná, aniž bychom vzali za své a vnitřně přijali jejich ducha a jejich bytí; což se nesmí stát.

Budeme tedy odsouzeni k mlčení, ne-li k tomu, abychom se přetvařovali a polykali hanbu. Člověku je zle, když čte všechna ta dementi našich představitelů, kteří jsou nuceni proti vší pravdě prohlašovat, že jednali svobodně. Kam až budeme muset zajít v tomto krvavém ponížení? Nikdo na světě si neuvědomuje tento apokalyptický cynismus? Může lež zvítězit nadobro? To, co je tak naléhavé v této noční můře, je to, že tvůrci těchto lží se tváří, jako by jim sami věřili první, z nich čerpali opilost své obludné pýchy, víru v božské poslání a vyvolení svého národa.

Proč vám také nepřiznat, že s bolestí slyšíme, jak pánové Bonnet a Taittinger²⁴⁴ říkají, že jsme neprojevili žádnou vůli k obraně... Kdo nás donutil složit zbraně, když jsme je měli? A dokonce i nyní hnul by někdo prstem, kdyby se tento národ postavil uchvatiteli v bláznivém a zoufalém odboji? –

Ale abych se vrátil k tomu, co jste mi psal ve svém lístku – trochu totiž spěchám – neváhal bych ani minutu, kdyby byly cesty volné a kdybych měl důvod domnívat se, že budu užitečnější – nebo alespoň schopnější pracovat – jinde než zde. Je však třeba si uvědomit, že přijme-li svět nově vytvořený řád, mohlo by se jednat o vyhnanství na celý život. Navíc se vaše země zdá být tak zaplavená cizími a anarchickými prvky, že se zřejmě nebude mít k tomu přijímat jiné, zvláště přicházejí-li s prázdnýma rukama. (Pokud by mě totiž nechali odejít, tak jedine s prázdnýma rukama, bez peněz.)

²⁴² Datum na razítku obálky odeslané z Dijonu-Gare je 30. 3. 1939.

²⁴³ Z důvodu zavedení cenzury si oba přátelé posílali zprávy přes smlouveného kurýra (J. Pasquier, poté Marie de Lacroixová a za války Miroslav Kouřil).

²⁴⁴ Georges Bonnet (1889-1973), v letech 1938-1939 ministr zahraničí ve vládě É. Daladiera, která přijala Mnichovskou dohodu; Pierre Taittinger (1887-1965), továrník a radikálně pravicový politik, lídr *Mladých patriotů* (*Jeunesses patriotes*). Od března 1938 byl pro zavedení pétainistického režimu a jako pacifista také pro udržování a rozvoj přátelských vztahů s Frankem a Mussolinim.

I kdybych tam však našel způsob, jak se uživit, mám já sám právo přehnout, když je můj lid utlačován? Vidíte, příteli, není to tak jednoduché. Přesto, kdybyste myslel, že by mne ve vaší zemi tolerovali – a kdyby se můj odjezd měl z nějakého důvodu jevit zítra nebo pozítří prospěšným a proveditelným – v tom případě bych vás poprosil o zaslání výslovného pozvání, díky kterému bych snáze získal povolení k odjezdu a obdržel fr[ancouzské] vízum. Asi by bylo třeba tam uvést, že mě zvete na prázdniny, a zmínit se – dejme tomu – o nějaké práci, kterou spolu máme dělat (napsat knihu, ale ne politickou) a kvůli které je nezbytné, abych přijel.

Uvažte však nejprve možnost, že by se můj tamní pobyt mohl prodloužit a že bych byl nucen hledat, z čeho žít – od svých zdejších prostředků budu odříznut.

Toto pozvání mi můžete poslat přímo (Praha 19, Na Kodymce 41, Čechy). Naopak nějaký osobnější dopis mi můžete napsat na adresu Jeana Pasquiera, Ouges, Côte d'or, který se, dá-li Bůh, vrátí někdy v polovině dubna do Prahy. (Je to profesor na místním Fr[ancouzském] institutu, katolík, velice jemný člověk a můj velmi dobrý přítel.)

A nyní už budu muset končit. Odpusťte, že jsem psal trochu stroze – to jen že věci mluví samy za sebe. Nevím, příteli, zda jsem vám již řekl, jak jsem byl dojat vašim nedávným lístkem. Kéž vám to Bůh oplatí! Přišla vám ta revue²⁴⁵?

Ano, v této chvíli, ještě více než na podzim, je zapotřebí závratně se modlit, neboť pro nás již opravdu není jiné naděje než té, která je nad vší nadějí. Modlete se s námi a za nás!

Děkuji vám a objímám vás.

Váš J.

Uctivé pozdravení paní Pourratové.

33 – Jan Čep Henrimu Pourratovi²⁴⁶

Zelený čtvrtek 1939

Děkuji za pozdrav.

Prozatím vám z domova od matky posílám velikonoční přání. Zbytek až později, dá-li Bůh.

Váš J. Č.

²⁴⁵ *Revue française de Prague*, ve které vyšel otevřený dopis Paulu Claudelovi.

²⁴⁶ Velikonoční blahopřání.

34 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Praha 19. dubna 1939

Můj předrahý příteli,

pokusím se vám těchto několik slov poslat bezpečnějšími cestami než obyčejnou poštou. Nemusím vám říkat, že jsem s vámi v ustavičném spojení, a vím, že vy na mě myslíte stejně – jenže nevidím téměř žádnou možnost, jak uprchnout. Ani nevím, jestli pasy ještě existují. Dalo by se možná – pokud válka nevypukne hned – projít přes mezilehlé oblasti, například Švýcarsko nebo Belgie (nevím, zkusím se informovat); ale jak získat lístek na cestu až za hranice, když vám nedovolí vzít si peníze? Atd.

Nepomýšlel bych na útěk kvůli bezpečnosti (to slovo samotné zní odpudivě, pomyslíme-li na blížící se katastrofu s miliony nevinných obětí); rád bych jen našel prostředí duchovní svobody, kde bych mohl být své zemi užitečnější než zde. Bude-li válka, budeme do ní zavlčeni po boku našich „ochránců“, plníce v jejich službách otročké práce a nechávající se decimovat jejich tribunály, hladem, mravními hrůzami; i když budeme mít germánský mír, nastane znovu materiální i duchovní otroctví, germanizace, útlak všeho druhu. Neboť „Herrenvolk“²⁴⁷ má právo na vše; pro něj je právo skutečností řádu biologického: jich je 80 milionů, nás 8 nebo 7 (brzy nás bude 6 nebo 5, záleží na nich), ergo...

A když bude válka... Víme, kde je duchovní kvas, který jediný je schopný proměnit lidstvo, vytvořit nový řád i na nepředstavitelných troskách. Jsou však dnešní národy ochotny jej přijmout? Válka sama o sobě není řešením; je to jen strašlivý bič Boží.

Nemám žádné zprávy o J. Pasquierovi; možná byl mobilizován, my tady nic nevíme. Nemůžeme nic, než ze všech sil volat k Bohu o pomoc, abychom se odevzdali jeho vůli. Zažíváme však opravdová mravní muka, všechny ty lži, to ponížení, všechnu trpkost, které musíme polykat, dýchat ve dne v noci. Modlete se za nás, drahý příteli! Kdybyste mi chtěl něco říci, můžete dopis poslat ve dvojí obálce na adresu slečny Marie de Lacroixové²⁴⁸, Bd Maurice Barrès 90, Neuilly-sur-Seine (Seine). Bude tak laskavá a pošle mi jej bezpečnější cestou. Objímám vás.

J.

²⁴⁷ Německy „národ vyvolený, netrpělivě očekávaný“.

²⁴⁸ S největší pravděpodobností se jedná o dceru francouzského diplomata Léopolda Victora de Lacroix (1878-1948), který byl v letech 1936-1939 francouzským velvyslancem v Praze.

35 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Praha XIX, Na Kodymce 41

25. dubna 1939

Můj předrahý příteli,

opět mám příležitost poslat vám krátký lístek. Nejprve vám z celého srdce děkuji za váš dopis, který jsem si mohl přečíst až nedávno, když se Jean Pasquier vrátil do Prahy. Byl jsem velice překvapen, že jsem ho zde potkal; připadalo mi, jako bych měl návštěvu ve vězení. My se tu totiž dusíme, jiného slova není; na pokraji zhroucení... A přesto bychom měli být co možná nejintenzivněji usebráni, měli bychom zocelit svého ducha i srdce na každou zkoušku; neboť nikdo netuší, co nám uchystají dny více či méně blízké... Pouze Bůh nám může dát sílu snášet to, co na nás sesílá. Kdyby jen můj národ otevřel svůj sluch i srdce strašlivému smyslu událostí. Co se mé cesty týče, podle Jeana Pasquiera se to nezdá být úplně nemožné a pravděpodobně to zkusím. Vaše pozvání přijímám stejně prostě, jako mi jej nabízíte, a v této chvíli se vám za něj ani nepokouším děkovat. Zbývá jen vybrat příhodný okamžik; Jean P[asquier] totiž trvá na tom, že je nutné odjet naprosto legálně, neodstříhnout se od možností návratu a nebýt tam pokládán za emigranta. Setkal jsem se také s některými přáteli, kteří se mnou byli zajedno a rozptýlili tak mé obavy. – Dnes samozřejmě nemohu ani přibližně určit datum; všechno to závisí na tolika formalitách... Udělám zkrátka, co budu moci, to ostatní se pokusím opět odevzdat Bohu. – Jaká noční můra, vlajka s hákovým křížem na hradě českých králů! A ty černé uniformy, které stojí na stráži a přitom kovanými botami dupou po dlažbě nádvoří! A co nám všechno ukradli, vojenský materiál, potraviny, látky – všechny obchody zejí prázdnotou... A pomyslíme-li na to, že jsou možná upřímně přesvědčeni o tom, že jednají zcela podle práva a [na okraji] spravedlnosti... Je to k zbláznění. – A tento národ, který se možná rozpadne nebo spáchá sebevraždu nějakým anarchickým podnikem... Musím si však pospíšet s odesláním tohoto dopisu. Pošta dosud chodí jakž takž pravidelně a stále mi můžete poslat neškodný lístek. Cesta, kterou jsem vám doporučoval posledně, je však nejbezpečnější (k rukám slečny Marie de Lacroixové, Neuilly-sur-Seine, Seine (Bd Maurice Barrès 90)

J. Č.

36 – Henri Pourrat Janu Čepovi

Ambert 26-4-1939

Drahý Jene,

ani se vám nepokouším psát. Jsme spolu, vzpomínka na vás nás neopouští. Chci vám jen říci, znovu, spoléhejte na mě jako na bratra. Jestli můžete přijet do Švýcarska, třeba i bez peněz, stačí říci: pošlu vám, co bude třeba. Pasq[uiet] mi psal, že pro vás bez problémů získá francouzské vízum. Dostal jsem od něj dlouhý dopis. Také si myslí, že musíte odjet, že jakmile budete zde, užijete se, ale že pracovat můžete pouze v ovzduší svobody. Na Bílou neděli²⁴⁹ se chystá přijet do Prahy. A. P.²⁵⁰ zůstal, byl mobilizován? Říkal, že jakmile vás uvidí, předá mi o vás zprávy. Čekal jsem na to každý den. Nemám nic ani od Pierra B[araduca]. Děláme si také trochu starosti kvůli jeho rodičům na jihu. Ani jeden není v příliš dobrém stavu, nejsou-li přímo nemocní. Jsou si určitě velmi blízcí. Jsem si konečně jistý, že stran víza a všeho, co se vás týká, udělá vše potřebné.

Kdybychom vás zde mohli mít, snažili bychom se vám pomáhat, jak jen by bylo možné. Samozřejmě bychom vás nemohli přimět zapomenout na neštěstí vaší země, to dobře víme; snažili bychom se vám však umožnit pracovat a čekat na lepší zítřky. Přijdou. A historie se teď mění rychle. Myslím, že přijdou rychle, aniž bych přitom myslel na válku. Ambert je možná až příliš klidný. Dýchal byste vzduch, který znáte. Ale i tento klid vede k tomu, že běh událostí rozpoznáváme lépe.

Přinesli mi poštu, pokračuji v psaní. Byl tam také dopis od Baraducových, kteří trochu churaví. Vrátili se do Paříže. O Pasquierovi nevím nic. Jeho prostřednictvím jsem vám poslal dlouhý dopis. V dopise, který jsem vám poslal přímo, bez data, a který by vám mohl posloužit jako nedávné pozvání, toho moc nebylo. Ale jak vám opakovat, co sám cítíte? Zvláště teď, když jsem si přečetl váš dopis a vím, že na vás znovu spadla ta olověná kápě? Dokud budete moci psát, budete stále spisovatelem a básníkem, i kdybyste psal francouzsky. Vaše dopisy jsou krásné takové, jaké jsou, a dokonalou znalost jazyka si osvojíte rychle. Opravdu si myslím, že váš *Děravý plášť* by mohl vyjít ve vašem překladu, poněkud zrevidovaný, jestli vám mohu být něčím užitečný. A potom by se poslal do časopisu nebo do novin a našel by se pro něj vydavatel. To se zařídí. Buď jak buď, náš dům je vaším domem. Využijte jej, jako bych já využil přístřeší u vás, kdyby nastala taková situace. Malí si na vás pamatují a mluví o vás, přinejmenším

²⁴⁹ Druhá neděle velikonoční, poslední den velikonočního oktávu, 7. den po Božím hodu velikonočním.

²⁵⁰ Je možné, že původní překladatelka špatně rozluštila iniciály a Pourrat ve skutečnosti napsal A. V. jako Alexandre Vialatte.

Françoise. Modlí se za mír. Myslím, že morálka je lepší než v září, jsme lépe připraveni a hodně jsme pracovali. A pak, jak se u nás říká, „je třeba přejít most nebo přebrodit řeku“. Stejně jako bychom se měli umět modlit, měli bychom se také snažit, aby se lidstvo neubíralo vstříc šílenství a smrti. Na shledanou. Pomyslete na bitvu, ve které se již nacházíme, a nezapomeňte, že naděje je křesťanskou ctností. Dělejte vše pro to, abyste mohl pracovat a bojovat: musíte se pokusit odjet do Francie. Vím, že vy také víte, že je vše v rukou Božích, a že nikdy nezoufáte. Ale nepřipusťte, aby vás ovládl nynější smutek, ať by byl sebečernější. Drahý Jene, kéž vás Bůh ochraňuje. Se ženou na vás myslíme a já vás objímám.

Henri P.

37 – Henri Pourrat Janu Čepovi

20-5-1939

Drahý Jene,

se ženou na vás stále velmi myslíme. Od té doby, co jste mi napsal, že jste viděl Pasquiera, vaše přátele, že vám nepřipadá možné odjet a že se dáte do práce, abyste pracoval v co nejpříjemnějších podmínkách, doufal jsem, že od vás ještě dostanu dopis, že se vše urovnalo a že přijedete. Očekával jsem také dopis od Pasquiera, který mi po vašem setkání slíbil napsat. Ale asi nemohl, nebo ne zcela bezpečně. Moc bychom si přáli, abyste na nás také myslel, abyste mohl pracovat... Musím vám to opakovat? Ne, vy to víte. Naše dopisy se minuly, jelikož jste mi psal [nečitelné]. Chtěli bychom vám poskytnout přístřeší, nejen proto, abyste mohl být v ústraní a znovu našel více klidu, ale také abyste mohl pracovat, přesněji řečeno udělat pro svůj národ něco zvenčí, být navzdory všemu činný. Třeba bychom mohli spolupracovat, překládat? Jedním jsem si jistý – nesmírně by mi pomohla samotná vaše přítomnost, vaše přátelství. Netřeba vám to připomínat, vidíte, chopte se příležitosti a napište mi. Sám se při psaní cítím docela špatně, jsem nachlazený. Je velká zima. Zdá se, že dnes odpoledne se to změní. Co bychom si skutečně přáli, je opravdové slunce, které zahřeje u srdce. Člověk se ani nemůže rozhlédnout po zahradě, zvláště když ví, že vy tam u vás se dusíte. Naštěstí nemáme žádné materiální starosti, žádný [nečitelné] život. Pasquier měl týž pocit jako já a měl vám to říci. Nuže, drahý Jene, stále doufáme a myslíme na vás celou duší a modlíme se za vás a vaši rodinu. Kéž vás Bůh ochraňuje a dá vám sílu. Opakuji vám – brzy na shledanou a oba vás objímáme.

Pošlu vám jednu knížku, kterou již znáte, ale která vyšla v ilustrovaném vydání²⁵¹. Předělal jsem konec [nečitelné].

38 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Praha Svatodušní svátky 1939

Můj milý příteli,

Marie de Lacroixová mi předala váš dopis; velice mne dojal. Odpovídám několika slovy, protože tato cestovatelka se zítra vrací do Francie.

Ještě nemám francouzské vízum – jejich přidělování je zřejmě velice složité. Řekli mi, že jej dostanu, jen je třeba mít strpení. A potom, což bude ještě složitější, bude třeba získat povolení Gestapa, jež si počíná velice vrtošivě a naprosto svévolně. Je možné, že jej dostanu, není to však jisté. Takhle jsem tedy na tom.

Vedle toho všeho nelze brát rozhodnutí odjet na lehkou váhu. Neexistuje způsob, alespoň zde ne, jak se vyznat v celkové situaci. Říkáme si, jestli nás velmoci nenechají tam, kde jsme, i když se jim podaří změnit Evropu, ať už způsobem krvavým či mírovým. V této chvíli se zdá být zřejmé, že v jejich očích nestojíme o nic více než taková Habeš či Albánie²⁵² – snad ještě o mnoho méně, poněvadž nebudeme moci být předmětem vydírání. Mohli bychom dokonce zajít dále a obhájit jejich postoj vůči nám tvrzením, že Habešané a Albánci se bránili se zbraní v ruce, kdežto my jsme kapitulovali bez jediného gesta.

Můžeme se tedy znovu ptát, zda je přípustné oddělit se od lidí své krve, kteří trpí hanbou a udušením, nebo zda bychom se spíše měli snažit svou přítomností rozmnožit síly odolávat, dokud to jen bude možné, i kdybychom neviděli žádnou lidskou perspektivu vedoucí k osvobození. Pořád se k tomu vracím. – To, co zde slyšíme o činnosti českých emigrantů v zahraničí, není vždy příliš potěšující.

²⁵¹ Patrně *Listopadové bdění* s dřevoryty F. Angéliho (Uzès, Édition de la Cigale, 1937).

²⁵² Před vypuknutím druhé světové války byly Etiopie (neboli Habeš) a Albánie obsazeny italskou armádou. Do Etiopie vstoupila italská vojska v říjnu 1935 a anexe byla završena po sedmiměsíčním boji s etiopskou armádou. Etiopie tak byla v květnu 1936 spojena s Eritreou a Italským Somálskem v kolonii nazvanou Italská východní Afrika. Francie a Velká Británie anexi uznaly. Albánie byla obsazena v dubnu 1939 a po krátkém marném odporu albánské armády zde byl vytvořen jakýsi italský protektorát.

Všechna zahraniční velvyslanectví v Praze byla právě uzavřena a nahrazena konzuláty. Nezbude tedy než psát si obyčejnou cestou a snažit se říkat co možná nejbezvýznamnější věci. Všichni mí francouzští přátelé v těchto dnech odjíždějí, školní rok se blíží ke konci. –

Především je skličující to, že to vypadá, že lidé jsou i přes všechnu hmotnou a duchovní tíhu, kterou musejí snášet, tak málo v nitru proměněni. A přece bez této hluboké duchovní proměny není naděje. Není pochyb o tom, že jsme teprve vstoupili do období katastrof a útrap, jejichž děje se před námi rozprostírají, kam až oko dohlédne. Bylo by opravdu zapotřebí, abychom v sobě znovuoživilí ducha epištol a Skutků apoštolských.

Ustupujeme hrůzou při pomyšlení na to, že naprostá většina lidí si představuje, že by stačilo jen uskutečnit několik vnějších činů – například porazit mocnosti Osy – aby se vše vrátilo do pořádku. Kolik je těch, kdo uhadují, že by to bylo málo, že by to byl jen počátek. Bylo by třeba obnovit člověka vnitřního, aby mohl být ve společnosti vytvořen nový řád. Je možné, že to nepůjde, aniž bychom prošli krvavou lázní. –

Tady musím končit a poděkovat vám za vaši bratrskou náklonnost a na shledanou, dá-li Bůh. S radostí očekávám vaši knihu; nemyslím si, že ji zabaví, pokud tam nejsou narážky na současnou politiku. Bude asi nutné připravit se na domovní prohlídky, zvláště jestli se bude situace vyvíjet určitým směrem; dosud však návštěvy v domácnostech nebyly tak časté. Ostatně, vaše knihy nejsou na seznamu, pokud vím.

Jak je na tom vaše zdraví? Letošní jaro bylo opravdu vražedné, co se týče zimy a vlhkosti. Nesmíte se přetěžovat prací – život teď jistě není nikde příliš jednoduchý.

Vzkažte mé upřímné pozdravení paní Pourratové. Děti se mají lépe?

Tentokrát vám slibuji, že se pokusím dávat vám o sobě zprávy v kratším intervalu. Objímám vás a zůstávám z celého srdce

váš J. Č.

39 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

6. VI. 1939

Můj předrahý příteli,

nevím, jestli vám těchto pár řádek budu moci poslat. Nemám vám ostatně co nového říci, jen že úzkost nás tíží čím dál víc a že jí nevidíme konce. Svět si dostatečně neuvědomuje, že někde existuje celý národ, který trpí ve své duši – a mnozí již také ve svém těle – v každé chvíli svého

času, a že není možné, aby se tento svět dříve či později nesesunul pod masou nahromaděného utrpení.

Myslím, že budeme muset přestat pomýšlet na můj výlet – ještě jednou jsme se pokusili získat pro mne vízum, a to mým zápisem na seznam stipendistů Institutu, ale už si nedělám iluze o výsledku. A taky je zde pořád to povolení Gestapa, které mi zřejmě zamítnou.

Zcela jisté je ostatně jen jedno – od nás, od každého, je požadována oběť a již brzy se snad dozvíme, jakou bude mít podobu. Nebude na nás, abychom si ji vybrali.

Sám jsem napsal našemu příteli Pierrovi²⁵³, ale nedostal jsem odpověď. Na druhé straně však vím, že věc je velice složitá. –

Modlete se za mne, drahý příteli, kéž mi dá Bůh sílu, kterou nemám. Sám ze sebe nebudu moci nic, budu-li vydán zkoušce. Bude třeba, aby mi dal vše. –

S poštou už nevím – zeptám se dnes, jestli to ještě jde přes Neuilly (Marie de Lacroixová). V opačném případě pouze pozdrav, vše totiž prochází rukama Gestapa.

Objímám vás

J.

40 – Jan Čep Henrimu Pourratovi²⁵⁴

Paříž 8. července 1939

Drahý Henri,

těchto několik slov vám škrábu ve velikém spěchu. Právě jsem přijel a ubytoval se v hotelu Daguerre, Rue Daguerre, Paříž XIV. Hloupě jsem si nechal uložit šek v bance Crédit Lyonnais v Ambertu a už teď vidím, že s tím, kolik mám v hotovosti, nebudu moci v úterý nebo ve středu, kdy se k vám chystám, zaplatit svůj pokoj. Je to opravdu opovážlivé, ale nemám času ani slov nazbyt: nemohl byste mi zde telegraficky poslat 200 franků? Vrátím vám je, až inkasuji svůj šek. Už se nerozpakuji ničeho, vidíte?

Nemohl byste mi také zatelegrafovat adresu Pierra Baraduca? Tak rád bych ho viděl, pokud je v Paříži. Zbytek si povíme ústně.

Objímám vás.

²⁵³ Baraducovi.

²⁵⁴ Předtištěná hlavička: Café-restaurant de Versailles Dancing.

Jan Č.

O svém příjezdu vás uvědomím telegramem.

41 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Paříž 11. července 1939

Drahý příteli,

nemohu bohužel jinak, než se zastavit na 2-3 dny v Ouges, nedaleko Dijonu, u Jeana Pasqueira. Do Ambertu tak přijedu až v sobotu, možná dokonce až v pondělí, záleží na okolnostech. Pojedu samozřejmě, jak nejdříve to bude možné. Opravdu ale neexistuje způsob, jak se této návštěvě vyhnout.

Už se nemohu dočkat, až vám stisknu ruku, drahý příteli, zvláště když vím, že je to již na dosah. Včera jsem večeřel s bratry Baraducovými. Vaše platba dorazila v pořádku, děkuji.

Na shledanou tedy za pár dní!

Váš J. Č., u J. Pasquiera, Ouges, Côte d'Or

42 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Ouges 15. července 1939

Můj drahý Henri,

děkuji, že na mne tolik myslíte. Nemusím vám říkat, že jsem do Francie přijel hlavně a především kvůli vašemu přátelství a že bych rád jel přímo za vámi. Jenže jsem nemohl opomenout stavit se u Pasquierů a myslel jsem, že bude lepší, když si tuto návštěvu nejdříve odbudu, abych pak byl úplně volný. Oni ostatně zanedlouho odjíždějí do Arcachonu²⁵⁵ a toto byla skoro jediná příležitost.

Je mi moc líto, že vám komplikuji plány na dovolenou. Jel bych za vámi kamkoliv, ale říkám si, jestli to nebude na obtíž vašim tchánům. Myslím, že už jsem jednou absolvoval cestu Issoire – St. Germain, když jsem vás navštívil poprvé. Možná budu muset přespát v Issoire²⁵⁶; kdybych

²⁵⁵ Město na jihozápadě Francie v Akvitánii.

²⁵⁶ Historické město v Auvergne, nedaleko Clermont-Ferrandu.

jel večerním autobusem, nedorazil bych příliš pozdě? Budu se o tom pravděpodobně moci informovat.

V každém případě nepojedu dříve než v úterý, až mi potvrdíte své plány. Ale prosím vás, abyste mi upřímně řekl, jestli se můj příjezd nekříží s vašimi zvyklostmi a s vaší potřebou odpočívat. Nejsem si jistý, jestli bude můj útěk úspěšný. Když tady čtu zprávy ze své země, mám skoro pocit, že je jednodušší nést to břímě s ostatními než z dálky sledovat podívanou, která je den ode dne více skličující.

Právě jsem dostal váš lístek. Děkuji, přijedu tedy rovnou do Vernet, příští čtvrtek, večerním autobusem, nedorazí-li tam později než v devět hodin; v opačném případě bych odsud odjel ve středu, přespal v Issoire a pokračoval ve čtvrtek ráno. – Buď jak buď vás uvědomím depeší.

Děkuji, že myslíte na mou četbu, žiji v téměř naprosté nevědomosti o tom, co v posledních měsících ve Francii vychází, a nechám to na vás. Jen jestli máte knihy z kolekce Plejada od Gallimarda, byl bych vám vděčný, kdybyste s sebou vzal svazky *Středověcí historikové a kronikáři* a *Středověký román atd.* a také Gidův *Deník*²⁵⁷. Já jsem si s sebou z Prahy vzal pouze svůj misál, 2 sv[azky] Shakespeara, knihu české poezie a *Nový zákon*. Nenašly by se u vás Fénelonovy *Duchovní dopisy*? – Jinak v této chvíli nevím. Budu s vámi sdílet vaši četbu, jestli něco máte. Moc rád bych si přečetl nějaký dobrý příběh z náboženských válek ve Francii. Už se opravdu nemohu dočkat, až budu s vámi. Tady je to stále velice provizorní a únavné. Jenže francouzské vízum a hlavně povolení německého Gestapa mám pouze do 1. září – nemám tedy moc času na rozmyšlenou, jestli ten den odjedu, nebo jestli se pokusím nechat si propustku prodloužit – což nebude jednoduché. Budeme to muset všechno probrat – a taky Pierre Baraduc možná přijede v srpnu do Auvergne a bude mi moci poradit.

Prozatím na tom jsem dobře a nezbývá mi než se svěřit do rukou Božích. Doufám, že tohle dostanete ještě před odjezdem z Ambertu. Mezitím vás objímám a děkuji vám.

Upřímné pozdravení paní Pourratové.

Váš J. Č.

Ouges, Côte-d'Or, u p. Pasquiera

²⁵⁷ *Historiens et Chroniqueurs du Moyen-Âge*, Paříž, Gallimard (Pléiade), 1938; *Středověcí básníci a romanopisci (Poètes et Romanciers du Moyen-Âge)*, Paříž, Gallimard (Pléiade), 1939); A. Gide, *Journal 1889-1939*, Paříž, NRF, 1939.

Můj předrahý,

také já jsem na Vás ani na chvíli nepřestal myslet, se srdcem sevřeným úzkostí a planoucím láskyplnou nostalgií. Cítím, vím, že trpíme, milujeme a doufáme společně. Ubohá malá Françoise²⁵⁹, ubohá matka, ubozí rodiče! Kdo by to byl čekal?

Ani se nepokouším říkat slova, která bych měl, nevím, zda Vás tato zpráva zastihne. Nepřestal jsem litovat jistého odjezdu, přestože když jsem se pokoušel vybavit si jistou porážku, měl jsem vždy tendenci hrůzou ucuknout. Zdrtilo nás to, ještě více jsme však trpěli nepochopitelným postojem, který poté zaujala tolik milovaná země. „Jen F[rancie]!“ – Ona, bývalý národ rytířů, kolébka Křížových výprav! Nemohu uvěřit, že by Kašpar Auverňan mohl schvalovat počínání svého krajana s modrou kravatou²⁶⁰. A jak dlouho přítom i Doktorovu synu Pierrovi²⁶¹ trvalo udělat gesto, které nakonec udělal!

Náš život tady plyne v neustálé úzkosti. Na rozdíl od Vás jsem ustrnul v nečinnosti jako zasažený bleskem. Kolik lidí zemřelo strašnou smrtí, kolik lidí je nepřítomných v bolestech!

Uvidíme se ještě na tomto světě? Touha po tom mě stravuje, desiderio desidero. Tyto řádky Vám předá, dá-li Bůh, seminarista, který pracuje ve F[rancii]²⁶² (všechny naše semináře byly rozpuštěny a bohoslovci byli posláni na nuc[ené] práce). Odpovězte pokud možno na adresu, kterou Vám uvede. Vroucně Vás objímám. Kež Vás Bůh ochraňuje a kež nám dá znovu se spatřit.

Ten, kterého jste objal v Issoire.

Opakuji si jména společných přátel a říkám si, jak se jim daří. O nikom nic nevím.

21. 6. [19]43

²⁵⁸ Kvůli cenzuře Čep za války mění v dopisech rukopis. Tento dopis je psaný na psacím stroji, pět následujících pak hůlkovým písmem. Ze stejného důvodu jsou jména osob často šifrována a dopisy se vyznačují velkým množstvím náznaků a narážek. Chybějící části zkrácených slov zde rozepisujeme v hranatých závorkách a šifrovaná jména vysvětlujeme v poznámkách pod čarou.

²⁵⁹ Françoise (1930-1940), nejstarší Pourratova dcera, zemřela 28. května 1940 ve věku deseti let na spálu komplikovanou spalničkami.

²⁶⁰ Krajan s modrou kravatou zřejmě symbolizuje Francouze.

²⁶¹ Baraducovi.

²⁶² Viz adresa na konci dopisu. Miroslav Kouřil byl bohoslovec, který sloužil na nucených pracích a Pourratovi s Čepem dělal až do svého odjezdu z Francie v květnu 1944 prostředníka.

Odpovězte co nejrychleji na adresu:

Miroslav Kouřil

Boîte Postale Nr. 2 – C.

Soissons, Aisne.

44 – Henri Pourrat Janu Čepovi

Ambert 11-7-1943

Můj drahý příteli,

přečetl jsem první dva řádky vašeho dopisu, moc jsem nechápal a potom taková radost! Tolikrát jsme se jeden na druhého dotazovali... Dostal jste o nás zprávy? Mí švýcarští přátelé vám jistě napsali. Jak jste se dozvěděl o smrti Françoise? Měli bychom si toho tolik říci. Ale zase se uvidíme, vidíte? Jednou se o všem znovu pobavíme. Onehdy jsem ještě našel stránky, které jste napsal během svého pobytu ve Vernet. Je v nich vyjádřeno zcela totéž, co bychom mohli říci my sami. Nemusím vám říkat o našem přátelství, o našich citech. Jsem si jistý, že v nás máte důvěru, že cítíte, co cítíme my. My tu důvěru máme. Píšete mi o Pierrovi. Dostáváme od něj jen velmi málo dopisů. Jeho matka věděla, že nic neudělá, že nic nemohl udělat. Nemohli jsme ani vidět všechno, co tam dole viděl, jen mu důvěřovat. A to je ono, vidíte? Byl bych rád, kdybyste si mohl přečíst některé naše knihy. Daly by se vašemu příteli, kterému posíláme dopisy, takto poslat knihy? Je povoleno posílat balíky a dostaly by se až k vám? Existuje jedna kniha, kterou bych vám rád dal přečíst a která v určitém smyslu zachází tak daleko, jako knihy Dostojevského. Její povaha je veskrze katolická: *Věrný Berger* Alexandra Vialatta²⁶³. Jedna z nejkrásnějších a nejvýmluvnějších knih, které v posledních letech vyšly. Je však téměř nemožné ji sehnat a vy tam u vás jistě nemůžete dostávat knihy. Tolikrát jsme si připomínali společně strávené dny a váš odjezd. Váš kufr leží pořád na půdě a je v dobrém pořádku. Možná jej za pár týdnů zase uvidíme. Přemýšlíme, že bychom tam nahoru²⁶⁴ odjeli jako obvykle kolem 15. srpna, netroufáme si však dělat žádné přesnější plány. Tcháni, kteří si na vás velmi dobře pamatují, by tam už měli být. Má tchyně však během svého pobytu u nás prodělala záchvat, a přestože se vše zlepšilo, je stále velmi hubená a slabá. V tuto chvíli je celý dům vzhůru nohama. Naše stará sestřenice Bailly cítí, že její srdce slábne, a lékař jí doporučil, aby se šetřila. Doporučil to také mé ženě, která stejně jako Claude chytila jakousi žloutenku, která zde řádí.

²⁶³ *Le Fidèle Berger*, Paříž, Gallimard, 1942.

²⁶⁴ Do Vernet-la-Varenne.

Teď už to vypadá lépe. V každém případě není snadné odpočívat: nemůžeme najít služebnou a je třeba toho tolik stíhat. Musíme chodit tři nebo čtyři kilometry pro láhev mléka nebo 3 vajíčka, a to se ještě někdy vrátíme s prázdnou. Malí hodně vyrostli. Ne vždy se jim vede tak dobře, jak bychom si přáli. Před několika měsíci Annette a teď je na řadě Claude. Ale jsou veselí, učí se a docela nám dělají radost. Často o vás mluví, znají vás, i když si na vás moc dobře nepamatují. Claude hodně maluje; kvůli žloutence nemohl odjet na skautský tábor vlčat. Annette si osvojuje, jak doufám, dovednosti mladé dívky. Zrovna si hrají s beranem, v ohradě je totiž beran.

Je třeba mluvit o tom, co dělám já? Dobře si to umíte představit. Každé ráno pracuji, stále mám v rukou spoustu knih a je spousta věcí, které plánuji udělat. Odpoledne není nikdy dost dlouhé: mám na starosti Národní podporu²⁶⁵. Často je to dřina. Někdy – když mám trochu benzínu – musím jet až do vesnic. Anebo jít pěšky. Je vidět, že v této zemi je tolik práce. Kéž bychom ji mohli pomoci obnovit. Potřeboval bych, aby byly dny třikrát delší, a stejně bych nestihl celý program. Má žena mi hodně pomáhá, ale nemá moc času a příliš se namáhá. Pak vám povykládáme o domě, o krajině a o všem zbývajícím. Pokuste se nám říci něco o sobě a o svých blízkých, je-li to možné. Jste u své matky? Můžete pracovat? Pracujete na nějakém překladu? Já bych chtěl napsat lidové pohádky, jako jsem psal dříve, a pak psát o každodenním životě světců. Je to nesmírná práce. Konečně bude-li to vůle Boží... Co všechno ještě uvidíme? A čím vším ještě budeme muset projít? Máme však velkou důvěru, vidíte? Až tato válka skončí, čeho to bude počátek? Některé sliby jsou velmi nadějně. Musíme je však brát v tom nejvyšším, nejmystičtějším smyslu. Mám tu jednoho mladého přítele²⁶⁶, kterého byste jistě rád poznal a který během své vojenské služby poznal muže, který měl všetecký dar a kterého všichni považovali za světce²⁶⁷. Ten předpovídá, jak tvrdí také jiní, že to pro Francii dopadne dobře a že zůstane věrná svému duchovnímu poslání. Myslím, že je třeba chápat to v tom nejvyšším smyslu, ve smyslu největším, v pravém smyslu.

Na shledanou, drahý příteli, bez ustání na vás s láskou myslíme. A dlouze vás objímáme.

H.

²⁶⁵ *Národní podpora* (*Secours national*) byla francouzská organizace zajišťující vzájemnou pomoc založená na principu solidarity. Vznikla v roce 1914 a fungovala až do roku 1944, kdy ji nahradila *Francouzská vzájemná pomoc* (*Entraide française*). Na žádost Roberta Garrica (1896-1967), generálního komisaře Národní podpory, se stal Henri Pourrat na konci roku 1940 zástupcem této organizace pro ambertský obvod a na této funkci pak působil až do roku 1946.

²⁶⁶ Jo Vaure, ambertský rodák a přítel Henriho Pourrata, jehož otec měl v Ambertu podnik na výrobu růženců (*Maison Béraudy-Vaure*).

²⁶⁷ Lucien Alfred, vizionář, nadaný schopnostmi předpovídat budoucnost. Jeho jméno se v korespondenci znovu objevuje v roce 1948.

24. července 1943

Můj milý příteli,

taková radost, také pro mne, mít od vás znovu zprávy! Dostal jsem asi před rokem krátký lístek od vašich švýcarských přátel, který mne zpravil o neuvěřitelné smrti Françoise, ale v té době (nevím, jestli se řeči o tom, co se u nás před rokem dělo²⁶⁸, donesly až k vám) jsem se neodvažoval odpovědět. Nikdy jsem nepochyboval o tom, že v myšlenkách a pocitech jsme byli sjednoceni. Rád bych reagoval na vaše otázky; jenže z jakého to vzít konce? (K tomu „je-li to možné“, možné není nic.) Mám dojem, že venku se sotva tuší, co se děje na druhé straně ocelové hradby, za kterou je uvězněn náš hlas, ba i naše dýchání, dokonce i tlukot našeho srdce. Myslím, že tam u vás je to přece jen o dost lepší. Jsem opravdu u své matky, ale náš malý pozemek byl zabaven ve prospěch něm[eckých] kolonizátorů z Rumunska. Prozatím nám povolili, díky jedné intervenci, „obývat, do odvolání, náš dům (všiml jste si, že když nám schází láska k bližnímu, ztrácíme smysl pro humor?), ale každým okamžikem očekáváme, že budeme nuceni si zabalit. (To proto, že matka je vdova a že pronajala část svých pozemků; v této zemi jde o velmi běžný případ a záměr je zde jasný.) Je obtížné pracovat v krajně nejistých podmínkách.

Mladík z Champagne²⁶⁹ říká, že vám napíše sám a že balík poslat můžete. Děkuji. Co se týče fr[ancouzské] četby, není tu nic, samozřejmě, kromě takových listů jako *Gerbe*, *Je suis partout*²⁷⁰ atd.; žádná tolik drahá jména tam nenajdeme, přesto se najdou některá, která působí bolest. Nemáte zprávy o Jeanu Burgund'anovi²⁷¹ (Côte-d'Or, Ouges)? Žije stále autor *Zvěstování P.M.*²⁷²? Vzpomínám si, jak Alexandre V[ialatte] nazval jeho ženu „věhlasnou vdovou“; doufám, že prorokoval špatně; F[rancouzi] totiž, v jádru, ve válku nevěřili. Vzpomínám si také na syny blondelského filozofa²⁷³ a na výrok Jeana²⁷⁴ (nejmladšího), který

²⁶⁸ V důsledku atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha v květnu 1942 se proti české populaci rozpoutala vlna brutálních represálií.

²⁶⁹ Miroslav Kouřil.

²⁷⁰ Noviny čistě fašistické orientace, které kolaborovaly s Německem.

²⁷¹ Jeanu Pasquierovi.

²⁷² Autorem divadelní hry *Zvěstování Panně Marii* (do češtiny poprvé přeložil Miloš Marten, premiéra 6. února 1914 v Národním divadle; knižní vydání v překladu Jiřího Konůpka v nakladatelství Orbis v roce 1968) je Paul Claudel.

²⁷³ Jacques Paliard (1887-1953), filozof, žák Maurice Blondela. Jeho filozofické dílo vychází z duchovní a metafyzické linie a vyúsťuje ve vlastní filozofii vědomí. Paliardovo jméno se v korespondenci objevuje opět v roce 1952 (dopisy 126 a 129) v souvislosti s Čepovým úsilím sehnat práci lektora češtiny v univerzitním prostředí.

²⁷⁴ Jean Paliard, syn Jacquese Paliarda, profesora filozofie na univerzitě v Aix-Marseille.

ve mně tehdy vyvolal tolik hořkosti: „Je smutné, avšak nevyhnutelné, že velké národy požírají ty malé.“ Myslím, že teď o tom všichni víme více. Pokud jde o otázky, které formulujete na konci svého dopisu, kladu si je také a souhlasím s vámi. Bůh bude muset nejprve provést změnu v srdcích. Mohu doufat, že si přečtete, co zde píšu? Mohl bych dostat vaši knihu oceněnou G[oncourtovou] akademií²⁷⁵? Já sám tu a tam přijdu s nějakým projektem, výsledky jsou však už skoro tři roky téměř nulové. Tolik se mi stýská po tom, abych vás mohl znovu spatřit, vás a vaši zemi! Nemohu se odhodlat k tomu ukončit tuto váhavou rozpravu.

Kéž vás Bůh ochraňuje; kéž nám dá světlo a sílu vykonat Jeho vůli. Objímám vás se vši svou náklonností, ze vši své bolesti a naděje!

46 – Henri Pourrat Janu Čepovi

Ambert 8-8-1943

Drahý Jene,

neodvažoval jsem se doufat v tak rychlou odpověď a jsme moc rádi.

Doufal jsem, že je vše v pořádku, a to jsme si samozřejmě také stále přáli. Viděl jsem vás pěkně u matky v kruhu vašich nejbližších, daleko v ústraní, kde můžete pokračovat ve své práci. A teď se dovídám, že vám hrozí vystěhování! Myslím, že najdete přístřeší u jednoho ze svých sourozenců a že nebudete muset opustit svůj kraj. To bych si nikdy nepomyslel. Ano, před rokem jsme se dozvěděli, co se u vás děje, a měli jsme tedy nějakou představu. Alespoň zhruba. Takže nejsem překvapen tím, co mi píšete. Říká se, že u nás je velký rozdíl mezi oběma zónami²⁷⁶. Naše město nebylo nikdy obsazeno. Zprávy, které jste dostal, jsou bezpochyby přesné. Myslíme si, že Prozřetelnost k nám byla laskavá. Kéž by to platilo až do konce, který může být blízko. Zprávy k nám přicházejí prostorem, cítíme se být s vámi propojeni, představujeme si, že naši přátelé je slyší také a domýšlíme si, co všechno se u nich děje.

Dnes je neděle. Stále je dost velké sucho, přestože trochu přšelo, ale naštěstí už není takové horko. Za chvíli se vydáme do údolí papíren, kam jsme pozváni na oběd k našim přátelům Charlierovým²⁷⁷, které bych vám tak rád představil. Říkal jsem vám o nich a na konci *Tajemství kamarádů* se o nich bude také hodně mluvit. Paní Charlierová (Claude Franchet) vydala dva

²⁷⁵ Pourratovi byla za dílo *Březnový vítr* (*Vent de mars*, Paříž, Gallimard, 1941) udělena Goncourtova cena.

²⁷⁶ Za druhé světové války byla Francie rozdělena na dvě části – svobodnou zónu se sídlem ve Vichy a okupovanou zónu. Město Ambert patřilo do jižní, neokupované zóny.

²⁷⁷ Henri Charlier (1883-1975), malíř a sochař původem z Champagne, již od 30. let přítel Henriho Pourrata a také kmotr jeho dcery Annette. Chalierova žena (1878-1971) vydávala pod pseudonymem Claude Franchet.

nebo tři pěkné vesnické romány a knihu vzpomínek *Kvetoucí réva*²⁷⁸, která je zcela ve vašem duchu a kterou možná budete chtít přeložit. Také Charlier vydal knihu: *Kultura – škola - řemeslo*²⁷⁹, která se možná dost blíží myšlenkám vašeho přítele Floriana. Lépe je ostatně poznáte ve *Vánočním obilí*²⁸⁰, kde o nich mluvím. Posílám vám pět knih, které vyšly teď v posledních letech: *Březnový vítr*, *Georges*²⁸¹, *Sully*²⁸², *Muž nad rýčem*²⁸³ a *Vánoční obilí*. Na mnoha místech tam najdete vzpomínky, vzpomínky na dny, které jsme strávili společně, na Vernet a abbé Bréchara. A možná vám další stránky připomenou i jiné. Chtěl jsem přidat rovněž knihu *Francouzský velitel*²⁸⁴, vyličení návštěvy Maršála v Ambertu a u mlýnů ve Valeyre²⁸⁵. Momentálně však již nemám žádný její výtisk. Myslím, že tam také jsou naše názory podobné.

Mladíkovi z Champagne jsem velice vděčný za jeho laskavost. Dostal jsem nějaké zprávy o vašich přátelích. V myšlenkách mám teď všechno trochu zamotané. Nebyl to tuším Jean Burgund'an, ale někdo jiný. Jeden profesor, který byl prý v Jižní Americe a vrátil se²⁸⁶. Ale jak říkám, mé myšlenky jsou zmatené. Autor *Zvěstování* stále žije. Nedávno jsem od něj dostal dopis, naprosto chápal vaše pocity. Děti blondelského filozofa bydlí u svého otce a čas od času od nich dostáváme zprávy. Často vídám A[lexandra]. V[ialatta]. Bude tu za tři nebo čtyři dny. Jeho kniha by se mohla stát knihou své doby a vy ji musíte přeložit. Pohledám pro vás nějakou fotografii. Poznáte malé, kteří by vás tak rádi poznali i ve skutečnosti. Pravděpodobně tento týden odjedeme do Vernet, pokud nám to nepřekazí sucho a studánka nahoře nevyschne. Hory by nám prospěly, nám všem. Na druhou stranu se neodvažujeme moc plánovat, když se vše může z ničeho nic zvrtnout. Společně doufejme, že bude všechno v pořádku. I pro vás, drahý Jene, naděje přijde. Zachovejte, navzdory a proti všemu, neochvějnou odvahu. Jednou si o tom všem promluvíme a já vám povyprávím, co mi jeden můj soused říkal už v zimě 39–40 o jednom muži, kterého považoval za vizionáře a kterého dnes pokládá za světce. To, co tento muž prorokoval, se už zčásti vyplnilo. Doufejme, že zbytek se vyplní také.

S přáním všeho nejlepšího na shledanou. Přátelské pozdravy z celé usedlosti. Objímám vás

Henri

²⁷⁸ *La Vigne en fleur*, Paříž, Aubier – Montaigne, 1942.

²⁷⁹ *Culture, école, métier*, Grenoble, Paříž, B. Arthaud, 1942.

²⁸⁰ *Le Blé de Noël*, Marseille, Sagittaire, 1942.

²⁸¹ *Georges aneb Dubnové dny (Georges ou Les Journées d'avril)*, Paříž, Gallimard, 1941).

²⁸² *Sully a jeho velká vášeň (Sully et sa grande passion)*, Paříž, Flammarion, 1942).

²⁸³ *L'Homme à la Bêche*, Paříž, Flammarion, 1940.

²⁸⁴ *Le Chef français*, Marseille, R. Laffont, 1942.

²⁸⁵ Návštěva maršála Pétaina v Ambertu proběhla 14. října 1940.

²⁸⁶ Victor-Lucien Tapié.

47 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Můj drahý příteli,

také tady vedro řádilo; až včera v noci mu ohromná bouřka učinila přítrž. Je stále krásně a ve vzduchu je cítit něco, z čeho již čišší melancholická odevzdanost podzimu. Myslím, že jsem si v paměti uchoval podobu vašich dětí a mohu si ji kdykoli vyvolat, ale samozřejmě, jistě od té doby vyrostly. Opravdu rád bych měl fotku vás všech; sotva se však odvažuji věřit, že by zásilka prošla.

Podle výčtu vašich knih vidím, že jste tvrdě pracoval. Neštěstí vás o to více motivovala, což se o mně říci nedá. Vaše město se zdá být opravdu privilegované. Je to ohromná výhoda, materiální, a především psychologická. Co se týče toho propojení, o kterém mluvíte, již dost dlouho to pro nás neplatí, následkem jistého okleštění (omluvte mé neobratné vyjadřování). Jinak jsme stále u nás, přestože pocit nejistoty narůstá. Sami máme bohužel také nemilou zkušenost, že to, co je hrozně blízké, často přichází o dvou berlích. Zítřka nemůže být dost brzy. Je tak těžké stále zápasit se sklíčeností, únavou, úzkostí. Člověk se někdy cítí zralý jako švestka, jen tak tak spadnout ze stromu. Některé věci a někteří lidé jsou nepředstavitelní.

Jak rád od vás slyším, že se znovu setkáme, že si o leccčem promluvíme. Bože můj, zasloužili bychom si takovou milost? – Jak se daří abbé Brécharдови? – Pozdravte jej ode mě.

Odpusťte, že jsem dnes tak stručný. Jsem tolik unavený a smutný. Z celého srdce vás objímám.

Ten ze Zatopené vsi²⁸⁷.

Na svatého Ludvíka [1943]

48 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Narození Panny Marie [19]43

²⁸⁷ Narážka na Čepovu povídku *Zatopená ves*, kterou s Pourratovou pomocí přeložil do francouzštiny během svého pobytu ve Vernet v roce 1939. Z bezpečnostních důvodů – příběh o zaplavení vesnice je možné vnímat jako alegorii na německou nacistickou hrozbu – vyšla až po válce v revue *Études* (č. 80, červenec-září 1947, str. 21-42). Jean Pasquier přesto Pourratovi v dopise z 18. března 1940 vydání povídky nerozmlouvá, na rozdíl od článku inspirovaného osudem českého přítele (patrně se jedná o již zmiňovaný text *Emigrant*): „[...] objasnil jsem redaktorovi z *L'Europe centrale* vaše váhání nad zasláním článku o Janu Čepovi. Nemohl bohužel jinak než uznat, že vaše obavy nejsou liché. Zato si nemyslím, že vydání vašeho překladu Čepovy *Zatopené vsi* by mohlo působit problémy. Bylo by třeba pouze udělat jedno opatření, a to stanovit pramen a datum: z té a té sbírky vydané

Můj drahý příteli, když jsem dnes dostal vaše *Vánoční obilí*, přešel jsem, instinktivně, rovnou k části „Zemřel 20. června“²⁸⁸. Tady je odpověď na mou nedávnou otázku a také na otázku ohledně Françoise. Ano, obětování jsou vždy ti nejlepší. To je zákon lásky k bližnímu; připadá jim naprosto přirozené darovat svůj život. S abbé B[récharde]m jsem se setkal u vás, dvakrát nebo třikrát. Pravda, člověk se s ním okamžitě spřátelil; měl v sobě tajemství náklonnosti, láskyplné vnímavosti. Vzpomínám si na dlouhou rozmluvu o Georgesi B[ernanosovi] (Brazilci²⁸⁹?), kterou jsme spolu vedli. A posledně, v předvečer těch osudných dní, se nezdálo, že by ve věci mých závazků dával za pravdu Paulu Cl[audelovi]²⁹⁰. Možná jsem ho měl poslechnout. Myslím, že máte pravdu: taková smrt má větší hodnotu (platí pro Francii více) než tisíce malých životů. Přimlouvá se za nás, tím si můžeme být jisti.

Děkuji za fotografii. Rád znovu vidím vaši tvář, která se utrpením stala ještě výraznější a oduševnělejší. S radostí poznávám obličej vašich dvou dětí, svěží a trochu šibalské; a v pozadí také rozeznávám obličej jejich zmizelé sestry. Její smrt je součástí té velké tragédie. Co se mě týče, nemám vám co nového říci. Únava, někdy sklíčenost. Zdá se, že se věci miní nekonečně protahovat. Temné machinace; východ a západ se nemohou dohodnout; a zatím se životy dusí, hroutí (a jak!) Museli bychom žít v samém srdci víry, abychom byli schopni snášet tento nekonečný zlý sen. „Každá naděje, která míří níže než na Kristovo Srdce, bude zklamána,“ napsal před několika lety Jacques M[aritain] (Američan?²⁹¹). – Budu číst postupně vašich pět knih. Stal se ze mě tak špatný čtenář! Ochromeně se zastavuji uprostřed věty; lapám po dechu, srdce mám sevřené, někdy s nezadržitelným nutkáním plakat. A to jsou ještě ty nejšťastnější chvíle. Ano, vím, musíme přijímat každý den, který přichází; těšit se z času, který nám byl dán, a usilovat o to, aby byl naší nadějí na věčnost. Žijeme dnes, budeme možná žít, dá-li Bůh, i zítra. Jemu bychom to měli všechno odevzdat.

Poslední dobou je krásně; nejkrásnější září, jaké si člověk může představit. Jaká mírnost, smutná a odevzdaná! Jaké večery, plné hvězd a cvrkotu sarančat mezi stromy! Večery, které vyvolávají vzpomínky na odjezdy do města na konci prázdnin. Jaká dychtivá nostalgie! – Nevíte, jak se daří Brazilci, autoru *Pod sluncem*²⁹² atd.? Cožpak vůbec neodpověděl na mé dopisy? – Pro dnešek vám říkám sbohem, můj příteli, a ještě jednou díky. Jaká je to útěcha,

²⁸⁸ Pourrat zde líčí smrt svého přítele abbé Brécharda.

²⁸⁹ Ještě před samotným vypuknutím války Bernanos emigroval do Brazílie, odkud podporoval činnost Svobodné Francie generála de Gaulla.

²⁹⁰ V roce 1939 Claudel Čepovi radil, aby neemigroval, ale zůstal spolu s trpícími ve své vlasti.

²⁹¹ Jacques Maritain (1882-1973), francouzský filozof, který konvertoval ke katolicismu, jeden z nejlepších interpretů učení sv. Tomáše Akvinského. Od třicátých let přednášel na univerzitách ve Spojených státech, kde se svou manželkou Raïssou v době druhé světové války pobýval. Do Francie se vrátil až v roce 1960.

²⁹² Román Georgese Bernanose *Pod sluncem satanovým* vyšel v překladu Bohuslava Reynka, Praha, Odeon, 1928.

moci s vámi čas od času hovořit. Kéž s námi má Bůh slitování a zkrátí tyto dny plné úzkosti! Je tady opět podzim, tma přichází rychleji. A brzy nastane zima, bída a čekání. Všechny vás objímám.

Obyvatel zahradního domku ve Vernet

49 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

na sv. Kateřinu [19]43

Můj předrahý příteli,

tak tady máme ten nejsmutnější listopad, jaký si člověk dokáže představit: deště, bláto, věčné šero. Advent je, pravda, za dveřmi, to nám může být útěchou. Křesťanská Naděje se rodí uprostřed temnoty. Šampaňan²⁹³ mi právě napsal, že na Mikuláše dostane propustku; bohužel se zdá, že na to, aby s sebou mohl vzít vzkaz od vás, je to příliš krátká doba. Tolik bych si přál znovu dostat několik slov, třeba i nějakou knihu.

Dopis z konce září mi došel; byl jsem jen trochu churavý a podobně; raději jsem se na chvíli odmlčel. Má práce sestává téměř výhradně z občasných projektů²⁹⁴; ještě jedna kniha povídek, pak něco o svatém Václavu, drahém mladém křesťanském rytíři, „udatném a dobrém“ (papež Pius XI.), tolik pošpiněném. A pak – jenže kdy k tomu dojde? – konečně román, ten, na který se chystám už dvacet let. Dále jakýsi deník ve vašem stylu; až na to, že naše poměry jsou mnohem tvrdší než ty vaše a vánoční obilí by tu vzklíčit nemohlo; to je ten rozdíl. Březnový vítr by je spálil²⁹⁵.

Když čtu, co píšete, jako bych byl s vámi. Samozřejmě, existují určité věci, které nikdy nedokážeme pochopit: „domestikovaný bůh“, „ochránce lidu“, to nám zní neuvěřitelně. Nejsme však, jak se zdá, v postavení, abychom to dokázali posoudit.

„Ve své hrobce z matrací“²⁹⁶ myslím s palčivou nostalgií na středověké poutníky, kteří pěšky, s holí v ruce, kráčeli téměř bez potíží až k Finis Terrae; zatímco my, s naším bleskovým

²⁹³ Miroslav Kouřil.

²⁹⁴ Z vyjmenovaných projektů byla realizována kniha povídek *Polní tráva* a důležitý text obracející se na hlavního patrona české země *Svatý Václav*. Obojí vyšlo v roce 1946.

²⁹⁵ Čep zde naráží na Pourratovy knihy *Vánoční obilí* a *Březnový vítr*.

²⁹⁶ Čep prožil celou válku ve svém rodném domě. Pobýval zde v podkrovním pokojíku a děsily ho zvuky, které vydávaly myši pobíhající na půdě. Nežádoucí zvuky se pokoušel utlumit jakýmsi polstrováním. Tuto svou zkušenost zachytil v povídce *Komůrka (Lístky z alba, 1944)*.

spojením a technickými výdobytky, vychýlenými a postrádajícími Ducha... Quo usque²⁹⁷!
Nemohu nic než úpět.

Ukončuji ve spěchu a vroucně vás objímám.

Zcela váš

váš Ochromený poutník²⁹⁸

50 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

čtvrtý adventní týden

Můj předražený příteli,

tak jsme opět na prahu Vánoc: pošesté od podzimu 38. Šest let sekání do toho nejlepšího v našem životě. S příchodem 31. prosince dovrším svůj jedenačtyřicátý rok. Mládí tak tedy definitivně skončilo. Nezbyvá z něj nic než odvedená práce, a já jsem toho udělal v kladném smyslu tak málo. Pořád jsem si myslel, že jsem ve věku příprav (na jakou cestu?), studoval jsem tohle a tamto, učil se jazyky (ještě teď jsem se pustil do portugalštiny a zrovna čtu svou první knihu v tomto jazyce, který je nejtěžší, s jakým jsem se dosud setkal). A z ničeho nic mi dojde, že již nejsem mladý, že mi možná zbývá velice málo času na práci, na život a žádný k plýtvání; že bych měl pomýšlet na nějakou úsporu sil; začít usměřňovat své rozbíhavé zájmy.

Navíc, ta bariéra zakrvácených temnot, která se před námi zvedá, ten výhled na chaos, kterým bude třeba se prodrat... Zdá se, že těžiště se v našem případě překlátilo směrem k východu²⁹⁹. Přesto, sympatie mého srdce a pohled mého ducha se stále upírají na opačnou stranu. Jenže tyto protilehlé strany už možná brzy přestanou ve fyzickém prostoru existovat. Obávám se toho, aby se situace hrozivě nezjednodušila: Církev a proti ní všichni ostatní dohromady.

Již neexistuje žádné křesťanstvo, tedy soubor křesťanských národů; existují pouze křesťané v každém národě. Zdá se, že jazyk tradicionalistických politických řečníků už není skoro k ničemu. Je dobrý leda k zastření zraku. Mám rád vaši vlast, nikdy ji nepřestanu mít rád; pro to, co byla, pro to, čím trpí v současnosti, kdy jen stěží rozeznávám její podobu, pro to, čím se stane v budoucnosti, kterou jí Bůh milostivě přidělí. Stále v ní vidím zemi oplývající

²⁹⁷ „Jak dlouho ještě“ – úvodní slova první Cicerovy řeči proti Catilinovi.

²⁹⁸ Postava poutníka hraje v Čepově díle důležitou roli. V exilu nazve jednu ze svých vrcholných sbírek esejů *Poutník na zemi*.

²⁹⁹ Po Mnichovské dohodě již prezident Beneš západu nedůvěřoval – nejlepší záruku ochrany státu hledal v pevném spojení se Sovětským svazem. V prosinci 1943 jel do Ruska uzavřít dohodu s představiteli Moskvy.

duchovním mládím, ze kterého bude rozdávat ostatním, štědře, s rytířskou velkodušností, zkrátka s láskou k bližnímu, ve které v minulosti spočívalo tajemství jejího vlivu a její přitažlivé síly.

My zde nadále přežíváme všelijak, čím dál znavenější, pod soumrakem plným úzkosti. Chvilky a dny jsou strašně dlouhé a měsíce a léta ubíhají tak rychle. Není skoro o čem mluvit; všechny řeči se zdají zbytečnými, nepřicházejí-li činy.

A přesto by člověk rád něco řekl; něco, na čem záleží, co člověka zasáhne až do srdce, protože nevíme, jestli nás hora hrůzy a ticha brzy nezavalí na dlouho, navždy. Člověk si musí uvyknout brát křesťanskou naději, ten cíp modré oblohy na věčnosti, jako něco zcela reálného, jako jediné východisko. Necht' nám Bůh udělí milost žít takovým způsobem, abychom si tuto naději zasloužili. Kéž do svého milosrdenství zahrne i malou část našich pozemských nadějí... Kéž bychom, klečící u jeho vánočních jesliček, dokázali odevzdat svůj osud k jeho nohám a začít Jej konečně milovat, nadobro, a vše ostatní nechat na něm.

Z celého srdce vás všechny objímám. Napište mi brzy, jestli můžete, o vás a o paní P[ourratové], o dětech a o všech, které tam znám a mám rád.

Docela váš

J. Č.

51 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Myslechovice 2. července 1945

Můj předrahý příteli,

po tolika otřesných událostech pokračuji v naší konverzaci a ze všeho nejdříve vás objímám. V tuto chvíli vám toho mohu říci jen málo: já a všichni moji blízcí jsme živi a zdraví; což nakonec zase není tak málo...

Fronta se zastavila těsně před naším prahem; vesnice vzdálené odtud 3-4 kilometry hořely. Poražená armáda se hnala přes nás; a pak byli na řadě vítězové.

Během této nestvůrné války jsme utrpěli příliš mnoho ran na to, abychom se z nich mohli vyléčit obratem ruky. Stále cítíme, jak se země pod nohama chvěje, a situace je zmatená. Bude zřejmě nějakou dobu trvat, než závratně znějící slova jako mír, svoboda atd. získají svůj pravý význam.

Myslím, že vám zde neříkám nic nového, byť oproti nám máte jistě určité výhody.

Nevýslovně se těším, až se zase setkáme, až znovu spatřím vaši zem. Doba cestovních pasů se bohužel ještě nenavrátila. Kdybyste mi mohl alespoň říci, co je u vás nového, poslat pár revuí, pár knih... Nějaká poštovní služba (letecká) již musí existovat, ale nevím, jak to chodí. Zkuste svůj dopis poslat prostřednictvím Československého velvyslanectví v Paříži, jako to dělám já. Rád bych věděl, jak se daří Pierru B[araducovi].

Zcela váš

J. Čep

52 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Praha 21. ledna 1946

Můj předrahý příteli,

nechal jsem vás dlouho beze zpráv, přestože jsem na vás neustále myslel. Nacházíme se v opravdu podivné situaci: tolik věcí bychom chtěli vyjádřit a nedokážeme říct nic, uchylujeme se k obecným a neutrálním výrazům. Stále totiž pocítujeme úzkost, nejistotu ohledně zítřka, jako by nás ještě mělo čekat pokračování. To je možná ta tíseň, na kterou narážíte. Ano, doufejme i přesto.

Od Paulhana ani Halévyho³⁰⁰ jsem dosud nic nedostal. Situace v dopravě je stále ještě značně neuspokojivá. Před nedávnem jsem se vrátil do Prahy, z mnoha důvodů se zde však necítím ve své kůži. Všechno je vzhůru nohama, jako vykojené. Lidé jsou unaveni a zároveň plni nespokojenosti, zlomyslnosti a nenávisti. Cožpak svět zešílí nadobro?

Stále nepracuji tak, jak bych chtěl, z důvodů jak vnějších, tak vnitřních. Všechno je tak těžké. Činnost nakladatelství se zatím stále ještě nerozběhla: nedostatek papíru, ale také jiné nepřijemnosti, a ty jsou možná ještě podstatnější. K opravdovému míru máme daleko; všechna velká slova ztratila svůj význam, a to především ta, která provoláváme nejhlasitěji a která tvoří trojí devízu Velké francouzské revoluce. Hlavně to první a to poslední.

Ale nerad bych zabránil tomu, aby se k vám tento dopis dostal. Začínám pracovat jako „lektor“ v jednom katolickém nakladatelství³⁰¹, ale nevím ještě, co tam budu moci dělat. Již dlouho

³⁰⁰ Daniel Halévy (1872-1962), blízký přítel Henriho Pourrata, spisovatel a esejista, v nakladatelství Grasset vedl edici *Cahiers verts*. S Čepem se seznámil v roce 1939, kdy společně s Pourratem podnikli výlet do hor. V 50. letech se pak zajímal o Čepův osud v emigraci.

³⁰¹ Vyšehrad.

přemýšlím, že bych sestavil výbor z vašich válečných deníků; netrpělivě očekávám vaše *Blahé umučení*³⁰², chtěl bych znovu vydat *Kašpara z hor*; chtěl bych...ach!

Chtěl bych se s vámi znovu setkat, stisknout vám ruku, obejmout vás. Kdy však budeme moci cestovat jako svobodní lidé, ve svobodném světě? Mezitím se snažím upínat ze všech sil ke křesťanské naději a ke skutečnostem našeho náboženství. „Každá naděje, která míří níže než na Kristovo Srdce, bude zklamána,“ napsal J. Maritain. Ano; ale možná nám bude dáno, nádvakem, trochu toho, čemu se v Evangelii říká „to ostatní“.

[na okraji] Napište mi, jak nejrychleji budete moci, drahý příteli; nemáte ponětí, jak vzácný je mi každý řádek, který dostanu zpoza hranic. Vše nejlepší paní Pourratové a vašim dětem. Vroucně vás objímám.

Jan

[na okraji první stránky] Adresa: Praha XVIII – Střešovice, Na Andělce 2.

53 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Myslechovice, pošta Chudobín u Litovle, 10. července 1946

Můj předrahý příteli,

je neomluvitelné, že jsem tak dlouho otálel s odpovědí na váš poslední dopis, se kterým přišla kniha *Pod jabloní*³⁰³. Již dříve jsem vám možná psal, že jsem se vrátil do Prahy a že jsem se, na naléhání svých přátel, uvolil přijmout místo odpovědného lektora v nakladatelství Vyšehrad. Tato funkce mě zaměstnávala natolik, že jsem si nedokázal najít čas na nic jiného, vyjma několika článků a pár překladů ad hoc. Byl jsem ostatně velice špatně zabydlen a celkově velmi nespokojen se svou situací. Před několika dny jsem se na prázdniny vrátil do své moravské vesnice a než se opět vydám do hlavního města, dvakrát si to rozmyslím.

Moc se mi líbila vaše exegeze venkovských přísloví, do které jste zakomponoval svou vlastní moudrost. Napsal jste to tuším, alespoň částečně, během války? Doufám, že budu vaši knížku moci přeložit do češtiny. Na autora *Kašpara z hor* se tady nezapomnělo; jenže situace na knižním trhu je teď velice těžká a tiskárny pracují velmi pomalu a jsou hodně drahé. Co se týče

³⁰² *La Bienheureuse Passion*, Paříž, Albin Michel, 1946. Čep byl knihou okouzlen a připravoval její překlad pro nakladatelství Vyšehrad, kde byl tou dobou zaměstnán. Kvůli odchodu do exilu překlad nedokončil.

³⁰³ *Pod jabloní: přísloví země aneb Počátek moudrosti (Sous le pommier: les proverbes de la terre, ou le commencement de la sagesse*, Paříž, Albin Michel, 1945).

francouzských knih, je jich tady poměrně více než knih v ostatních cizích jazycích, ale samozřejmě, dle výběru nelze usuzovat. Největším problémem je, zdá se, nedostatek peněžních prostředků, je však pravděpodobné, že distribuci zahraničních knih ovlivňuje také hledisko ideologické. Občas narazím na pár francouzských revuů a deníků, které svědčí o velké duchovní živosti; lidé se tam hašteří, nadávají si, ale mohou říkat, co si myslí. To není pravidlem všude. Po těch dlouhých letech vězení bych rád jel někam do zahraničí, ale veškeré mé pokusy dosud ztroskotaly³⁰⁴. Udělování pasů se zatím stále nevrátilo ke své někdejší jednoduchosti, a kdo ví, jak to bude dál. Zdá se, že ti, kteří záležitosti tohoto světa řídí, mají sami problém se dohodnout. Tak moc bychom k sobě chtěli mít blíže. –

Mezi francouzskými katolíky to zdaleka nevypadá na idylu. Je tam Mauriac³⁰⁵, Bernanos, je tam St[anislas] Fumet³⁰⁶ a Gabriel Marcel³⁰⁷, je tam E[mmanuel] Mounier³⁰⁸ a skupina kolem revue *Esprit*. Říkám si, jestli by tohle všechno mohlo existovat i jinde a zpívat tak hlasitě, každý svou vlastní písničku. Dokonce ani Mounier...

Říkám si znovu, tentokrát s trochu jiným důrazem: uvidíme se ještě někdy? Chci věřit, že ano, tolik si to přeji... Jezdíte v létě stále do Vernet? Vaši tcháni se stále těší dobrému zdraví? A váš švagr³⁰⁹? A vy dva, vaše děti? Myslím na vás neustále, věřte mi, navzdory svému hanebnému mlčení, které už nebudu prodlužovat, bude-li to záležet na mně. Prosím vás, neoplácejte mi stejnou mincí a napište mi hodně rychle a co nejobširněji. Mezitím vás všechny objímám.

Váš věrný Jan Č.

P. S. Paulhan nenašel způsob, jak mi poslat knihy, o kterých jste mi říkal. – Znáte tu obdivuhodnou knihu H. Perrina, *Staveniště Evropy: deník kněze-dělníka v Německu*³¹⁰?

³⁰⁴ Čep se ucházel o jedno ze šesti lektorských míst češtiny na francouzských univerzitách, která nabízelo ministerstvo školství. Jeho kandidatura, stejně jako žádost o pouhou cestu do zahraničí, byly zamítnuty.

³⁰⁵ François Mauriac (1885-1970), jeden z nejvýznamnějších francouzských romanopisců a esejistů katolického zaměření, člen Francouzské akademie a držitel Nobelovy ceny za literaturu z roku 1952. Čep se s ním osobně setkal na své svatbě s Primerose Du Bosovou v roce 1954.

³⁰⁶ Stanislas Fumet (1896-1983), francouzský spisovatel, esejista a literární kritik. Působil v řadě katolických časopisů, spolu s J. Maritainem řídil edici *Roseau d'or* v nakladatelství Plon; byl ředitelem *Temps présent* (1937-1940) a spolupracovníkem revue *Sept*.

³⁰⁷ Gabriel Marcel (1889-1973), člen Francouzského institutu, filozof a dramatik, lektor v nakladatelství Grasset a Plon, kde řídil edici *Feux croisés*. Čep se s ním spřátelil v exilu v 50. letech.

³⁰⁸ Emmanuel Mounier (1905-1950), francouzský spisovatel a filozof, hlavní představitel křesťanského personalismu ve Francii a zakladatel revue *Esprit*, kterou vedl až do své smrti. Čep se s ním poprvé setkal v roce 1947, kdy ho Mounier pozval, aby promluvil o situaci v Československu. Později Čep pro *Esprit* napsal několik článků, a to zejména o postavení katolické církve v komunistickém Československu.

³⁰⁹ Jean Bresson (1898-1968), syn Félix a Élise Bressonových, bratr Pourratovy ženy Marie, lékař, který pečoval o Pourratovo chatrné zdraví.

³¹⁰ Do češtiny přeložil v roce 1948 Lev Gepfert pro nakladatelství Vyšehrad.

Ambert 16-VII-1946

Můj drahý příteli,

váš dopis dorazil včera, ostatně otevřený, a my jsme byli moc rádi, protože na vás často myslíme. Vidíte, že již znovu neupadnete do tohoto mlčení? Ujednáno, spoléhám na to, i když moc dobře vím, jak je korespondence často obtížná. Jeden venkovský farář mi onehdy napsal, že od roku 1914 jsme pro sebe neměli ani minutu a že tato horečka bude stoupat, dokud nedosáhne teploty atomové bomby. Běda! Je sice pravda, že se můžeme vyjádřit prostřednictvím mlčení, je však dobré dorozumívat se dopisy.

Rádi slyšíme, že pobýváte ve svém moravském kraji u matky. Umím si dobře představit, že uspořádat v Praze všechny záležitosti jistě není snadné. Věřte mi, i ve Francii si hodně stěžujeme a spousta lidí si myslí, že život již nestojí za to žít. To, co o Francii píšete, mě trochu překvapilo, je to však nepochybně pravda: stále možná patříme mezi ty privilegované, ale stejně zdaleka nemáme pocit svobody, nemluvě o pocitu štěstí...

Rád bych se s vámi znovu setkal. Uvidíme se znovu, doufám. Pevně v to věřím. Budeme trpěliví. Časem se všechno podaří. Mám rozpracovaných několik knih, ale nepostupuje to moc rychle. Jednu jsem dopsal, měla vyjít včera, vydavatelé mi však hlásí, že s ní čekají na konec prázdnin, protože neví nic přesného o cenách atd. Je to příběh *Umučení*, o kterém jsem vám říkal. Příkládám mu větší význam než všem knihám, které jsem napsal v posledních letech. Uvidíte proč. Jakmile se mi do ruky dostane nějaký pěkný výtisk, pošlu vám jej. A dokonce bych vás rád poprosil, drahý Jene, abyste počítal s překladem této knihy. Dojímá mě, co mi píšete o knize *Pod jabloní*, ale původně jsem ji chtěl napsat trochu jinak, spíše jako povídku. Zdá se mi, že jedině konec za něco stojí. Ale jestli máte v úmyslu ji přeložit, tak až později. Prozatím bych byl raději, bude-li to možné, kdybyste věnoval celou svou pozornost *Blahému umučení*. Ještě přijde *Kozí stezka*³¹¹, která má vyjít u Gallimarda. Ta je však trochu specifická, trochu příliš francouzská; jedná se o dokument o naší zemi a její historii od roku 1914 do roku 1940. Předpokládám, že po *Křížové cestě* a dalších vás budou zajímat hlavně *Venkovské pohádky*, na kterých zrovna pracuji. Jedná se o antologii, pokladnici pohádek o vílách a obrech, legračních příběhů, které se obvykle řadí k lidovým pohádkám, ke kterým však chci přidat další, které se dosud nikdo neodvážil sesbírat a pro které zrovna hledám formu: zbožné pohádky,

³¹¹ *Le Chemin de chèvres*, Paříž, Gallimard, 1947.

pohádky o loupežnících, pohádky podle žalmů, písní a obrazů. Chci dokonce předělat *Kašpara*. Bude jich tam 300-360, zatím nevím, ale doufám, že se vám to bude líbit.

Co nejdříve bychom chtěli odjet do Vernet, protože rodiče mé ženy už tady nejsou, aby se o všechno postarali. Tchán zemřel na Dušičky roku [19]43 a tchýně letos, ve čtvrtek po Velikonocích. Velmi jsme tím trpěli. Vyčerpalo ji, když pro nás dávala do pořádku dům ve Vernet. Byla to dobrá a statečná žena. Víme, že s námi sdílíte naši bolest, že jste s námi v našem žalu, a děkujeme vám za to. Mou ženu to velice zasáhlo. Byla hodně unavená, hlavně fyzicky, když jsme se stěhovali, ale především kvůli této zkoušce a tomuto žalu. To jen přidává ke kalvárii, jakou francouzské ženy v současné době zažívají. Málo pomoci, spousta obtíží.

Děti mají už tři dny prázdniny. Na gymnáziu pracovaly docela dobře a volno si rozhodně zasloužily, poté co si při udílení cen vyslechly tři projevy, a zatím knih bylo tak málo, že skoro nebylo co rozdávat. Přesto Annette jednu dostala, za vynikající prospěch. Claude také dostal pochvalu, i když jeho práce nebyla až tak mimořádná. Mimořádně se spíše v posledních dnech chovali ke třešním v zahradě. Když pozorujeme Clauda pod jabloní, stále vás s ním vidíme v době, kdy byl ještě v kočárku. Od té doby se toho tolik změnilo!

Paulhan mi také slíbil knihy, které mi neposlal. O některé jsem ho, když se tu zastavil, žádal dvakrát nebo třikrát a tvrdil, že mi je naučtuje, ale stejně jsem nic nedostal. V této době to však není nic překvapivého. Ano, kdy se znovu uvidíme? Pište! Napište mi o vaší malé zemi, povězte mi o sobě, o práci, kterou děláte. Utužujme vzájemná pouta, dokud to jde, drahý Jene, v tomto světě, ve kterém se vše zdá být blízko svému rozuzlení a vše jako by se mělo rozplynout v dým. Se ženou na vás vzpomínáme a posíláme přátelské pozdravy. Objímám vás.

Henri P.

55 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Myslechovice, pošta Chudobín u Litovle, 18. září 1946

Drahý příteli,

omlouvám se, že píši tužkou, ale na tento papír, určený pro leteckou poštu, se inkoustem psát nedá a já nemám psací stroj.

Můj poslední dopis se minul se zásilkou vašeho *Blahého umučení*. Napsal jste velmi krásnou knihu, opravdu zásadní dílo, které korunuje vaši venkovskou a křesťanskou filozofii. Velmi dobře nyní vidíme hierarchii vašeho meditativního díla, jeho vzestupnou linii. V jádru Umučení

N[ášeho]. P[ána] se vám podařilo soustředit celé vaše myšlení; vidíme, jak ze základů země a ze stvořených věcí vystupuje celý křesťanský vesmír, na jehož vrcholu se vypíná kříž a Vzkříšení, naděje na věčnou nebeskou slávu. Dovedl jste promluvit jako básník, vyjádřit se jazykem velmi konkrétním, velmi blízkým a aktuálním. Ukazujete, že křesťanství je živá věc, která, aby mohla být pochopena, také vyžaduje, aby byla žita; že je to nekonečně víc než jen filozofie: že se musí stát samotným životem, jinak není nic. –

Jsem si jistý, že budu moci vaši knihu nechat vydat v některém pražském knihkupectví. Mám jen strach, aby se to neprotahovalo; nejprve bude třeba jednat s nakladatelstvím Albin Michel, bude třeba nechat smlouvu schválit naším ministerstvem informací, požádat o prostředky na zaplacení práv; pak udělat překlad a konečně to, co teď trvá nekonečně dlouho, nechat ji vytisknout. Je toho minimálně na jeden rok. Nabídnou se jako překladatel, a to s velkou radostí.

–

Stále trávím na venkově tyto krásné zářijové dny, které budou, jak se zdá, díky Bohu pokračovat. I tak zima přijde příliš brzo. Vlaštovky už odletěly, asi před čtrnácti dny.

Pařížská vyjednávání nás rmoutí a budoucnost zůstává ponurá. Doba, kdy budeme moci volně cestovat, se stále vzdaluje a není jisté, zda vůbec přijde. Člověk má všude pocit nepřekonatelných vzdáleností. Někdy si říkám, co by dělali svatý Pavel a jeho společníci, kdyby museli čekat, až dostanou papíry?

Myslím, že jste stále ve Vernet. Vzkažte mé uctivé přátelské pozdravy paní Pourratové a vašemu švagru. Onehdy mi přinesli pozdrav od Jeana Paliarda (tuším), jednoho z těch dvou bratrů, nevím však, o kterého se jedná. Je to už sedm let, co jsme se viděli naposledy.

Zůstávám zcela váš.

J. Č.

56 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Praha 26. března 1947

Adresa: J. Č.,
Praha II, Žitná 2

Můj předrahý příteli,

nebudu se už ani omlouvat za své dlouhotrvající mlčení. Bylo by to příliš složité. Byly tu překážky rázu veřejného i soukromého. Mimo jiné jsem vám chtěl dát alespoň trochu přesné a definitivní zprávy ohledně českého vydání *Umučení*. Váhal jsem s výběrem nakladatele, obzvlášť poté, co přišel dopis od Albina Michela. Nakladatelé jsou teď velice pomalí a cesty k získání oprávnění zaplatit zahraničním nakladatelům práva jsou spleť. Nakladatelství Atlantis (Brno), o kterém vám říkali u A. Michela, je velmi dobře vedené, jejich náklad je však dosti omezený (500–1000 ex[emplářů]). *Umučení* jsem nakonec nabídnul nakladatelství Vyšehrad, kam přešel bývalý ředitel nakl[adatelství] Melantrich, dr. Fučík. U Vyšehradu má v úmyslu znovu vydat *Kašpara z hor*. Nevím, jestli už o tom jednali s francouzským vydavatelem. Přišlo mi, že by bylo lepší nechat vaše knihy vyjít u stejného vydavatele (kvůli reklamě atd.). Od Albina Michela už dostali podmínky ohledně *Umučení*, ale mám dojem, že procentuální podíl jim připadá poněkud vysoký. Stydím se to říci; v každém případě se situace na knižním „trhu“ zdá být dost složitá. Myslím, že už do Paříže poslali svou odpověď. –

Moc vám děkuji, že jste mi poslal *Bestii*³¹², kterou jsem dostal na Vánoce. Tento příběh z dávných dob, který se navzdory střízlivému stylu nedá číst bez symbolických asociací, se mi velice líbil. Opravdu, má velmi „současný“ tón a nesmírně sugestivní sílu. –

V jednu chvíli se mi naskytla možnost jet na Velikonoce do Říma; vypadá to, že z toho nic nebude. V létě se chci opět pokusit vycestovat do Francie, proběhne tam Sociální týden³¹³. Ale červenec je odsud ještě daleko. Zdá se, že navzdory všem rychlostním rekordům moderní techniky se fyzické (ba i duchovní) vzdálenosti mezi lidmi spíše zvětšily. Ubohá stará země se nám stále chvěje pod nohama. A tvář člověka se tolik zatvrdila, srdce se vyprázdnilo. –

Před několika měsíci mi říkali o možnosti vydat překlad jedné z mých knih v nakladatelství Sagittaire; nic z toho nebylo. Teď mluví o výběru mých povídek pro nějaké belgické nakladatelství. Pokud to vyjde (nevěřím tomu), chtěl bych tam zařadit překlad *Zatopené vsi*, který jsme dělali společně. Kdybyste mohl najít jeho kopii a poslat mi ji – Já žádnou nemám a ani si nevzpomínám, jestli jsem kdy nějakou měl. – Omlouvám se za tento poněkud strohý a uspěchaný dopis. Mám vás rád, moc objímám vás i všechny vaše blízké.

Z celého srdce

Jan Č.

³¹² *Pravdivý příběh gévaudanské bestie (Histoire fidèle de la bête en Gévaudan, Le Puy, Éditions de l'Épervier, 1946).*

³¹³ Každoroční letní cykly přednášek nazývané „sociální týdny“ byly založeny Adéodatem Boissardem a Mariusem Goninem v srpnu 1904 v Lyonu a měly za cíl šířit sociální učení katolické církve v duchu encykliky *Rerum novarum* (1891).

[na okraji] P. S. Tu knihu Cl[au]de Dravainové³¹⁴ jsem dostal, ale ještě jsem neměl možnost si ji přečíst.

57 – Henri Pourrat Janu Čepovi

Ambert 2-4-1947

Drahý Jene,

píšu na stroji, abych vám mohl napsat trochu obšírněji a abych se svou odpovědí neotálel. Velice mě dojal váš rozsáhlý dopis z minulého týdne. Bylo by tak skvělé, kdybychom se letos viděli. Za tři měsíce je tu červenec. A jak se do té doby změní svět? Třeba se změní nějak rozumně a všechno se dá do pořádku. Vy jedete na Velikonoce do Říma? Je vskutku pravda, že vzdálenosti, zdá se, spíše narůstají. Do Paříže jsem nejel od roku 1938. Žena a děti pojedou do Puy k přátelům, já však zůstanu zde, plně zaměstnán svou prací. Člověk by toho chtěl tolik udělat, obzvláště v této době! Vidím před sebou takovou spoustu knih, které by bylo třeba napsat, dá-li Bůh. Kdybychom jen mohli pracovat společně... Váš přítel z Dijonu a tuším několik dalších mě odradili od vydání vaší *Zatopené vsi*, jelikož by to k vám mohlo přitáhnout pozornost Němců. A pak po jejich odchodu už neexistoval časopis, do kterého by se dala poslat. Spoléhám na jeden katolický týdeník, který právě vzniká a který by se měl objevit před Velikonocemi, avšak stávky jeho vydání zdržují. Má vyjít za tři týdny. Než ji do něj nabídneme, musíme chvíli počkat (je možné, že pro jeho čtenáře bude příliš literární). Proto jsem netrval na okamžitém vydání překladu. Povídka je velmi krásná. Cožpak dnes není všechno symbolem? Vidíme, jak se celý starý svět hroutí, tak proč bychom nad ním trochu nezaplakali? Musíme se však obracet směrem k budoucnosti. Byl bych moc rád, kdyby povídka vyšla ve Francii (jak to váš farář správně říká ve svém kázání...). Ve chvíli, kdy se ještě dalo uvažovat o časopise *Temps présent*, byl o polovinu zkrácen a vydává již jen velmi krátké povídky. Budeme-li trpěliví, podaří se nám ji vydat a myslím, že se setká s úspěchem, je totiž tak pravdivá, tak výmluvná. Jestli tedy příliš nespěcháte, nechám ji přepsat na stroji a pak vám ji pošlu. Přál byste si také rukopis? Pokud ne, nechám si jej na památku našich odpolední ve

³¹⁴ Claude Dravainová (1888-1957), vlastním jménem Jeanne Lichnerowiczová, byla učitelka, dcera polského emigranta známá především pro své překlady díla W. B. Yeatsa. Později se uchýlila do bývalé papírny, kde se věnovala literatuře a práci na zahradě. Její život skončil tragicky, v roce 1957 se utopila v řece Gapeau nedaleko města Hyères. V dopise je zmínka o její knize *Král Malmotte (Le Roi de Malmotte)*, Paříž, Sagittaire, 1947).

Vernet. Pokud ji chcete ihned, nepřepsanou, řekněte mi a já vám ji obratem pošlu. Ale jestli mi můžete dát tři týdny na přepis, má žena odjíždí za tři dny a vrací se na Bílou neděli.

Nakladatelství Sagittaire vydává edici *Campagne*, ve které vyšla kniha Claude Dravainové a také další díla, Gachona³¹⁵, Versepuye³¹⁶ i mé *Vánoční obilí*. Píšu si s Léonem Pierrem Quintem³¹⁷ a mohu znovu nadnést otázku vašeho překladu. Jim se však nedá věřit a člověk se s nimi nikdy moc daleko nedostane.

Když už mluvíme o vydávání, dodávám, že jsem právě rázně požádal nakladatelství Albin Michel, aby vám a nakladatelství Vyšehrad vše usnadnili. Dokážete si představit, jak rád bych viděl vydání *Blahého umučení* ve vašem překladu. Dovedete z toho udělat velkou knihu, jako z *Kašpara*. – Myslím, že si najde své čtenáře také ve Francii, ale pomalu, neboť v literárním světě ji pokládají za knihu náboženskou a ve světě církevním za dílo literární. Tohle mohou časem napravit pouze čtenáři. Možná už jsem vám říkal, že mi jeden polský přítel³¹⁸ napsal, že tato kniha bude přeložena do všech jazyků katolického světa, ale že se toho dočkají až mé děti.³¹⁹

58 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Myslechovice 9. července 1947

Můj předrahý příteli,

když jsem se někdy uprostřed května vrátil z Itálie³²⁰, rázem jsem byl zavalen hromadou drobných otravných prací; chtěl jsem vám napsat dlouhý dopis, a jak jsem ho den ode dne odkládal, nenapsal jsem nakonec vůbec nic. Dokonce jsem vám ani nepotvrdil doručení kopie *Zatopené vsi*. Pravdou je, že jsem trochu spoléhal na to, že v létě pojedu do Francie a že vám

³¹⁵ Lucien Gachon (1894-1984), geograf, učitel, později profesor na fakultě v Besançonu a v Clermont-Ferrandu; blízký přítel Henriho Pourrata a také autor románu *Maria* (ke kterému napsal Pourrat předmluvu) a řady geografických studií.

³¹⁶ Michel Versepuy (1907-1992), syn hudebníka, skladatele a majitele továrny na pryskyřičná zrna Maria Versepuye, Pourratova blízkého přítele. Michel Versepuy později po svém otci převzal vedení továrny a napsal také několik románů, mimo jiné *Pozemský ráj* (*Paradis terrestre*, Paříž, Sagittaire, 1945), který Henri Pourrat editoval pro kolekci *Campagne*. Další zmíněné knihy z kolekce *Campagne* jsou *Král Malmotte C. Dravainové* a *První rok* (*La Première année*, Marseille, Sagittaire, 1943) L. Gachona.

³¹⁷ Léon-Pierre Quint (1895-1958), vlastním jménem Léon Steindecker, byl vydavatel a vlivný literární kritik první poloviny 20. století, který po dobu více než 20 let vedl nakladatelství Sagittaire.

³¹⁸ Mohl by to být Cybulski (pseudonym A. de Lada), švagr Luciena Mauryho, rodáka z Ambertu. S Pourratem přeložil z polštiny tragédii St. Wyspianského *Klatba* (*L'Anathème*, Paříž, Stock, 1925).

³¹⁹ Konec tohoto dopisu pravděpodobně chybí.

³²⁰ Čep byl českým zástupcem na sjezdu mezinárodního sdružení katolických vysokoškolských studentů a akademiků *Pax Romana*, který se konal v dubnu v Římě.

povím lépe to, co vám mohu napsat jen špatně. Tato šance se rozplynula. Možná na podzim, jestli...

Váš lístek z 20. května se zatoulal, dostal jsem ho až před pár dny, když jsem se vrátil z Prahy do Myslechovic. Jsem moc rád, že v *Études* přijali *Ves*. Nedělejte si žádné starosti ohledně autorských práv; nechte si je vyplatit sám; tato malá částka vám patří stejně jako mně.

Myslím, že dohoda Vyšehradu s A. Michelem je na dobré cestě, podle toho, co jsem nedávno slyšel. Dnes je možná již hotová. Dosud nemám zprávy ohledně *Listopadového bdění*. Paní Sutnarovou³²¹ neznám; ale budu se informovat.

Vydávání knih vůbec se poslední dobou hrozně táhne. Jsem přesvědčen, že *Blahé umučení* v češtině dříve či později vyjde; za sebe bych si přál, aby to bylo co nejdříve.

Co je to, ta vaše „malá hloupá nehoda“? Já jsem na tom docela dobře, až na jistou nevolnost způsobenou počasím. Dusíme se vedrem. Stále nepracuji tak, jak bych chtěl. Ale máte pravdu, měli bychom pracovat stůj co stůj, chtě i nechtě.

Doufal jsem, že v Římě potkám nějaké Francouze, ale nebyl tam téměř nikdo (ze známějších spisovatelů). Měl jsem možnost chvíli mluvit s Jacquesem Maritainem. V *Pamětech* Raissy M[aritainové]³²² jsou docela zajímavé věci; někdy je to však poněkud dlouhé. Itálie je stále kus ráje, navzdory všemu. Ale takový kousek ráje bychom mohli mít všude, kdyby nebyly rozum a vůle zakaleny a srdce zatvrzena. Co Bůh s tímto ubohým a zmítaným světem udělá? Je třeba doufat, jak stále neúnavně opakujete, můj příteli. Objímám vás. Pozdravte ode mě paní Pourratovou a děti.

Váš Jan Č.

59 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Praha 12. září 1947

Můj předražený příteli,

³²¹ Jaroslava Sutnarová v té době jednala s Pourratem jménem českého vydavatele Žižky, který hodlal vydat *Listopadové bdění* v Československu. Vzhledem ke zhoršující se politické situaci v Československu k vydání nakonec nedošlo.

³²² V pamětech nazvaných *Velká přátelství* (česky vyšlo v roce 2012 v nakladatelství Triáda v překladu Věry Dvořákové) defiluje celá řada francouzských katolických spisovatelů a intelektuálů v čele s Léonem Bloyem a Charlesem Péguym.

toto není odpověď na váš poslední dopis, ale pouze krátký vzkaz, abych vám řekl, že ke konci tohoto měsíce budu pravděpodobně moci přijet do Francie. Pražský arcibiskup³²³ mě jmenoval československým delegátem mezinárodního katolického komitétu pro koordinaci při UNESCO. Zatím nemám žádnou představu o tom, co ode mě bude moje nová funkce vyžadovat. Pouze jsem právě obdržel pozvánku na první schůzku výboru, která se má konat v Paříži 27. – 29. září. Doufám, že se budu moci zdržet déle než tři dny; záleží na tom, jaký obnos mi povolí si s sebou vzít, a to bezpochyby nebude mnoho. Hluboce by mě zarmoutilo, kdybych vás nemohl navštívit. Přemýšlím, že použiji tu malou částku, kterou mi dluží v *Études* (*Zatopená ves* mimochodem vyšla v prázdninovém čísle), ta ale tuším nebude značná. Kdybyste do *Études* mohl napsat, aby mi ji uschovali, že si ji přijdu vyzvednout osobně na Rue Monsieur. Pokud byste věděl o někom, kdo má v úmyslu jet do Prahy a s kým bych se mohl dohodnout na vyrovnání...

Ve Vyšehradu mi říkají, že se s Albinem Michelelem ohledně *Blahého umučení* již dohodli. Chtěl bych odjet asi 22. – 23. září, pokud již budou připraveny mé papíry. Jestli myslíte, že mě vaše odpověď nezastihne před tímto datem, bude třeba napsat mi do Paříže, na adresu Mezinárodního katolického výboru pro koordinaci, Rue de la Pompe 181, Paříž XVIe. Zatím nevím, kde budu ubytován.

Nevím, jestli mám tento dopis poslat do Vernet nebo do Ambertu. Dolů³²⁴ pojedete myslím okolo 15. září?

Doufám, že od vás brzy budu mít zprávy, ať tak či onak; a také že vás zase brzy uvidím. Mezitím zůstávám váš.

Jan Čep

P. S. Není Pierre Baraduc v Paříži?

Praha 2, Žitná 2

³²³ Kardinál Josef Jaroslav Beran (1888-1969), český katolický duchovní a teolog, který se v roce 1946 stal pražským arcibiskupem. Po komunistickém převratu v roce 1948 odmítal podřídit církev novému režimu, v důsledku čehož byl dlouhá léta internován. V roce 1965 byl papežem Pavlem VI. jmenován kardinálem a po slavnostním jmenování v Římě mu již komunisté nepovolili návrat do vlasti.

³²⁴ Zpět do Ambertu.

60 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Paříž 26. září 1947

Můj předrahý příteli,

škrábu vám ve spěchu tento krátký vzkaz. Právě jsem dostal váš dopis zaslaný výboru, i se šekem. V Praze mi dali dost peněz; samozřejmě, život je tu velmi drahý, dražší, než jsem počítal. Pro nejbližší budoucnost jsem každopádně zajištěn. Určitě přijedu do Ambertu, bohužel na velmi krátkou dobu (3-4 dny?). O svém příjezdu vás uvědomím. Rozhodně to nebude dříve než v neděli 5. října. – Mezitím mi pište na Rue des Saints Pères 65 (Hôtel des Saints Pères), Paříž VIe. Jestli víte něco o Pierru Baraducovi a jeho návratu do Paříže, napište mi to. Rád bych ho viděl.

Odpusťte, že jsem tak stručný. Musím obstarat spoustu nákupů pro nakladatelství Vyšehrad. Půjdu navštívit Sabatiera³²⁵. Výbor mi také zabírá hodně času.

Než vás budu moci obejmout, zůstávám věrně váš

Jan Č.

61 – Jan Čep Henrimu Pourratovi

Paříž 1. října 1947

Můj předrahý příteli,

děkuji za váš dopis. Budu však nucen odložit asi o týden datum svého příjezdu do A[mbertu]. Musím navštívit spoustu lidí a schůzky se ne vždy podřizují mému přání a mému spěchu. Je to velice únavné, ale snažím se dělat, co můžu. V Praze mě pověřili spoustou úkolů.

Počítám tedy, že do Ambertu budu moci odjet v týdnu po neděli 12. října. Ještě vám napíši. Má adresa zůstává stejná (Hôtel des Saints Pères).

Stále jsem nedostal žádné zprávy o Pierru B[araducovi]. Viděl jsem se se Sabatierem a s paní Pasquierovou. Zajdu za těmi otci³²⁶.

³²⁵ André Sabatier, literární ředitel nakladatelství Albin Michel. Jeho jméno se v korespondenci znovu objevuje v roce 1948 v souvislosti s Čepovou snahou vydat své dílo ve Francii.

³²⁶ Jedná se zřejmě o jezuitu, kteří vedli revue *Études*, kde si měl Čep vyzvednout honoráře za svou *Zatopenou ves*.

Nemohu se dočkat, až vás uvidím. Jen se trochu bojím, jaké bude mezitím počasí. Nevzal jsem si s sebou dostatek teplého oblečení.

I přesto, brzy na shledanou!

Váš J. Č.

III.2 Specifika překladu korespondence

Přistupujeme-li k překladu jakéhokoli textového typu z funkčního hlediska, jedním z hlavních kritérií je zachování účinku, který má text na čtenáře. Překladatel tedy volí jazykové prostředky tak, aby výsledný text na čtenáře působil stejným způsobem, jako původní text na čtenáře originálu. Toto pravidlo však při překladu osobní korespondence zachovat nelze. Nejedná-li se o jeden z výjimečných případů, kdy pisatel osobní dopis píše s vědomím, že bude později publikován, je tento text ve své původní podobě určen jedinému čtenáři, adresátovi, a pisatel si je při psaní a při volbě jazykových prostředků vědom toho, že jej bude číst právě tento čtenář. Na sekundární čtenáře už text nikdy nebude působit stejně jako na původního adresáta, jelikož jim dopis není určen. Překladatel tedy ani nejvěrnějším překladem nemůže u sekundárních čtenářů dosáhnout stejného efektu.

Funkce původního dopisu a funkce jeho překladu se značně liší. V teoretické části práce již bylo řečeno, že osobní dopis má především komunikační funkci. Záměrem editora či překladatele, který text dopisu zprostředkovává sekundárnímu čtenáři, již však není komunikovat s tímto čtenářem na stejné úrovni, na jaké probíhala komunikace pisatele a adresáta. Editor či překladatel nemá v úmyslu zprostředkovat sekundárnímu čtenáři tutéž informaci, kterou pisatel sděloval adresátovi, ale spíše zdokumentovat, jakým způsobem předání původní informace probíhalo, případně čtenáři prostřednictvím korespondence umožnit blíže se seznámit se životem pisatele nebo se společensko-kulturním dobovým kontextem. Funkční přístup k překladu lze tedy v tomto případě uplatňovat jen obtížně.³²⁷

V případě naší korespondence je ovšem výchozí překladatelská pozice odlišná. Nejedná se totiž o první vydání originálních dopisů Henriho Pourrata a Jana Čepa, nýbrž o překlad editovaného francouzského vydání této korespondence³²⁸. Editor francouzského vydání se tak již postaral o úpravu dopisů pro sekundární čtenáře, transliteroval je, doplnil

³²⁷ KUKRECHTOVÁ, Barbora. *Mezi doslovností a purismem – překlady německé rodinné korespondence Karla Havlíčka*. Praha, 2016. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav translatologie, str. 24-25. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/74532/DPTX_2014_2_11210_0_407774_0_166687.pdf?squence=1&isAllowed=y.

³²⁸ ZATLOUKAL, Jan, ed. *Correspondance Henri Pourrat – Jan Čep (1932-1958): ce n'est qu'un mot pour l'amitié*. Clermont-Ferrand: Société des Amis d'Henri Pourrat, 2014.

chybějící informace a opatřil je poznámkovým aparátem. Naším úkolem při překladu francouzského vydání do češtiny je tedy zajistit, aby výsledný překlad při zachování funkčního přístupu působil na sekundárního českého čtenáře stejně jako francouzské editované vydání na sekundárního čtenáře francouzského. Znamená to, že při překladu obtížných či dvojnásobných pasáží není nutné čtenářům doplňovat význam či předkládat vlastní interpretaci toho, co zůstává původním sekundárním čtenářům vlivem neznalosti komunikační situace a úplného kontextu taktéž skryto. Důležité je pouze správně odlišit, které nejasnosti je z tohoto důvodu možné zachovat a které vznikají až při překladu z francouzského do českého jazyka, a je tedy třeba je odstranit či vysvětlit, aby byl českým čtenářům zprostředkován stejně hodnotný čtenářský zážitek.

Součástí překladu korespondence bývá často poznámkový aparát, který je jedním z prostředků, jak překlad vhodně uzpůsobit konkrétnímu publiku. Překladatel musí mít především dostatečné znalosti o kvalitách, vědomostech, informovanosti a kulturní vyspělosti publika, kterému je překlad určen.³²⁹ Překlad tedy směřuje do určitého komunikačního kontextu, který je ovlivňován různými faktory, např. společensko-politickými, kulturně-historickými, geografickými či etnografickými.³³⁰ Na základě znalosti komunikačního kontextu pak překladatel sestavuje poznámkový aparát, kterým překlad doplňuje (v případě naší korespondence poznámkový aparát určený francouzským čtenářům pouze upravujeme pro potřeby českého publika, jeho podrobnější charakteristiku pak najdeme v kapitole *III.4 Poznámkový aparát*). Zatímco u textů s převážně uměleckou funkcí je začlenění vysvětlujících poznámek či komentářů na zvážení, Hrdlička poznamenává, že „u některých literárních děl (např. u děl klasických, s náboženskou tematikou, děl našemu komunikačnímu kontextu vzdálených časově, geograficky, kulturně aj.) je komentář pro čtenáře užitečný a nezřídka nezbytný“³³¹. Uvedené tvrzení se nesporně vztahuje také k překladu korespondence, kde jsou navíc sekundární funkce a zaměření textu (ať již editovaného či přeloženého vydání) apriorně odlišeny od primárních funkcí a charakteristik originálu a jehož funkce je spíše dokumentární než umělecká.³³² Podle Kukrechtové se tak překladatel korespondence „nemusí (...) ani snažit zastřít fakt, že se jedná o překlad“³³³.

V následujících kapitolách se budeme zabývat jednotlivými specifickými jevy, se kterými se při překladu korespondence setkáváme.

³²⁹ HRDLIČKA, Milan. *Op. cit.*, str. 32.

³³⁰ *Ibid.*, str. 10.

³³¹ *Ibid.*, str. 35.

³³² KUKRECHTOVÁ, Barbora, *Op. cit.*, str. 24.

³³³ *Ibid.*, str. 25.

III.2.1 Znamky osobní korespondence a jejich překlad

Soukromý dopis je útvarom epistolárního žánru, jehož produkce nevyžaduje přísné dodržování žánrových pravidel a pevné následování stanovené struktury. Autor může naplno projevit svou kreativitu, dopis píše s určitým záměrem, jemuž podřizuje veškeré uplatňované techniky a jazykové prostředky. Přesto však osobní dopisy zpravidla kopírují stejné vnitřní uspořádání a obsahují jisté kompoziční prvky, které jsou pro tento slohový útvar typické. V následujících odstavcích jednotlivé znamky korespondence stručně popíšeme a zaměříme se na jejich výskyt a možný překlad v korespondenci Henriho Pourrata a Jana Čepa.³³⁴

III.2.1.1 Lokalizace, datace

Standardní součástí osobního dopisu je jeho situování v časoprostorovém kontextu. Pisatel (zpravidla ještě před oslovením adresáta a započítáním vlastního dopisu) adresáta informuje o tom, kdy byl dopis napsán a kde se jeho autor v té době nacházel. Předchází tak mimo jiné nedorozuměním, která by mohla vyplynout z případného zpoždění v poště.

Pourrat i Čep tyto údaje do svých dopisů ve většině případů zahrnují. Před datací nejčastěji uvádějí město či vesnici, kde se zrovna nacházejí, výjimečně pak přidávají také region, nebo lokalizaci dále specifikují (zejména v Čepově případě) připsáním kompletní adresy či názvu hotelu, kde přebývají. Ve velikonočním dopise z roku 1951 Pourrat do datace a lokalizace netradičně zahrnuje také popis prostředí a přání k Velikonocům – „*Ambert – Velikonoce 1951 – pod sněhem, a vítr ledovější než o Vánocích! Veselé Velikonoce i tak!*“³³⁵.

Překlad lokalizačních údajů z jednoho jazyka do druhého nepředstavuje pro překladatele velký problém, jelikož v české i francouzské tradici se jedná o běžnou součást osobního dopisu se shodnou funkcí. Složitě se tak může jevit pouze otázka převodu místních francouzských názvů do češtiny a jejich skloňování, které se více věnujeme v kapitole III.3.1 *Toponyma, adresy*.

Způsob datování dopisů se v Pourratově a Čepově korespondenci vyznačuje větší variabilitou než lokalizace, z překladatelského hlediska však ani tento údaj nepůsobí větší problémy. Nejběžnějším způsobem zápisu je v naší korespondenci uvedení všech časových údajů, tj. dne, měsíce a roku. Níže uvádíme příklady různých variant zápisu, které v české verzi přejímáme (překládáme pouze název měsíce, je-li uveden slovně).

³³⁴ Následujících sedm znaků osobní korespondence převzato z KUBOŇOVÁ, Kateřina. *Frazémy v komunikaci mládeže: Na textech Korpusu soukromé korespondence*. Brno, 2007. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka, str. 7-9. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/u7krq/Celek.pdf>.

Tento výčet se do jisté míry překrývá s kompozičními prvky osobní korespondence uvedenými v KRAUS, Jiří a Jana HOFFMANOVÁ. *Pisemnosti v našem životě*. Praha: Fortuna, 1996, str. 19-23.

³³⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 169.

*le 6 juillet 1932*³³⁶

6. července 1932

*12. VIII. 1932*³³⁷

12. VIII. 1932

*28-10-1934*³³⁸

28-10-1934

*29. 4. 1948*³³⁹

29. 4. 1948

U Jana Čepa převažuje první způsob zápisu, který také považujeme za nejběžnější v českém jazyce. Čep jej výjimečně doplňuje názvem dne v týdnu (např. „*pondělí 9. října 1950*“³⁴⁰). Henri Pourrat dává přednost číselnému zápisu s pomlčkami oddělovacími jednotlivé údaje, typičtějším pro francouzštinu.

V případech, kdy došlo autorem dopisu ke zkrácení letopočtu a vynechání počátečního dvojčíslí značícího 20. století, přejímáme úpravu editora francouzského vydání, letopočet uvádíme celý a do závorek uzavíráme část chybějící v původní verzi. Jiný přístup jsme zvolili pro převedení zkrácené formy slova *septembre* (*sept*), kterou v několika dopisech používá Jan Čep. Ve francouzské editované verzi je také tato zkratka doplněna v závorkách. Pokud by se jednalo o měsíc, pro který se v českém jazyce užívá slovo tříslabičné, zřejmě bychom postupovali stejně, český překlad také zkrátí a do závorky uvedli plnou verzi slova. V tomto případě jsme se ovšem rozhodli zvolit jiný postup a název měsíce září nekrátit. Domníváme se totiž, že u nepřiliš dlouhého českého slova jeho zkrácení postrádá funkčnost, působí uměle a pisatel by je v českém jazyce nepoužil. Níže uvádíme překlady obou výše zmíněných případů. Zkracování slov se pak dále věnujeme v kapitole *III.2.3 Zkratky a jejich reprodukce*.

*le 14 septembre [19]38*³⁴¹

14. září [19]38

*le 26 sept[embre] 1947*³⁴²

26. září 1947

Méně častým způsobem datace je užití církevních svátků a významných dnů namísto klasického datového zápisu. Četnost této formy stoupá především ve válečných letech a můžeme se s ní setkat zpravidla v dopisech Jana Čepa. Při překladu nahrazujeme francouzský církevní svátek korespondujícím českým termínem, jehož se pro daný den v církevním kontextu běžně užívá, změnou pádu se v některých případech snažíme zachovat přirozené znění. Níže uvádíme příklady církevních datací a jejich překlad.

*Jeudi Saint 1939*³⁴³

Zelený čtvrtek 1939

³³⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 28.

³³⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 30.

³³⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 52.

³³⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 120.

³⁴⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 160.

³⁴¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 77.

³⁴² *Korespondence HP a JČ*, str. 119.

³⁴³ *Korespondence HP a JČ*, str. 82.

<i>la Pentecôte</i> 1939 ³⁴⁴	<i>Svatodušní svátky</i> 1939
<i>Fête de Saint Louis</i> [1934] ³⁴⁵	<i>na svatého Ludvíka</i> 1943
<i>Nativité de la Ste Vierge</i> [19]34 ³⁴⁶	<i>Narození Panny Marie</i> 1943
<i>La Sr^e Catherine</i> [19]34 ³⁴⁷	<i>na sv. Kateřinu</i> 1943
<i>La quatrième semaine de l'Avent</i> ³⁴⁸	<i>čtvrtý adventní týden</i>
<i>Vendredi Saint</i> 1949 ³⁴⁹	<i>Velký pátek</i> 1949
<i>la St-Henri</i> 1949 ³⁵⁰	<i>na sv. Jindřicha</i> 1949
<i>la Toussaint</i> 1949 ³⁵¹	<i>na Dušičky</i> 1949
<i>Assomption</i> 1950 ³⁵²	<i>Nanebevzetí</i> 1950

Henri Pourrat v několika případech situuje svůj dopis pouze neurčitě do déletrvajících časových období a konkrétní datum blíže nespecifikuje, např. „*Velikonoce 1951*“³⁵³ či „*Vánoce 1953*“³⁵⁴.

Tradiční strukturu osobního dopisu autoři v několika dopisech nerespektují, když úvodní dataci a lokalizaci vynechávají. Tyto údaje pak buď připisují až na konec dopisu, nebo je neuvádějí vůbec a podle razítka na obálce je pak ve francouzském vydání doplňuje editor. Obě tyto varianty v překladu zachováváme, datum a místo v daných dopisech také zařazujeme na konec textu, případně je uvádíme v závorkách.

III.2.1.2 Oslovení, pozdrav

Jak jsme již uvedli v teoretické části naší práce, osobní dopis můžeme chápat jako psanou formu dialogové komunikace. Základem je tedy kontakt a vzájemná interakce mezi účastníky korespondence – pisatelem a adresátem. K navázání tohoto kontaktu dochází v úvodu dopisu, kdy pisatel oslovuje adresáta. Oslovení má tedy v dopise primárně kontaktní funkci.

Při překladu řadíme oslovení „do skupiny těch problémů, které (...) signalizují cizost originálu“³⁵⁵. Oslovení je totiž jedním z prostředků tzv. jazykové etikety a při volbě vhodného výrazu je třeba respektovat komunikační normy. Ve zvolené formě oslovení se odráží sociologické vztahy, např. společenská hierarchie, kvalifikace, věkové rozdíly a osobní vztahy.

³⁴⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 88.

³⁴⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 103.

³⁴⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 104.

³⁴⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 105.

³⁴⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 106.

³⁴⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 143, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 152.

³⁵⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 145, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 155.

³⁵¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 150, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 161.

³⁵² *Korespondence HP a JČ*, str. 158, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 172.

³⁵³ *Korespondence HP a JČ*, str. 169, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 183.

³⁵⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 190.

³⁵⁵ KUFNEROVÁ, Zlata. *Op. cit.*, str. 163.

Odlišnosti v prostředcích jazykové etikety různých jazykových systémů mohou mít za následek problémy při překladu oslovení. Řešením se v takovém případě stává funkční ekvivalent – překladatel volí takový výraz, který je v daném jazykovém systému běžný a přirozený a plní v komunikaci stejnou funkci.³⁵⁶

V korespondenci Henriho Pourrata a Jana Čepa nenajdeme jediný dopis, který by oslovení postrádal. V dopisech, které máme k dispozici, Henri Pourrat obměňuje především dva způsoby oslovení, které uvádíme níže. S ekvivalentními konstrukcemi se můžeme setkat také v Čepových dopisech, který jich ovšem užívá jen řídce. Při jejich překladu si vystačíme s doslovným převodem z francouzštiny do češtiny. Významy obsažené v původní francouzské verzi zde totiž zůstávají zachovány.

<i>Mon cher Jean</i> ³⁵⁷	<i>Můj drahý Jene</i>
<i>Cher Jean</i> ³⁵⁸	<i>Drahý Jene</i>
<i>Mon cher Henri</i> ³⁵⁹	<i>Můj drahý Henri</i>
<i>Cher Henri</i> ³⁶⁰	<i>Drahý Henri</i>

Dopisy Jana Čepa se naproti tomu vyznačují velkou variabilitou ve zvolených způsobech oslovení. Především v prvním roce korespondence zde tak můžeme sledovat již zmíněnou reflexi společenských vztahů. Vývoj ve vztahu obou spisovatelů je patrný ve změnách forem oslovení, které Čep v dopisech Pourratovi volí. Počáteční formální konstrukce typické pro úřední dopisy záhy střídají osobnější a přátelské fráze.

V prvních dopisech Čep používá tato dvě oslovení:

<i>Monsieur</i> ³⁶¹	<i>Vážený pane</i>
<i>Cher Monsieur</i> ³⁶²	<i>Drahý pane.</i>

Zatímco pro druhou z uvedených forem oslovení opět postačí doslovný překlad, výraz *Monsieur* jsme museli pro potřeby českého vydání upravit. Pouhé oslovení *Pane* totiž není v českých dopisech běžné a znělo by českým čtenářům uměle. Za nejformálnější formu oslovení užívanou v českém jazyce při kontaktu s člověkem, kterého neznáme osobně, považujeme spojení *Vážený pane*, kterým jsme francouzské *Monsieur* nahradili.

Počínaje rokem 1933 Čep Pourrata oslovuje výrazně osobněji frázemi, které bychom mohli souhrnně označit jako variace na konstrukci *drahý příteli*. Čep při obměně této

³⁵⁶ KUFNEROVÁ, Zlata. *Op. cit.*, str. 161-163.

³⁵⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 52.

³⁵⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 86.

³⁵⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 92.

³⁶⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 91.

³⁶¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 28.

³⁶² *Korespondence HP a JČ*, str. 30.

poměrně typické formulace prokazuje nesmírnou vynalézavost a v dopisech střídá více či méně obvyklé způsoby oslovení. Jejich výčet uvádíme níže.

<i>Mon Ami</i> ³⁶³	<i>Můj příteli</i>
<i>Cher ami</i> ³⁶⁴ / <i>Cher Ami</i> ³⁶⁵	<i>Drahý příteli</i>
<i>Mon cher ami</i> ³⁶⁶ / <i>Mon cher Ami</i> ³⁶⁷	<i>Můj drahý příteli</i>
<i>Mon très cher ami</i> ³⁶⁸ / <i>Mon très cher Ami</i> ³⁶⁹	<i>Můj předrahý příteli</i>
<i>Mon bien cher ami</i> ³⁷⁰ / <i>Mon bien cher Ami</i> ³⁷¹	<i>Můj milý příteli</i>
<i>Mon très cher</i> ³⁷²	<i>Můj předrahý</i>
<i>Henri, mon très cher ami</i> ³⁷³	<i>Henri, můj předrahý příteli</i>

Z uvedeného přehledu vyplývá, že Jan Čep používá dvě podoby slova *ami*, a to s velkým a malým počátečním písmenem. Tuto alternaci jsme se rozhodli při překladu nereprodukovat, jelikož se nedomníváme, že by bylo Čepovým záměrem dodat použitím majuskule slovu *přítel* nový význam.

Zřejmě nejpoužívanější konstrukcí, jíž Čep Pourrata v dopisech oslovuje, je *mon très cher ami*. Při jejím překladu se nabízela doslovná varianta *můj velmi drahý příteli*, kterou jsme však zavrhnuli jako v češtině nelibozvučnou a nepřirozenou. Uvažovali jsme o použití slovního spojení *můj nejdražší příteli*, které však obsahuje v původní verzi nefigurující superlativum. Překladem by tak došlo k nežádoucímu posunu významu. Nakonec jsme zvolili variantu *můj předrahý příteli*, která ve slově *předrahý* kloubí významy obou francouzských slov *très* a *cher* a zároveň v českém překladu dopisů nepůsobí cize.

S podobným problémem jsme se potýkali při překladu řidčeji užívané fráze *mon bien cher ami*, kde bylo třeba nalézt korespondující český ekvivalent, který by zároveň tuto formulaci odlišil od u Čepa běžnějšího *mon très cher ami*. Řešením se stalo v českém jazyce hojně užívané *můj milý příteli*. Vypomohli jsme si zde alespoň nepřímou asociací adjektivní fráze *bien cher* s přídavným jménem *bien-aimé*, které bychom do češtiny mohli přeložit právě jako *milý*.

³⁶³ *Korespondence HP a JČ*, str. 81.

³⁶⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 113.

³⁶⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 69.

³⁶⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 97.

³⁶⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 70.

³⁶⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 36.

³⁶⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 49.

³⁷⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 98.

³⁷¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 88.

³⁷² *Korespondence HP a JČ*, str. 96.

³⁷³ *Korespondence HP a JČ*, str. 166, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 181.

III.2.1.3 Úvodní odstavec

Úvodní odstavec je první částí samotného textu dopisu a v závislosti na kreativitě a záměru pisatele může být velice různorodý. Nejedná se zde pouze o výběr nejvhodnější z množství standardizovaných formulí, jako tomu může být v případě oslovení, přesto je však možné stanovit několik typických znaků, kterými se úvodní odstavec vyznačuje.

Zřejmě nejpříznačnější charakteristikou úvodního odstavce je návaznost na předchozí komunikaci. Pisatel často děkuje za dříve obdržený dopis a reaguje na informace v něm obsažené. Další typickou součástí bývá omluva za pozdní odpověď, případně vysvětlení důvodů, které pisatele k napsání dopisu vedly. V neposlední řadě se zde můžeme setkat s pozdravem či blahopřáním. Pro úvodní odstavec je také charakteristická tzv. metatextovost, kdy pisatel komentuje samotný akt psaní dopisu, vyjadřuje se ke svému stylu či způsobu psaní a definuje záměr, který napsáním dopisu sleduje.

V úvodních odstavcích dopisů Jana Čepa a Henriho Pourrata se objevují všechny výše zmíněné motivy. V několika dopisech však tento „zdvořilostní“ odstavec zcela chybí. Jedná se především o kratší dopisy Jana Čepa, ve kterých Pourratovi oznamuje, že přijede do Francie nebo že je na cestě za ním do Auvergne, a domlouvá se s ním na detailech svého příjezdu. V těchto dopisech Čep od oslovení přechází rovnou k organizačním záležitostem, často se můžeme setkat s formulacemi „*tak jsem tedy ve Francii*“³⁷⁴, „*včera večer jsem dorazil do Banyuls*“³⁷⁵ a jejich obměnami.

Nejtypičtějším znakem úvodních odstavců dopisů Jana Čepa je jednoznačně omluva za pozdní odpověď. Čep v tomto ohledu projevuje velkou kreativitu, z jeho nesčetných omluvných a zpoždění komentujících frází, jež se vyskytují v téměř každém dopise, uveďme např. „*docela se stydím, že píši po tak dlouhé době*“³⁷⁶, „*opět mám zpoždění*“³⁷⁷, „*jsem politováníhodný korespondent*“³⁷⁸, „*je neuvěřitelné, že jsem vám nenapsal dříve*“³⁷⁹, „*po těch dlouhých měsících mlčení, které se ani nepokouším vysvětlovat a omlouvat*“³⁸⁰, „*nevěřil jsem, že bych mohl zajít ještě dál ve svém mlčení*“³⁸¹ či „*už je to dlouho, co jsem vám nenapsal*“³⁸². Některé z těchto formulací Čep používá v různých úpravách vícekrát. Dalším opakujícím se prvkem v dopisech Jana Čepa je poděkování za obdržený dopis, případně za knihu, kterou mu

³⁷⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 46.

³⁷⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 59.

³⁷⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 30.

³⁷⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 33.

³⁷⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 36.

³⁷⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 44.

³⁸⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 62.

³⁸¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 70.

³⁸² *Korespondence HP a JČ*, str. 73.

Pourrat zaslal. I v tomto případě Čep svá poděkování variuje, od nejběžnějšího „*děkuji za váš dopis*“³⁸³, přes rozvinutější „*děkuji vám za dojemný dopis*“³⁸⁴, „*děkuji za váš laskavý dopis*“³⁸⁵ či „*se zpožděním vám děkuji za knihu*“³⁸⁶, až k pouze informačním „*právě jsem dostal váš dopis*“³⁸⁷, „*když jsem dnes dostal vaše Vánoční obilí (...)*“³⁸⁸ nebo „*našel [jsem] tady váš dopis*“³⁸⁹.

Pourrat své dopisy často uvádí prohlášením, že na Čepa v době jeho mlčení myslel, obvykle také s celou svou rodinou. Uvedme několik příkladů: „*(...) protože na vás často myslíme*“³⁹⁰, „*není téměř dne, abych na vás (...) nepomyslel*“³⁹¹ a „*dobře víte, že na vás myslíme neustále*“³⁹².

V úvodním odstavci dopisů obou přátel se vyskytují také metatextové prostředky. Ty můžeme rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří fráze, kterými pisatel komentuje svou činnost, tedy vysvětluje, jakým způsobem dopis posílá, co ho k napsání vedlo, případně jaký záměr tím sleduje. Pourrat tak například Čepovi několikrát oznamuje, že je „*první, komu [píše] toto vánoční ráno*“³⁹³ nebo specifikuje, že „*toto je pracovní dopis*“³⁹⁴. U Čepa se můžeme setkat s formulacemi jako „*toto není odpověď na váš poslední dopis, ale pouze krátký vzkaz, abych vám řekl (...)*“³⁹⁵ či „*píši vám těchto pár slov, abych (...)*“³⁹⁶. Zejména ve složitých předválečných a válečných letech pak popisuje, jakými cestami se dopis pokusí doručit, a vyjadřuje své obavy, že se mu to nepovede: „*pokusím se vám poslat tyto stránky po někom (...)*“³⁹⁷, „*pokusím se vám těchto pár slov poslat bezpečnějšími cestami*“³⁹⁸ či „*nevím, jestli vám těchto pár řádek budu moci poslat*“³⁹⁹. Do druhé skupiny řadíme poznámky týkající se samotného aktu psaní – Pourratovo několikeré „*píšu na stroji*“⁴⁰⁰ a Čepovo opakující se „*škrábu vám ve spěchu tento krátký vzkaz*“⁴⁰¹, příp. „*omlouvám se, že píši tužkou*“⁴⁰².

³⁸³ *Korespondence HP a JČ*, str. 60.

³⁸⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 50.

³⁸⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 37.

³⁸⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 75.

³⁸⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 77.

³⁸⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 104.

³⁸⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 74.

³⁹⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 111.

³⁹¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 161, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 175.

³⁹² *Korespondence HP a JČ*, str. 173.

³⁹³ *Korespondence HP a JČ*, str. 190.

³⁹⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 177.

³⁹⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 118.

³⁹⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 133, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 141.

³⁹⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 81.

³⁹⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 84.

³⁹⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 89.

⁴⁰⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 116.

⁴⁰¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 119.

⁴⁰² *Korespondence HP a JČ*, str. 113.

Jak vyplývá z výše uvedeného, tématem úvodního odstavce bývá často samotný dopis. Ať už pisatelé narážejí na dopis dříve obdržený nebo komentují své vlastní psaní, referují k textu řadou slov, která se od sebe významově liší a jejichž nuance bylo v překladu nutné zachovat. Za nejméně vynalézavé bychom mohli označit slovo *lettre*, znamenající jednoduše *dopis*, které však pisatelé obohacují četnými přívlastky (výčet a překlad těch nejběžnějších následuje níže).

<i>vosre affectueuse lettre</i> ⁴⁰³	<i>váš laskavý dopis</i>
<i>vosre aimable lettre</i> ⁴⁰⁴	<i>váš milý dopis</i>
<i>vosre bonne lettre</i> ⁴⁰⁵	<i>váš hezký dopis</i>
<i>la touchante lettre</i> ⁴⁰⁶	<i>dojemný dopis</i>
<i>vosre grande lettre</i> ⁴⁰⁷	<i>váš rozsáhlý dopis</i>
<i>une longue lettre</i> ⁴⁰⁸	<i>dlouhý dopis</i>
<i>vosre lettre fraternelle</i> ⁴⁰⁹	<i>váš bratrský dopis</i>
<i>dans vosre belle lettre encourageante</i> ⁴¹⁰	<i>ve vašem krásném povzbuzujícím dopise</i>
<i>la lettre d'affaire</i> ⁴¹¹	<i>pracovní dopis</i>

Při překladu těchto přívlastků jsme narazili na tři problematické výrazy. Prvním z nich je přídavné jméno *bonne*. Jako první se nabízí neutrální, kontext nezohledňující překlad tohoto přídavného jména, *dobrý*. Pokud bychom však toto slovo použili, vzniklo by slovní spojení *dobrý dopis*, které zní v češtině nepřírodně a které by čtenáře české verze upozorňovalo na to, že se jedná o překlad z cizího jazyka. Místo toho jsme tedy zvolili přídavné jméno *hezký*, které vyjadřuje pozitivní hodnotu obsaženou ve francouzském *bonne* a ve spojení *hezký dopis* nepůsobí cize. Zároveň tím zůstal zachován významový rozdíl mezi *bonne lettre* a *belle lettre*, které překládáme o stupeň silnějším *krásný dopis*.

Druhým přídavným jménem, jehož překlad nebyl jednoduše uchopitelný, je francouzské *grande*. Význam tohoto adjektiva závisí ve velké míře na kontextu a na slovním spojení, jehož je *grande* součástí. Domníváme se, že pisatelovým záměrem mohlo být v tomto případě vyjádření dvou významů, a to velikosti kvantitativní a kvalitativní. Na jedné straně tedy může upozorňovat na rozsah, délku dopisu, na straně druhé pak na jeho obsahovou velikost,

⁴⁰³ *Korespondence HP a JČ*, str. 37.

⁴⁰⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 44.

⁴⁰⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 47.

⁴⁰⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 50.

⁴⁰⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 52.

⁴⁰⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 117.

⁴⁰⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 127, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 134.

⁴¹⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 131, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 138.

⁴¹¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 176.

významnost. Jelikož z kontextu nelze určit, který z významů měl autor na mysli, a jelikož jsme v českém jazyce nenašli slovo, které by v sobě zahrnovalo oba tyto významy (spojení *velký* či *veliký dopis* by český mluvčí nepoužil ani v jednom z těchto případů, přídavná jména *dlouhý* či *rozsáhlý* a *významný* či *důležitý* zase vyjadřují pouze jeden z uvedených významů), bylo nutné zvolit pouze jeden význam a ten poté převést do českého jazyka. Rozhodli jsme se pro velikost v kvantitativním slova smyslu, jelikož nám to v epistolárním kontextu a při charakterizování obdrženého dopisu připadá pravděpodobnější. Spojení *grande lettre* jsme tedy přeložili jako *rozsáhlý dopis*, čímž jsme také zachovali rozdíl mezi *grande lettre* a v korespondenci dále používaným *longue lettre*, přeloženým jako *dlouhý dopis*.

Posledním přívlastkem vyžadujícím při překladu delší rozmýšlení bylo spojení *d'affaires*. Podle substantiva, se kterým se výraz vyskytuje, je možné jej do češtiny přeložit jako *obchodní* či *služební*, případně také *pracovní*. Výraz *služební* jsme ve spojení se slovem *dopis* vyloučili, rozhodovali jsme se tedy mezi překlady *obchodní dopis* a *pracovní dopis*. První spojení považujeme za běžněji užívané a při neznalosti kontextu bychom zřejmě *lettre d'affaires* přeložili jako *obchodní dopis*. V korespondenci Pourrata a Čepa se však o obchodní záležitosti nejedná. Pourrat tímto výrazem označuje dopisy, ve kterých je hlavním tématem shánění Čepova zaměstnání, kde Čepa informuje o vývoji situace a pobízí jej, aby kontaktoval jeho známé, kteří by mu v této záležitosti mohli být nápomocni. V těchto dopisech tedy informace praktického rázu převažují nad soukromými tématy. Domníváme se, že výraz *pracovní dopis* tuto skutečnost vyjadřuje lépe než specifitější *obchodní dopis*, a zvolili jsme tento překlad.

V následujícím odstavci uvádíme příklady dalších výrazů, kterými pisatelé slovo *lettre* obměňují, když v korespondenci odkazují na své zprávy. Níže pak zdůvodňujeme výběr českých ekvivalentů, které jsme při překladu výrazů použili.

<i>voire carte</i> ⁴¹²	<i>váš lístek</i>
<i>un petit mot</i> ⁴¹³	<i>krátký vzkaz</i>
<i>ces quelques mots</i> ⁴¹⁴	<i>těchto několik slov</i>
<i>ces deux mots</i> ⁴¹⁵	<i>těchto pár slov</i>
<i>ces quelques lignes</i> ⁴¹⁶	<i>těchto pár řádek</i>
<i>ces feuilles</i> ⁴¹⁷	<i>tyto stránky</i>

⁴¹² *Korespondence HP a JČ*, str. 81.

⁴¹³ *Korespondence HP a JČ*, str. 118.

⁴¹⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 91.

⁴¹⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 74.

⁴¹⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 89.

⁴¹⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 81.

Při překladu francouzského *carte* jsme vybírali ze tří variant – *pohlednice*, *karta* a *lístek*. V kontextu epistolární výměny se nabízí přeložit *carte* slovem *pohlednice*, jelikož však nejsou dochovány originály některých zpráv (v některých případech ani jejich přepis), nevíme, zda se u všech zmíněných *cartes* jednalo skutečně o pohlednice. V žádném dopise se navíc nevyskytuje spojení *carte postale*, které by potvrzovalo, že se skutečně jedná o pohlednici v pravém slova smyslu. České slovo *karta* má k francouzskému *carte* nejbližší v tom smyslu, že v sobě zahrnuje více významů a že je možné jej použít v různých kontextech, v této situaci se však nejeví jako vhodná varianta řešení. Domníváme se totiž, že ve spojení typu „*děkuji za vaši kartu i za to, co v ní píšete*“⁴¹⁹ či „*dostal jsem (...) vaši milou kartu z Vernet*“⁴²⁰ je na první pohled patrné, že byla přejata z cizího jazyka. V naší korespondenci tedy *carte* překládáme jako *lístek*. Toto české slovo lze taktéž užít v kontextu korespondence, stejně jako u francouzského *carte* však jeho význam není přesně definován (čtenář se tak může pouze domýšlet, zda se jedná o pohlednici, korespondenční lístek, případně krátký vzkaz). Upravíme-li pak výše uvedené fráze, výsledné „*děkuji za váš lístek i za to, co v něm píšete*“⁴²¹ a „*dostal jsem (...) váš milý lístek z Vernet*“⁴²² můžeme považovat za potenciální projevy českého mluvčího. Dodejme, že stejného výrazu jsme použili rovněž při překladu francouzského *papier*, kdy jsme se řídili právě mnohoznačností slova *lístek*, které má k výrazu *papier* také blízko. Tímto překladem sice došlo ke sjednocení odlišných francouzských výrazů *carte* a *papier*, přeložených shodně jako *lístek*, jelikož se však slovo *papier* v tomto smyslu (značící dopis, zaslanoou zprávu) vyskytuje v korespondenci pouze jednou, považujeme toto významové odlišení za zanedbatelné.

Srovnajme nyní překlad opakujících se spojení *deux mots* a *quelques mots*. V první fázi překladu jsme obě verze překládali shodně jako *pár slov*, když se však tyto výrazy začaly objevovat pravidelněji, usoudili jsme, že je třeba zachovat drobný významový rozdíl originálu a spojení *quelques mots* jsme začali překládat jako *několik slov*. Tento problém nenastal při překladu francouzského *quelques lignes*, které se v korespondenci objevuje pouze v jediné podobě a jehož českým ekvivalentem tak zůstává *pár řádek*. Dva různé české překlady francouzského *quelques* (*pár* ve spojení s *řádky* a *několik* ve spojení se *slovy*) nepovažujeme za

⁴¹⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 85.

⁴¹⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 81.

⁴²⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 58.

⁴²¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 81.

⁴²² *Korespondence HP a JČ*, str. 58.

problém, jelikož hlavním kritériem je v tomto případě zachování stejného významu, tedy vyjádření malého množství, a rozdíl ve zvoleném jazykovém prostředku zde není funkční.

Problematičtější se ukázal překlad opakujícího se spojení *un petit mot*. Objevuje-li se samotné slovo *mot* v podobném kontextu jinde než v úvodním odstavci, často jej překládáme jako *slůvko*, což považujeme za nejuvěrnější variantu překladu, která respektuje prvotní význam francouzského *mot*, tedy *slovo* (např. ve spojeních „*dejte mi prosím ještě slůvkem vědět*“⁴²³ nebo „*chtěl bych o něm (...) slůvkem zvědět*“⁴²⁴). V úvodních odstavcích, kde pisatel slovy *un petit mot* popisuje obdrženu či odesílanou zprávu, se však přikláníme k přenesenému významu francouzského slova *mot* a frázi překládáme jako *krátký vzkaz*.

Úvodní odstavec soukromého dopisu nevyžaduje dodržování daných pravidel či norem, ani používání ustálených frází. Po prostudování rozsáhlejšího korpusu korespondence však i v této části dopisu narazíme na opakující se formulace a objevuje se zde jistá schematičnost. Prioritou při překladu úvodního odstavce tak bylo najít tyto paralelní a častěji se vyskytující konstrukce a v celé korespondenci je překládat konzistentně.

III.2.1.4 Vlastní obsah

Hlavní částí dopisu je vlastní obsah, kde pisatel adresátovi předává svou zprávu, vyjadřuje svůj záměr, formuluje své sdělení. Vlastní obsah se nachází zpravidla ve střední části dopisu a jeho charakter může být různorodý. Ve srovnání s ostatními částmi je totiž nejméně svázán pravidly a neobsahuje ustálené formulace. V závislosti na autorově záměru a vyjadřovacích schopnostech může být vnitřně členěn na úvod, stať a závěr (toto dělení je však spíše teoretické a reálně se s ním setkáme v málokterém dopise; běžnější je proud za sebou řazených myšlenek a asociací, kdy je každé myšlenky či tématu věnován jeden odstavec), objevovat se však může také pouze v podobě krátkého vzkazu. V některých dopisech tedy bývá vlastní text velice dlouhý a strukturovaný do odstavců a pasáží, jinde je vlastní obsah vyjádřen pouze několika větami, nebo se v dopise nevyskytuje vůbec (pisatel může například posílat pouhé pozdravení z cest apod.).

Korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa je z tohoto hlediska velice různorodá. Její součástí jsou dopisy s rozsáhlou střední částí, pojednávající o různých tématech a záležitostech, ale také kratší zprávy, jednorázové odpovědi či pohlednicová pozdravení, kde se vlastnímu textu mnoho prostoru nedostává.

⁴²³ *Korespondence HP a JČ*, str. 133, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 141.

⁴²⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 147, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 159.

Z hlediska překladatelského se v této části dopisu nesetkáme s opakujícími se formulacemi nebo ustálenými konstrukcemi, které by vyžadovaly podrobný překladatelský komentář.

III.2.1.5 Závěr

Závěrečný odstavec dopisu má podobný charakter jako odstavec úvodní – navzdory absenci standardizovaných frází zde můžeme narazit na řadu opakujících se formulací a obecně popsat, jakou má tato část dopisu zpravidla podobu.

V závěru dopisu se pisatel nejčastěji omlouvá za své chyby nebo špatně čitelné písmo, případně za stručnost dopisu, vyzývá adresáta, aby na dopis reagoval, vyjadřuje naději, že se s ním brzy setká nebo že korespondence bude zdárně pokračovat, a komentuje či zdůvodňuje ukončení dopisu. Rozloučení a pozdrav, které zpravidla následují, do tohoto odstavce nezahrnujeme.

Při analyzování závěrečného odstavce v korespondenci Henriho Pourrata a Jana Čepa nebylo jednoduché stanovit, která část dopisu mu přesně odpovídá. Fráze týkající se výše zmíněných témat jsou například u Čepa často rozděleny do několika po sobě následujících odstavců (v závěru Čepových dopisů se můžeme setkat s velice krátkými odstavci, tvořenými často i jedinou větou), Henri Pourrat naproti tomu text obvykle strukturuje do delších odstavců a zmíněné formulace u něj bývají zahrnuty již v posledním odstavci vlastního obsahu dopisu.

Z tematického hlediska je prvním znakem závěrečných odstavců Pourrata a Čepa opakování některých myšlenek vyjádřených již v úvodním odstavci. Na straně Pourrata mezi ně patří například vyjádření, že na Čepa stále myslí („*v těchto těžkých dnech na vás myslím*“⁴²⁵ nebo „*myslíme na vás v Mnichově*“⁴²⁶), u Čepa převládají opět omluvy za dlouhé mlčení („*odpusťte mi, (...) mé tak hloupě prodlužované mlčení*“⁴²⁷, „*omluvíte mé dlouhé mlčení, vid'te*“⁴²⁸ aj.).

V závěru dopisu se také často setkáme s blahopřáním či přáním všeho nejlepšího, zejména u příležitosti svátků (uved'me např. Čepovo „*přeji krásné prožití této vánoční radosti*“⁴²⁹ nebo Pourratovo „*z celého srdce vám přeji překrásné Vánoce*“⁴³⁰).

Běžnou součástí závěrečného odstavce je výzva k napsání odpovědi, která bývá především v případě Jana Čepa, který často měnil bydliště, doplněna o adresu, na kterou má být

⁴²⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 133, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 140.

⁴²⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 193.

⁴²⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 43.

⁴²⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 80.

⁴²⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 43.

⁴³⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 190.

odpověď zaslána („bude třeba napsat přímo sem (*Forgeneuve par Meuzac, Haute – Vienne*), poté na tuto adresu: u p. Kleinberga, Bd Raspail 229, Paříž 14⁶⁶). Z nejběžnějších formulací uvedme různě obměňované „napište mi (...)“⁴³¹ nebo „nenechávejte mě dlouho bez zpráv“⁴³², případně „čekám na vašich pár slov“⁴³³. V delších obdobích mezi jednotlivými Čepovými návštěvami se objevují výzvy k dalšímu osobnímu setkání, jako Čepovo „kdybyste někdy mohl přijet do Paříže, kdybychom se s vámi mohli setkat u nás“⁴³⁴.

S výzvou k odpovědi souvisí také přímé otázky formulované na závěr dopisu, kterými se pisatel dožaduje informací o adresátovi. Pourrat se tedy táže „co děláte a jak se máte?“⁴³⁵ nebo Čepa vyzývá k odpovědi formulací „povídejte mi o vás“⁴³⁶. U Čepa se můžeme setkat např. s otázkou „co je u vás nového?“⁴³⁷, často zde také vyjadřuje obavy nad Pourratovým zdravotním stavem („doufám, že se vaše zdraví zlepšilo“⁴³⁸, „doufám, že vaše zdraví se přes prázdniny utužilo“⁴³⁹).

Další typickou charakteristikou závěrečného odstavce je omluva za stručný či ve spěchu psaný dopis. Při porovnávání konstrukcí, jimiž oba pisatelé tuto skutečnost vyjadřují, zjistíme, že dochází k opakovanému používání totožných či významově blízkých výrazů. Tyto výrazy, jejich překlad a zdůvodnění výběru českého ekvivalentu uvádíme v následujících odstavcích.

V prvé řadě se zaměříme na překlad výrazů, jimiž své omluvy uvádí Jan Čep. Téměř ve všech dopisech tohoto spisovatele se v závěrečném odstavci vyskytuje jedna z frází *excusez-moi, pardonnez-moi* či jednoduché *excusez*. Při překladu jsme váhali, zda tyto synonymní výrazy do češtiny překládat systematicky různými výrazy (v úvahu přicházelo *odpusťte, promiňte, omluvte*), poté jsme však usoudili, že významy slov jsou si natolik blízké, že autor zřejmě jejich střídavým užíváním nesledoval žádný záměr a daný výraz volil spíše náhodně. Do češtiny tak tyto výrazy také překládáme jednou z výše uvedených možností, kterou v daném kontextu považujeme za nejvhodnější. Překlady naproti tomu variujeme v závislosti na syntaktické struktuře fráze. Srovnajme následující:

*excusez-moi d'être (...) si court*⁴⁴⁰ *odpusťte, že jsem (...) tak stručný*

⁴³¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 58.

⁴³² *Korespondence HP a JČ*, str. 43.

⁴³³ *Korespondence HP a JČ*, str. 74.

⁴³⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 196.

⁴³⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 147, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 158.

⁴³⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 150, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 160.

⁴³⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 72.

⁴³⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 175.

⁴³⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 186.

⁴⁴⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 103.

<i>excusez-moi de cette lettre (...)</i> ⁴⁴¹	<i>omlouvám se za tento (...) dopis</i>
<i>excusez (...) ce griffonage</i> ⁴⁴²	<i>omluvte můj (...) škrabopis.</i>

Následuje-li po omluvném výrazu předložka doplněná verbální frází, překládáme výraz zpravidla jako *odpusťte, že.../promiňte, že.../omluvte, že...*, následuje-li předložka s nominální frází, volíme výraz *omlouvám se za...*, není-li za omluvným výrazem žádná předložka, ale pouze nominální fráze, překládáme nejčastěji jako *omluvte.../promiňte (mi)...* Toto pravidlo však neuplatňujeme ve všech případech a překlad vždy podřizujeme především přirozenému znění výsledné konstrukce.

Níže uvádíme příklady výrazů a slovních spojení, jež se opakovaně (případně v drobných obměnách) objevují v těchto omluvných konstrukcích a jež jsme při překladu vzájemně porovnávali.

<i>j'écris à la hâte</i> ⁴⁴³	<i>píši (...) ve spěchu</i>
<i>je vous écris en hâte</i> ⁴⁴⁴	<i>vám (...) píši ve spěchu</i>
<i>(...) d'être si court</i> ⁴⁴⁵	<i>(...) že jsem tak stručný</i>
<i>cette lettre (...) sèche et hative</i> ⁴⁴⁶	<i>tento (...) strohý a uspěchaný dopis</i>
<i>(...) d'avoir écrit (...) sèchement</i> ⁴⁴⁷	<i>(...) že jsem psal (...) stroze</i>
<i>(...) de finir si brusquement</i> ⁴⁴⁸	<i>že končím (...) tak náhle</i>
<i>cette manière brusque (...)</i> ⁴⁴⁹	<i>(...) tak znenadání</i>

Srovnejme nejdříve paralelní *en hâte* či *à la hâte* objevující se opakovaně v dopisech obou spisovatelů. Tyto konstrukce považujeme za synonymní ve všech kontextech a překládáme je shodně českým výrazem *ve spěchu*, a to i v analogických konstrukcích úvodních odstavců. Odtud pak odvozujeme překlad francouzského *hâtif – uspěchaný*.

Jednou z nejčastěji užívaných formulací, kterou zejména Jan Čep omlouvá své kratší dopisy, je fráze *être si court*. Při jejím překladu jsme váhali nad dvěma variantami, a to *být tak stručný* a *psát tak stručně*. Nakonec jsme zvolili konstrukci se slovesem *být*, které je věrnějším překladem původního *être*. Nedochozí tak k žádnému posunu významu od francouzského *être si court*, výsledná fráze zároveň v české verzi textu nepůsobí rušivě. Přídavné jméno *court* konzistentně překládáme jako *stručný* a odlišujeme jej od několikrát

⁴⁴¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 115.

⁴⁴² *Korespondence HP a JČ*, str. 126, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 132.

⁴⁴³ *Korespondence HP a JČ*, str. 120, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 129.

⁴⁴⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 184.

⁴⁴⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 119.

⁴⁴⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 115.

⁴⁴⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 82.

⁴⁴⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 129, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 135.

⁴⁴⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 175.

použitého *sec (sèche)*, pro které volíme expresivnější výraz *strohý* (odtud pak *sèchement – stroze*).

Posledním problematickým výrazem souvisejícím s omluvou za stručný či uspěchaný dopis je francouzské spojení *manière brusque*. Již dříve jsme se setkali s výrazem *brusquement*, který v korespondenci překládáme nejčastěji jako *náhle*, někdy také synonymním *znenadání*. Nyní se tedy nabízela varianta zachovat vztah příslovce *brusquement* a přídavného jména *brusque* i v češtině a výraz přeložit jako *nenadálým/náhlým způsobem*. Tento překlad by však nezohledňoval syntaktické rozdíly mezi češtinou a francouzštinou a ve výsledném textu by působil nepřirozeně jako cizí element. Vyjdeme-li však z faktu, že francouzské *de telle/cette manière* odpovídá v češtině příslovcím *tak/takto*, můžeme analogicky francouzské *cette manière brusque* (doslova *takovým nenadálým způsobem*) přeložit jako *tak znenadání*, aniž by došlo ke změně významu. K příslovcí *brusquement* a frázi *la manière brusque* tak přistupujeme jako k synonymním výrazům, stejně jako k výrazům *náhle* a *znenadání* v českém překladu.

Poslední skupinou formulací, jež spolu tematicky souvisejí, jsou fráze vyjadřující samotný proces ukončování dopisu. V následujícím výčtu uvádíme některé z nich.

<i>j'en reste là</i> ⁴⁵⁰	<i>tímto končím</i>
<i>je vous quitte</i> ⁴⁵¹	<i>opouštím vás</i>
<i>je m'arrête</i> ⁴⁵²	<i>už končím</i>
<i>je termine</i> ⁴⁵³	<i>ukončuji</i>
<i>j'interromps</i> ⁴⁵⁴	<i>přerušuji</i>
<i>pour finir</i> ⁴⁵⁵	<i>závěrem</i>
<i>il faut que je finisse</i> ⁴⁵⁶	<i>musím končit</i>

Největším problémem při překladu výše uvedených frází bylo převést je do českého jazyka tak, aby došlo k alespoň částečnému zachování rozdílů mezi jednotlivými způsoby vyjádření procesu ukončování. Na rozdíl od francouzského jazyka totiž čeština nedisponuje tolika lexikálními výrazy, kterými bychom mohli sloveso *končit* nahradit, aby zároveň zůstal zachován původní význam a aby se nejednalo o pouhé odvozeniny tohoto slovesa. Částečného odlišení se tedy snažíme docílit jinými jazykovými prostředky.

⁴⁵⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 47.

⁴⁵¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 55.

⁴⁵² *Korespondence HP a JČ*, str. 60.

⁴⁵³ *Korespondence HP a JČ*, str. 105.

⁴⁵⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 138, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 147.

⁴⁵⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 63.

⁴⁵⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 89.

Výraz, který považujeme za neekvivalentnější k českému *končit*, je francouzské *finir*. V závěru dopisu se s ním setkáváme velice často a objevuje se v různých gramatických obměnách (vedle výše uvedeného *musím končit* také např. „*budu muset končit*“⁴⁵⁷ nebo také již uvedené *pour finir*, slovní spojení běžně užívané v mluveném i psaném projevu pro uvození závěrečného shrnutí či ukončení, které zde překládáme volněji českým výrazem *závěrem*, který má v českém textu či projevu stejnou funkci).

České sloveso *končit* používáme také při překladu několikrát se objevujícího ustáleného slovního spojení *j'en reste là*, kterým pisatel či mluvčí vyjadřuje, že již nebude zacházet v probíraném tématu dále a že svůj projev končí. V češtině jsme nenašli žádné ustálené slovní spojení, které bychom mohli považovat za ekvivalentní k této frázi. V úvahu přicházelo spojení *nechám to tak*, avšak v tomto kontextu, a především ve srovnání s francouzskou verzí, jej považujeme za nedostatečně formální. Zvolili jsme tedy překlad *tímto končím*, kde ke slovesu vyjadřujícímu ukončení přidáváme ještě zájmeno, které vyjadřuje pisatelovu vůli končit právě zde a stejně jako francouzský originál naznačuje, že by existoval prostor pro pokračování.

Podobně jsme postupovali při překladu opakujícího se *je m'arrête*. Sloveso *arrêter* vyjadřuje přerušování činnosti (*zastavit se, přestat*), v tomto kontextu jej však nelze přeložit ani jedním z těchto výrazů tak, abychom tím vyjádřili, že pisatel dospěl ke konci své činnosti a ukončuje dopis. Opět si tedy vypomáháme slovesem *končit*, ke kterému připojujeme příslovce *už* naznačující, že ukončení probíhá právě v tento moment. Výsledné slovní spojení *už končím* totiž považujeme za výraz, který by pisatel použil v případě, že se pro ukončení dopisu rozhodl právě nyní, v průběhu psaní, bez dřívějšího plánování, čímž se blížíme k původnímu *je m'arrête* – doslova *přestávám* či *zastavuji se*.

Jednoznačný byl překlad francouzských frází *je termine* a *j'interromps*, ke kterým již v češtině nacházíme ekvivalent vhodný do daného kontextu. Překládáme je jako *ukončuji* (opět jsme se zde však nevyhnuli pouhému odvození od již několikrát použitého *končit*) a *přerušuji*.

Od slovesa *končit* jsme se naopak výrazněji odchýlili při překladu fráze *je vous quitte*. Sloveso *quitter* bychom přeložili jako *opustit*, případně *nechat*. V úvahu tedy přicházela spojení *opouštím vás*, *nechávám vás*, popřípadě *loučím se s vámi*, kde však již dochází k drobnému přenesení významu. V případě, že by se jednalo o individuální překlad jednoho z dopisů, zřejmě bychom se přiklonili k nejpřirozenější znějící poslední variantě. V kontextu celé korespondence je však třeba vzít v úvahu, že fráze *loučím se s vámi* bývá často vyjádřena

⁴⁵⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 82.

až při závěrečném pozdravu jinými formulacemi, kterým se budeme blíže věnovat v následující kapitole, nebylo by tedy vhodné překládat stejným způsobem zcela odlišnou francouzskou frázi. Variantu *nechávám vás* zavrhneme jako nedostatečně formální (a blížící se spíše k francouzskému *je vous laisse*), volíme tedy formulaci *opouštím vás*, jejímž prvotním významem sice není rozloučení v dopise a která může v této situaci působit až okázale, tato skutečnost však platí také o původní francouzské verzi. Nedochozí tedy k žádnému posunutí významu a funkce zůstává zachována.

Závěrečný odstavec dopisu je, stejně jako jeho úvod, kombinací ustálených formulací a originální tvorby pisatele. Opět se zde tedy setkáme s opakujícími se tématy, pro jejichž vyjádření může pisatel využívat netradičních a kreativních prvků a nemusí se omezovat na ustálené jazykové prostředky.

III.2.1.6 Pozdrav, rozloučení, podpis

Závěrečné zdvořilostní formulace vyjadřující pozdrav a rozloučení a uvozující autorův podpis se do jisté míry prolínají s předchozí částí dopisu, závěrečným odstavcem. Výše zmíněné prvky tak buď bývají jeho součástí, nebo je pisatel odděluje a zařazuje až na úplný konec dopisu před vlastní podpis.

Součástí rozloučení bývá tradičně pozdrav další osobě, která se korespondence přímo neúčastní. Autor adresáta pověřuje, aby pozdrav vyřídil, případně jej žádá o informace, jež se této osoby týkají. Můžeme se setkat také s pozdravnými formulacemi, které jsou zároveň žádostí o odpověď a o pokračování v korespondenci. Pisatel zde zpravidla využívá ustálených slovních spojení, ze kterých volí takové, které je pro danou situaci nejvhodnější. V některých případech z těchto formulací pouze vychází a kreativním způsobem je pozměňuje.

V korespondenci Henriho Pourrata a Jana Čepa můžeme závěrečné formulace rozdělit do několika skupin. Jedná se v první řadě o již zmíněné preposílání pozdravu dalším osobám, se kterým souvisí také dotazování se na zprávy o blízkých osobách adresáta (pisatel se nejčastěji zajímá o jeho děti, případně manželku či matku). Do druhé skupiny řadíme zdvořilé pozdravy směřované přímo k adresátovi. Další skupinou jsou pak fráze vyjadřující loučení, následované výrazem či slovním spojením uvozujícím podpis, a nakonec podpis samotný. Překlad jazykových prostředků nejčastěji užívaných v jednotlivých uvedených skupinách formulací porovnáváme dále v této kapitole.

Než však přistoupíme k samotnému porovnání nejběžnějších formulací a k překladatelskému komentáři, je třeba zmínit, že existuje velký rozdíl mezi zdvořilostními frázemi, kterými dopis ukončujeme ve francouzském a v českém jazyce. Zatímco čeština disponuje několika typickými frázemi, jež se nijak neliší od běžně používaného jazyka

(„v osobních dopisech nejčastěji užíváme *Se srdečným (přátelským, upřímným...) pozdravem*, (...) poněkud archaické jsou formulace *tisknu Ti ruku, jsem v duchu stále s Tebou* apod.“⁴⁵⁸, setkat se můžeme také s výrazem *Zdraví*, případně zastaralejším *Líbá*), ve francouzštině může pisatel vybírat z široké nabídky složitěji formulovaných opisných frází, se kterými se v jiné než psané formě komunikace nesetkáme a kterým také ve srovnání s češtinou přisuzujeme vyšší míru zdvořilosti. Jejich převedení do českého jazyka tak může působit problémy. Zachováme-li totiž strukturu a mnohdy také lexikum původní francouzské formulace, bude výsledkem vyumělkovaná, někdy i nesrozumitelná fráze, se kterou bychom se v českém textu nikdy nesetkali. Francouzské zdvořilostní formulace je tedy nutné překládat funkčně, tedy českými zdvořilostními formulacemi typickými pro závěr dopisu, a to i v případě, že se od doslovného významu francouzského výrazu mírně odchýlíme. Jelikož však v češtině máme k dispozici menší repertoár těchto ustálených frází, často jsme při překladu museli přistoupit ke sjednocení různých, avšak významově podobných slov, nebo rozdíl vyjádřit jiným jazykovým prostředkem.

První porovnávanou skupinou jsou výrazy vyjadřující samotný pozdrav. V následujících výčtech uvádíme nejprve překlady substantiv a adjektiv⁴⁵⁹, která se v dopisech nejčastěji objevují ve frázích, kterými pisatel zdraví adresáta nebo jeho blízké, poté následuje několik přímých citací z korespondence, kde se uvedená substantiva a adjektiva objevují v různých kombinacích. Výběr zvolených českých ekvivalentů pak v dalších odstavcích zdůvodňujeme.

<i>salutations/souvenirs/sentiments</i>	<i>pozdravy</i>
<i>hommages/respects</i>	<i>pozdravení</i>
<i>amitiés</i>	<i>přátelské pozdravy</i>
<i>pensées</i>	<i>[bez ekvivalentu]</i>
<i>sincères</i>	<i>upřímné</i>
<i>affectueux</i>	<i>srdečné</i>
<i>respectueux</i>	<i>uctivé</i>

*mille salutations sincères et affectueuses*⁴⁶⁰ *tisíc upřímných a srdečných pozdravů*

⁴⁵⁸ KRAUS, Jiří a Jana HOFFMANNOVÁ. *Písemnosti v našem životě*. Praha: Fortuna, 1996, str. 22.

⁴⁵⁹ Samostatně uvedená substantiva a adjektiva zapisujeme v množném čísle, jelikož se v této formě objevují v korespondenci nejčastěji.

⁴⁶⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 39.

<i>un souvenir affectueux</i> ⁴⁶¹	<i>srdečný pozdrav</i>
<i>les sentiments les plus affectueux</i> ⁴⁶²	<i>nejsrdečnější pozdravy</i>
<i>mes hommages sincères et respectueux</i> ⁴⁶³	<i>upřímné a uctivé pozdravení</i>
<i>mes hommages</i> ⁴⁶⁴	<i>uctivé pozdravení</i>
<i>mes respects sincères</i> ⁴⁶⁵	<i>mé upřímné pozdravení</i>
<i>mes amitiés les plus respectueuses</i> ⁴⁶⁶	<i>mé nejuctivější přátelské pozdravy</i>
<i>nous vous envoyons (...) nos pensées</i> ⁴⁶⁷	<i>(...) na vás myslíme</i>

Jak vyplývá z výše uvedeného výčtu substantiv vyjadřujících pozdrav, již v tomto případě došlo k omezení lexikální bohatosti francouzštiny, když výrazy *salutations*, *souvenirs* a *sentiments* překládáme shodně jako *pozdravy*, o něco uctivější *hommages* a *respects* pak pouze mírně odlišným tvarem stejného slova jako *pozdravení*. Pokoušeli jsme se tak alespoň částečně vyjádřit formálnější charakter vzácnějších výrazů *hommages* a *respects* užitím zastaralejší a taktéž řidčeji se vyskytující formy českého slova *pozdrav*. Expresivnější výraz *amitiés* odlišujeme od ostatních „pozdravů“ připojením adjektiva *přátelský*, domníváme se totiž, že rozdíl ve významu zde není tak zanedbatelný jako v případě prvních tří výrazů. Podobně rozšiřujeme výrazy *hommages* a *respects*, vyskytují-li se izolovaně bez modifikujícího přídavného jména – v tomto případě je překládáme spojením *uctivé pozdravení*, které vyjadřuje vyšší míru zdvořilosti než pouhé samostatné *pozdravení* a více se blíží původním francouzským termínům. Zvláštním případem je francouzské *pensée*, kterému v pozdravné formulaci nemůžeme přiřadit slovníkový význam *myšlenky*. Na to, abychom jej opět přeložili neutrálním výrazem *pozdrav*, je však toto slovo příliš specifické, bylo tedy třeba jej něčím odlišit. Jelikož se výraz *pensées* v naší korespondenci (nyní bereme v úvahu pouze závěrečné zdvořilostní formulace) vyskytuje téměř výhradně ve větě *nous vous envoyons nos pensées*, případně jejich gramatických obměnách, nehledáme ekvivalentní český výraz pouze ke slovu *pensée*, ale větu nahrazujeme jako celek českým *myslíme na vás* a jejími gramatickými variacemi.

Přivlastňovací zájmena často užívaná ve výše zmíněných zdvořilostních pozdravných frázích do češtiny reprodukuje pouze v některých případech, a to na základě kontextu a větné skladby.

⁴⁶¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 69.

⁴⁶² *Korespondence HP a JČ*, str. 63.

⁴⁶³ *Korespondence HP a JČ*, str. 60.

⁴⁶⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 71.

⁴⁶⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 88.

⁴⁶⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 61.

⁴⁶⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 87.

V závěru Pourratových a Čepových dopisů se často vyskytují formulace obsahující sloveso v imperativním tvaru, především při žádosti o předání pozdravu třetí osobě. Ve většině případů imperativ zachováváme a překlad řešíme pouze lexikálním převodem slovesného tvaru z francouzštiny do češtiny. V následujícím výčtu uvádíme slovesa v imperativním tvaru⁴⁶⁸, se kterými se v korespondenci setkáme nejčastěji.

<i>présentez</i>	<i>vyříd'te</i>
<i>remettez/transmettez</i>	<i>předejte</i>
<i>saluez</i>	<i>pozdravte</i>
<i>dites</i>	<i>vzkažte</i>
<i>permettez-moi/laissez-moi</i>	<i>dovolte mi</i>

Jak z přehledu vyplývá, v českém překladu jsme se snažili jednotlivé výrazy odlišit, ve dvou případech jsme však přistoupili ke sjednocení významu. Francouzská slovesa *remettre* a *transmettre* lišící se pouze předponou překládáme shodně jako *předejte*, tvary *permettez-moi* a *laissez-moi* pak jako *dovolte mi*. Ve druhém případě přicházel pro *laissez-moi* v úvahu také tvar *nechte mě*, který však zavrhuje jako nedostatečně formální a nehodící se do konkrétních formulací v korespondenci (mimo jiné „*dovolte mi/nechte mě vás požádat*“⁴⁶⁹ či „*dovolte mi/nechte mě vás obejmout*“⁴⁷⁰).

Typickou součástí francouzských závěrečných zdvořilostních formulací jsou také imperativní konstrukce, jejichž převod do češtiny může při snaze zachovat imperativní formu působit problémy. Tyto formulace se již nemusí vztahovat pouze ke třetím osobám, ale také k samotnému adresátovi. Příklady a český překlad těchto konstrukcí uvádíme níže.

<i>croyez-moi Votre admirateur dévoué</i> ⁴⁷¹	<i>věřte, že jsem Váš oddaný obdivovatel</i>
<i>veuillez présenter mes respects (...)</i> ⁴⁷²	<i>vyříd'te prosím mé (...) pozdravení</i>
<i>trouvez ici toute l'amitié (...)</i> ⁴⁷³	<i>přijměte zde veškeré naše přátelství</i>
<i>faites-les agréer (...) à Madame Čep</i> ⁴⁷⁴	<i>předejte je prosím (...) paní Čepové</i>

Při překladu výše uvedených zdvořilostních frází již na rozdíl od předchozího výčtu imperativů nelze považovat lexikální hledisko za primární. Gramaticky správné konstrukce typu „*nalezňte zde veškeré naše přátelství*“⁴⁷⁵ nejsou řešením. K překladu těchto

⁴⁶⁸ Samostatně uvedená slovesa v imperativním tvaru zapisujeme ve druhé osobě množného čísla, jelikož se v této formě objevují v korespondenci nejčastěji.

⁴⁶⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 172.

⁴⁷⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 174.

⁴⁷¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 28.

⁴⁷² *Korespondence HP a JČ*, str. 32.

⁴⁷³ *Korespondence HP a JČ*, str. 176.

⁴⁷⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 201.

⁴⁷⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 176.

zdvořilostních frází tedy přistupujeme volněji, často dochází k přeformulování celé konstrukce. Za nejformálnější z výše uvedených výrazů považujeme ustálené obraty *veuillez* a *faites agréer*, se kterými se jen zřídka setkáme jinde než ve formální psané komunikaci. V češtině bychom se jejich významu do jisté míry přiblížili použitím zastaralého *raďte*, jelikož v původním textu se však o archaické obraty nejedná (ve francouzštině se s těmito frázemi běžně setkáme i v dnešní emailové komunikaci), tímto překladem bychom text posunuli do jiné roviny. Českou reformulaci frází obsahujících *veuillez* a *faites agréer* tak tedy pouze rozšiřujeme o slovo *prosím*, čímž se snažíme zvýšit míru zdvořilosti a přiblížit se nepoměrně formálnějšímu francouzskému významu.

Než přejdeme k překladu samotného pisatelova podpisu, srovnajme ještě několik často užívaných slovních spojení, kterými pisatel uzavírá text dopisu a s adresátem se loučí:

<i>au revoir</i>	<i>na shledanou</i>
<i>à bientôt</i>	<i>brzy na shledanou</i>
<i>en attendant</i>	<i>mezitím</i>
<i>je vous serre la main</i>	<i>tisknu vám ruku</i>
<i>je vous embrasse</i>	<i>objímám vás.</i>

Opakující se výrazy se snažíme v celé korespondenci překládat konzistentně. Za zmínku stojí překlad francouzského *en attendant*, které jsme ve většině případů přeložili jako *mezitím*. V úvahu přicházelo také spojení *s očekáváním*, za které by však český mluvčí připojil nominální frázi či vedlejší větu. Výraz *en attendant* se ale často vyskytuje samostatně, od zbytku věty je oddělen čárkou a nenásleduje po něm žádná fráze, která by jeho význam doplnila. V těchto případech by české *s očekáváním* působilo elipticky, volíme tedy prosté *mezitím*, které upřesnění nevyžaduje. V několika případech, kdy je výraz *en attendant* dále definován, nejčastěji frází uvedenou předložkou *de*, však v kontextu celé věty působí výraz *mezitím* nadbytečně (srovnejme např. „*mezitím, než vás budu moci obejmout, jsem bratrsky vás*“ a „*než vás budu moci obejmout, jsem bratrsky vás*“⁴⁷⁶) a při překladu jej tedy vynecháváme.

Běžný pozdrav *au revoir* se v textu taktéž vyskytuje nejčastěji samostatně, v některých případech se však setkáme s konstrukcí *dire au revoir*, kterou namísto doslovného a cize znějícího *říci/dát si na shledanou* v závislosti na kontextu překládáme jako *rozloučit se* nebo *loučit se* (např. „*musím se s vámi dnes rozloučit*“⁴⁷⁷).

Zřejmě nejfrekventovanější závěrečnou frází, kterou se v naší korespondenci pisatel s adresátem loučí, je *je vous embrasse*. Zde jsme při překladu opět narazili na dvojí význam

⁴⁷⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 58.

⁴⁷⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 58.

francouzského výrazu, a to u slovesa *embrasser*, které může znamenat české *políbit/líbat* či *obejmout*. Jako první se tedy nabízela možnost přeložit věty obsahující toto sloveso jako *líbá...*, což je jedna z běžných forem zakončení dopisu v českém jazyce. Vzhledem ke komunikační situaci (jedná se o korespondenci dvou přátel, jež nepojí žádná příbuznost a kteří ve svém vztahu i přes pevné přátelství a narůstající důvěrnost korespondence stále zachovávají jistou formálnost – nikdy si například nepřestanou vykat) je však výraz *líbá*, který bychom v českém kontextu očekávali především v komunikaci mezi blízkými rodinnými příslušníky, nevhodným překladem, který by zásadně proměnil charakter vzájemného vztahu korespondentů. Přikláníme se tedy ke druhému možnému významu slova, *obejmout*, který bychom mohli očekávat v korespondenci dvou rezervovanějších přátel a kterým *embrasser* ve všech kontextech překládáme (kromě již zmíněného nejběžnějšího *objímám vás* také např. „*obejměte za mě své děti*“⁴⁷⁸ nebo „*z celého srdce vás objímám*“⁴⁷⁹). U Henriho Pourrata se setkáme také s alternativním slovním spojením vyjadřujícím objetí, *donner l'accolade*, které pouze mírně obměňujeme a celou frázi překládáme jako „*dovolte mi, abych vás 'přátelsky objal*“⁴⁸⁰.

Za závěrečnými frázemi uzavírajícími textovou část dopisu zpravidla následují výrazy, kterými pisatel uvozuje vlastní podpis. Uvození podpisu je jednou z typických součástí osobního dopisu, u které se nepředpokládá přílišná autorova kreativita. V případě korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa je však i tentokrát variabilita používaných výrazů velká, jak dokládá následující výčet. Obecně bychom mohli říci, že větší invenci zde, stejně jako v případě oslovení, pozorujeme na straně Jana Čepa, zatímco Henri Pourrat svůj podpis uvozuje pouze několika alternujícími výrazy.

<i>votre dévoué</i> ⁴⁸¹	<i>váš oddaný</i>
<i>je suis (...) votre dévoué</i> ⁴⁸²	<i>zůstávám (...) váš oddaný</i>
<i>votre fidèle</i> ⁴⁸³	<i>váš věrný</i>
<i>je suis votre fidèle</i> ⁴⁸⁴	<i>zůstávám váš věrný</i>
<i>tout à vous</i> ⁴⁸⁵	<i>zcela váš</i>
<i>je suis tout à vous</i> ⁴⁸⁶	<i>zůstávám zcela váš</i>

⁴⁷⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 58.

⁴⁷⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 61.

⁴⁸⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 54.

⁴⁸¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 48.

⁴⁸² *Korespondence HP a JČ*, str. 32.

⁴⁸³ *Korespondence HP a JČ*, str. 71.

⁴⁸⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 78.

⁴⁸⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 108.

⁴⁸⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 67.

<i>entièrement à vous</i> ⁴⁸⁷ / <i>tout à fait à vous</i> ⁴⁸⁸	<i>docela váš</i>
<i>fidèlement à vous</i> ⁴⁸⁹	<i>věrně váš</i>
<i>je suis fraternellement à vous</i> ⁴⁹⁰	<i>zůstávám bratrsky váš</i>
<i>à vous bien fort</i> ⁴⁹¹ / <i>bien fort à vous</i> ⁴⁹²	<i>vroucně váš</i>
<i>de tout cœur</i> ⁴⁹³	<i>z celého srdce</i>
<i>votre</i> ⁴⁹⁴ / <i>vôtre</i> ⁴⁹⁵	<i>váš</i>

Všimněme si, že některé z výše uvedených formulací se objevují ve dvojí podobě. Tato skutečnost vyplývá v první řadě z přítomnosti či absence podmětu a přísudku (*votre fidèle* a *je suis votre fidèle*, případně další varianty této obměny). V české tradici je běžné dopis zakončovat pouze spojením *váš...* a doplněním podpisu. V korespondenci Pourrata a Čepa se však obě varianty (s podmětem a přísudkem i bez nich) objevují pravidelně, nelze tedy tuto alternaci zanedbat a obě možnosti překládat shodně jako *váš...* V úvahu přichází originálu nejbližší *jsem váš...*, tuto variantu jsme však nakonec zavrhlí ve prospěch fráze, kde jsme sloveso *být* nahradili slovesem *zůstat*, se kterým se v závěrečných formulacích uvozujících podpis můžeme řidčeji setkat také v českém kontextu (např. *zůstávám s pozdravem, zůstávám váš oddaný, zůstávám navždy váš...* atp.) a které ve spojení s některými výrazy, se kterými je v korespondenci užito, působí přirozeněji (např. při překladu *jsem/zůstávám bratrsky váš* nebo *jsem/zůstávám z celého srdce váš* by byly přijatelné obě varianty, v konstrukcích *jsem/zůstávám váš věrný* nebo *jsem/zůstávám váš oddaný* působí vhodněji právě sloveso *zůstat*).

Ve druhém případě se s překladem dvou souvisejících výrazů setkáme u francouzských výrazů do češtiny přeložených jako *zcela* či *docela*. Nejčastěji narazíme na konstrukci *tout à vous*, pro kterou jsme zvolili překlad *zcela váš*. V korespondenci se vyskytují také dvě odlišné fráze, jejichž význam se od nejběžnějšího *tout à vous* příliš neliší, a to *entièrement à vous* a *tout à fait à vous*. Jelikož se obě objevují vzácněji, nedomníváme se, že je nutné hledat pro ně dva různé výrazy, a rozlišujeme pouze mezi nejběžnějším *tout à vous* – *zcela váš* a jeho obměnami. Pro překlad jsme vybírali z výrazů synonymních ke slovu *zcela*. Nejprve jsme zavrhlí varianty *úplně* a *naprosto*, které v tomto kontextu působí nepatřičně a až příliš hovorově, a rozhodovali jsme se mezi výrazy *cele* a *docela*, ze kterých jsme nakonec

⁴⁸⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 107.

⁴⁸⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 80.

⁴⁸⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 189.

⁴⁹⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 58.

⁴⁹¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 180.

⁴⁹² *Korespondence HP a JČ*, str. 204.

⁴⁹³ *Korespondence HP a JČ*, str. 115.

⁴⁹⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 76.

⁴⁹⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 82.

zvolili druhou možnost, kde výsledný překlad konstrukce *docela váš* nepůsobí tak knižně jako v případě užití řídky se vyskytujícího českého *cele*.

Další konstrukcí, na kterou v korespondenci můžeme narazit ve dvojí podobě, je *à vous bien fort*, případně *bien fort à vous*. Spojení *bien fort* překládáme jako *vroucně*, a to i v jiných konstrukcích, ve kterých se tento výraz objevuje (např. „*vroucně vás objímám*“⁴⁹⁶), obě formulace pak v českém překladu figurují jako *vroucně váš*. Původní změnu slovosledu do českého jazyka nepřevádíme. Překladem totiž dochází ke změně slovního druhu a pravidla slovosledu se tak v obou verzích liší. Ve francouzštině vedle sebe figurují příslovce *bien fort* a předložková fráze s osobním zájmenem *à vous*, jejichž pořadí můžeme zaměnit, aniž by došlo k porušení gramatických pravidel nebo ke změně významu. Do češtiny však tuto vazbu překládáme příslovcem *vroucně* a pouhým přivlastňovacím zájmenem *váš*, které se vztahuje k následujícímu pisatelovu podpisu. Není tedy možné vazbu přivlastňovacího zájmena a jím modifikovaného substantiva (v tomto případě vlastního jména) rozdělit vložením příslovce a spojení překládat jako *váš vroucně*.

Posledními dvěma výrazy, na jejichž překlad nahlížíme ve vzájemné souvislosti, jsou francouzské *votre* a *vôtre*, které uvozují pisatelův podpis. V českém dopise tuto funkci plní výraz *váš*. Zájmeno *vôtre* se běžně v tomto kontextu nevyskytuje, zpravidla totiž stojí samostatně a ne jako determinující větný člen před substantivem, v neformálnějších epistolárních výměnách se s ním však můžeme setkat i v této pozici. Mezi *votre* a *vôtre* však v tomto případě není žádný významový rozdíl, nic tak nebrání jejich přeložení do českého jazyka jednotným *váš*.

Výše uvedený seznam formulací obsahuje nejčastěji používané způsoby uvození pisatelova podpisu v korespondenci Henriho Pourrata a Jana Čepa. Nejedná se však o seznam úplný. Spisovatelé totiž zmíněné fráze různě kombinují, případně doplňují o další, ojediněle se vyskytující výrazy, kterými závěrečnou část dopisu obohacují.

Posledním prvkem závěrečné části dopisu je pisatelův podpis. Při převádění korespondence z jednoho jazyka do druhého obvykle není nutné podpis překládat, jedná-li se o vlastní jména, která ve většině případů zachováváme v originálním tvaru, případně pouze upravujeme podle zvyklostí cílového jazyka (podrobněji se překladem osobních jmen zabýváme v kapitole III.3.2 *Antroponyma*). V naší korespondenci podpisová část vyžadovala pouze několik úprav a o překlad se jednalo jen ve výjimečných případech, kdy pisatel místo vlastního jména použil opisnou frázi. Převedení pisatelova podpisu do českého jazyka si tedy

⁴⁹⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 109.

nežádá obsáhlejší překladatelský komentář. Níže uvedený seznam různých forem podpisu slouží spíše k porovnání jednotlivých způsobů, které oba autoři používají. Zajímavě se jeví zejména v případě Jana Čepa, který nepíše ve svém rodném jazyce a často podobu svého jména mění. Začneme tedy porovnáním podpisů českého spisovatele. V první části výčtu uvádíme opakující se podoby Čepova jména, poté následují ojedinělejší opisné konstrukce.

<i>Jan Čep/Jean Čep</i>	<i>Jan Čep</i>
<i>Jan Č./Jean Č.</i>	<i>Jan Č.</i>
<i>J. Čep/J. Cep</i>	<i>J. Čep</i>
<i>Jan/Jean</i>	<i>Jan</i>
<i>J. Č./J. C.</i>	<i>J. Č.</i>
<i>J.</i>	<i>J.</i>
<i>Celui que Vous avez embrassé à Issoire⁴⁹⁷</i>	<i>Ten, kterého jste objal v Issoire</i>
<i>Celui du Village submergé⁴⁹⁸</i>	<i>Ten ze Zatopené vsi</i>
<i>Habitant de la petite maison du jardin, au Vernet⁴⁹⁹</i>	<i>Obyvatel zahradního domku ve Vernet</i>
<i>Pélerin perclus⁵⁰⁰</i>	<i>Ochromený poutník</i>
<i>Jan et Primerose, et Jean et Claire⁵⁰¹</i>	<i>Jan a Primerose, a Jeník a Klárka</i>

V prvních letech korespondence se Jan Čep podepisuje zpravidla celým jménem, později podpis zkracuje a uvádí pouze křestní jméno nebo iniciály, případně kombinaci obou. Často se u něj setkáme se snahou přiblížit se jazyku svého francouzského přítele úpravou křestního jména do francouzské podoby, tedy *Jean*, případně odstraněním diakritiky u příjmení. Tyto změny v českém překladu nezachováváme a jméno vždy přepisujeme v české verzi, jelikož Čepova úprava usnadňující četbu francouzskému čtenáři by českým čtenářům mohla naopak porozumění zkomplikovat. Její výskyt navíc v textu nemá žádnou zvláštní funkci, Čep použitím francouzské verze svého jména sleduje stejný záměr jako použitím jeho původní podoby, tedy zakončit dopis svým podpisem.

Co se týče podpisů, ve kterých Čepovo jméno explicitně nefiguruje, všechny čtyři uvedené opisné varianty spadají do období druhé světové války, konkrétně do roku 1943, kdy se Čep z bezpečnostních důvodů vyhýbal uvádění vlastních jmen, a to jak při zmiňování dalších osob, kterým v dopisech přiřazoval krycí jména, tak také při podepisování dopisu. Čep těmito

⁴⁹⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 96.

⁴⁹⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 103.

⁴⁹⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 105.

⁵⁰⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 106.

⁵⁰¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 206.

perifrázemi naráží na dřívější setkání s Pourratem, ke kterým odkazují názvy měst Issoire a Vernet, nebo na své literární dílo (povídka *Zatopená ves* překládal společně s Pourratem do francouzštiny, postava poutníka je pak jedním z klíčových prvků jeho díla).

S poslední uvedenou variantou Čepova podpisu se setkáme v jednom z pozdějších dopisů Henrimu Pourratovi, kde Čep k vlastnímu podpisu připojuje také jména svých dětí a své ženy.

Závěrem uveďme, že Čep své dopisy často zakončuje podpisem, který doplňuje o kompletní adresu, na kterou mu má být zaslána odpověď, což souvisí s jeho již zmiňovaným častým stěhováním a také s nutností nechat si dopisy z bezpečnostních důvodů posílat na jinou adresu nebo přes prostředníka.

Henri Pourrat naproti tomu dopisy vždy podepisuje vlastním jménem. Různé podoby jeho zápisu srovnáváme níže.

Henri Pourrat

Henri Pourrat

Henri P.

Henri P.

Henri

Henri

H.

H.

*Henri (Pourrat) par habitude*⁵⁰²

Henri (Pourrat) ze zvyku

*Henri et VALE !*⁵⁰³

Henri a VALE!

Pouze poslední dvě z výše uvedených variant podpisu vyžadovaly při převádění dopisů do českého jazyka překlad či bližší zkoumání. Netradiční je především poslední konstrukce, kde Pourrat za svůj podpis připojuje výraz *vale* v majuskulích. Toto původem latinské slovo vyjadřuje rozloučení (*sbohem, mějte se, buďte zdrav*) a v obou verzích textu, francouzské i české, se jedná o zastaralou formulaci. Jelikož se původ a význam výrazu v obou jazycích shoduje, není třeba jej překládat či blíže vysvětlovat a zachováním latinského výrazu v českém textu nedojde ke změně významu či funkce obsažené v původním textu.

Z předchozích odstavců vyplývá, že ve své dlouholeté korespondenci Henri Pourrat i Jan Čep k ustáleným formulacím zakončujícím dopis a uvozujícím podpis, stejně jako k podpisu samotnému, přistupují kreativně. Při překladu tedy bylo nutné tuto kreativitu alespoň do jisté míry zachovat a nalézt rovnováhu mezi substitucí ustálených spojení ekvivalentními českými formulacemi typickými pro zakončení dopisu a věrným překladem autorských inovací a originálních způsobů vyjádření.

⁵⁰² *Korespondence HP a JČ*, str. 133, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 140.

⁵⁰³ *Korespondence HP a JČ*, str. 145, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 155.

III.2.1.7 Postskriptum

Postskriptum je poslední částí osobního dopisu, ne vždy do dopisu zařazenou, která bývá od zbývajících textu zřetelně oddělena. Potřebuje-li pisatel po rozloučení a závěrečném podpisu do textu ještě doplnit další informace, uvádí tyto informace zpravidla zkratkou *P. S.* odvozenou z latinského *post scriptum*. Potřeba dodatečně k dopisu připojit další část vyplývá ze spontánnosti, která je pro epistolární tvorbu příznačná. Postskriptum je tedy „dokladem o vzniku textu, který probíhá bez většího rozmyslu a úprav“⁵⁰⁴, pisatel často zaznamenává své myšlenky v takovém pořadí, v jakém ho napadají, bez plánování a strukturování textu, jež by předcházelo samotnému procesu tvorby. Po ukončení dopisu se tak může stát, že potřebuje přidat informaci, kterou v průběhu psaní zapomněl zmínit, nebo upravit a doplnit již zmíněné.

V korespondenci mezi Pourratem a Čepem se s postskriptem setkáme především v dopisech českého spisovatele (dodatek k textu obsahuje téměř polovina jeho dopisů, naproti tomu u Pourrata množství dopisů s postskriptem nedosahuje ani čtvrtiny celkového množství jeho dochovaných dopisů adresovaných Čepovi).

Za postskriptum v naší korespondenci považujeme jakýkoli text, který se nachází až za pisatelským podpisem. Jeho rozsah není předem určen, může se jednat o pouhých pár slov nebo krátkou větu, ale také o několik odstavců. Ne vždy je tento text uveden tradiční zkratkou *P. S.* Oba spisovatelé často připojují postskriptum bez jakéhokoli uvození. U Čepa se v jednom případě setkáme se zkratkou *P. P. S.*, kdy za tradiční postskriptum přidává ještě postskriptum druhotné. Někdy také dodatečnou informaci uvozuje symbolem *, jež značí, že se informace vztahuje ke konkrétnímu místu v textu označenému totožným symbolem. Posledním způsobem zápisu postskripta je jeho vepsání na okraj dopisu, čehož opět hojně využívá Jan Čep. U Henriho Pourrata se s tímto zápisem setkáme v dochovaných dopisech pouze jednou. Je-li postskriptum připsáno na okraj dopisu, není uvozeno žádnou zkratkou ani symbolem.

Co se týče obsahu informací nejčastěji obsažených v postskriptu Pourrata a Čepa, může se jednat o jakoukoli dodatečnou informaci, kterou pisatel zapomněl v dopise zmínit. Autor zde často pokládá nějakou otázku, nechává pozdravovat další osoby, případně připojuje přání k Vánocům a jiným svátkům, děkuje za zaslání knihy, článku či dopisu a potvrzuje jejich doručení, někdy také obsah zasláných knih a jiné literatury komentuje.

Jan Čep postskriptum často využívá jako místo, kam zapisuje svou aktuální adresu, případně zde Pourratovi podává upřesňující informace o tom, jakým způsobem mu dopis může

⁵⁰⁴ GONČAROV, Pavel. *Op. cit.*, str. 56.

být doručen. V jednom případě se zde také dlouze rozepisuje o svých plánech na dovolenou a domlouvá se s Pourratem na podmínkách případného pobytu ve Vernet. Postskriptem označeným symbolem * Čep odkazuje k určitému výrazu, který komentuje, vysvětluje nebo upřesňuje, případně ke konkrétní informaci, kterou doplňuje o další podrobnosti nebo na kterou reaguje.

Některá postskripta Henriho Pourrata jsou datována později než původní dopis a Pourrat jich využívá k tomu, aby Čepa informoval o nových skutečnostech, které vyšly najevo ještě před odesláním dopisu, avšak až po jeho ukončení a podepsání. Tyto informace tak mohou být v rozporu s tím, co bylo dříve v dopise uvedeno.

Obecně můžeme postskriptum charakterizovat jako část dopisu, jež se nejvíce blíží výše popsanému vlastnímu obsahu dopisu. Přestože v postskriptech Henriho Pourrata a Jana Čepa jsme v tematické oblasti našli společné charakteristiky, zpravidla se jedná o text, jehož podoba není svázána žádnými pravidly, jehož obsah zcela závisí na záměru a tvůrčí činnosti pisatele a kde se kromě tradiční uvozující zkratky *P. S.* nesetkáme s žádnými ustálenými formulacemi. Tuto poslední tradiční součást osobního dopisu tedy není nutné z překladatelského hlediska podrobněji charakterizovat.

III.2.2 Chyby a jejich reprodukce

Jedním z dalších specifických rysů korespondence, se kterými se v jiných textových žánrech běžně nesetkáme, je výskyt pravopisných i faktických chyb. Základem publikované korespondence jsou totiž autentické texty, které, psány zpravidla pouze pro jednoho adresáta a figurující v soukromé sféře, neprošly žádnou korekturou a až na výjimky vznikaly bez jakéhokoli uměleckého záměru na straně autora. Při překladu se tedy nabízí otázka, zda chyby reprodukovat a zachovat tak autentičnost textu, zda je v textu raději opravit a chybné varianty pouze uvést či vysvětlit v poznámce, nebo zda je nezachovávat ani nepřímou a v rámci překladatelské práce tak provést i korekturu původního textu.

Korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa je korespondencí dvou osobností, které bychom mohli charakterizovat jako vzdělané a sečtělé, s kladným vztahem k literatuře a jazyku, pro něž je písemná tvorba každodenní záležitostí a jejichž spisovatelské povolání vyžaduje téměř dokonalou znalost jazyka. Pravopisných chyb tedy v dopisech, které si vyměňovali, nenajdeme mnoho. Místy se však přeci jen vyskytují, a to v dopisech Jana Čepa, který nepíše ve svém rodném jazyce.

Ve francouzském vydání korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa jsou Čepovy pravopisné chyby reprodukovány a označeny zkratkou *[sic]*, která značí, že výraz se v chybné podobě vyskytuje již v originále dopisu. Při překladu se nabízela varianta pokusit se

pravopisné chyby „přeložit“ do českého jazyka – tedy nalézt odpovídající český ekvivalent a uměle vytvořit chybu, jaké by se mohl v dané situaci dopustit český mluvčí. Tuto strategii však v naší korespondenci při reprodukci pravopisných chyb neuplatňujeme. Vycházíme totiž z faktu, že Čepovy chyby nepramenily z nepozornosti ani nedbalosti a že nesvědčí o jeho nedostatečných literárních kvalitách. Z dalších Čepových korespondencí vedených v českém jazyce víme, že se pravopisných chyb nedopouštěl, právě naopak, své dopisy psal spisovnou češtinou, která se velice blížila jazyku jeho literárních děl. Chyby v korespondenci s Pourratem tak plynou pouze ze skutečnosti, že psal dopisy v cizím jazyce, který především v prvních letech korespondence neovládal dokonale. Tato skutečnost jej samotného tížila a v dopisech se za své chyby často omlouvá. Pro francouzského čtenáře má zachování těchto chyb smysl, jelikož si díky nim udělá představu o tom, jak se Čepova francouzština postupem času vyvíjela. Pokud bychom je však zachovali i v českém překladu, čtenář by chyby nevnímal jako chyby pramenící z neznalosti francouzštiny, ani jako svědectví o Čepově jazykovém vývoji, ale přistupoval by k nim stejně jako k pravopisným chybám českého mluvčího v českém jazyce. Domníváme se, že by tím došlo ke snížení Čepových literárních kvalit a český čtenář by jej pak nevnímal jako spisovatele s vysokou úrovní českého jazyka, kterým Čep nesporně byl. Z tohoto důvodu nepovažujeme zachování Čepových pravopisných chyb v textu dopisů za vhodné řešení.

Druhou možností je opravení chyb v primárním textu a jejich následné uvedení (případně i s opravou) v poznámkách pod čarou. Tuto možnost bychom považovali za nejvhodnější v případě, že by byl překlad určen pouze čtenářům se znalostí francouzského jazyka. Aby však měla tato reprodukce chyb smysl, pro běžného českého čtenáře by bylo nutné vysvětlit, v čem chyba spočívá, případně uvést správnou variantu. Jelikož se domníváme, že takový způsob reprodukce Čepových pravopisných chyb by přerostl v obsáhlé vysvětlování francouzské gramatiky, nepovažujeme jej za vhodné řešení. Z obou uvedených důvodů jsme se tedy rozhodli tyto pravopisné chyby v českém překladu neuvádět v žádné podobě.

Zvláštním případem je situace, kdy Čep sám na své chyby upozorňuje. Děje se tak v dopise z 29. července 1933, kde se v závěru omlouvá za „*všechno to dětinské blábolení, všechny syntaktické neobratnosti, pravopisné chyby atd.*“⁵⁰⁵ a uvádí dvě konkrétní chyby, kterých se dopustil v předchozím dopise: „*Vzpomínám si například, že jsem minule napsal „voir“ místo „voire“, s'imaginer místo imaginer atd.*“⁵⁰⁶. K překladu této pasáže je třeba přistoupit jinak než k překladu ostatních pravopisných chyb. Jelikož zde pisatel dopisu na

⁵⁰⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 39.

⁵⁰⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 39.

chyby odkazuje a sám je dodatečně opravuje, nelze je při překladu nereprodukovat – vynechat bychom tak totiž museli celou danou pasáž, což by byl příliš velký zásah do obsahu dopisu. Otázkou tedy zůstává, zda výrazy přeložit do češtiny a hledat pro ně ekvivalentní chybnou variantu, nebo zda je pouze přepsat v původní francouzské podobě. Jelikož si je v případě naší korespondence čtenář vědom toho, že se jedná o český překlad původně francouzsky psaných dopisů, mimo jiné také díky bohatému poznámkovému aparátu, domníváme se, že není důvod výrazy překládat a chybu v české verzi uměle vytvářet. Význam slov zde navíc nehraje žádnou roli, a pouhým přepsáním jejich původní francouzské podoby tak český čtenář není ve srovnání se čtenářem francouzským nijak znevýhodněn. Čep u obou výrazů uvádí jak chybnou, tak opravenou variantu, pasáž si tedy nežadá ani vysvětlující komentář.

Dalším typem chyb, se kterými se v korespondenci Henriho Pourrata a Jana Čepa můžeme setkat, jsou chyby faktické. Jedná se například o špatně uvedené datum, jméno nebo číselný údaj. Editor francouzského vydání tyto chyby v dopise zachovává a v poznámkách pod čarou pak uvádí správný údaj. Toto pojetí v české verzi přejímáme a k faktickým chybám přistupujeme stejným způsobem.

Mezi chyby reproduované v korespondenci zde řadíme také nečitelné výrazy. Ve francouzském editovaném vydání se v dopise Henriho Pourrata z 20. 5. 1939 setkáme se třemi výrazy, jejichž podobu se nepodařilo rozluštit a které tedy v korespondenci substituuje výraz [*nečitelné*]. Nutno ovšem říci, že tento dopis se v originále nedochoval a za nečitelné výrazy je tedy zodpovědná původní překladatelka několika Pourratových dopisů z Čepova předemigračního období. Na dalších místech se pak setkáme se symbolem [?], kterým editor vyjadřuje pochybnosti nad správností transliterovaného výrazu, který z gramatických či kontextuálních důvodů na daném místě nepůsobí vhodně. Tyto úpravy při překladu přejímáme z francouzského vydání ve stejné podobě.

III.2.3 Zkratky a jejich reprodukce

Zkracování je v dopisech Henriho Pourrata a Jana Čepa poměrně častým jevem. Setkáme se s ním u osobních jmen, místních názvů, běžných substantiv či adjektiv a také u číselných údajů. Ve francouzském editovaném vydání jsou zkratky zpravidla doplněny v závorkách, což se zdá být užitečné zejména v případě vlastních jmen, kde by byl čtenář ne vždy schopen doplnit chybějící informaci na základě kontextu nebo vlastních vědomostí.

Se zkracováním údajů jsme se setkali již v kapitole týkající se datace dopisů. Jednalo se o zkrácení slova *sept[embre]*, které jsme v české verzi nereprodukovali, a letopočtu 19., se kterým se v korespondenci setkáváme pravidelně. Toto zkrácení jsme naopak

systematicky reprodukovali a letopočty vždy uvádíme ve tvaru [19]37, [19]38, [19]39 apod., v souladu s francouzským editovaným vydáním.

Dalším často zkracovaným údajem jsou osobní jména, a to především z bezpečnostních důvodů v období druhé světové války, ale také zřejmě z praktických důvodů v pozdějších letech. Níže uvádíme příklady zkrácených osobních jmen z korespondence. Nejběžnějším způsobem zkracování je pouhé uvedení iniciály, setkat se však můžeme také s několika grafémy nebo se slabikou. Pouze výjimečně za zkratkou následuje tečka. Zkratky tedy v českém překladu uvádíme ve stejné podobě jako v editovaném francouzském vydání, v případě potřeby pouze upravujeme pád podle českých gramatických pravidel.

Jean P[asquier]⁵⁰⁷/Pasq[uiier]⁵⁰⁸

Pierre B[araduc]⁵⁰⁹/Pierre Bar[aduc]⁵¹⁰

Alexandre V[ialatte]⁵¹¹/A[lexandre]. V[ialatte].⁵¹²

Georges B[ernanos]⁵¹³

Paul Cl[audel]⁵¹⁴

St[anislas] Fumet⁵¹⁵

Em[manuel] Mounier⁵¹⁶

Ve dvou případech jsme narazili na zkrácené jméno, které nebylo doplněno v závorce (oba případy uvádíme níže). Toto opomenutí v překladu napravujeme a v souladu se zbývajícími zkrácenými výrazy jména doplňujeme v závorkách.

J. G.⁵¹⁷

J[ean]. G[aulmier].

J. C.⁵¹⁸

J[osette]. C[lotisová].

Zvláštním případem pak bylo doplnění ženské varianty příjmení, kde zároveň vyvstala otázka přechylování. Podrobněji se této záležitosti věnujeme v kapitole III.3.2 *Antroponyma*, nyní pouze pro srovnání uvádíme francouzskou i českou variantu doplněného příjmení.

Madame P[ourrat]⁵¹⁹

paní P[ourratové]

⁵⁰⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 85.

⁵⁰⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 86.

⁵⁰⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 86.

⁵¹⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 130.

⁵¹¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 99.

⁵¹² *Korespondence HP a JČ*, str. 101.

⁵¹³ *Korespondence HP a JČ*, str. 104.

⁵¹⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 104.

⁵¹⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 110.

⁵¹⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 151.

⁵¹⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 54.

⁵¹⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 54.

⁵¹⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 107.

Druhým typem vlastních jmen, která jsou v korespondenci zkracována, jsou místní názvy. Příklady výrazů, které v českém překladu přejímáme beze změny z francouzského editovaného vydání, pouze s případnou úpravou gramatického pádu, následují.

*A[mbert]*⁵²⁰

*P[uy] d[e] D[ôme]*⁵²¹

*S[eine] et O[ise]*⁵²²

Níže pak zvlášť uvádíme zkrácenou variantu slova Francie, společně se všemi jeho odvozeninami, k jejichž zkrácení v dopisech také došlo. Jelikož se u těchto výrazů nejedná o pouhé převzetí vlastního názvu, jsou uvedeny společně s českým překladem. Zvláštním případem jsou pak dva poslední uvedené výrazy (jeden z nich již na rozdíl od předchozích nemá souvislost s Francií), kdy ke zkrácení dochází vynecháním střední části slova. V českém jazyce je takový způsob zkracování neproduktivní, v překladu tedy výrazy zkracujeme tradičním zachováním pouze první části slova.

*F[rance]*⁵²³

F[rancie]

*le visa fr[ançais]*⁵²⁴

fr[ancouzské] vízum

*l'Institut fr[ançais]*⁵²⁵

Fr[ancouzském] institutu

*F[rançais]*⁵²⁶

F[rancouzi]

*la lecture f[rançai]se*⁵²⁷

fr[ancouzské] četby

*des colons al[lemand]s*⁵²⁸

něm[eckých] kolonizátorů

Posledním typem zkrácených slov, která můžeme systematicky klasifikovat, jsou výrazy související s literaturou a vydáváním. Jejich příklady a podobu reprodukce v českém překladu korespondence uvádíme níže.

*2 vol[umes]*⁵²⁹

2 sv[azky]

*l'Académie G[oncourt]*⁵³⁰

G[oncourtovou] akademií

*500–1000 ex[emplaires]*⁵³¹

500–1000 ex[emplářů]

*Éd[itions] Melantrich*⁵³²

nakl[adatelství] Melantrich

⁵²⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 119.

⁵²¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 127.

⁵²² *Korespondence HP a JČ*, str. 160.

⁵²³ *Korespondence HP a JČ*, str. 96.

⁵²⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 82.

⁵²⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 82.

⁵²⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 99.

⁵²⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 99.

⁵²⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 99.

⁵²⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 92.

⁵³⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 99.

⁵³¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 114.

⁵³² *Korespondence HP a JČ*, str. 114.

*la Passion de N[otre]. S[eigneur]*⁵³³

Umučení N[ašeho]. P[ána]

*La B[ienheureuse] P[assion]*⁵³⁴

B[lahého] u[mučení]

*T[émoignage] C[hrétien]*⁵³⁵

T[émoignage] C[hrétien]

Z uvedených slovních spojení vyžaduje bližší komentář skupina posledních tří výrazů. Všechny tři představují názvy publikací, *Témoignage Chrétien* však zachováváme v původní francouzské podobě, zatímco *Umučení Našeho Pána* a *Blahé umučení* překládáme. Tato skutečnost souvisí s povahou jednotlivých publikací a s celkovou překladatelskou strategií, kterou se při překladu řídíme. Názvy do češtiny dosud nepřeložených literárních děl (románů, sbírek, povídek apod.) překládáme do českého jazyka, zatímco v případě nepřeložených periodických publikací (časopisů, revuí atp.) přejímáme originální název. Tento přístup tedy respektujeme také u zkracování.

III.3 Další překladatelské strategie

V předchozích oddílech jsme se zaměřovali na výskyt jednotlivých prvků charakteristických pro žánr osobního dopisu v korespondenci Henriho Pourrata a Jana Čepa a na četných příkladech jsme ukázali, jakým způsobem jsme přistupovali k jejich překladu. V následujících kapitolách popíšeme stejným způsobem překlad dalších opakujících se jevů, se kterými jsme se v korespondenci setkali, které se však již neobjevují výlučně v epistolárním stylu.

III.3.1 Toponyma, adresy

Problematickou záležitostí při překladu bylo převést do českého jazyka cizojazyčné místní názvy, toponyma, která se v korespondenci často vyskytují, ať už v lokalizačním údaji či adrese, nebo v textu samotném. Toponyma bychom mohli zařadit mezi tzv. bezekvivalentní slovní zásobu, kdy podle Hrdličky „v jednom jazyce určitěmu výrazu neodpovídá v jazyce druhém žádná lexikální paralela, (...) nejčastěji v odborné terminologii nebo lexiku z oblasti reálií“⁵³⁶. Cizímu jménu totiž jen zřídka odpovídá české jméno, kterým bychom mohli označit stejnou lokaci (město, region apod.), a tak často nezbyvá než použít původní cizí název. Jeho zařazení do českého textu pak může působit potíže, například z hlediska skloňování.

S nejmenšími obtížemi lze do češtiny převést názvy států nebo velkých, zpravidla hlavních měst, která nejsou součástí zmiňované bezekvivalentní slovní zásoby a pro která v českém jazyce existuje ustálený ekvivalent. Kufnerová uvádí, že „u řady z nich je zde již

⁵³³ *Korespondence HP a JČ*, str. 113.

⁵³⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 122, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 130.

⁵³⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 140, překlad Jan Zatloukal, *Francouzští přátelé*, str. 148.

⁵³⁶ HRDLIČKA, Milan. *Op. cit.*, str. 139.

historická tradice kulturních i jiných kontaktů, a tak se ustálila adaptovaná podoba jména: Paříž, Petrohrad, Londýn, (...). Problémem bývají spíše názvy míst, která nejsou tak frekventovaná⁵³⁷. Mezi toponyma vyskytující se v korespondenci Henriho Pourrata a Jana Čepa, pro která v českém překladu používáme běžně užívaný český ekvivalent, patří například *Paříž, Řím, Mnichov, Štrasburk, Bukurešť* nebo *Budapešť*.

U ostatních toponym, pro která v češtině nemáme vlastní výraz, představovala problém především otázka skloňování. Bylo třeba rozhodnout, zda cizímu názvu přiřadit rod a skloňovat jej podle českých gramatických pravidel, nebo zda k němu přistupovat jako k nesklonnému substantivu. V jazykových příručkách se často setkáme s postupem, který se řídí především koncovkou slova – podle způsobu zakončení buď danému cizímu jménu přiřazuje rod a dále jej skloňuje v souladu s českými pravidly, nebo jej označuje jako nesklonné. Eliška Mühldorfová ve své diplomové práci uvádí jako příklady nesklonných toponym neslovanská jména, jejichž výslovnost končí samohláskou [e], [e:], [i:], [o:], [u:] nebo dvojháskou [au], jakákoli cizí jména zakončená vyslovenými samohláskami [i] a [u], jména s nekorespondující grafickou a fonickou podobou, jména zakončená cizojazyčným plurálovým formantem, víceslovná jména a jména uvedená členem.⁵³⁸ V naší práci jsme se, vzhledem k velkému množství cizích názvů, které se v korespondenci vyskytují, a nestejnorodosti jejich forem, rozhodli neřídít se pouze druhem zakončení daného výrazu a jazykovými příručkami, ale především přirozeným zněním výrazu zvoleného pro český překlad. Domníváme se, že v dnešní době je v českých textech a projevech přítomnost vlastních jmen přejatých z cizího jazyka natolik běžná, že nijak nenarušuje jejich plynulost a libozvučnost. Pozorujeme spíše tendenci zachovávat tyto cizí výrazy v původní, nesklonné podobě. Přehnané počešťování naopak může vést k tomu, že text působí poněkud zastarale (tuto tendenci zaznamenáváme také v případě počešťování cizích křestních jmen apod.).

Východiskem při převodu méně běžných cizích toponym do českého jazyka pro nás tedy bylo především subjektivní vnímání jejich přirozeného znění ve výsledném textu. Přesto jsme následně vyzorovali několik tendencí, které zde byly systematicky uplatňovány. Toponyma, která vnímáme jako sklonná, jsou mužského rodu a zakončena souhláskami [t], [n] a [l] (např. *Clermont, Royat, Dijon, Clermont, Menton, Limousin* či *Châtel*). U ostatních, často zakončených grafěmem *-e* nebo *-s*, volíme nesklonnou variantu. Mnohdy se jedná o názvy větších územních celků, departamentů nebo historických regionů. Jako příklady

⁵³⁷ KUFNEROVÁ, Zlata. *Op. cit.*, str. 175.

⁵³⁸ MÜHLDFOROVÁ, Eliška. *Morfologické adaptace přejatých toponym*. Olomouc, 2013. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra bohemistiky, str. 24. Dostupné z: https://theses.cz/id/45fia6/Muhldorfova_Eliska_Morfologicka_adaptace_preatych_topony.pdf.

v korespondenci nesklonovaných toponym můžeme uvést *Auvergne, Champagne, Vaucluse, Valeyre, Langogne* nebo *Lausanne* zakončených v písemné podobě nevyslovovaným *-e* a *Nîmes, Livradois, Ouges, Banyuls* nebo *Countances* se závěrečným nevysloveným *-s*.

Zvláštní vysvětlení si zaslouží reprodukce dvou místních názvů, které se v korespondenci Henriho Pourrata a Jana Čepa vyskytují velice často, z pohledu běžného čtenáře se však jedná o méně známá místa. Jsou to francouzská toponyma *Ambert* a *Vernet*. Při jejich přejímání jsme vycházeli z reprodukce těchto dvou místních názvů v části korespondence přeložené v publikaci *Francouzští přátelé Jana Čepa*. Toponymum *Ambert* je zde, v souladu s tendencí, kterou jsme vyzorovali při vlastním určování sklonných a nesklonných místních názvů, jako cizí jméno mužského rodu zakončené hláskou [t] skloňováno podle českých gramatických pravidel. Toponymum *Vernet* naproti tomu zůstává nesklonné. Důvodem může být jeho plné znění ve francouzském jazyce, tedy *Le Vernet-la-Varenne*, zkráceně *Le Vernet*. Přestože je toto jméno do českého jazyka přejímáno ve většině případů bez členu (více se možnostem jeho reprodukce v českém překladu korespondence věnujeme níže), ve své původní podobě patří jako jméno uvedené členem mezi toponyma, která jsou podle Mühldorfově přejímána jako nesklonná. V rámci zachování jednoty v překladu celé korespondence rozdíl v deklinaci těchto výrazů přejímáme z publikace *Francouzští přátelé Jana Čepa*, toponymum *Ambert* při překladu skloňujeme, zatímco *Vernet* zachováváme v nesklonné podobě.

Název vesnice *Vernet* se ve francouzských dopisech objevuje v mnoha podobách, které níže uvádíme. Rozdíl mezi v textu se vyskytujícími variantami s určitým členem *le* a bez členu často vyplývá z francouzských gramatických pravidel, kdy bývá člen vyjádřen již předložkou předcházející jménu *Vernet*. V českém překladu zachováváme vždy rozdíl mezi plnou variantou názvu a jeho zkrácením a také přítomnost či absenci interpunkčních znamének, člen však uvádíme pouze v případech, kdy se toponymum obsahující člen nachází samostatně v lokalizačním údaji nebo v adrese. Uvnitř vlastního textu používáme pouze varianty bez členu. Vycházíme z předpokladu, že tento místní název není v českém prostředí ani ve své plné podobě natolik znám, aby byl určitý člen považován za jeho nedělitelnou součást a bylo třeba jej reprodukovat v překladu. Přednostně se tak řídíme přirozeným zněním a jednodušším začleněním do českého textu.

*Vernet*⁵³⁹

*Le Vernet*⁵⁴⁰

⁵³⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 30.

⁵⁴⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 129.

*Vernet-la-Varenne*⁵⁴¹

*Le Vernet-la-Varenne*⁵⁴²

*Le Vernet la Varenne*⁵⁴³

S toponymy úzce souvisí také tzv. obyvatelská jména, jež vyjadřují příslušnost k určitému místu. V korespondenci jsme se několikrát setkali s označením regionální příslušnosti, pro kterou v českém jazyce neexistuje ustálený a hojně užívaný výraz. Příkladem uveďme tři obyvatelská jména, která se v korespondenci objevila shodně v roce 1943:

*Gaspard l’Auvergnat*⁵⁴⁴

Kašpar Auverňan

*Jean le Bourguignon*⁵⁴⁵

Jean Burgund’an

*le champenois*⁵⁴⁶

Šampaňan.

Výraz *Kašpar Auverňan* je odkazem na román Henriho Pourrata, zbylá dvě označení patří mezi krycí jména, která Čep za války v dopisech používal. Tato obyvatelská jména odvozená od historických regionů Francie tvoříme připojením přípony *-an*, což je v češtině produktivní způsob odvozování obyvatelských jmen od zeměpisných názvů, ať se jedná o státy, regiony nebo města. Jméno *Burgund’an* vzniklo pravidelným odvozením českého výrazu pro region *Bourgogne*, *Burgundsko*, zatímco základem dvou zbývajících výrazů byl původní francouzský název regionu, *Auvergne* a *Champagne*. V těchto případech pak dochází ke změnám v pravopise českých slov – typické francouzské zakončení *-gne* se mění na české *-ň*, jehož výslovnost odpovídá původní francouzské variantě, u jména *Champagne* se navíc počáteční francouzské *ch-* mění na české *š-*, opět se stejnou výslovností. Druhá ze zmíněných pravopisných změn již není zapříčiněna odvozováním, jedná se pouze o analogii s běžně užívaným českým výrazem *šampaňské*, taktéž odvozeným od francouzského *Champagne*.

Posledním tématem, kterému se v souvislosti s překladem místních názvů budeme věnovat, je přepis adresy. První změnou, kterou jsme systematicky zachovávali ve všech adresních údajích, je jiný zápis ulice a čísla popisného. Ve francouzštině je zvykem uvádět nejprve číslo popisné, za kterým následuje název ulice. V české tradici je však pořadí opačné – číslo popisné následuje až za názvem ulice. V překladu naší korespondence veškeré adresní údaje, ať již uvedené v rámci vlastního textu, v závěru dopisu, v postskriptu nebo v úvodní lokalizaci, uvádíme v souladu s českým územ, a to i v případě, že se jedná o francouzskou

⁵⁴¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 30.

⁵⁴² *Korespondence HP a JČ*, str. 127.

⁵⁴³ *Korespondence HP a JČ*, str. 177.

⁵⁴⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 96.

⁵⁴⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 99.

⁵⁴⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 105.

adresu. V následujícím výčtu uvádíme příklady poštovních údajů uvedených v originále a jejich převod do české podoby.

<i>181, Rue de la Pompe, Paris XVIe</i> ⁵⁴⁷	<i>Rue de la Pompe 181, Paříž XVIe</i>
<i>11 Avenue Elisée Reclus, 7e</i> ⁵⁴⁸	<i>Avenue Elisée Reclus 11, 7e</i>
<i>229 Bd Raspail, Paris 14e</i> ⁵⁴⁹	<i>Bd Raspail 229, Paříž 14e</i>
<i>39 Quai de l'Horloge 1er</i> ⁵⁵⁰	<i>Quai de l'Horloge 39, 1er</i>
<i>5 passage Doisy Paris (17)</i> ⁵⁵¹	<i>passage Doisy 5, Paříž (17)</i>
<i>12, rue Franklin Paris (16e)</i> ⁵⁵²	<i>rue Franklin 12, Paříž (16e)</i>

Rozdíly nalezneme také ve způsobu označování ulic. V českém jazyce je součástí adresy pouze název ulice, ve francouzštině poštovní údaj navíc obsahuje také její obecné označení – ulice, třída, náměstí apod. Jak je patrné z výše uvedených příkladů, v naší korespondenci se setkáme například s výrazy *rue, avenue, boulevard, quai* nebo *passage*, které bychom do češtiny mohli přeložit jako *ulice, třída, bulvár, nábřeží a pasáž*. V rámci poštovních údajů je však považujeme za součást konkrétního názvu a jako takové je tedy ponecháváme v původní podobě.

V uvedeném výčtu adres z korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa si povšimněme také variability při číselném označování jednotlivých pařížských obvodů (stejný jev v korespondenci pozorujeme také u číselných označení pražských městských částí). Stejně jako v případě datace variabilitu v překladu zachováváme a číselné údaje reprodukuje v původní podobě.

III.3.2 Antroponyma

Dalším příkladem bezekvivalentní slovní zásoby jsou osobní jména, antroponyma. Při jejich překladu se překladatel musí v první řadě rozhodnout, zda bude cizí jména naturalizovat a počesťovat, nebo zda je bude pouze reprodukovat v původním tvaru. Miloslava Knappová ve svém článku „K překládání osobních jmen“ uvádí, že „v současném úzu převažuje tendence ponechávat jména v původní cizojazyčné podobě a začleňovat je do českého kontextu pouze formou jejich skloňování, a to v soulase s jejich zakončením podle českých deklinačních vzorů, u ženských příjmení pak formou jejich přechylování, vycházejícího ze zásad českého

⁵⁴⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 118.

⁵⁴⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 142.

⁵⁴⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 183.

⁵⁵⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 174.

⁵⁵¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 180.

⁵⁵² *Korespondence HP a JČ*, str. 177.

gramatického systému⁵⁵³. V umělecké literatuře se můžeme setkat s nahrazováním cizích křestních jmen jejich českými variantami (*John – Jan, Georges – Jiří* apod.), stejně jako v případě toponym se však domníváme, že se tento způsob v dnešní době příliš neuplatňuje, vyjma některých fiktivních jmen, jsou-li použita metaforicky nebo je-li jejich prostřednictvím vyjádřen určitý význam. V naší korespondenci jména tímto způsobem neupravujeme, se zmíněným principem překladu cizích jmen do češtiny se však setkáme v názvu Pourratova v korespondenci často zmiňovaného díla *Gaspard des Montagnes*, pro které v české verzi textu přejímáme Čepův překlad *Kašpar z hor*.

Označují-li však antroponyma skutečné osoby, jako tomu je v korespondenci Henriho Pourrata a Jana Čepa ve většině případů, podobná substituce není možná. Jak dále tvrdí Knappová, „v zájmu přesného určení, identifikace příslušníků jiných národností jejich osobní jména při užití v české společenské komunikaci nepřekládáme, tj. nevolíme české ekvivalenty cizích osobních jmen, ani je pravopisně či tvarově nepočesťujeme. Do českého kontextu je začleňujeme pouze deklinačně⁵⁵⁴. Příklady nejčastěji se vyskytujících cizích osobních jmen mužského rodu a jejich deklinované české varianty uvádíme v následujícím výčtu.

(...) <i>de M. Jean Pasquier</i> ⁵⁵⁵	(...) <i>Jeana Pasquiera</i>
(...) <i>avec M. Pierre Baraduc</i> ⁵⁵⁶	(...) <i>s Pierrem Baraducem</i>
(...) <i>d'Alexandre Vialatte</i> ⁵⁵⁷	(...) <i>Alexandra Vialatta</i>
(...) <i>Paul Claudel</i> ⁵⁵⁸	(...) <i>Paula Claudela</i>
(...) <i>de Georges Bernanos</i> ⁵⁵⁹	(...) <i>Georgese Bernanose</i>

Uvedená osobní jména skloňujeme v souladu s gramatickými pravidly pro deklinaci cizích osobních jmen. Ve většině případů se jedná o pravidelné skloňování totožné se skloňováním českých osobních jmen. Je-li jméno zakončeno němým *-e*, které neovlivňuje výslovnost (výše např. křestní jméno *Pierre* nebo obě části jména *Alexandre Vialatte*), v deklinovaných tvarech toto zakončení vynecháváme a na jeho místo připojujeme rovnou pádovou koncovku, abychom se tak vyhnuli krkolomným hláskovým skupinám *-ea, -eovi* apod. Specifická je pak deklinace francouzského křestního jména *Georges*, kde může v deklinovaných tvarech dojít k rozporu mezi výslovností a pravopisem – v psané podobě

⁵⁵³ KNAPPOVÁ, Miloslava. K překládání osobních jmen. *Naše řeč* [online]. 1983, 66(4) [cit. 4. 12. 2020], str. 169-173. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=6399>.

⁵⁵⁴ KNAPPOVÁ, Miloslava. K překládání osobních jmen. *Naše řeč* [online]. 1983, 66(4) [cit. 4. 12. 2020], str. 169-173. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=6399>.

⁵⁵⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 82.

⁵⁵⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 37.

⁵⁵⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 97.

⁵⁵⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 36.

⁵⁵⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 62.

zachováváme nevyslovovanou koncovku *-es*, za kterou teprve připojujeme českou pádovou koncovku, a to „v souladu s tendencí, aby byla z pádových tvarů rozpoznatelná základní podoba jména“⁵⁶⁰.

U prvních dvou výše uvedených příkladů si povšimněme rozdílu mezi uvedením francouzské podoby jména zkratkou *M.*, značící zdvořilé *Monsieur*, a českou, ničím neuvozenou variantou. Vycházíme zde z českého úzu, kdy sice korespondující zkratku *p.* (*pan*) běžně používáme např. v adresních údajích, avšak uprostřed textu a navíc ve spojení s křestním jménem i příjmením se s ní setkáme málokdy. Jak uvádí Levý, „není možno překládat každé francouzské *Monsieur*, *Madame* nebo anglické *Sir* českým *pane*“⁵⁶¹, jelikož to v českých textech může působit „rušivě a nevyvolá [to] představu francouzského prostředí“⁵⁶².

Složitější byla reprodukce cizích osobních jmen ženského rodu, kde jsme se vedle deklinace museli často vypořádat také s přechylováním. Podle Knappové „čeština důsledněji než jiné slovanské jazyky uplatňuje protiklad mezi gramatickou kategorií mužského a ženského rodu i při užívání příjmení. Kategorie přirozeného rodu se v ní uplatňuje jak při užívání příjmení původu českého nebo slovanského, tak i cizího, ať už jde o příjmení z jazyků, které přechylování vůbec neznají, nebo o příjmení z takových jazyků, které mají pro vytváření ženských příjmení vlastní, často i speciální prostředky, které je třeba v češtině adaptovat“⁵⁶³. Standardní způsob tvoření ženské varianty příjmení je připojení přípony *-ová*. V dnešní době je zvykem používat počestěnou, tedy přechýlenou formu ženského jména ve všech kontextech a textových typech, jako výjimky se uvádí některé ustálené formy příjmení známých osobností (např. *Edith Piaf*, *Marilyn Monroe*, *Greta Garbo*). Uveďme nyní několik příkladů ženských tvarů osobních jmen z naší korespondence a jejich reprodukci v českém překladu:

<i>Jeanne Baraduc</i> ⁵⁶⁴	<i>Jeanne Baraducová</i>
<i>Madame Pourrat</i> ⁵⁶⁵	<i>paní Pourratová</i>
(...) <i>avec Primerose Du Bos</i> ⁵⁶⁶	(...) <i>s Primerose Du Bosovou</i>
<i>Marie de Lacroix</i> ⁵⁶⁷	<i>Marie de Lacroixová</i>
(...) <i>de Mme Jacques Rivière</i> ⁵⁶⁸	(...) <i>paní Rivièreová</i>

⁵⁶⁰ *Internetová jazyková příručka* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, © 2008-2020 [cit. 4. 12. 2020]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=320&dotaz=osobn%C3%AD%20jm%C3%A9na#nadpis5>.

⁵⁶¹ LEVÝ, Jiří. *Op. cit.*, str. 112.

⁵⁶² *Ibid.*

⁵⁶³ KNAPPOVÁ, Miloslava. Přechylování příjmení v češtině (Pravidla a systematický přehled). *Naše řeč* [online]. 1979, 62(5) [cit. 4. 12. 2020], str. 225-233. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6153>.

⁵⁶⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 178.

⁵⁶⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 71.

⁵⁶⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 191.

⁵⁶⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 88.

⁵⁶⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 45.

à Madame Jean Čep⁵⁶⁹

paní Čepové.

Jak je z uvedeného výčtu patrné, v korespondenci Henriho Pourrata a Jana Čepa se setkáme s různými podobami ženských osobních jmen. Jména a příjmení vždy deklinujeme a přechylujeme v souladu s pravidly popsanými výše. Často se zde můžeme setkat se zdvořilým *Mme/Madame*, které na rozdíl od tvarů v mužském rodě v českém překladu reprodukuje. Ve většině případů je totiž tento zdvořilostní výraz následován pouze příjmením, při jeho absenci by tak výsledná forma působila nezdvořile (srovnejme např. „*activé pozdravení také Pourratové*“ a „*activé pozdravení také paní Pourratové*“⁵⁷⁰).

Víceslovná příjmení obsahující předložku, člen, spojku apod. (v případě naší korespondence *Du Bos, de Lacroix*) přechylujeme v souladu s českými gramatickými pravidly stejně jako jména jednoslovná připojením přípony *-ová*. Internetová jazyková příručka Akademie věd ČR se zvláště zmiňuje o přechylování jmen zakončených skupinou *-oix*, která přechylujeme podle stejných pravidel, avšak dojde zde ke změně výslovnosti.⁵⁷¹

U cizích osobních jmen se můžeme setkat také s případem, že je pro označení vdané ženy užito nejen manželova příjmení, ale jeho celého jména (viz poslední dva případy z předcházejícího seznamu). V korespondenci Henriho Pourrata a Jana Čepa se však jedná o výjimečný jev. V českém kontextu tato tradice nemá obdoby a případná věrná reprodukce by působila velmi nepřírozeň („*paní Jan Čepové*“ vs. „*paní Čepové*“⁵⁷²). Při překladu tedy křestní jméno manžela úplně vynecháváme a příjmení tradičním způsobem přechylujeme.

Posledním jevem, který v souvislosti s uvedenými příklady blíže okomentujeme, je skloňování francouzských křestních jmen ženského rodu. Všechna křestní jména v předcházejících příkladech jsou zakončena němým *-e*, což platí také o dalších jménech ženského rodu v korespondenci Pourrata a Čepa (např. *Françoise, Annette, Claire, Madeleine* nebo *Claude*). Ke křestním jménům tohoto typu přistupujeme jako k neskloňným, jejich tvar se tak se změnou pádu nemění.

Ve druhé části této kapitoly se budeme blíže věnovat právě překladu křestních jmen. Jak již bylo řečeno, křestní jména skutečných osob zpravidla ponecháváme v původní podobě. Výjimku představuje křestní jméno jednoho z pisatelů, Jana Čepa. Henri Pourrat jej v dopisech oslovuje francouzskou variantou křestního jména Jan, *Jean*. Stejnou podobu někdy také při podpisu používá sám Čep. Jelikož se zde jedná o pouhé přizpůsobení původně českého jména

⁵⁶⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 193.

⁵⁷⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 71.

⁵⁷¹ *Internetová jazyková příručka* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, © 2008-2020 [cit. 4. 12. 2020]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=702>.

⁵⁷² *Korespondence HP a JČ*, str. 193.

francouzskému kontextu, v českém překladu se vracíme k jeho původní podobě a vždy jej reprodukuje jako *Jan*. V Pourratových osloveních přicházely v úvahu dvě varianty vokativu tohoto jména, a to *Jane* a *Jene*. Zvolili jsme výraz *Jene*, v souladu s dříve publikovanými překlady vybraných dopisů v publikaci *Francouzští přátelé Jana Čepa*. Podobně jsme postupovali také při překladu křestních jmen Čepových dětí. V původních francouzských dopisech sice figurují francouzská jména *Claire* a *Jean*, jelikož se však dvojčata narodila do dvojjazyčné česko-francouzské rodiny, v českém překladu uvádíme českou variantu jejich jmen, konkrétně zdobnělino *Klárka* a *Jeník*. V publikaci *Pouť a vyhnanství* Mojžíra Trávníčka věnované životu a dílu Jana Čepa jsou jména Čepových dětí taktéž uváděna v české variantě, což potvrzuje správnost zvolené strategie.

Posledním typem do češtiny přeložených jmen jsou jména osobností a světců spojených s českou historií (jejich výčet následuje níže), u kterých předpokládáme, že je Čep, stejně jako své vlastní jméno, pouze přeložil do francouzštiny pro potřeby francouzsky psané korespondence, a není tedy důvod zachovávat v českém překladu jejich francouzskou podobu.

<i>Adalbert</i> ⁵⁷³	<i>Vojtěch</i>
<i>Jean Népomucène</i> ⁵⁷⁴	<i>Jan Nepomucký</i>
<i>Ludmilla</i> ⁵⁷⁵	<i>Ludmila</i>
<i>Agnès Prémyslides</i> ⁵⁷⁶	<i>Anežka Přemyslovna</i>
(...) <i>de St. Venceslas</i> ⁵⁷⁷	(...) <i>svatého Václava</i>
(...) <i>de Charles IV</i> ⁵⁷⁸	(...) <i>Karla IV.</i>

III.3.3 Botanická a zoologická terminologie

Překladatelské postupy a strategie obecně uplatňované při překladu textu se liší v závislosti na funkčním stylu a žánru daného textu. Korespondenci Henriho Pourrata a Jana Čepa vnímáme jako propojení uměleckého a prostě sdělovacího funkčního stylu, ve výjimečných případech se však i zde setkáme se specifickými termíny, při jejichž překladu můžeme uplatnit strategie odborného překladu, a to konkrétně v případě zoologického a botanického názvosloví. Na úvod poznamenejme, že se zde v pravém slova smyslu nejedná o odborné termíny z vědeckých disciplín, přesto však mnohé z těchto výrazů tvoří základ slovní zásoby běžného mluvčího daného jazyka. Vzhledem k tomu, že oba spisovatelé měli

⁵⁷³ *Korespondence HP a JČ*, str. 73.

⁵⁷⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 73.

⁵⁷⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 73.

⁵⁷⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 73.

⁵⁷⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 80.

⁵⁷⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 80.

k přírodě velmi pozitivní vztah a že příroda stála v centru jejich literárního díla, lze předpokládat, že jejich znalosti botanického a zoologického názvosloví převyšovaly znalosti běžného čtenáře. K překladu těchto několika termínů tedy přistupujeme stejným způsobem, jako bychom přistupovali k terminologii v textu odbornějšího žánrového zařazení.

Z obecného hlediska lze konstatovat, že při překladu odborného textu se již vyžaduje překladatelova důkladná znalost dané vědecké disciplíny, a především správný přístup k překladu odborného názvosloví. Stejně jako v případě toponym a antroponym se totiž také zde pohybuje ve sféře slovní zásoby, kterou nelze pouze mechanicky překládat za pomoci slovníku. Užívané terminologie se v různých jazycích mohou výrazně lišit a v běžných slovnících často ani nefigurují. Při překladu je tedy nutné vycházet z terminologie, které se pro danou disciplínu využívá v cílovém jazyce, a odtud zvolit termín ekvivalentní k výrazu figurujícímu v originále.

V korespondenci Henriho Pourrata a Jana Čepa na několika místech narazíme na specifická jména rostlin a živočichů, kterým bylo při překladu třeba věnovat více pozornosti. Níže vyjmenováváme některé z nich, společně se zvoleným ekvivalentním termínem v cílovém jazyce překladu.

<i>(...) de tilleuls et de frênes</i> ⁵⁷⁹	<i>(...) lípami a jasany</i>
<i>des crapauds et des bousiers</i> ⁵⁸⁰	<i>ropuch a chrobáku</i>
<i>pas encore de champignons (...), les « rosés » dans les prés</i> ⁵⁸¹	
<i>(...) zatím žádné houby, ale (...), „žampiony“, (...), na loukách</i>	
<i>(...) de fougères, d'ajoncs et de genêts</i> ⁵⁸²	<i>(...) kapradin, hlodášu a kručinek</i>
<i>(...) de digitale</i> ⁵⁸³	<i>(...) náprstníku</i>

Za nejméně odborné z výše uvedených považujeme výrazy *tilleuls*, *frênes* a *crapauds*, které patří mezi běžně známé rostlinné či živočišné druhy a které lze jednoznačně bez problémů přeložit jako *lípy*, *jasany* a *ropuchy*. V ostatních případech jsme využili toho, že v botanice a zoologii se běžně užívá latinských termínů, a to jak v české, tak ve francouzské tradici, a vypomohli jsme si latinským „mezipřekladem“. Nejprve jsme tedy vyhledali latinský název pro daný francouzský termín, pomocí kterého jsme poté našli český ekvivalent, jenž se pro označení daného rostlinného či živočišného druhu v běžném kontextu používá.

⁵⁷⁹ Korespondence HP a JČ, str. 48.

⁵⁸⁰ Korespondence HP a JČ, str. 60.

⁵⁸¹ Korespondence HP a JČ, str. 180.

⁵⁸² Korespondence HP a JČ, str. 182.

⁵⁸³ Korespondence HP a JČ, str. 190.

Uvedený postup se však ukázal jako nedostatečný v případě dvou výrazů – *bousiers* a *genêts*. Ke slovu *bousier* jsme našli český ekvivalent *vruboun*, který však pokládáme za zoologický termín natolik specifický, že jeho užití v běžné, všední konverzaci (popř. korespondenci) je nepravděpodobné. Při vyhledávání informací o tomto živočichu, již na základě jeho českého jména, vyšlo najevo, že se jedná o brouka lidově nazývaného *hovnivál*. Podrobnější informace, a především porovnání českých zdrojů týkajících se *vrubounů* a francouzských zdrojů pojednávajících o *bousiers* ukázaly, že francouzský výraz se běžně užívá pro souhrnné označení taxonomických skupin *vrubounů* (*hovniválů*) a *chrobáků*, popř. dalších příbuzných skupin. V českém jazyce pro tyto skupiny neexistuje souhrnný laický název (v úvahu by připadal pouze korespondující zoologický termín *čeled' vrubounovití*), za vhodný ekvivalent však považujeme výraz *chrobák*, se kterým se, na rozdíl od slova *vruboun*, můžeme běžně setkat v neformální konverzaci, a to i ve významu obecném či nadřazeném, označujícím další příbuzné druhy hmyzu, což o slovu *hovnivál*, druhém neformálním výrazu, který přicházel v úvahu, neplatí.

Podobná byla situace u druhého zmíněného termínu, tentokrát botanického charakteru, *genêt*. Ve francouzštině se opět jedná o výraz souhrnně označující různé podskupiny rostlin (patří mezi ně např. české *kručinka*, *čilimník* či *janovec*), ke kterému v české terminologii neexistuje korespondující výraz. Podíváme-li se však podrobněji na jednotlivé podskupiny patřící pod výraz *genêt*, zjistíme, že bez ohledu na latinský název a podskupinu, ve které se rostlina nachází, je nejběžnějším zástupcem opět rostlina s názvem *genêt*, které v české terminologii odpovídá název *kručinka*. Analogicky tedy toto označení konkrétních druhů rostlin přejímáme pro označení celé skupiny a výraz *genêts* v korespondenci překládáme jako *kručinky*.

Význam a nezbytnost pomocného latinského názvosloví se projevil především při překladu francouzského výrazu *rosés* užitého pro jistý druh jedlých hub. Nejprve jsme měli v úmyslu přeložit jej na základě slovního významu jako *růžovky*, když jsme si ověřili, že v českém jazyce se tak lidově označuje jedlá muchomůrka *růžovka*. Latinský „mezipřeklad“ však ukázal, že se ve skutečnosti jedná o houbu s názvem *pečárka polní* neboli *žampion polní*, lidově krácenou jako *žampion*, jejíž celý název ve francouzštině zní *rosé des prés*. Nakonec jsme tedy upřednostnili významovou ekvivalenci před ekvivalencí jazykovou a výraz *rosés* přeložili jako *žampiony*.

Všechny výše uvedené botanické a zoologické termíny z korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa lze považovat za slova běžně užívaná i v neformální komunikaci, jak však vyplývá z uvedeného komentáře, z překladatelského hlediska mají blíže k odborným termínům;

tímto způsobem je k nim tedy třeba při překladu přistupovat a nalezení správného ekvivalentu věnovat více času a pozornosti.

III.3.4 Frazeologismy

Frazeologismy lze podle Kufnerové „považovat za specifickou vrstvu lexikálního bohatství i lexikálního potenciálu určitého jazyka“⁵⁸⁴. Navzdory vysoké univerzalitě napříč jednotlivými jazyky, jíž se vyznačují situace podněcující vznik frazeologismů, a dílčím podobnostem v různých jazykových systémech⁵⁸⁵ považuje frazeologii za „překladačský problém“⁵⁸⁶. Nejčastěji uplatňovaným překladačským postupem je totiž substituce celého frazeologického celku, tj. nalezení již zmiňovaného funkčního či překladového ekvivalentu. Jak uvádí Levý, „nerovná-li se hodnota celku součtu jeho částí, nýbrž nové významové kvalitě, pak si žádá náhradu obdobným celkem českým“⁵⁸⁷. Cizojazyčná přísloví, rčení, pořekadla či slovní hříčky tak nahrazujeme českými, a to i v případech, kdy význam jednotlivých komponentů frazeologismu nekoresponduje s významem komponentů v jazyce originálu.

Rozdělíme-li frazeologismy, se kterými jsme se při překladu korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa setkali, z hlediska překladačského přístupu, budou dvěma hlavními skupinami frazeologismy, ke kterým existuje identický český ekvivalent, a frazeologismy, jejichž částečné nebo plné znění bylo nutné při překladu do češtiny změnit tak, aby byl zachován původní, pisatelem zamýšlený význam. Nejprve uvádíme výčet frazeologismů, jejichž jednotlivé komponenty významově korespondují s komponenty ekvivalentního českého výrazu.

<i>(...) sont devant notre porte</i> ⁵⁸⁸	<i>(...) jsou za dveřmi</i>
<i>en un tournemain</i> ⁵⁸⁹	<i>jako mávnutím ruky</i>
<i>le chemin de l'enfer est pavé de bonnes intentions</i> ⁵⁹⁰	<i>cesta do pekel je dlážděna dobrými úmysly</i>
<i>ne me rendez pas la même monnaie</i> ⁵⁹¹	<i>neoplácejte mi stejnou mincí</i>
<i>s'évanouir en fumée</i> ⁵⁹²	<i>rozplynout v dým</i>

Při překladu výše uvedených frází nacházíme v českém jazyce ustálená spojení, přísloví či přirovnání, jež významově i kompozičně korespondují s francouzským originálem.

⁵⁸⁴ KUFNEROVÁ, Zlata. *Op. cit.*, str. 86.

⁵⁸⁵ *Ibid.*

⁵⁸⁶ *Ibid.*

⁵⁸⁷ LEVÝ, Jiří. *Op. cit.*, str. 118.

⁵⁸⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 55.

⁵⁸⁹ *Korespondence HP a JČ*, str. 63.

⁵⁹⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 66.

⁵⁹¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 111.

⁵⁹² *Korespondence HP a JČ*, str. 113.

Přestože v některých případech pozorujeme mezi francouzskou a českou verzí drobné rozdíly (např. *za dveřmi* namísto francouzského *devant notre porte* – doslova *přede dveřmi*, dále namísto francouzského *en un tournemain* – *obratem ruky* ustálenější varianta *jako mávnutím ruky*), jádro frazeologismu zůstává stejné, a i bez znalosti přeneseného významu by výsledkem překladu jednotlivých komponentů mohla být česká fráze obsahující tentýž přenesený význam. To neplatí o druhé skupině frazeologismů v korespondenci Henriho Pourrata a Jana Čepa, jejichž podoba se překladem výrazně mění, a to v zájmu zachování přeneseného významu. Níže uvádíme příklady těchto frazeologismů.

<i>est-ce que quelqu'un aurait bougé</i> ⁵⁹³	<i>hnul by někdo prstem</i>
<i>en faire table rase, d'y mettre la charrue</i> ⁵⁹⁴	<i>obrátit list a začít nanovo</i>
<i>sens dessus dessous</i> ⁵⁹⁵	<i>vzhůru nohama</i>
<i>il pleut à seaux</i> ⁵⁹⁶	<i>leje jako z konve</i>
<i>(...) que tout le monde – ou le monde entier – aille bien</i> ⁵⁹⁷	<i>(...) že v pořádku budou všichni – nebo všechno</i>
<i>pour un séjour de 15 jours</i> ⁵⁹⁸	<i>měl by to být pobyt dvoutýdenní</i>

U prvního z výše uvedených výrazů došlo k pravděpodobně nejméně výrazné změně, když jsme francouzské *est-ce que quelqu'un aurait bougé* – doslova *pohnul by se někdo* nahradili ustáleným spojením *hnul by někdo prstem*. Dochází zde tedy ke zúžení významu – intransitivní sloveso *bouger* (v češtině zvrtné sloveso *pohnout se, hýbat se*) je nahrazeno tranzitivním *pohnout něčím, někým* – a k přenesení významu z celku na část – obecné *pohnout se* měníme na konkrétnější *hnout prstem*. Výsledná fráze pak vyjadřuje původní, pisatelem zamýšlený význam. Zároveň se jedná o standardní způsob, jak tuto skutečnost v českém jazyce vyjádřit.

Ostatní uvedené fráze jsou pak klasickými příklady funkčního ekvivalentu. Francouzský idiom či ustálené slovní spojení nahrazujeme českou frází se stejným celkovým denotačním i konotačním významem, přičemž ekvivalence fráze jako celku je nadřazena ekvivalenci jednotlivých komponentů, ze kterých se daná fráze skládá.

Zvláštním případem jsou poslední dva uvedené frazeologismy, kde se, podobně jako například u slovních hříček, setkáváme s neoddělitelností formy od významu. Pouhým užitím funkčního ekvivalentu zvoleného na základě celkového vnitřního významu by došlo ke

⁵⁹³ *Korespondence HP a JČ*, str. 81.

⁵⁹⁴ *Korespondence HP a JČ*, str. 36.

⁵⁹⁵ *Korespondence HP a JČ*, str. 97.

⁵⁹⁶ *Korespondence HP a JČ*, str. 182.

⁵⁹⁷ *Korespondence HP a JČ*, str. 51.

⁵⁹⁸ *Korespondence HP a JČ*, str. 209.

ztrátě části původního významu. Této problematice se ve svém díle věnuje Levý, který v podobných případech považuje za „důležitější zachovat slovní hříčku (...) a její celkový smysl, než přesně přetlumočit oba slovní významy“⁵⁹⁹. Stejným způsobem jsme postupovali při překladu dvou výše uvedených frází. V prvním případě jsme v zájmu zachování paralely vyskytující se v originále nepřekládali francouzské *le monde entier* jako *celý svět*, ale jednoduše jako *všechno*, analogicky s předcházejícím *všichni*, což je standardní překlad francouzského *tout le monde*, jehož význam do češtiny nelze převést tak, aby nedošlo ke ztrátě slova *le monde* – *svět*. Opakující se výraz *le monde* tedy zcela vypouštíme, význam *le monde entier* zjednodušíme jako *všichni*, čímž dojde k alespoň částečnému zachování původní paralely.

Ve druhém případě byla situace složitější. Setkáváme se s opakováním téhož morfému ve dvou různých slovech. Tato skutečnost sice nijak neovlivňuje význam fráze, pisatel dopisu si však neúmyslné paralely všiml a následující větou ji komentuje. Není tedy možné ji v překladu vynechat. Původní paralela spočívá v podobnosti francouzských výrazů *séjour* – *pobyt* a *15 jours* – *čtrnáct dní* či *dva týdny*. Ani jeden z možných překladů, případně jejich obměny a kombinace, neumožňují tuto paralelu reprodukovat. Bylo tedy třeba nalézt takovou českou frázi, která by byla významově totožná s originálem a zároveň by umožnila paralelu reprodukovat jiným způsobem. Řešením se stala fráze *měl by to být pobyt dvoutýdenní* obsahující oba zmíněné přeložené výrazy – *pobyt* a *dva týdny* –, zdrojem paralely mezi shodně znějícími morfémy je zde však jiná dvojice slov, a to *být* a *pobyt*.

Na závěr uvedme dvě fráze, na které jsme při překladu narazili, které považujeme za frazeologismy, přestože jsme jejich význam nenalezli ve slovnících ani příručkách a nesetkali jsme se s nimi v jiných textech. Při překladu těchto frází tedy pouze převádíme do českého jazyka jednotlivé komponenty, ze kterých se výraz skládá. Vzhledem k absenci těchto frází v jazykových příručkách či jiných textech se domníváme, že se nejedná o často se vyskytující idiomy a že také pro běžného francouzského čtenáře budou tyto frazémy s největší pravděpodobností neznámé. Pozice českých čtenářů tedy bude totožná a překladem nedojde k ochuzení původního významu. Oba předpokládané frazeologismy a jejich překlad uvádíme níže.

*il faut traverser le pont ou guéer la rivière*⁶⁰⁰

je třeba přejít most nebo přebrodit řeku

*ce qui est imminent, marche souvent à deux béquilles*⁶⁰¹

⁵⁹⁹ LEVÝ, Jiří. *Op. cit.*, str. 119.

⁶⁰⁰ *Korespondence HP a JČ*, str. 86.

⁶⁰¹ *Korespondence HP a JČ*, str. 103.

III.4 Poznámkový aparát

Kufnerová považuje překlad za „činnost zprostředkující nejen mezijazykovou, nýbrž i mezikulturní komunikaci, (...) ‘most’ ve smyslu jazykovém, názorovém, kulturním, teritoriálním i temporálním“⁶⁰². O překladu naší korespondence, která pochází z prostředí současnému českému čtenáři vzdálenému časově, geograficky i kulturně, to platí obzvlášť. Jak jsme již uvedli v dřívějších kapitolách této práce, jedním z prostředků tohoto „přemostění“ je poznámkový aparát, který překladateli umožňuje uzpůsobit překlad pro potřeby svých současníků pocházejících ze stejného jazykového prostředí⁶⁰³.

Při sestavování poznámkového aparátu pro překlad korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa jsme vycházeli z poznámek, kterými původní francouzský text opatřil editor francouzského vydání. Z velké části se tedy opět jednalo o překlad. Výchozí hledisko při překladu poznámkového aparátu však bylo zásadně odlišné od stanoviska, které jsme zaujali při překládání textu dopisů. Na rozdíl od překladu primárního textu dopisů nebylo v případě poznámkového aparátu cílem co nejvěrněji reprodukovat text originálu. Jednalo se spíše o reformulaci informací obsažených v původním komentáři a jejich úpravu pro českého čtenáře. Některé poznámky jsme tak převzali v plném znění, jiné byly částečně upraveny, některé se ukázaly pro českého čtenáře jako nadbytečné a v překladu se již neobjevují, a naopak některé pasáže či výrazy si pro české publikum žádaly podrobnější vysvětlení a jsou tak doplněny o poznámky nové. V následujícím odstavci podrobněji uvádíme, s jakými vysvětleními či doplňujícími komentáři se můžeme v naší korespondenci setkat a jakým způsobem jsou pak jednotlivé typy reprodukovány v jejím překladu.

Prvním druhem poznámek jsou doplňující informace, jež objasňují skutečnosti, které jsou sekundárnímu čtenáři neznámé, avšak účastníci korespondence s nimi byli obeznámeni. Neznalost sekundárních čtenářů v tomto případě vyplývá ze skutečnosti, že jsou vzdáleni komunikační situaci mezi pisatelem a adresátem, a nemají tudíž tytéž informace jako její přímí účastníci. Do této kategorie spadá například představení osob, literárních děl nebo událostí, o kterých se v korespondenci hovoří a které nejsou všeobecně známé, nebo jejichž identita z kontextu přímo nevyplývá. Poznámky kompenzující neznalost komunikační situace v českém překladu reprodukuje, jelikož výchozí situace českého i francouzského sekundárního čtenáře je v tomto případě stejná.

⁶⁰² KUFNEROVÁ, Zlata. *Op. cit.*, str. 13.

⁶⁰³ VILIKOVSKÝ, Ján. *Op. cit.*, str. 65.

Druhý typ poznámek komentujících francouzské vydání můžeme charakterizovat jako poznámky metatextové, obsahující informace, jež se vztahují k samotnému textu originálních dopisů. Editor jimi například napravuje chyby, které pisatel udělal v datu, snaží se odhadnout pravý význam těžko dešifrovatelných výrazů nebo komentuje písemnou podobu originálních dopisů, objeví-li se např. v rukou psané korespondenci dopis napsaný na stroji. Také tyto poznámky v českém překladu zachováváme, vztah českých i francouzských sekundárních čtenářů k textu původních dopisů je totiž opět totožný.

Třetím typem jsou poznámky informující o skutečnostech, o kterých běžný čtenář nemusí mít povědomí. Jedná se například o objasnění historických událostí, situování geografických lokalit, upřesnění či rozšíření informací o známých osobnostech nebo publikovaných dílech zmíněných v korespondenci. Převedení tohoto typu poznámek do české verze textu je třeba zvážit, jelikož původní poznámky jsou cíleny na francouzského čtenáře. Český čtenář však pochází z jiného sociokulturního prostředí, a soubor jeho základních znalostí tak bude odlišný. Při překladu jsme tedy museli u každé poznámky rozhodnout, zda je pro českého čtenáře také vhodná, nebo zda je třeba ji pro potřeby českého vydání upravit. Jednalo-li se o reálie vztahující se k francouzskému kontextu, zpravidla jsme poznámky zachovávali, případně informace ještě rozšiřovali. Naopak obsah poznámek objasňujících francouzskému čtenáři české prostředí jsme museli často buď zkrátit, nebo komentář úplně odstranit, jednalo-li se o záležitosti figurující v povědomí každého běžného českého čtenáře.

S poslední jmenovanou skupinou poznámek souvisí také potřeba přidat do překladu korespondence poznámky nové. Jedná se o případ opačný k odstraněným, pro české čtenáře nadbytečným francouzským poznámkám. Jestliže jsme při překladu dopisů narazili na jméno, název, událost nebo jakoukoli další skutečnost, kterou editor nepovažoval za nutné francouzským čtenářům vysvětlovat, o které však český čtenář nemusí mít informace ve stejném rozsahu jako čtenář francouzský, přidali jsme do poznámek vysvětlení, jehož cílem je doplnit českému čtenáři chybějící informace, a tím zajistit, aby na něj výchozí text působil stejným způsobem jako na čtenáře francouzského.

Závěr

Tato diplomová práce je založena na podrobné analýze procesu překládání korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa. Jejím hlavním cílem bylo na základě vybraného korpusu textů charakterizovat z překladatelského úhlu pohledu jednotlivé prvky, kterými se korespondence odlišuje od jiných typů textu, a popsat způsoby, kterými je možno k jejich překladu přistupovat.

V úvodu práce jsme nejprve z obecného hlediska definovali základní translátologické pojmy a popsali funkci překladatele jako prostředníka mezi autorem a cílovým publikem, který na základě vlastní překladatelské koncepce a cílů, které si při překladu stanoví, s využitím postupů charakteristických pro překladatelský proces, převádí text do nového kontextu, a to po stránce jazykové, kulturní i společensko-historické. Za základní hledisko, ze kterého vycházíme také při překladu korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa, považujeme hledisko funkční, tedy snahu přeložit text takovým způsobem, aby výsledný překlad působil na své čtenáře stejným způsobem, jako text originálu na původní publikum, a to i za cenu toho, že se v některých případech jazykově odchýlíme od předlohy.

V další části práce jsme se podrobněji zaměřili na žánr osobní korespondence, a to zejména na korespondenci mezi dvěma literárními osobnostmi, která může – dle přístupu editora – sloužit čtenářům jako literární text či zdroj informací o společensko-historickém kontextu. Je-li překlad korespondence zároveň prvním editovaným vydáním, role překladatele s editorskou rolí úzce souvisí a překladatel musí rozhodnout, jakým způsobem bude k textu přistupovat (zda jej převezme zcela bez úprav v původním znění, a to včetně případných chyb a nejasností, zda jej opatří bohatým vysvětlujícím poznámkovým aparátem, zda bude při překladu klást důraz na jazykovou a literární, nebo naopak faktografickou stránku apod.). V případě našeho překladu korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa se již jednalo o překlad upraveného a editovaného vydání, překladatelská práce tak byla tohoto rozhodování ušetřena a při překladu jsme pouze pokračovali v koncepci francouzského editovaného vydání.

Výchozí text naší práce, korespondenci Henriho Pourrata a Jana Čepa, jsme blíže charakterizovali ve druhé kapitole, když jsme kromě stručného uvedení života a díla obou autorů podtrhli význam rozsáhlé Pourratovské korespondence, jejíž je dopisování s Janem Čepem cennou součástí. Hlavním přínosem této česko-francouzské epistolární výměny je především svědectví o střetávání dvou historicky, politicky, kulturně i jazykově odlišných prostředí, Francie a Československa, a o převratných událostech první poloviny 20. století a jejich vlivu na životy obou spisovatelů.

Závěrečnou, třetí část diplomové práce otevírají překlady 61 dopisů Henriho Pourrata a Jana Čepa z let 1932-1947. Při jejich následné analýze jsme postupovali následovně: nejprve jsme obecným způsobem stručně charakterizovali určitý jev, poté jsme zhodnotili jeho výskyt ve výchozí korespondenci, přičemž jsme se snažili nalézt často se opakující konstrukce a společné charakteristiky jednotlivých formulací, abychom nakonec vysvětlili, jakým způsobem jsme při překladu tohoto jevu postupovali, a uvedli četné příklady dokládající naše tvrzení.

Zkoumanými jevy, na které jsme se v naší analýze zaměřovali, byly zejména prvky charakteristické pro osobní korespondenci, jako jsou jednotlivé znaky osobního dopisu (date, oslovení, podpis apod.), chyby či zkratky. Okrajově jsme se pak věnovali překladatelským strategiím uplatňovaným při překladu dalších jevů, které se již neobjevují výlučně v žánru korespondence, na které jsme však v dopisech Henriho Pourrata a Jana Čepa opakovaně naráželi a jejichž překlad si také žádá specifický přístup (jedná se např. o vlastní jména či frazeologismy). Posledním jevem příznačným pro žánr osobní korespondence je poznámkový aparát, kterému se věnujeme v poslední kapitole této práce, kde popisujeme jeho sestavování pro české vydání korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa, jež spočívalo především v překladu a úpravě poznámkového aparátu originálního editovaného vydání korespondence.

Výsledkem naší diplomové práce je podrobný překladatelský komentář analyzující s pomocí četných příkladů proces překladu korespondence Henriho Pourrata a Jana Čepa, se zaměřením na jednotlivá specifika charakteristická pro překlad korespondence. Strategie uplatňované při překladu vybraných dopisů je dále možné v širším kontextu aplikovat na překlad jakéhokoli textu tohoto žánrového typu, a práce tedy může být po určitém zobecnění přínosná pro další překladatele korespondence, kterým může sloužit jako návod, přehled překladatelských postupů či prostý zdroj inspirace.

Résumé

Le présent mémoire, appelé *La problématique de la traduction de correspondance sur l'exemple de l'échange épistolaire entre Henri Pourrat et Jan Čep*, a pour but de décrire et de commenter sur la traduction tchèque des lettres françaises choisies de Henri Pourrat et Jan Čep, en se focalisant sur l'analyse des éléments typiques pour la correspondance personnelle et du caractère spécifique de leur traduction, établie sur la base des lettres traduites.

Le mémoire se compose de trois parties principales. La première partie concerne la théorie générale de la traduction et ses notions fondamentales, tel que le but de la traduction, le rôle du traducteur, le procès de la traduction, ainsi que plusieurs méthodes employées le plus souvent dans ce procès. Dans la deuxième partie, le genre de la correspondance personnelle est présenté, ainsi que la correspondance entre Henri Pourrat et Jan Čep, qui est caractérisée et décrite par rapport au contexte socio-historique. Nous y présentons également la vie et l'œuvre des deux écrivains, auteurs des lettres traduites. La troisième partie contient la traduction même des lettres choisies et son analyse, focalisée sur les spécificités de la traduction de correspondance.

La source primaire des textes traduits est la publication *Correspondance Henri Pourrat – Jan Čep (1932-1958): ce n'est qu'un mot pour l'amitié*, parue en 2014, où les lettres échangées entre Henri Pourrat et Jan Čep étaient éditées et publiées. De 134 lettres conservées, 61 lettres échangées dans les années 1932-1947 font partie de notre travail, bien que dans notre analyse, nous appuyions sur les exemples extraits de la totalité de 134 lettres.

Bibliografie

Primární zdroj

ZATLOUKAL, Jan, ed. *Correspondance Henri Pourrat – Jan Čep (1932-1958): ce n'est qu'un mot pour l'amitié*. Clermont-Ferrand: Société des Amis d'Henri Pourrat, 2014.

Sekundární zdroje

Monografie

DALET, Claude, ed. *Actes du cinquanteaire de la mort d'Henri Pourrat*. Clermont-Ferrand: Société des Amis d'Henri Pourrat, 2011.

HRDLIČKA, Milan. *Literární překlad a komunikace: k problematice zaměření uměleckého překladu na čtenáře*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1997.

KNITTLOVÁ, Dagmar, Bronislava GRYGOVÁ a Jitka ZEHNALOVÁ. *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010.

KOMENDA, Petr. *Ediční příprava korespondence*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.

KRAUS, Jiří a Jana HOFFMANNOVÁ. *Písemnosti v našem životě*. Praha: Fortuna, 1996.

KUFNEROVÁ, Zlata. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994.

LAURAS, Annette a Claire POURRAT. *Les travaux et les jours d'Henri Pourrat*. Bouère: Dominique Martin Morin, 1996.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4. vyd. Praha: Apostrof, 2012.

PUPIER, Pierre. *Henri Pourrat et la grande question*. Paříž: Sang de la terre, 1999.

TRÁVNÍČEK, Mojmír. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*. Brno: Proglas, 1996.

VILIKOVSKÝ, Ján. *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný, 2002.

ZATLOUKAL, Jan, ed. *Francouzští přátelé Jana Čepa*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2016.

Příspěvky v monografiích

FUČÍK, Bedřich. *Básník dvojího domova*. In: ČEP, Jan. *Dvojí domov*. Praha: Vyšehrad, 1991.

Články

KNAPPOVÁ, Miloslava. K překládání osobních jmen. *Naše řeč* [online]. 1983, **66**(4) [cit. 4. 12. 2020], str. 169-173. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=6399>.

KNAPPOVÁ, Miloslava. Přechylování příjmení v češtině (Pravidla a systematický přehled). *Naše řeč* [online]. 1979, **62**(5) [cit. 4. 12. 2020], str. 225-233. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6153>.

ZATLOUKAL, Jan. Le sage et son mystique. Regard croisé dans la correspondance d'Henri Pourrat et Jan Čep. *Acta neophilologica*. 2021, **54**, v tisku.

ZATLOUKAL, Jan. Les amitiés épistolaires d'Henri Pourrat au-delà du rideau de fer : Jan Čep et Suzanne Renaud. Éditions et Presses Universitaires de Reims, 2021, v tisku.

ZATLOUKAL, Jan. Quelques réflexions à propos de la correspondance de Jan Čep à Henri Pourrat. *Romanica Olomucensia*. 2014, **26**(1), str. 109-115.

Kvalifikační práce

GONČAROV, Pavel. *Komentovaný překlad korespondence Jana Pospíšila z americké občanské války*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra anglistiky a amerikanistiky. Dostupné z: https://theses.cz/id/2evtxd/DP_Goncarov.pdf.

KREJČOVÁ, Jana. *Rodinná korespondence – jazykové sondy*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/tr1io/Diplomova_praceJK.pdf.

KUBOŇOVÁ, Kateřina. *Frazémy v komunikaci mládeže: Na textech Korpusu soukromé korespondence*. Brno, 2007. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/u7krq/Celek.pdf>.

KUKRECHTOVÁ, Barbora. *Mezi doslovností a purismem – překlady německé rodinné korespondence Karla Havlíčka*. Praha, 2016. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav translatologie. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/74532/DPTX_2014_2_11210_0_407774_0_166687.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

MÜHLDORFOVÁ, Eliška. *Morfologické adaptace přejatých toponym*. Olomouc, 2013. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra bohemistiky. Dostupné z: https://theses.cz/id/45fia6/Muhldorfova_Eliska_Morfologicka_adaptace_prejatych_topony.pdf.

Internetové zdroje

KRAUS, Jiří. Epistolární styl. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 20. 10. 2020]. Dostupné z: [https://www.czechency.org/slovník/EPISTOLÁRNÍ STYL](https://www.czechency.org/slovník/EPISTOLÁRNÍ_STYL).

MLEJNEK, Josef. Pourrat, Henri; Kašpar z hor. In: *iLiteratura.cz* [online]. 17. 10. 2002 [cit. 27. 9. 2020]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/13481>.

Internetová jazyková příručka [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, © 2008-2020 [cit. 4. 12. 2020]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>.

Anotace

Autor: Bc. Hana Krpcová

Katedra a fakulta: Katedra romanistiky, Filozofická fakulta

Název práce: Problematika překladu korespondence na příkladu epistolární výměny mezi Henrim Pourratem a Janem Čepem

Vedoucí práce: Mgr. Jan Zatloukal, Ph.D.

Počet znaků: 389 666

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 27

Klíčová slova: teorie překladu, překladatelský proces, korespondence, osobní dopis, epistolární styl, překlad korespondence, Henri Pourrat, Jan Čep

Tématem diplomové práce je podrobná analýza specifického charakteru překladu osobní korespondence na základě francouzské epistolární výměny mezi Henrim Pourratem a Janem Čepem a jejího překladu do českého jazyka. Vedle komentovaného překladu vybraných dopisů se práce věnuje žánru osobní korespondence a představuje korespondenci Henriho Pourrata a Jana Čepa v sociálně-historickém kontextu. Korpus textů tvoří překlad 61 vybraných dopisů obou korespondentů dochovaných z let 1932-1947, z nichž vychází následná analýza, jež se zaměřuje především na charakteristické prvky žánru korespondence a možnosti jejich překladu.

Annotation

Author: Bc. Hana Krpčová

Department and faculty: Department of Romance Languages, Faculty of Arts

Title of the thesis: Translation of Correspondence: A Case Study of the Epistolary Exchange Between Henri Pourrat and Jan Čep

Supervisor: Mgr. Jan Zatloukal, Ph.D.

Number of characters: 389 666

Number of appendixes: 0

Number of sources: 27

Key words: theory of translation, translation procedure, correspondence, personal letter, epistolary style, translation of correspondence, Henri Pourrat, Jan Čep

The topic of this master thesis is a detailed analysis of a specific character of personal correspondence translation, based on the French epistolary exchange between Henri Pourrat and Jan Čep and its translation into Czech. Besides the translation with commentary of the selected letters, the thesis deals with the personal correspondence genre and it presents the correspondence of Henri Pourrat and Jan Čep in its socio-historical context. The text corpus is formed by 61 selected translated letters surviving from the years 1932-1947, written by the two correspondents, which represent the basis for the subsequent analysis, focused mainly on the characteristic elements of the correspondence genre and the possible ways of their translation.